

ימים חסרים/אלי חי

אלי חי

ימים חסרים

עריכה: זיהר בר-נחום
הגהות: ניצנה רוטנברג
עיצוב עטיפה: אריה אנגיל
סדר והבאה לדפוס: מאיר לוי-נחום

הפקה: אורלי לוי

www.orion-books.co.il

03-5030822

ת"ד 5330 חולון 58151

כל הזכויות שמורות למחבר.

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, להקליט, לתרגם, להפיץ או לאחסן ספר זה או קטעים ממנו בשום צורה שהיא (מכנית, אופטית, אלקטרונית או אחרת). שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מן המחבר.

נדפס בישראל 2010

ספר זה מוקדש לשתי נשים מופלאות: לאמי
האהובה, זכרה לברכה, שחינכה אותי מינקות
לאהבת הספר, ולחמותי, זכרה לברכה, אישה
חסודה, שערך הנתינה היה נר לרגליה.

פרק 1

עיסאם הניף את מקלו וחבט קלות על גב החמור, מאיץ בו קמעה ומתקשה להבין מדוע מתקשה פתאום חמורו ללכת. החמור צעד במאמץ רב, כשהוא מתננד מצד לצד, נוטה ליפול לרגע ושוב מתייצב והולך. המשא הכבד שנשא על גבו עמד להכריעו בכל רגע.

"מה קרה, יא חמור? נגמר לך הכוח?" זעק עיסאם בתוך שהוא חובט בו פעם נוספת. החמור עמד. אולי נעלב ואולי עייף היה. עיסאם, מלא חרטה, הביט בו ברחמים והחל ללטפו כאב המפייס את בנו. כבמטה קסם אסף החמור כוח והמשיך לשרך את דרכו באטיות.

הבטתי בעיסאם. גם הוא, כמו החמור, התקשה ללכת.

בן שישים היה, אולי יותר. זיפי זקנו הלבן והקמטים הרבים בפניו חשפו את גילו המתקדם. החום הכבד של בצורה לא היטיב עמו, וקול נשימותיו המהירות הגיע לאוזניי. המשכתי להתבונן בשניים, משוכנע כי אחד מהם סופו ליפול. למרבה הפלא, שרדו שניהם את המסע הארוך, שהחל בירידה לעבר השוק המרכזי של העיר, שם הייתה לעיסאם חנות ירקות קטנה, ונמשך בחזרה אל החצר האחורית של משפחת עידאו, משפחתו של עיסאם.

מרווה, אשתו החביבה של עיסאם, קיבלה את פניו בחיוך בחצר הבית, כשהיא אינה מסתירה את שביעות רצונה מבעלה.

"שתה, שתה, בעלי האהוב. זה יעשה לך טוב," אמרה בעודה מגישה לו כוס קרה של "תמר הינדי", המשקה המסורתי של העיראקים.

מרווה הייתה צעירה ממנו בכעשר שנים ונראתה צעירה אף יותר. שמונה לידות הותירו אך סימנים קלים על גופה הצנום. היא נראתה

עדיין צעירה ויפת מראה, והמטפחת שכיסתה את כל ראשה וחלק מפניה לא הצליחה להסתיר את יופייה.

עיסאם גמע מן הכוס בשקיקה, הישיר מבט אל אשתו וחיין:
"תודה, יא אישה."

"איך היה היום בשוק?" שאלה.

עיסאם נשא את עיניו כלפי מעלה והשיב "אל-חמדוללה" (השבח לאל)!

"היכנס הביתה. הכנתי לך ארוחה טעימה ואמבטיה חמה," אמרה מרווה. היא אחזה בידו של בעלה, והשניים נבלעו יחדיו בפתחו האפלולי של הבית.

גם החמור זכה ליחס מיוחד, כיאה למי שפרנסת הבית תלויה בו ובכוחותיו. מיד עם הגיעו מהשוק הובל אחר כבוד בידי אחד הבנים אל החצר האחורית, שם חיכתה לו ארוחה דשנה של חציר לרוב וגיגית מלאה במים צלולים וצוננים. החמור לעס בשקיקה מן החציר, שתה בציימאון את המים ואחר כך כרע על ברכיו וישן שנת עמלים עד ליום המחרת. אפילו נחיל הזבובים שעט על גופו בזמזום בלתי פוסק לא הפריע את שלוותו של החמור התשוש.

וְאֵלֶּה, שכנים טובים הם בני משפחת עידאוי. מרווה קוראת לי תמיד: "יא אליאס, בוא תאכל מְהֶסְמְבֹסְק שהכנתי" או "בוא תטעם מהזְנְגוּלָה (מאפה טבול בדבש) ותחוש בלשונך כמה היא מתוקה."
תמיד הייתי נכנס אליהם ואוכל ברעבתנות, רצוי מבלי שאימא תרגיש בכך. במיוחד אהבתי את המאפים המתוקים של מרווה, כי בכל הנוגע לאוכל מבושל, לאוכל של אימא הייתה, כמובן, עדיפות עליונה. כשאימא ידעה שאכלתי אצל השכנים, הייתה נועצת בי מבט רווי תוכחה ואומרת לי בלחש, כדי שהשכנים לא ישמעו: "עוד פעם אכלת אצל מרווה? הרי אתה יודע שהמאפים שלה לא כשרים, וחוף מזה, הפכת להיות הפה התשיעי של משפחת עידאוי, ומה? המאפים שלי כבר לא מספיק טעימים?" הייתה אומרת מתוך עלבון.
"מה אעשה, אימא?" הייתי מתפתל. "היא משדלת אותי לאכול. אם אסרב, היא תיעלב."

“משדלת אותך לאכול, יא כלב. אתה שוכח שכל בוקר מרווה ואני נפגשות, והיא מספרת לי בדיוק באיזו רעבתנות אתה אוכל מהמאפים שלה,“ סיימה אימא בחיוך סלחני.

אימא הייתה אישה יפת מראה ובעלת לב רחב. תווי פניה היו נאים ועדינים, ומתוך עיניה הגדולות והחומות נשקפו תכונותיה האצילות. כל שיג ושיח עמה נעשה בדרכי נועם. אימא ידעה תמיד למצוא את שביל הזהב, וגם ויכוחים קשים עם אחד הילדים הסתיימו בחיוך. בבית הייתה לאימא שליטה בלעדית. על פיה יישק דבר, וכולנו, כולל אבא, סרנו למרותה. גם עובדת היותה בת הזקונים במשפחה וצעירה מאבא בחמש שנים לא מנעה ממנה להנהיג את הבית ביד רמה. רק בעסקיו של אבא לא התערבה. שם היה אבא הסמכות הבלעדית והיחידה. אחת לשבוע היה מפקיד בידיה של אימא סכום כסף לכלכלת הבית, שאותו הוציאה בתבונה רבה ותמיד דאגה להפריש מעות ספורות למעני. אימא אהבה את כולנו, כמובן, אולם כבן הזקונים זכיתי ממנה ליחס מיוחד. גם עיסאם אהב אותי. בכל פעם שהייתי עובר בחצר או נכנס לביתם, היה שולח את ידו, מלטף את שער ראשי ואומר: “איזה ילד מתוק אתה, אליאס, ומיד היה מוסיף ושואל אותה שאלה: “מתי בר מצווה, יא וולד?” ואני הייתי עונה, בתוך שאני חומק הצידה ממגע ידו: “עוד כמה חודשים, אדון עיסאם.”

בני משפחת עידאוי היו מוסלמים שיעים אדוקים, ואנחנו, בני משפחת שמש - יהודים שגרו בשכונתם בעיר בצרה שבעיראק. בבית שלנו היו אימא ורדה, אבא יחזקאל, אחי אריה, אחותי פֶּרְטָה וסבי אליאס. סבא אליאס היה אביה של אימא. זקן חביב, שאת גילו המדויק לא ידע איש. אולי שבעים, אולי יותר. סבא אליאס, אולי משום שנקראתי על שמו, היה מגונן עלי תמיד מזעמם של אבא ואחי אריה, גם כאשר עוללתי מעשה רע והייתי ראוי לעונש.

“אַשׁ כְּתָרִידוֹן מְנוֹ” (מה אתם רוצים ממנו)? היה גוער בהם בכל פעם שכעסו עלי. יחסו המיוחד אלי היה לצנינים במיוחד בעיני אבא. לא פעם שמעתי את אבא מלין בפני אימא: “הילד הזה לא מחונך, ואביך מסוכך עליו ללא כל היגיון.”

לפעמים היה סבא מוציא מתוך צרור בד שהיה חבוי עמוק בכיסו, כמה מטבעות ונותן לי בחשאי, על מנת שאבזבז אותם כרצוני. "רוח תְּנוּנָס" (לך לבלות), היה אומר בשעה שהיה דוחף את המטבעות הנכספות לידי. אני הייתי נוטל מידו את הכסף ורץ לשוק כדי לבלות שם שעות רבות בין הדוכנים. את הכסף הוצאתי בעיקר על ממתקים ומשקה. לא תמיד היה סבא נותן לי כסף ביוזמתו, אך כאשר השתהה, די היה במבט חטוף שלי בכיס מכנסיו, כדי שיחייך ויוציא את הצרור הנכסף.

"אתה כמו אמך", היה צוחק. "גם היא, כשהייתה קטנה, נהגה לנעוץ את מבטיה בכיס מכנסיי בכל פעם שרצתה כסף." את מרבית זמנו היה סבא מבלה בחצר. הוא נהג לשבת שעות ארוכות, מגלגל את "המְסֶפֶתָה" (מחרוזת של חרוזים צהבהבים) שהחזיק בידו ודוחף לאפו כמויות גדולות של "טֶטֶן בְּרֵנוּטִי" (טבק הרחה). הטבק החריף היה חלק בלתי נפרד מחייו, וכל החלק הקדמי של אפו הגדול ושפתו העליונה הצהיבו מרוב טבק. "סבא, מאיזה גיל אתה מריח את הטבק המגעיל הזה?" שאלתי אותו פעם.

"אוהו, מי זוכר?" היה עונה ומניף את ידו בביטול. לפני כמה חודשים כמעט נחנקתי מן הטבק. בניסיון לחוש את מה שחש סבא "הסנפתי" כמות לא מבוטלת של טבק, ורק לאחר כמה שעות חדל השיעול שבו נתקפתי. "וְיֵי אֶבֶל (אוי ואבוי), מה עשית לעצמך, טיפשוך?" זעקה אימא, שראתה אותי מקיא את נשמתה.

לעתים קרובות היה סבא מזמין את עיסאם לשחק שש-בש או מְחִפּוּסָה (משחק המבוסס על זריקת קוביות, בדומה לשש-בש). כמעט מדי ערב היו השניים מתיישבים כשני שיח'ים על כורסאות קש בחצר, פותחים את קופסת השש-בש, שותים קפה עם הל ומעשנים נרגילה להנאתם. בכל פעם שנשמע קול נקישת הקוביות, התלוו אליו צעקות וויכוחים, עד כי נדמה היה שהריב בין השניים בלתי נמנע. אחר כך היו נפרדים בחיוך עד למשחק הבא.

באחת הפעמים הייתי משוכנע שהשניים עומדים למרוט זה את שערותיו של זה. הם עמדו איש מול רעהו כתרנגולים המשחרים לקרב, ורק לאחר דין ודברים קולניים נרגעו.
"למה אתם משחקים יחד אם כל הזמן אתם רבים?" נוף בהם פעם אבא.

"הצעקות והמתח הם חלק מההנאה שבמשחק," ענו לו השניים ופרצו בצחוק מתגלגל.

סבא היה אוכל הרבה ואף-על-פי כן נותר צנום. בצהרי יום שישי היה מכלה בנקל תריסר קובות, צלחת אורז ושתי פיתות, ולא נודע כי בא אל קיבתו.

סבי אריה, אביו של אבא, והסבתות חביבה ושמחה נפטרו בעודי רך בשנים.

הרחוב שבו התגוררנו היה שקט ונעים. רחוב קטן, אולי שלוש מאות מטר אורכו, בעיר גדולה וסואנת. מרבית דייריו היו סוחרים בני המעמד הבינוני. הבתים היו גדולים יחסית ועשויים אבן, ולכל בית הייתה חצר מרווחת, שבה גידלו בעיקר צמחי נוי ועצי פרי. בחלק מהחצרות, בעיקר אלה שהיו שייכות למוסלמים, בחרו הדיירים לגדל בעלי חיים. לא אחת הופרו השקט והשלווה בשל נעירות חמור, קריאת תרנגול, פעיית כבשה או נביחותיו של כלב. במשך מרבית שעות היום היה הרחוב שומם. מכיוון שבקיץ היה חם מדי ובחורף גשום ובוצי, נטו האנשים להסתגר בבתיהם או לברוח אל השוק. בערבי הקיץ, לעומת זאת, אחרי ששקעה החמה וירד עומס החום, היה הרחוב מתמלא בהמוני אדם. חבורות-חבורות של בנים ובנות היו מתגודדות ברחוב ומתענגות על משחקי רחוב רבים ומגוונים. תופסת, מחבואים, קפיצה בחבל, משחקי כדור, גולות וסביבונים הם רק מקצת המשחקים שבהם נהגנו לשחק.

העיר בצֶרֶה שוכנת על גדת הנהר שאט אל-עֶרֶב. בנהר, שתחילתו במקום מפגשם של הפרת והחידקל וסופו במפרץ הפרסי, זורמים מים צוננים ומתוקים שהיוו מקור פרנסה לרבים מתושבי העיר, בעיקר לדייגים. הרחוב שלנו שכן במרחק הליכה מן הנהר, שבימי הקיץ

הלוהטים היינו משתכשכים במימיו ומוצאים בכך מפלט מהחום הכבד, שלעתים הגיע עד לחמישים מעלות.

אהבתי מאוד את עיר מגוריי ובמיוחד את לילותיה. עם רדת החשיכה הייתה יורדת על רחובות העיר תחושה של רוגע ושלווה. מוקד ההמולה בשעות אלה היה "שַׁאֲרַע אֶל קוֹרְנִישׁ", טיילת יפהפייה שנפרסה לאורך הנהר. לאורם של הירח ושלל הכוכבים שכיסו את שמי העיר היו ההמונים ממלאים את בתי הקפה והמסעדות שעל גדות הנהר, אוכלים דגים צלויים שזה עתה הועלו מן המים, שרים ורוקדים עד לשעות הלילה הקטנות.

בעיר שרוב תושביה מוסלמים - שיעים וסונים, גרו כשנים-עשר אלף יהודים. היו גם מעט משפחות נוצריות, אך הן גרו בשכונות נפרדות וכמעט שלא הורגשו. ברחוב שבו גרנו גרו בעיקר יהודים ומוסלמים שיעים. בקצהו האחד של הרחוב ניצב בית כנסת, ובקצהו השני, ברחוב הסמוך, מסגד. כילד לא הרביתי לפקוד את בית הכנסת. העדפתי לישון בזמן תפילת השחרית ולשוטט עם חברים בעת תפילות מנחה וערבית. בשבתות ובחגים לא הצלחתי לחמוק. בימים אלה היה אבא מתעקש ולא מרפה ממני. הוא היה דוחק בי עד שיצאתי ממיטתי והצטרפתי אליו ואל סבא לתפילת שחרית, לא לפני שעורר המולה וגייס לעזרתו את כל בני הבית.

"קום, יא כופר!" נהג לזעוק בייאוש.

סבא, לעומתו, היה מתחנן, כמעט מתנצל: "בוא, יא וְיָלֵד. בית כנסת זה חשוב."

"ילד סורר ומורה," נהג אבא לקונן בפני אימא. "זו אשמתך!" היה ממשיך ומלין בפני סבא. "אתה הוא שמגן עליו כל הזמן."
"אליאס, אל תרגיז את אבא. קום ותתלבש," הייתה אימא נזעקת מהמטבח.

"אתה לא יכול להיות כמו כל ילד נורמלי ולקום לבית הכנסת כמו כולם?" היה מוסיף אחי אריה משלו.

"קום, נלך ביחד," הייתה ברטה מעודדת.

כך, בלחצה של המשפחה ובלא חשק, הייתי משכים קום בכל שבת וחג לתפילת שחרית.

אחרי השהות הארוכה בבית הכנסת הייתי שב הביתה רעב ועייף. את נחמתי מצאתי בארוחת הבוקר, שחיכתה לנו על השולחן כשחזרנו מבית הכנסת. זו הייתה ארוחה שהכינה אימא, תאוה לחך - ביצה קשה, חצילים מטוגנים, סלט ירקות, עמבה חריפה ממנגו כבוש, בצל ופטרזיליה קצוצים דק, ומעל לכל אלה - פיתה עיראקית חמה. הוסיפו לכל אלה סֵטִיקָאן צ'אי (כוס תה) חזק, חם ומהביל, והרי לכם ארוחת בוקר לתפארת. כל יהודי עיראק נהגו לאכול בשבת בבוקר אותה ארוחה, ומרביתם מתענגים עליה עד עצם היום הזה.

בבית הכנסת היה לבי מתרונן בקרבי למשמע קולו הערב של אלי מזרחי, החזן, כשהיה קורא בתורה או פוצח בשיר לכבוד השבת. באותם רגעים הייתי שוכח את תלאות הבוקר, ואפילו תחושת הרעב נדחקה הצידה.

ובעוד אנחנו הלכנו בשבת בבוקר לבית הכנסת ואכלנו ביצה קשה וחציל, הלכו בני משפחת עידאוי בימי שישי למסגד ואכלו בקלאוות וּכְנָפָה. החצרות בחזיתם של שני הבתים נשקו זו לזו, ואפילו גדר לא הפרידה ביניהן. עץ התאנה, שצמח לו בנחת בין שני הבתים, חילק באורח פלא את ענפיו ופריו באופן שווה בין שתי החצרות. אימא שלי ומרווה היו תולות כבסים בצוותא בחצר, מרכלות וצוחקות, שותות תה שאימא הכינה ומתלחשות בצל התאנה, מבלי שאיש ישמע אותן.

“על מה אתן משוחחות?” שאלתי פעם את אימא.

“זה לא עניינך”, פטרה אותי כלאחר יד.

ארבעה בנים וארבע בנות גידלה משפחת עידאוי, וכמעט עם כולם הסתדרנו היטב. ח'אלד, הצעיר בבנים, היה צעיר ממני בשנה, אך נראה מבוגר ממני בהרבה. גופו היה גדול, מסורבל וכבד, ואני, לעומתו, הייתי קטן קומה, רזה, זריז ומהיר. אהבה גדולה לא שררה בינינו. תמיד היה נועץ בי מבטי קנאה ובעיקר לא אהב שנכנסתי לביתם. פעם, כששיחקתי בחצר, שמעתי אותו אומר בכעס להוריו: “מה אתם מפנקים את היהודי הַאֲזָעֵר (הקטן) הזה. צריך לסלק את כל היהודים מפה.”

“תשתוק, יא וְוֵלְד!” היו עונים לו עיסאם ומרווה בקול אחד,

“תשתוק, אחרת תקבל מכות הגונות!”

“איך אתה מדבר? יא כלב!” היה גוער בו אחיו הגדול מחמוד, “הם שכנים שלנו.”

“ועוד שכנים טובים,” הייתה מוסיפה אחריהם פֶטְמָה, אחותו המבוגרת ממנו בשנה.

כך היו בני המשפחה מדכאים את שנאתו של ח'אלד בעודה באֶבְהָה. לעתים הייתי תוהה על פשר יחסם הלבבי של העידאויים אליי ובמיוחד של אם המשפחה. מרווה ידעה שבגילויי אהבתה אליי הכעיסה את בנה, אך עובדה זו לא מנעה ממנה להפגין כלפיי חביבות בכל פעם שפגשה בי.

פעם שאלתי את סבא: “איך זה שמוסלמים אוהבים יהודים?” “קודם כול, רצוי שתדע שלא כל המוסלמים אוהבים יהודים,” הקדים סבא והסביר. אחר כך הוסיף: “בעיני רבים מהם שכנות טובה היא ערך עליון, וכמו שאומר הפתגם הערבי המפורסם: ‘טוב שכן קרוב מאח רחוק’. עד כדי כך חשובה להם השכנות הטובה,” הסביר לי סבא באריכות, כשחיוך של טוב לב ואהבה על פניו.

למשפחת עידאוי היו כמה עזים וכבשים. כדי לא לפגוע בחצר המשותפת בנה עיסאם את הדיר בחצר האחורית של ביתו, שממנה אפשר היה להגיע אל חלקת האדמה של המשפחה. החלקה שימשה לגידול פירות וירקות, שאותם היה עיסאם מוכר בשוק. לפעמים, בעיקר בימות האביב שטופי השמש, הייתי מבקש מעיסאם שירשה לי להוציא את העדר הקטן למרעה בשדה הסמוך. עיסאם היה נענה ברצון, למורת רוחו של ח'אלד. זה היה מעקם את פרצופו בכל פעם מחדש, אף-על-פי שהוא עצמו תיעב את העדר ואת היציאה למרעה.

שכנים טובים היו בני משפחת עידאוי. למיטב ידיעתי, באותם ימים הייתה שכנות טובה בין יהודים למוסלמים בעיראק תופעה שכיחה, למעט כמה חריגים שאיימו להצית את הלהבה כולה. ח'אלד היה ללא ספק חריג. הוא גרם לי תמיד תחושה של אי-נוחות, תחושה מוזרה שאם יקרה משהו רע לי או למשפחתי, ידו תהא במעל.

פרק 2

את בר-המצווה שלי חגגנו בביתנו, בין חג הפורים לחג הפסח. האורחים היו כולם בני משפחה וחברים בני עירנו. מעטים הגיעו מבגדד הרחוקה. טיפין טיפין התקבצו אל החצר המרווחת של הבית כמאתיים אורחים. לפתע נראתה החצר קטנה וצרה מלהכיל את כולם. הגברים, מדושני עונג ולבושים בחליפות פסים מהודרות שנתפרו במיוחד לרגל האירוע, סקרו בהנאה את השולחנות עמוסי המאכלים. פניהם השזופות היו מגולחות למשעי, ומעל שפתם בלט שפם דק, סמל למעמד הגברי באותם ימים. והנשים - הן הנשים! יפות היו כולן. שערן השחור והמתולתל מסורק בקפידה, פניהן מאופרות ואודם עז מבליט את שפתיהן החושניות. לגופן לבשו שמלות שנתפרו על פי צו האופנה האחרונה והדגישו היטב את חיטובי גופן המוצק והמלא. חלקן אף הבליטו מחשוף נדיב, שלא הותיר מקום רב לדמיון. הגדילה לעשות סוזן, דודניתה הצעירה והרווקה של אימא, ששמלתה הנועזת כיסתה טפח וחשפה טפחיים. מרבית הגברים לא פסקו מלשלוח לעברה מבטים חמדניים ומלאי תשוקה.

"אַשְׁלוּנִיק (מה שלומך), סוזן?" שאלו אותה, איש-איש בתורו.

"תודה רבה," הייתה מצחקת לעברם, כמי שמודעת למתחולל בנפשם.

אבא לא אהב את הדרך שבה התלכשה.

"מה זה? היא לא מתביישת?" היה אבא מתלונן בפני אימא.

"אַשְׁ אַסוּי (מה אעשה)?" ספקה אימא את כפיה בייאוש.

והיה גם מי שסוזן לא עניינה אותו כלל - אחי אריה. אף-על-פי שהייתה כרוכה אחריו, הוא לא נתן את דעתו עליה. לבוש היה בחליפה ומעונב בעניבה שהלמו אותו להפליא, כיאה לאחיו הבוגר של חתן בר-

המצווה. שערך השחור כפחם סרוק כלפי מעלה, פניו מגולחות למשעי, ועל סנטרו גומת חן גדולה. יפה תואר, גבוה ותמיר בלט אריה מעל כולם. לעתים תכופות הרהרתי ביופיו של אחי וכמה אני רוצה להידמות לו. והיה גם אוכל, הרבה אוכל. השולחנות הפזורים בחצר היו עמוסים במאכלים ובמאפים, תאוה לעיניים ולחך.

אימא וכל נשות המשפחה, שידן הייתה טובה במלאכת הבישול והאפייה, חברו יחדיו להכין סעודה להתפאר בה.

“אַלְלָהּ יְטַעֲקֵי עֵיפֵי וַיַּעֲפֵקֵי” (אלוהים ייתן לך בריאות), בירכו האורחים את אימא לאות תודה, כשפיהם גדוש במאכלים.

שיחות חולין התנהלו בכל מקום, וברקע השמיע הרדיו ללא הפסק את שיריהם של אלילי הזמר הערבי, עֶבֶד אל-והאב ופֶרִיד אל-אַטְרֶשׁ. יהודי עיראק הרבו לדבר. הערבית שבפיהם שונה הייתה מזו שבפי המוסלמים. דיבור היה הכישרון הטבעי שלנו. “לְגַלְגֵּ” כינו זאת, ופירושו של המושג היה: לדבר מבלי לחדול. הדיבור תפס מקום כה חשוב בחיינו, עד שלפעמים קבענו פגישה רק על מנת לְגַלְגֵּ.

בחגיגת בר המצווה הקטנה והצנועה שלי “גילג’ו” כל האורחים זה עם זה. כל כך עסוקים היו בדיבור, שאת הדרשה שלי, שנכתבה בעמל רב בידי חכם מנשה, לא שמע איש מלבדי.

למען האמת, לא הייתי עצוב בשל כך. רציתי לגמור את קריאת הדרשה כדי שאוכל להצטרף לחבריי הטובים סְלִים וְאַלְבֶּר, שעמדו מן הצד ולא הפסיקו לגחך למשמע אוזניהם.

“דרשה מדהימה”, אמרה אימא ונשקה על לחיי.

“מזל שאנחנו, הבנות, לא צריכות לשאת דרשה”, לחשה על אוזני ברטה אחותי וכבשה את צחוקה.

“מה זה אוסף המילים המגוחך הזה?” שאל בשקט סלים.

“עוד דרשה כזו - ואבדנו”, צחק לעברי אריה אחי.

“דרשה יפה. כל הכבוד, אליאס!” אמרה דודה רְשָׁל.

“וואלה, דרשה יפה”, חזר אחריה דודי משה. דודי משה היה אחד מחמשת אחיו של אבא, הקטן שבהם והאהוב עליי מכולם. לאבא לא היו אחיות. צעיר היה מאבא בשלוש שנים. איש גבוה ויפה תואר מאין

כמוהו. על אף גילו המבוגר יחסית, שערו עדיין היה שחור ומסורק לבלורית נאה, שצנחה בחן על מצחו. את לחיו השזופה עיטרה גומת חן עמוקה. כל אלה הבליטו עיניים גדולות וכחולות כצבע הים, עיניים שדוד משה לא ראה בהן מגיל שנתיים. הוא התעוור בעודו פעוט, ואיש לא ידע מדוע. אמרו שנפל, נחבט בראשו והתעוור. אחרים אמרו שאיבד את ראייתו לאחר שמחלה מסתורית תקפה אותו. היו שהרחיקו לכת וסיפרו כי התעוור אחרי שאחת מהידעוניות בעיר קיללה את אביו. אבא סיפר, כי עד גיל שנתיים התהלך משה כאחד הילדים. יום אחד הבחינו בני המשפחה כי הוא מרבה להיתקל בחפצים וליפול, ואז התברר לכולם כי הילד הקטן אינו רואה כלל.

ייתכן כי דווקא בשל עיוורונו היה משה איש רגוע, טוב לב וחכם. כה נודע בחוכמתו, עד כי רבים היו מבקשים את עצתו. כשכולם כתבו וקראו ערבית, משה ידע קרוא וכתוב בעברית, בערבית, בצרפתית ובאנגלית - והכול בכתב ברייל.

עיוורונו לא היה לו למכשול בחייו ולא מנע ממנו לשאת לאישה את רשל, אחת הנשים היפות והמבוקשות בעיר, ולבנות עמה משפחה. לזוג נולדו שלושה בנים ובת. יצחק, הבכור, היה בן גילי וחברי הטוב. כשהיו באים לבקר בביתנו, היה יצחק מצטרף אליי ואל חבריי סלים ואלבר. שנה אחריו נולדה דוריס, שדמתה לאביה וירשה את יופיו ואופיו כאחד. למרות שלא דיברו על כך במפורש, נהגו הורינו לדבר ביניהם כאילו הועידו אותנו להינשא זה לזה.

"תראו כמה הם מתאימים" או "תראו איך הם משחקים יפה ביחד," היו אומרים ומצביעים עליי ועל דוריס כבר משחר ילדותנו.

פעם שאלתי את אימא אם זה בסדר שבני דודים מתחתנים. "למה לא?" ענתה לי, "אתה יודע שאחותי סוּעֵד נשואה לנסים, שהוא בן דוד שלנו." סועד, אחת משתי אחיותיה של אימא, נישאה לבן דודה ועברה להתגורר בלונדון. לבר-המצווה שלי הם לא הגיעו, מחשש שהשלטונות המקומיים לא יאפשרו להם לשוב לביתם. נישואי בני דודים היו בעת ההיא תופעה מקובלת בקרב היהודים, אם כי לא שכיחה. בקרב המוסלמים הייתה תופעה זו נפוצה מאוד. עד

כדי כך נפוצה, שבת דוד נחשבה בחזקתו של בן הדוד, עד שזה יאות
"לוותר" עליה אם לא חשק בה.

אהבתי את דודי משה ומשפחתו, אך לצערי הביקורים ההדדיים היו
מועטים והתקיימו בעיקר בחגים ובשמחות. המרחק הרב ממקום
מגוריהם עד בצרה, שדרש כארבע שעות נסיעה באוטובוס מקרטע
בכבישים גדושי מהמורות, הקשה עלינו.

לבר-המצווה שלי הגיעו משה, רשל והילדים יומיים לפני האירוע
ונשאר יומיים לאחריו. שלא כמו האחרים, הם שמעו את הדרשה עוד
קודם לכן. ידעתי שדודי משה לא אהב את הדרשה, אך בהיותו חכם
ומנומס, בחר להחמיא לי למרות זאת. לימים סיפר לי עד כמה לא אהב
את הדרשה, שהייתה אגרסיבית לטעמו של אדם ישר ועדין נפש כמוהו.
האורחים, אף-על-פי שלא הקשיבו כלל לדבריי, גמרו את ההלל על
הדרשה ואמרו שהייתה יוצאת מן הכלל. 'טוב שלא שמעו אותה',
חשבתי לעצמי. זו הייתה דרשה מפחידה במיוחד. היו בה משפטים
מבעיתים, שאחד מהם נחרט היטב בזיכרוני: "כל מי שלא יניח תפילין
- יכישו נחש." בהלה הייתה אוחזת בי כל אימת שנוכחתי במשפט הזה.
בבצרה היו נחשים רבים, מרביתם ארסיים, והמחשבה על נחש מכיש
הדירה שינה מעיניי לילות לא מעטים. חכם מנשה חשב כי מי שאינו
מניח תפילין ראוי לעונש כבד.

חכם מנשה היה רַבָּה של השכונה, המוהל, השוחט ומה לא. בכל
שנה, בהתקרב יום הכיפורים, היה אבא לוקח אותי אל הרב לכפרות.
חכם מנשה היה מעביר תרנגול מבוהל מעל ראשי ואחר כך היה מורט
את נוצות גרונו ושוחט אותו לנגד עיניי. התרנגול האומלל היה מתגולל
על האדמה כשדמו מותז לכל עבר, מפרפר דקות ספורות ונופח את
נשמתו. אבא היה עומד מן הצד, מחייך בשביעות רצון ואינו נותן דעתו
כלל כמה מבוהל הילד. מדי שנה הייתי חוזר ואומר לאבא שאינני רוצה
כפרות, אך דעתי לא נחשבה.

השנה סירבתי בתוקף. אמרתי לאבא שיהיה אשר יהיה, אני לכפרות
לא הולך. מסע השידולים של אבא, אימא וסבא לא צלח. אפילו ברטה
במתק שפתיה נחלה כישלון חרוץ.

“תלך, זה חשוב לכפר על עוונותיך”, הייתה מבקשת.
“אני לא רוצה ללכת. חוץ מזה, על מה אני צריך לכפר, הא? איזה
עוונות כבר עשיתי? ואם כבר עויתי ופשעתי, מה חטאו של
התרנגול?” הייתי מקשה עליה.
אבא, מופתע מנחישותי, ויתר לבסוף, ומאז לא נשחט תרנגול
בעבורי או לידי.

חכם מנשה היה עבור כולם רבה הקדוש של השכונה, ולעתים
תכופות אפשר היה לראות יהודי רוכן לעברו, נושק את ידו ומבקש
ברכה - אבל עבורי חכם מנשה היה שוחט, הורג תרנגולות.
אבא ביקש ממנו שיכתוב עבורי את הדרשה וילמד אותי את
הקריאה בתורה. כשהביע חכם מנשה את הסכמתו, לא היה מאושר
מאבא. הרב, קנאי לאמונתו, חזר ואמר בכל הזדמנות, כי כל מי שלא
ילך בדרכה של תורה, סופו יהא רע ומר. את הדרשה שלי הפך למסע
תוכחה ארוך ומייגע. שומרי מצוות קראו לכך “דברי תורה”, אחרים
ראו בהם דברי הבל.

לאחר הדרשה ניגן אלבר בעוד. רק בן שלוש-עשרה היה, וכבר אז
ריחפו אצבעות ידיו על מיתרי העוד בכישרון מדהים והפיקו צלילים
מענגים. האורחים נאלמו לפתע. איש לא השמיע קול. כולם עקבו
בהשתאות אחר הילד שנכנס לאקסטוזה של נגינה. כאשר סיים אלבר לנגן,
טפח אבא על שכמו פעם אחר פעם, והאורחים מחאו כף בהתלהבות.
משפחת עידאוי לא באה.

במהלך המסיבה שאלתי את אבא מדוע לא הגיעו.
“הזמנו אותם. ירצו - יבואו, לא ירצו - לא יבואו”, ענה אבא ביושב.
אבא, שלא כאימא, שמר אמנם על יחסי שכנות טובה עם השכנים, אך
נמנע מלהתקרב אליהם יתר על המידה. הקשר שלו עם עיסאם ומשפחתו
הסתכם בהחלפת מילות ברכה מנומסות בכל פעם שנפגש עם מי מהם,
אך לא מעבר לכך. מעולם לא שמעתי אותו מדבר על שכנינו השיעים
לטוב או לרע, ולא היה אפשר לדעת מה מתחולל בראשו.
רק בסופה של המסיבה, כשכולם נפרדו מאיתנו והלכו, רגע לפני
שהלכנו לישון, נכנסו עיסאם ומרווה לביתנו וכידם מתנה. עיסאם חיבק

אותי בחוזקה ומרווה הוסיפה נשיקה על לחיי.
 "מזל טוב!" אמרו.
 "מעכשיו אתה כבר לא ילד," אמרה מרווה.
 "מהיום אביך נפטר מעוונותיך," הוסיף עיסאם בחיוך והסתכל
 בעיניים נוצצות עליו ועל אבא לסירוגין.
 "למה לא באתם קודם?" שאלה אימא ברצינות.
 "את יודעת, גברת שמש, לא רצינו להפריע. את מבינה?" אמר
 עיסאם במבוכה.
 "ודאי שאני מבינה, אדון עיסאם," השיבה אימא.
 "אולי תשבו קצת ותשתו משהו," הזמין אבא את האורחים.
 "אין צורך, באמת שאין צורך, אדון שמש. כבר מאוחר. נכנסנו רק
 לאחל לילד מזל טוב. עוד רגע ונלך," אמר עיסאם.
 "תשתו תה ותלכו," התעקשה אימא ופנתה אל המטבח.
 "אל תטרחי, גברת שמש. כבר מאוחר ואת בטח עייפה," אמרה
 מרווה.
 כעבור דקות ספורות שבה אימא מן המטבח ובידה מגש עמוס
 עוגיות וקנקן תה.
 "לפחות תטעמו מן העוגיות שאפתה דודה רשל," אמרה והניחה
 את המגש על השולחן.
 אחרי שהלכו, הוצאתי את המתנה מאריזתה. זה היה מחזור תפילה
 מהודר ליום הכיפורים. אבא בחן בקפידה את המתנה המפתיעה ולא
 הצליח להסתיר את התרגשותו.
 בתוך כל ההמולה של ברהמצווה היה בכל זאת משהו שריגש אותי
 באופן מיוחד - העלייה לתורה בשבת. הקריאה בתורה וקולות הזמר
 שבקעו מפיו של אלי מזרחי החזן העניקו לי תחושה של התעלות
 ורוממות רוח. מעזרת הנשים לא חדלו אימא וברטה להשליך לעברנו
 סוכריות לרוב.
 "קולולול...לוש," צווחו הנשים ללא הפסק, כשכפות ידיהן
 טופחות על פיותיהן.
 אבא, עטוף בטלית וחיבוש כיפה שחורה, שכיסתה כמעט את כל

ראשו, התהלך כטווס בין המתפללים וזכה לברכות מכל עבר. שלא כמו מתפללים אחרים, אבא תמיד קיצר בדיבורו. באותה שבת בבית הכנסת, כטוב לבו, דיבר עם כולם. גם בבית היה אבא אדם שקט שמיעט בדיבור וכמעט לא יזם שיחות איתנו, הילדים. את רוב דרישותיו מאתנו הפנה אלינו באמצעות אימא.

"אבא אמר, "אבא ביקש, "אבא רוצה" - כך הייתה אימא פונה אלינו, בין אם הביעה את רצונה שלה ובין אם היה זה רצונו של אבא. אפילו אריה, שעבד עם אבא ושהה בחברתו שעות רבות, לא זכה ליחס שונה. רק בענייני עבודה היה אבא פונה אליו ישירות.

לא היינו משפחה עשירה, אך גם לא ענייה. אבא עסק בסחר בדים. מדי שבועיים היה יוצא לעיר הבירה בגדד, שוהה שם כמה ימים וחוזר. אני לא גיליתי עניין רב בעיסוקיו, בניגוד לאחי הגדול אריה, שהיה גם נוסע לפעמים עם אבא.

בשוק שברובע המבוסס "אל-עישאר" היו לאבא שתי חנויות בדים, זו מול זו. חנות אחת שימשה מחסן לסחורות שרכש, והשנייה, שהייתה מרווחת מעט יותר, יועדה למכירת הבדים. אבא שהה בחנות מרבית שעות היום. חבריו הסוחרים נהגו להפליג בשבחו וסיפרו שהיה מצליח למכור את מרבית הסחורה עוד בטרם רכש אותה.

"סוחר ממולח הוא אביך, נהגו הסוחרים השכנים לומר לאריה אחי, "אתה עוד תלך בעקבותיו."

ארבע שנים הפרידו ביני לבין אריה, ובתווך נולדה אחותי ברטה, שהייתה גדולה ממני כמעט בשנתיים. אחותי הייתה קרובה אליי. הייתי מספר לה הכול, את הטוב ואת הרע, והיא הייתה מאזינה לי בקשב רב ומתפעלת מהדרך שבה ניסחתי את דבריי.

"אתה, הייתה אומרת, "תהיה עורך דין מפולפל."

"עורך דין? הייתי צוחק. "המאוסים הללו? לא, תודה."

כשהייתי ילד קטן, הייתה ברטה ממהרת לתת לי מחסה בכל פעם שבכיתי, מרעיפה עליי נשיקות אינספור ומגוננת עליי מפני אבא ואריה. כשהגעתי לגיל בר מצווה, כבר הייתה ברטה נערה גבוהה וחטובה, שתווי פניה יפים להפליא ונוכחותה בולטת בכל מקום. היו לה פנים

בהירות, עיניים חומות וגדולות, אף סולד ושיער שחור, קצר ומקורזל. לא רק יפה הייתה, אלא גם חכמה ושנונה. בבית הספר הייתה תלמידה למופת וידיעותיה היו רבות. לא מעט פעמים פנו אליה בנות השכנים, שאלו בעצתה ונעזרו בה להכנת שיעוריהן.

השמועה על אודות יופייה הרב וחוכמתה עשתה לה כנפיים. בטרם מלאו לה חמש־עשרה שנים כבר הגיעו לביתנו פניות רבות לשידוך מכל רחבי עיראק. אבא, בעידודה של ברטה, דחה את כולן בנימוס. "היא עדיין ילדה," היה אומר לאימא ומשלח בידיים ריקות את המחזרים הרבים שצבאו על דלת ביתנו.

"לא כדאי לך להתחתן," הייתי אומר לאחותי, אולי משום שלא רציתי שתעזוב את הבית.

"מה פתאום להתחתן?! אני לעולם לא אתחתן!" הייתה ברטה עונה בהתרגשות. "אני אשאר רווקה כל ימי חיי."

ההחלטיות שגילתה אחותי באשר לעתידה לא הדאיגה אותי. הייתי עדיין נער, והרעיון להיות עם אחותי עד קץ הימים קסם לי. לא היה ספק בלבי, ברטה הייתה האדם האהוב עליי ביותר עלי אדמות.

חגיגות בר המצווה חלפו עברו, והשגרה שבה לשלוט בחיי היומיום. שום אירוע מיוחד לא קרה. ח'אלד ואני המשכנו לגדול תוך גילויי טינה שהלכו וגברו, בעיקר מצדו של ח'אלד.

פרק 3

קרני שמש לווטות שטפו את חדרי והעירו אותי הבוקר מוקדם מן הרגיל. היה זה אחד הימים החמים ביותר, בעיצומה של חופשת הקיץ מהלימודים. החום שנחת על העיר היה כה כבד, עד שהיה צורך להשקות את כבישי האספלט על מנת לצננם ובכך לאפשר את תנועתם של כלי הרכב. אימא, כהרגלה בימים חמים כאלה, נכנסה לחדרי ופרסה על החלון ענפי "עקול", שעליהם ירוקים וגדולים. על הענפים הניחה מגבת גדולה, ספוגה במים קרים. כך נהגנו בבצרה לצנן את הבית מהחום הכבד של עונת הקיץ. הדרך האחרת הייתה באמצעות מאוורר שחג לו בעצלתיים, תלוי על תקרת הסלון של בתי העשירים. הסתכלתי בשעון. השעה הייתה שבע.

מוזר, חשבתי לעצמי. בתקופת הלימודים משתוקקים להאריך בשינה - ואי-אפשר; והנה דווקא בימי החופשה, כשאפשר לישון ללא הגבלת זמן, מקיצים מוקדם.

מבחוץ חדרו קולות מוזרים, אחרים, כאלה שלא שמעתי מעולם קודם לכן. היה זה קולו של חפץ מתגלגל מלווה בצווחותיהם הנרגשות של בני משפחת השכנים, כשמעל כולם התנשא קולו של ח'אלד. הסתכלתי החוצה מבעד לחלון. בחצר, בסמוך לרחוב המרוצף כורכר, התגודדו כל בני משפחת עידאוי. לידם עמדו סבא ועוד כמה שכנים מהבתים הסמוכים. אפילו אריה, שנהג לישון בשעות אלה, היה שם. כולם עמדו ועקבו בהשתאות אחר ח'אלד הנוסע על עגלה. "עצור, עצור, תן לי לנסוע קצת!" שמעתי את קולו של מחמוד, אחיו, צועק אחריו.

"ח'אלד, בבקשה. תסיע אותי לסיבוב קצר, בבקשה," התחננה

פטמה, שאצה בעקבותיו. ח'אלד לא שעה לתחינותיהם של אחיו ואחיותיו והמשיך לנסוע על העגלה, כשהוא אינו מסתיר את הנאתו. התלבשתי בחופזה ורצתי יחף החוצה. כשהגעתי לכביש, נגלה לעיניי מחזה בלתי רגיל: העגלה דהרה במורד כביש הכורכר, שהוביל מהשכונה אל השוק. המורד התלול הקנה לעגלה תאוצה, שהלכה וגברה ככל שהתרחקה מאתנו.

את העגלה נהג ח'אלד. כפות רגליו הגדולות דחפו את מוט ההיגוי שמאלה וימינה במיומנות מעוררת קנאה, מכוונות את העגלה בדייקנות מדהימה אל מרכז הכביש. כל אותה עת אחזה ידו הימינית במוט המעצור, מפעילה אותו בהתאם לצורך.

עמדתי ועקבתי אחריו בהשתאות. אפילו הכביש הלוהט, שהחל לחרוך את כפות רגליי, לא מנע ממני להמשיך ולעמוד שם, עד שהעגלה נעלמה מעיניי במבואות השוק. אחרי זמן לא רב ראיתי את ח'אלד חוזר, כשהוא גורר את העגלה במעלה הרחוב, נושם ומתנשף בכבדות, אך מאושר.

את העגלה בנה ח'אלד בחשאי ובעמל רב בחצר ביתו של חברו הטוב פִּיצֵל. תחילה נטלו לוח עץ גדול וניסרו אותו בצורת מלבן, כמטר וחצי אורכו וכשבעים סנטימטר רוחבו. את לוח העץ ליטשו, מירקו וצבעו בצבעים שונים ומגוונים. אחר כך חיברו גלגלים לארבע פינותיו. לשני הגלגלים האחוריים הצמידו זוג רפידות, שנועדו לעצור את העגלה בעת הצורך. הרפידות הופעלו בעזרת מוט, שדחיפתו קדימה הצמידה אותן לגלגלים ובכך בלמה את תנועתם. לבסוף הניחו ח'אלד ופִּיצֵל מתקן לאחסון סחורה בחלקה האחורי של העגלה, ומושב עץ רחב, שאותו ריפדו בצמר גפן ובבד משובח לנוחיותו של המשתמש - בחלקה הקדמי. ח'אלד התגאה מאוד בעגלה מעשה ידיו. בכל פעם שראה אחד מאתנו - את סלים, את אלבר או אותי - היה עוצר בהפגנתיות בסמוך אלינו, נוגס בהנאה מן התפוח האדום והעסיסי שהחזיק בידו ואומר ביהירות: "איזה כיף! איזה כיף! רוצים סיבוב?" שאל ומיד השיב בעצמו: "בחלום! רק בחלום תקבלו". או אז היה פורץ בצחוק גדול וממשיך בנסיעתו.

“זְקֵנְבוּט בְּחֵלְקוֹ (שיחנקה)!” היינו אומרים שלושתנו.
כך עקבנו בעיניים כלות אחר העגלה הדוהרת, משתוקקים לחוש
טעמה של נסיעה, ולו הקצרה ביותר. במיוחד התרגזו סלים.
“חרא עליו,” היה אומר. “יום אחד אפרק לו את העגלה לחתיכות
קטנות וייקח לו שנה לחבר אותן.” או שהיה אומר: “איזה ילד מעצבן.
עוד יבוא היום ואני אפרק אותו.”
אין ספק, ח’אלד הצליח לייצר במו ידיו את העגלה הטובה ביותר
שנראתה בשכונה אי-פעם. לעגלתו לא היו מתחרים, והוא וגם אנחנו
ידענו זאת היטב.
לרוע מזלו של ח’אלד הייתה עגלתו כה גדולה וחזקה, עד שאביו
עיסאם דרש, למורת רוחו, לעשות בה שימוש ולהעביר באמצעותה
סחורה מהבית אל השוק. את הדרך חזרה מהשוק המשיך עיסאם
לעשות על גבו של החמור, שזכה באותה תקופה להקלה משמעותית
בעבודתו.
למען האמת, גם אני רציתי לבנות עגלה משלי, אך אבא אסר זאת
עליי בתכלית האיסור.
“שלא תעזו אפילו לחשוב על זה. סופה של עגלה כזו שהיא תתפרק
באמצע הנסיעה ועלול לקרות אסון,” היה אבא קורא את מחשבותיי
ומתרה בי.
כך, אט-אט וככל שחלף הזמן, התחלתי גם אני להתחבר לרעיונו
של סלים בדבר הצורך להפסיק את מסע העגלה של ח’אלד. “אם לנו
אין, גם לו לא יהיה,” נהגתי לחשוב בעוד הקנאה מכרסמת בי.
ח’אלד, ביוהרתו, הקפיד כמעט תמיד לעבור במקום ובזמן שבו
עברנו ברחוב - סלים, אלבר ואני. הוא ידע באילו שעות הלכנו לבית
הספר ומתי שבנו ממנו, ואפילו את השעות והימים שבהם הלכנו לבית
הכנסת. כך, במשך שבועות רבים, התענג ח’אלד למראה עינינו הכלות,
שעקבו אחריו בעת שרכב על עגלתו.
בית הספר “אליאנס” היה בית ספר עממי. הוא שכן בקצה הרחוב שבו
גרתי, מרחק הליכה קצרה מביתי ובסמוך לבית הכנסת. ב”אליאנס”

למדו רק יהודים. יתרונו היה בכך, שנוסף על צרפתית ואנגלית לימדו בו גם עברית. העברית שלמדנו הייתה עברית בסיסית, שסייעה לנו להבין בעיקר את הכתוב בספר התפילה. מעבר לכך לא עשינו כל שימוש בעברית שלמדנו.

חברי סלים ואלבר למדו אתי באותה כיתה. סלים, בן למשפחת נחמיאס, היה ילד חזק וגבוה. כה גבוה היה, עד שלפעמים חשבו שהוא בכיתה ט', אף שעדיין למד בכיתה ז'. סלים היה ציוני נלהב. "כשנגדל, אני ואתה נעלה לארץ-ישראל ובכך נגשים את חזון שיבת ציון של נביאי ישראל," נהג כבר אז לשטוף את מוחי.

"לאן נעלה? יא מטומטם?" הייתי עונה. "ארץ-ישראל קיימת רק באגדות ובסידור התפילה." כשהיה שומע את תשובתי, היה מסתכל בי במבט נוגה, פורס את כפות ידיו הענקיות והמחוספסות בפני ואומר, כמי שמבקש לסיים את הוויכוח: "אל תדאג, בידיים אלה נבנה את ארץ-ישראל. ליהודים תהיה מדינה."

אלבר, לעומתו, היה ילד שקט ונעים הליכות. את עיקר כוחו המשיך להפגין בנגינה על העוּד, ומאז בר-המצווה שלי הוזמן לנגן באירועים רבים. נגינתו המופלאה הפכה למופע המרכזי בכל שמחה בעיר. אצבעות ידיו ריקדו על המיתרים והפיקו צלילים שהלכו והשתבחו ככל שהתבגר. "הוא יהיה מוזיקאי גדול", נהגו המבוגרים לומר כשהם מחככים את ידיהם בהנאה. רק המחשבה על מה שתכננו לעולל לח'אלד די היה בה כדי לזעזע את אלבר כהוגן. "אני לא בעניין הזה,"

נהג להשמיע את דעתו מעת לעת, כמו ביקש לרענן את זיכרונו. סלים ואני, לעומתו, לא הפסקנו לרגע לעסוק באותה מזימה, שעיקרה היה פירוק עגלתו של ח'אלד. למען האמת, בתוך תוכי ידעתי שאין בי האומץ הדרוש כדי לעשות זאת, אך עצם המחשבה על העגלה המנופצת עשתה לי תמיד טוב. כך חלפו להם הימים, עד לאותה תקרית שלאחריה כבר לא היה אפשר לעצור את סלים. הכול החל במשחק תמים.

משחק הגולות היה אחד המשחקים הלוהטים של ימי הקיץ. לפנות ערב, כאשר הורגשה הקלה בעומס החום, היינו מתקבצים, כל ילדי השכונה,

ברחבה שליד הבית ומתחרים בינינו במשחק בגולות. המשחק היה פופולרי מאוד, ולפעמים הצטרפו אלינו גם ילדים משכונות אחרות. לעתים מצאנו את עצמנו, סלים ואני, מתחרים עם ח'אלד וחברו פִּיְצֵל. התחרות עם שני אלה נשאה אופי אישי, ובסיומו של כל משחק הקפיד הצד המנצח לקנטר את הצד המפסיד ולהזכיר לו בכמה גולות עלה לו ההפסד. ח'אלד היה מקפיד, כמובן, להגיע לרחבת המשחקים עם פִּיְצֵל, כשהם רכובים על העגלה. כשהפסדנו, היה קשה לצפות בהם מסתלקים מהמקום, רכובים על העגלה ופניהם מדושנות עונג.

באחד הימים, ממש עם רדת החשיכה, כשסלים ואני כבר עמדנו לפרוש הביתה, הגיחו לפתע אל הרחבה ח'אלד ופִּיְצֵל, כשהם רכובים על העגלה בצוותא. הם קראו עלינו תיגר והזמינו אותנו למשחק על כל הגולות שברשותנו.

“הכול או לא כלום!” זעק ח'אלד בקול מתגרה.

“מה אתה אומר, אליאס? נהמר על הכול?” סלים הסתכל לעברי במבט מהוסס. שתקתי. לא בכל יום נדרשתי להמר על כל הגולות שנאספו בעמל רב במשך חודשים רבים.

“נו, צמד פחדנים? תהמרו על כל הגולות שברשותכם או שאנחנו הולכים!” ח'אלד הסתכל בנו ובחברו לסירוגין במבט משועשע. לי זה הספיק.

“סלים, לך על זה. נראה להם מי אנחנו!” זעקתי לעברו של חברי. כך, בחרדה רבה, הכנסנו למשחק כמות ענקית של גולות. על פי כללי המשחק היה אחד המתחרים זורק את הגולות אל תוך בור קטן שנחפר בסמוך לקיר. אם מספר הגולות שנכנסו לבור היה זוגי, זכה הזורק, ואם היה המספר אי-זוגי - הפסיד. סלים נבחר לזרוק עבור שנינו. הכמות הגדולה של גולות הקשתה עלינו להבחין כמה מהן נכנסו אל תוך הבור, אך סלים היה הראשון להבין, שאם נותרו בחוץ שבע גולות, משמע שבבור נותר מספר אי-זוגי. כהרף עין ומבלי שח'אלד ופִּיְצֵל יבחינו במעשיו, זרק אל הבור גולה אחת נוספת, אך מעשה שטן, הוא לא הבחין בגולה אחרת, שהתגלגלה בחוץ וחמקה הצידה. כך הפך סלים במורידיו את היוצרות, וממנצחים הפכנו למנוצחים.

"צריך להוציא החוצה גולה אחת שנפלה לי בטעות מהיד אל תוך הבור," ביקש סלים להשיב את שנעשה.

"זה נכון, אני ראיתי אותה נופלת לו מהיד," חיזקתי את דבריו.

"על מי אתם עובדים?!" צחק ח'אלד והחל באיסוף הגולות מתוך הבור בעזרתו של פִּיצֵל. את מלאכת האיסוף עשו השניים כשהם מנענעים את מותניהם ושרים - מה שהגביר, כמובן, את זעמנו ובמיוחד את זעמו של סלים. סלים, שלא יכול היה להשלים עם האסון שהמיט עלינו במו־ידינו, מתח לפתע את איבריו וצרח בהיסטריה: "אם לא תשאירו את כל הגולות פה, אני מפרק את שניכם לחתיכות קטנות!" עיניו ירקו אש ופניו האדימו מזעם. ח'אלד ופִּיצֵל נעצרו במקומם ועקבו אחר תנועותיו של סלים כשהם קשובים ודרוכים. סלים החל להתקרב באטיות לעברו של ח'אלד, אצבעות ידיו קפוצות וזרועותיו שלוחות קדימה.

"נו, ילד מגודל וטיפש, במה תבחר? להשאיר את הגולות אצלנו או לקבל מכות, שבאחריתן איש לא יכיר אותך?"

בשלב זה נדמה היה שסלים יצא מכלל שליטה. ניסתי לאחוז בו ולהרגיעו, אך ללא הועיל. סלים המשיך להתקרב אל ח'אלד.

אף שלא אהבתי את ח'אלד, וזאת בלשון המעטה, אף פעם לא חשבתי לפגוע בו פיזית. הרי הוא היה בנם של שכנינו הטובים, וכל פגיעה בו הייתה עלולה לפגוע בשכנות הטובה. אבא, מן הסתם, לא היה עובר על כך לסדר היום ומטיל עליי עונש כבד.

בכל אותה העת עמד פִּיצֵל מן הצד וחזה במתרחש כשהוא מתוח ודרוך כמו קפיץ. ידיו היו צמודות לגופו, ממתינות לשעת הכושר.

לפתע, כהרף עין, נשלפה מבין ידיו של פִּיצֵל סכין קטנה וחדה. הוא הסתער לעברו של סלים כשירו האוחזות בסכין שלוחה קדימה. יכולתי לראות את הבזקי קרני השמש האחרונות מנצנצים מהלהב החד, שעשה את דרכו במהירות מסחררת לעבר גופו של סלים ואיים לבתרו.

"תיזהר, סלים! יש לו ביד סכין!" צעקתי.

תגובתו של סלים הייתה מהירה כשל חתול. הוא הצליח לחמוק הצידה ולהנחית מהלומה אדירה בפרצופו של פִּיצֵל ההמום.

“אליאס!” קרא סלים. “בוא נברח מכאן.”
נמלטנו כל עוד נפשנו בנו.
רק לאחר שרצנו כברת דרך לא מבוטלת, עצרנו.
“עֲמָה עֲמָה (שיתעוור)!” התנשף סלים. “ראית את המטורף הזה?
סכין! סכין הוא הוציא עלינו! אני אגמור את הכלב המנוול הזה! אני
אגמור אותו, נשבע לך.”
באותו ערב נפתח דף חדש, דף שכולו שנאה עזה ותהומית שלא
ידעה גבולות. ח'אלד חיפש את שעת הכושר להשיב לנו, ואילו בלבו
של סלים גמלה ההחלטה לפגוע בציפור נפשו של ח'אלד, הלוא היא
העגלה.

פרק 4

סלים ואני לא הפסקנו אף לרגע לחפש הזדמנות לפגוע בח'אלד. בכל עת שנפגשנו, היינו יושבים בפינת הרחוב ומחליפים רעיונות איך להגיע לעגלה ולרסק אותה "לאלפי רסיסים", כדבריו של סלים. החלטנו שאת אלבר לא משתפים, משום שהוא עלול למנוע מאתנו לבצע את זממנו.

"הנער עדין מדי למעשים כאלה," סיכמנו לעצמנו.

סלים היה החלטי, אני מעט פחות. בעיקר כאב לי על עיסאם הזקן ועל חמורו, שהעגלה שימשה עבורם לעזר כה רב. גם העונש הצפוי לי מאבא, אם מעשיי ייודעו לו, היה גורם מרתיע. מנגד דמיינתי את פניו המרושעות של ח'אלד מתעוותות מייאוש ואכזבה למראה העגלה המנופצת. די היה במחשבה על פניו המיוסרות כדי לגרום לי הנאה מרובה ולהביא אותי לדילמה קשה. עקשנותו של סלים היא שהכריעה את הכף.

המועד שנבחר היה יום שישי בשעה שלוש לפנות בוקר. סלים הציע לגרור את העגלה עד למסילת הרכבת, להניחה על הפסים ולהמתין עד שרכבת המשא, שעברה שם מדי בוקר, תהפוך אותה לאבק דק. אני התנגדתי לרעיון בשל המרחק הרב מביתו של ח'אלד למסילה. חששתי שניתפס במהלך הדרך הארוכה. לבסוף סיכמנו שנתגנב לחצר של משפחת עידאוי, נוציא משם את העגלה, נעביר אותה בשקט לפאתי הרחוב, ושם, בתוך בית נטוש, נרסק אותה בעזרת מוטות ברזל שהכנו מבעוד מועד.

ביום חמישי, ערב ביצוע המשימה, עליתי על יצועי מוקדם מהרגיל. התקשיתי להירדם. חששות כבדים ליוו אותי, בעיקר החשש להיתפס.

'אוי לי אם אתפס, חשבתי, איך אָראָה בעיני עיסאם הקשיש? 'איך אוכל לפקוד את ביתה של מרווה לסמבוסק חם וטעים? איך אָראָה בעיני אבא, אימא וסבא? אבא, מן הסתם, לא יעבור על העניין בשתיקה ומי יודע איזה עונש צפוי לי ממנו. ואימא, מה תגיד אימא למרווה? איך תשתה תה בחברתה, אחרי שבנה שבר את העגלה שהקלה כל כך על חייו הקשים של עיסאם הזקן? לפתע נראתה לי המשימה כבלתי הגיונית. הפחדים והספקות השתלטו עליי. החלטתי לפגוש את סלים בשעה היעודה ולהודיע לו שאני מוותר על הנקמה. ידעתי שהוא יתאכזב ואולי גם יבוז לי על פחדנותי, אך לא הייתה לי בררה.

בשעה שתיים ושלושים לפנות בוקר יום שישי קמתי ממיטתי ויצאתי החוצה.

בחוץ היה ערפילי וחשוך.

"סלים, אני חוזר לישון," קידמתי את פניו כשהגיח מן הסמטה בסמוך לביתנו.

"מה, השתגעתי? איזה לישון בראש שלך? בוא נלך ונגמור את העבודה כמו שסיכמנו," סינן לעברי בכעס.

"אתה לא מבין, סלים. אני לא בא. אני יורד מהעניין," אמרתי, כובש את קולי.

"אַש סָר בֵּיק (מה קרה לך), אליאס? בוא נגמור עם זה כבר," ניסה סלים שוב.

נאלמתי.

"אם אתה לא בא, אני עושה את זה לבד," אמר בתקיפות בניסיון אחרון לשכנע אותי.

"אם כך, לך תעשה את זה בעצמך," ענית בקול קר ויבש.

סלים לא האמין למשמע אוזניו.

"אלך לבד. אני לא מפחד," ענה ומיד הוסיף בכעס: "עכשיו אני

לפחות יודע שאתך לא עושים עסקים, יא חתיכת פחדן!"

לשבריר של שנייה היססתי.

"הזדמנות אחרונה, אתה בא או שאני הולך?" סלים זיהה את הסדק

וניסה לחדור דרכו.

המשכתי להסס.

"נו, אליאס, קדימה! די להסס." סלים אחז בזרועי ומשך אותי קדימה.

עוד רגע ואני מתרצה.

ואז מן השמים באה לי הישועה.

בעוד אנו מתלחשים נפתחה דלת הכניסה של בית משפחת עידאוי. בפתח עמדו עיסאם וארבעת בניו.

אלוהים, איך לא חשבנו על זה? תפילת יום השישי במסגד.

"ילדים, מה אתם עושים בחוץ בשעת בוקר מוקדמת כזו?" שאל עיסאם בתימהון.

"אנחנו, אנחנו... היה שיעור תורה אצל חכם מנשה ורק עכשיו סיימנו," הצלחתי בקושי לשקר.

עיסאם משך בכתפו כלא מאמין. "שיהיה," אמר ופנה לדרכו. מאחוריו גררו את עצמם בלא חשק שלושת בניו. ח'אלד התעכב עוד זמן מה ושלח בנו מבט חשדני, כמי שיודע היטב מה אנחנו זוממים. הוא פנה לבדוק את שלמות עגלתו שחנתה בחצר וכעבור דקה מיהר להצטרף לאחיו, שכבר רחקו ממנו.

כך, בקול דממה דקה נסתיים לו ניסיוננו להרוס את העגלה. סלים ויתר לאלתר על הנקמה שלו, ואני המשכתי ללוות מדי יום במבטיי העורגים את ח'אלד, הרוכב בהנאה על עגלתו המופלאה.

"אנשים טובים - עושים בעבורם מן השמים," היה סבא חוזר ואומר לי.

אכן, מן השמים עזרו לי.

בוקר אחד נשמעה דפיקה על הדלת. אימא פתחה את הדלת. בפתח עמד עיסאם.

"צבאח אל-ח'יר (בוקר טוב), גברת שמש!" בירך עיסאם.

"צבאח אג-נור (בוקר אור), אדון עיסאם!" החזירה לו אימא ברכה.

"גברת שמש, אולי אליאס ער? אני זקוק לעזרתו," ביקש.

"בוודאי. היכנס פנימה ותכף הוא יצא אליך," השיבה אימא ופנתה לחדרי. בדרכה לחדרי שמעתי את צעקתה:

“אליאס, תתעורר! עיסאם זקוק לעזרתך.”

יצאתי את החדר כשלגופי הפיג'מה.

“כן, ארון עיסאם, במה אוכל לעזור?” שאלתי, משפשף את עיניי העצומות למחצה.

“אליאס, אני מצטער להוציא אותך מהמיטה, אבל ח'אלד חולה מאוד. כאבי בטן עזים תקפו אותו אמש, והוא מרותק למיטתו. עכשיו הוא ישן שנת ישרים, אחרי ששנתו נדדה כל הלילה. כרגע אין מי שיסיע את הסחורה לשוק, וחשבתי לעצמי, אולי אתה תוכל לעשות זאת?” פנה אליי בקול מתחנן.

לבי התרונן בי משמחה. הנה החלום לנסוע על העגלה קורם עור וגידים.

“אני רק מתלבש ובעוד חמש דקות אהיה מוכן,” עניתי בעודי מפהק, כשאני מצליח בקושי להסתיר את התלהבותי.

חיש קל לבשתי מכנסיים קצרים וחולצה קצרה, נעלתי את נעלי הגומי הדקות שקיבלתי במתנה מדודי משה ויצאתי אל השדה הקטן של משפחת עידאוי. בלב מתרונן משמחה עשיתי את דרכי אל המקום שם חנתה העגלה. בדרכי לשם כמעט פצחתי בשירה וריקודים. מעניין כיצד היה ח'אלד מגיב לו ידע שאביו הפקיד בידי את אוצרו. קרוב לוודאי שהיה יוצא מדעתו. בקושי כבשתי את צחוקי.

הגעתי לשדה והנה אני רואה אותה, ניצבת על ארבעת גלגליה במלוא תפארתה והדרה, עמוסה אינספור ארגזים גדושים בפירות וירקות. עיסאם ראה אותי ופנה אליי בחיוך:

“אתה תסיע את העגלה לשוק. אני אגיע לשם מאוחר יותר על גבו של החמור, ויחד נפרוק את הסחורה.”

עיסאם סייע לי, ובצוותא דחפנו את העגלה הכבדה אל מורד הרחוב, שם עברה לשליטתי הבלעדית.

התיישבתי אחר כבוד על המושב המרופד. המושב נוח היה מאין כמוהו. אפילו משענת איתנה הייתה לו. נשענתי לאחור. איזו נסיעה מענגת מחכה לי! חשבתי. ביד רועדת מהתרגשות אחזתי במוט המעצור ומשכתי אותו באיטיות, בדיוק כמו שח'אלד נהג לעשות

כשרצה להתחיל בנסיעה. רגליי נחו על מוט ההיגוי, מפרפרות מהתרגשות וממאנות להירגע. לאט אך בהתמדה החלה העגלה המופלאה לצבור תאוצה, כשהיא מצייתת לצו ידיי ורגליי. חשתי כיצד המהירות ההולכת וגוברת יוצרת משכי רוח נעימים, שליטפו את פניי, את צווארי ואת ראשי. נרגעתי מעט.

'זה הזמן לדחוף את מוט המעצור קדימה ולהאט במעט את המהירות,' חשבתי, אך תחושת העונג העילאי עקב המהירות שהלכה וגברה הניאה אותי מלעשות כן. 'עוד קצת,' חשבתי לעצמי, 'עוד כברת דרך קצרה ואז אשתמש במעצור. הדרך לשוק ארוכה, הכביש ריק והנסיעה נעימה.' העגלה הגבירה את מהירותה. עתה היא נעה במהירות גבוהה, וכל בלימת חירום הייתה עלולה לגרום לה להתהפך. עוד רגע קט אגיע לעיקול, והמשא הכבד יקשה על ביצוע הפנייה. העיקול קרב.

זהו, עתה הזמן לעצור, אך מעשה שטן, אני מושך בעדינות את מוט המעצור והעגלה הסוררת אינה עוצרת. אני מושך בכל כוחי, אך העגלה בשלה, ממשיכה בדהירתה. כשהבנתי את טעותי, היה כבר מאוחר מדי. העגלה נכנסה לפנייה החדה במהירות מסחררת, ודחיפת מוט המעצור קדימה בעוצמה רק החמירה את המצב. בקול שאון רב התהפכה העגלה ומרכולתה התפזרה לכל עבר. פירות וירקות ניתקו מן הארגזים והתגוללו על הכביש למרחק רב. אני עפתי מן המושב קדימה, למרחק של כמה מטרים, וכל גופי נחבל. מישהו ניגש אליי וסייע לי לקום ולעמוד על רגליי.

"אתה בסדר?" בקושי שמעתי אותו שואל.

לא עניתי. המום ומבולבל עמדתי שם, בוהה סביבי. פניי שרוטות, ידיי ורגליי מגואלות בדם, וראשי סחרחר מעוצמת החבטה שספגתי מאחד הארגזים. התבוננתי בעגלה. כבר לא מהודרת, אף לא עגלה, אלא אוסף של חתיכות עץ גדולות וקטנות. בתוך כל הכאב שחשתי והצער הכבד על עיסאם הקשיש וחמורו אורו עיניי. גופי הפגוע חש כאבי תופת, אך לבי עלץ: הסוף לעגלתו של ח'אלד הגיע. מי היה מאמין שאני, ולא אחר, ישים במוידי קץ לאותה פלטת עץ מתגלגלת.

למרבה התמיהה, למעט ח'אלד איש לא כעס עליי. נהפוך הוא. מרווה לא פסקה להתנצל בפני אימא. ברצותה לפייסני אספה עבורי שקית ענקית של דברי מאפה מתוקים. עיסאם הקשיש לא פסק לבקש סליחה על כך שנחבלתי קשות בעת שעשיתי את רצונו.

"אני נורא מצטער, אדון שמש. חוץ מח'אלד, שהיה חולה, לא היה איש בבית, ולצערי לא נשארה לי ברירה אלא להיעזר באליאס," אמר לאבא בשעה שזה עמד והתבונן באימא החובשת את פצעיי.

"לא נורא, אדון עיסאם, אל תצטער. אליאס נער חזק ועד מהרה יתאושש," הרגיעה אותו אימא.

"לא היית צריך לבקש ממנו לעזור לך," נזפה מרווה בעיסאם הנבוך. "ידעתי שמהעגלה הזו לא תצמח תועלת ושאסון זה רק עניין של זמן," הזכיר לנו אבא את נבואתו.

"בשבת אתה עולה לתורה וקורא 'ברכת הגומל'," הוסיף אחריו סבא. "אל תדאג, אחי הקטן, עד לחתונתך לא יישאר שום סימן על גופך," לעג לי אריה.

כשנודע לח'אלד על האסון הכבד שניחת עליו, התיישב ובכה כתינוק. הוא כעס על אביו עד כדי כך, שביקש לברוח מן הבית. כשראה אותי, לא התרשם כלל מגופי החבול ושלח לעברי מבטים שהתיזו ניצוצות אש.

"חכה, חתיכת אזער. אני עוד אנקום בך. אני לא טיפש. אני יודע שעשית זאת בכוונה. עוד יבוא היום ואתה תצטער על מעשיך," אמר לי והחווה סימן בידו כי העתיד עוד לפנינו ועוד נכוננו לנו מפגשים רבים.

"אני לא פוחד ממך, חתיכת גמל," עניתי לו בשפתו ובכך רק הגברתי את כעסו.

כך בא הסוף על עגלתו המהודרת של שכני ח'אלד. פרק העגלה הסתיים בנצחוננו. סלים, אלבר ואני לא הסתרנו את שמחתנו, דבר שרק העצים את שנאתו של ח'אלד.

פרק 5

רוח הסתיו, שבישרה את בוא החורף, נשבה בחוזקה, נושאת עמה ענני אבק שכיסו את רחובות העיר בשכבת חול דקיקה. מזג האוויר העכור השרה אווירת נכאים על הסביבה כולה. גם עץ התאנה שבחצר לא נראה כתמול-ששום. עץ קשיש היה, בא בימים. איש לא ידע בן כמה העץ הזה, שעל אף גילו המופלג לא אכזב אותנו מעולם. גזעו הרחב והאיתן היתמר לרום, נושא בגאווה את ענפיו עמוסי התאנים. עליו הגדולים והירוקים הצלו על החצר כולה, ומפריו אכלנו לרוב. התבוננתי בו היטב. הענפים מעל חצרנו נראו לפתע שמוטים, ועליהם המכוסים באבק כבר לא נראו ירוקים כתמיד. אפילו הפרי שהניב העץ בשנה זו היה מועט, וטעמו שוב לא היה מתוק כבעבר. דווקא חלקו האחר של העץ, זה שצמח בצדה השני של החצר, אצל משפחת עידאוי, נראה ירוק יותר. האם באמת כך היה או שמא רק נדמה היה לי?

קטפתי תאנה מן העץ וכהרגלי חציתי אותה לשניים. נגסתה באחד החצאים ומיד השלכתיו. טעמו היה תפל. האם גם העץ בעל תחושות הוא? האם גם עץ קשיש זה חש ברוחות העכורות המנשבות בעולם?

בבגדד ביצע איש צבא בשם רשיד עלי אל-פילאני מהפכה והדיח מן השלטון את המלך פִּיצֶל השני, ילד בן שש. רשיד עלי, חסיד נלהב של הנאצים, נרתם לעזרתו של המופתי הירושלמי, ויחד ערכו השניים מסע הסתה שתכליתו לפגוע ביהודים. כעבור פחות מחודשיים סולק רשיד עלי על-ידי הצבא הבריטי, אך בינתיים נשאה ההסתה פרי, ובחג השבועות, יומיים לפני שובם של הבריטים, הגיע "הפְּרָהוּד" (פוגרום)

ביהודי עיראק לשיאו. מוקד הפרעות היה בעיר הבירה בגדד, שם נרצחו כמאתיים איש. רבים אחרים נפצעו ורכוש רב נבזז. אכן, רוח רעה באה לעולם, הביאה עמה ימים של שנאה והרג ואיימה בזעמה לכלות את הכול.

בוקר שבועות. אימא וברטה טרחו במטבח על הכנת מאכלי החג - "קִיץ'רִי" (סוג של מג'דרה - אורז עם עדשים) ו"קֶהִי" (מאפה מתוק מטוגן, שעליו מפזרים גרגירי סוכר). סבא, אבא, אריה ואני עשינו את דרכנו חזרה מתפילת החג. לתפילה עצמה הגיעו מתפללים מעטים, והיא לוותה בחששות רבים. ברחוב, בסמוך לביתנו, התגודדה חבורה גדולה של צעירים מוסלמים, שנאספו ובאו משכונות אחרות בעיר. סקרתי במבטי את החבורה. זה היה אספסוף של פרחחים. מרביתם אחזו באלות, וחלקם היו מצוידים בסכינים. כוונתם הייתה ברורה. בפתח הכניסה לחצר הבית עמדו עיסאם ומרווה ועמם שלושה מארבעת בניהם וניהלו שיחה קשה עם הצעירים. ח'אלד לא היה שם, אולי מפאת גילו הצעיר.

מיד עם הגיענו זכינו לליווי של בני משפחת עידאוי. נכנסנו לחצר ועמדנו בסמוך לעץ התאנה.

"לחצר הזו תיכנסו על גופתנו המתה," פנה עיסאם בנחישות לעבר הצעירים כשהוא עומד בפתח הכניסה לבית ומונע את כניסתם. "הניחו לנו להיכנס - אחרת ניאלץ לעשות זאת בכוח," אמר אחד מהם והתקרב בצורה מאיימת לעברו של עיסאם. "מה תעשה, ילדון? האם תכה אדם זקן, הא?" שאל עיסאם והמשיך לעמוד במקומו ולחסום בגופו את המעבר. הצעיר נעמד על מקומו תוך שהוא מחליף מבטים עם חבריו, שעדיין עמדו מאחור.

"היכנסו פנימה והגיפו את התריסים," פנה מחמוד לאבא.

"אנחנו נסתדר אתם," הוסיף בקול מרגיע עלי אחיו.

נכנסנו פנימה. אבא הגיף את התריסים וכינס את כולנו בחדרו. אחרי שכל אחד מצא את מקומו, נטל אבא, כדרכו, ספר תהילים והחל לקרוא. בחדר שררה דממה מעיקה. רק קולו החרישי של אבא נשמע.

"ה' אלוהי, כך חסיתי, הושיעני מכל רודפיי והצילני..."
 "תיפח רוחם של אלה. אני לא מפחד מהם!" זעק לפתע סבא וקם
 לצאת מהבית.

"אבא, בבקשה, אל תצא. אנא ממך, שב פה עד יעבור זעם," קראה
 אימא לעברו בעודה יושבת על המיטה ואותות האימה ניכרים היטב
 בקולה. הבטתי באימא. גופה רעד ופניה היו חיוורות כסיד.
 למראה פניה של אימא נכנע סבא, התיישב לצדה, חיבק אותה
 בחוזקה ואמר בקול שלו:
 "תירגעי, ילדתי. דבר לא יקרה. עוד מעט והסערה תחלוף."
 "אני מפחדת. יש לי תחושה לא טובה. ראיתם את השנאה על
 פניהם המרושעות ואת האלות והסכינים? הם רוצים לשחוט אותנו,"
 מיאנה אימא להירגע.

כולנו נאספנו סביבה. רק אבא נותר יושב על כיסאו והמשיך לקרוא
 בדבקות פרקי קדושה, כמו דבר אינו קורה.
 "בבקשה, אימא, תירגעי. גם אני מפחדת, אבל צריך לשמור על קור
 רוח. אני מאמינה לסבא. לא יקרה דבר. ראית כיצד השכנים מגינים
 עלינו במסירות נפש." ברטה התיישבה לצד אימא, חיבקה אותה בשתי
 ידיה וניסתה לעודדה.

"אם לא תסתלקו מפה עכשיו, אני נשבעת באלוהים שבמקל הזה
 אני מכה את כולכם!" יכולנו לשמוע מתוך הבית את מרווה מאיימת
 ברצינות על הצעירים.

"אתם אל תתערבו - אחרת נפגע גם בכס," השיב לה בזעם אחד
 מהם.

פניתי בבהלה אל החלון שבחדר. מבעד לחריצי התריס ראיתי את
 מרווה מתקרבת באומץ לעברו של ראש החבורה.
 "מה אמרת, איש צעיר? לפגוע בנו אתה מבקש? תסתלק מכאן,
 חצוף!" צרחה לעברו.
 הצעיר הסתכל בה נזעם.
 "לכו למקום אחר. לא נתיר לכם לפגוע בשכנינו," הוסיף אחריה
 מחמוד.

"אי־אפשר לעמוד פה בחוסר מעש ולהפקיד את גורלנו בידי אחרים", אמר לפתע אריה, ששמר על קור רוחו במהלך האירוע כולו כמו צפה את היום והמתין לו.

"ומה אתה מתכוון לעשות?" שאלה אימא בבהלה.

"אלך לחדר שלי ומשם אעקוב אחרי הנעשה, שלא יפגיעו אותנו מאחור", השיב אריה ויצא בריצה מהחדר.

כך ישבנו בחדרה רבה דרוכים לבאות. כעבור כמה דקות שב אריה לחדר כשבידו האחת הוא אווז בסכין ובידו השנייה המערוך של אימא. "אליאס, בוא איתי מהר. ראיתי שלושה מהם מנסים לאגוף את הבית ולהיכנס אליו דרך החלון שבחדר שלנו."

נטלתי מאחי את המערוך ושנינו רצנו לחלקו האחורי של הבית. "תשמרו על עצמכם!" זעקה אימא לעברנו בקול בוכים.

כבר בכניסתנו לחדר שמענו את החבטות על התריס המוגף, שדרכו ביקש האספסוף לחדור אל הבית.

"אל תפחד, אחי. אם הם ייכנסו, נמגר אותם," עודד אותי אריה. שתקתי. אחזתי במערוך וידיי רועדות. האם אצטרך לעשות בו שימוש? ואם אצטרך, האם יהיה לי האומץ הדרוש לעשות זאת? כן! כך אעשה! אגן בחירוף נפש על משפחתי. הראשון שייכנס פנימה, אחבוט בראשו בכל כוחי. כך, במשך דקות ארוכות, רַכְנו, אריה ואני, מתחת לחלון שבחדרנו ואני רועד מפחד.

"תיפח רוחכם. אם אתם לא עוזבים מיד, במור־ידיי אלחם בכם!" שמענו את מחמוד זועם לעברם. החבטות על התריס פסקו.

"כל תושבי הרחוב בדרכם לכאן. אם לא תלכו, עוד מעט יצאו כולם נגדכם," הוסיף אחיו עלי.

לפתע נשמעו קולות ירי. אריה החוויר. הוא בחן את הסכין שבידו והבין שממנה לא תבוא הישועה. מהחדר הסמוך נשמע היטב קולה של אימא, שנתקפה פחד וקראה בהיסטריה:

"הוי אמי, הוי אמי! הצילי אותנו!"

"שמע ישראל, ה' אלוֹקינו ה' אחד," נשמע קולו של אבא. לעומתה היה שקט ובוטח.

“מה זה היריות האלה?” שאלתי בקול רועד את אחי.
“היצמד אל הקיר ואל תפחד,” משך אותי אריה אליו.
“אולי החיילים הבריטים הגיעו לכאן לעשות סדר והם אלו
שיורים,” ניסיתי להתעודד.

“לכו מפה, מנוולים! הנה באים לכאן אנשיו של באש אעיאן, והם
יחסלו אתכם אחד-אחד. היזהרו!” שמענו את עלי מתרה בקול.
“כנראה אנשיו של השיח’ באש אעיאן הגיעו לכאן. אם כן, אין לנו
מה לדאוג. הם כבר יגרשו את כולם,” נשם אחי לרווחה.
אריה צדק. בעוד בני משפחת עידאוי מסוככים עלינו בגופם, לא
עמדו בנות המשפחה מנגד. הן עברו מבית לבית והעבירו את הידיעה
כי מאיימים לפגוע בנו. הידיעה הגיעה עד לביתו של השיח’.
השיח’ באש אעיאן היה האיש החזק של בצרה. הוא חלש על
אדמות ובתים לרוב, ומשרתים רבים סרו למרותו. קשריו עם בעלי
עסקים מהקהילה היהודית היו מעולים, ולא מעט עסקאות עמם הניבו
לו רווחים נאים. כשהאנרכיה השתלטה על העיר, נטל השיח’ את
המושכות לידי, וכששמע כי היהודים נתונים בסכנה, הורה ללא היסוס
לכל אנשיו להתחמש ברובים, לצאת לרחובות ולהגן על היהודים.
כששמעו אנשיו כי משפחת שמש נתונה בסכנה, הם הגיעו גם אלינו.
למראה החמושים המסתערים ויורים באוויר הבינו הצעירים כי לא
יצליחו לבצע את זממם ונסו על נפשם. אבן נגולה מעל לבנו.
החנויות של אבא לא שרדו. הבוזים פרצו לתוכן ולא הותירו דבר.
אבא נאלץ לעמול קשה על מנת לחדש את המלאי שנשדד, אך למי היה
אכפת? העיקר שנותרנו בחיים.

האם הייתה זו השכנות הטובה שהצילה אותנו, או שמא היה זה נס
החג?

בשוך הסערה נכנסנו כולנו לביתם של בני משפחת עידאוי והודינו
להם בהתרגשות רבה. אימא התחבקה עם מרווה ולא הפסיקה למחות
את דמעותיה.

“אתם לא צריכים להודות לנו. בסך הכול מילאנו את חובתנו
כשכנים,” אמרה מרווה וחיוך גדול התפשט על פניה.

“הכול מן השמים”, הוסיף עיסאם.
“בימים הקרובים אתם צריכים להישמר עד יעבור זעם”, הזהיר
מחמוד.

גם השיח' האמיץ זכה לביקור. משלחת גדולה מנכבדי הקהילה
ואבא ביניהם הגיעה אל ביתו והודתה לו. המפגש עם השיח', כך סיפר
אבא, היה מרגש מאין כמוהו.
יומיים לאחר חג השבועות נכנס הצבא הבריטי לבגדד. המלך-הילד,
פִּיצֶל השני, הושב לכיסאו והחיים שבו לקדמותם, כמו דבר לא קרה.

חלפה שנה, ואנו כבר בשנת 1942. הידיעות על תחילת ההשמדה
ההמונית של יהודי אירופה עדיין לא הגיעו אלינו, אך ידענו בבירור כי
היהודים שם נרדפים וחייהם בסכנה מתמדת. המלחמה באירופה, על אף
היותה רחוקה מאוד; הפוגרום ביהודי עיראק שנה קודם לכן; והשמועות,
שלפיהן עושה הגנרל רומל את דרכו למצרים - כל אלה עוררו בנו
חששות כבדים, והדאגה הייתה רבה. ראשי הקהילה היהודית דיברו ללא
הרף על הגרמנים השועטים קדימה במדבריות אפריקה בדרכם למצרים.
ח'אלד, שכננו המרושע, נהנה מאוד מהמצב החדש. הוא הבחין
בסימני הפחד שלנו, וכל אימת שהיה פוגש בי, היה מעביר את אצבעו
לרוחב גרונו כסימן לשחיטה הצפויה לי. לעתים היה מלגלג בקול:
“סופכם קרוב”, תוך שהוא משפשף את ידיו בהנאה ומתגלגל מצחוק.
בתחילה לא ייחסתי משמעות גדולה למלחמה שהתרחשה אלפי
קילומטרים מהבית. אפילו ח'אלד לא הצליח לערער את שלוותי, אך
ככל שחלף הזמן, ולאחר שראיתי את סימני הדאגה העמוקים שהופיעו
אצל מנהיגי הקהילה, התחלתי לחשוש גם אני.

חודש תשרי הוא חודש של ימי תשובה. בימים אלה הרביתי לפקוד
את בית הכנסת, אולי כדי לבקש מחילה מהבורא בימים הנוראים
מחשש לבאות או אולי משום ששם, בבית הכנסת, מצאתי מרגוע
לנפשי, בעודי קשוב ומעודכן לכל המתרחש.

בבית הכנסת, לפני התפילה ולאחריה, דיברו רק על המלחמה
המשתוללת באירופה ועל גרמניה הנאצית, המאיימת להשמיד את כל

היהודים באשר הם.

בבית היו אבא, אימא ואריה משוחחים בלחש מדי ערב, כמי שמטכסים עצה כיצד להתמודד עם הרעה הצפויה. סבא, לעומתם, נראה משועשע מכל המהומה, ונראה היה שדבר לא הטריד אותו. הוא המשיך לגלגל את הקוביות בהתרגשות במשחקי השש-בש, לעשן נרגילה ולהסניף טבק בחברתו של עיסאם, כמו דבר אינו מתרחש. "אל תתרגש, בני. הכול הכל-הבלים. לכאן אף אחד לא יגיע," היה סבא מנסה להרגיע אותי, ללא הצלחה.

"אבל סבא, כולם אומרים שהנאצים בדרך לכאן."

"שטויות", היה סבא מניף את ידו בביטול.

ברטה, שהייתה כבר בת שש-עשרה, ואני, שמלאו לי ארבע-עשרה שנים, היינו מחוץ לדיאלוג המשפחתי משום שעדיין נחשבנו לקטנים. לברטה לא היה אכפת שאבא ואימא לא שיתפו אותה בסוד העניינים, משום שהיו לה מקורות מידע משלה.

מדי לילה הייתה יושבת במשך שעות ארוכות ומאזינה לרדיו וכך ידעה כל מה שקורה. בזכות שליטתה המושלמת באנגלית ובצרפתית יכלה להבין את שידורי החדשות בשפות אלה.

לפעמים, בעיקר כשהתחולל מאורע דרמטי, הייתה ברטה פונה אליי בהתרגשות ומספרת לי על מה שהתרחש. את הבשורה הראשונה שמעתי מפיה של ברטה, כשהבריטים נכנסו לבגדד והשיבו אל כס המלוכה את המלך פִּיצַל במקום רשיד עלי המרושע. החשש מפוגרומים נוספים הוסר. בפעם השנייה זה קרה באישון לילה, בעודי ישן שנת ישרים. לפתע חשתי שברטה מטלטלת אותי בחוזקה.

"אליאס, קום, לחשה באוזני."

"מה קרה? למה את מעירה אותי?" שאלתי בבהלה.

"אל-עלמיין, ענתה ברטה בקצרה.

על אף החשיכה בחדר יכולתי לראות במעומעם את החיוך על פניה. "מה אל-עלמיין בראש שלך? מה זה אל-עלמיין?" שאלתי בייאוש.

"הגרמנים המנוולים הפסידו בקרב הכרעה בלב המדבר באפריקה ונסוגו," השיבה ברטה בהתרגשות.

"ומה זה אומר?" המשכתי להקשות.
"זה אומר שהנאצים לא יגיעו לארץ-ישראל, וממילא לא יצליחו להגיע עד כאן," הסבירה ברטה בארשת רצינית.
"אני אוהב אותך, אחותי," חיבקתי את ברטה ונשקתי לה בחום.
חזרתי לישון. בשנתי יכולתי לחוש היטב את השלווה שאפפה אותי.
גם האיום השני הוסר. ביום המחרת, אף שלא היה שבת, השכמתי קום והלכתי לבית הכנסת. ההמולה שם הייתה רבה. הידיעות, שלפיהן ניגפו הגרמנים בקרב הגדול במדבר, עשו להן כנפיים והסבו אושר רב לכולם. רבים מתושבי השכונה היו שם, החליפו דעות, ומצב רוחם היה מרומם. מצב הרוח היה כה טוב, עד שאהרן, בנו של חכם מנשה, הציע שנקרא במגילת אסתר כבר עתה, יותר מארבעה חודשים לפני חג הפורים.

"כל דבר בעתו," היסה אותו אביו וכולם צחקו.
"שימני ראש על כל אויביי ותשמחני כימי מרדכי בן יאיר, אל חנוך, וחנוני...." החל לפתע אלי מזרחי בפיוט הנפלא שנהגנו לשיר בחג פורים. חיש קל הצטרפו אליו כולם בשירה קולנית, והשמחה הייתה רבה.

באותו יום מיהרו המתפללים לסיים את התפילה ולשוב ולדוש בקרב שהתחולל בין כוחות בעלות הברית לבין הגרמנים. מישהו גם אמר שניצחון כוחות הברית לא היה ולא נברא, שסיפור הקרב הפוך לחלוטין, ושהגרמנים כבר נמצאים באלכסנדריה שבמצרים. טענה זו קיבלה אישור מראובן, בנו השני של חכם מנשה.
"כן, כן, גם אני שמעתי שהגרמנים ניצחו והם שועטים בדרכם לארץ-ישראל," טען בהתרגשות.

"איפה שמעת?" הקשה עליו אחי אריה.
"שמעתי הבוקר, בחדשות ברדיו האנגלי," ענה ראובן.
"וממתי אתה דובר אנגלית?" הקשה אריה בלעג.
"אני אמנם לא דובר אנגלית, אבל אני מבין היטב מה אומרים," השיב ראובן נעלב ולא מבין מדוע אריה תוקף אותו.
ראובן, אכן, לא הבין מה אמרו ברדיו האנגלי, אך הוא לא היה

היחיד שטען כך. הפחד שב והתעורר והבלבול היה רב. איש כבר לא ידע אם לשמוח או להמשיך לדאוג.

בבוקר המחרת, בדרכי לתפילת שחרית, פגשתי שוב את ח'אלד. כדרכו המשיך להעביר את אצבעו על גרונו, אלא שהפעם לא היו פניו כתמול-ששום. החיוך שליווה אותם לפני ימים נמוג כלא היה.

רק כחלוף יממה התבהרה התמונה במלואה ואבן נגולה מלב כולנו. אריה, שהיה איש העולם הגדול וידע כל דבר, נכנס בערבו של אותו יום הביתה בסערה ובישר בקול נרגש: "זה נגמר! זה נגמר! הנאצים, יימח שמם ושם זכרם, נחלו תבוסה."

"זה סופי!" צרח בשמחה ונשק לאימא נשיקה עסיסית על לחייה. "לעיראק הם יגיעו אולי במלחמה הבאה," הוסיף תוך שהוא פוצח בריקוד מלווה בצחוק היסטרי.

"מאין אתה יודע?" התאוששה אימא ושאלה.

"אימא, את לא סומכת עליי?" הפסיק אריה את ריקודו, נעלב.

"ודאי שאני סומכת עליך, בני. רק רציתי לדעת מאין אתה יודע," השיבה אימא בנימה מתנצלת. "וחוץ מזה, אתמול אמרו אותו דבר ואחר כך התהפכו היוצרות," הוסיפה.

למען האמת, אף אחד - אולי פרט לאבא, שהיה איש סודו, לא ידע מה הם "המקורות המיוחדים" של אריה, אך ידענו שעל מילה של אריה אפשר לסמוך. מקורות המידע שלו היו אמינים והוכיחו את עצמם פעמים רבות בעבר - כמו, למשל, כשהגרמנים פלשו לפולין והחלה מלחמת העולם השנייה. אריה יצא מהבית כמעט כל ערב כולו אפוף סודיות, כמי ששותף למבצעים סודיים לרוב.

"אני הולך לגורג'י," נהג לומר לאימא בצאתו.

גורג'י, בחור עז מאין כמוהו, היה חברו הקרוב של אריה. יחד היו מבליים שעות ארוכות. לעתים קרובות היה גורג'י סועד ולן בביתנו, ואריה נהג אף הוא לבלות שעות ארוכות בביתו של חברו.

ידעתי שיציאותיו של אריה בערבים אינן יציאות שבשגרה. כשיצאתי החוצה באותם ערבים, נראו כל בני גילו של אריה מסתודדים בשכונה. אריה וגורג'י לא היו שם אף פעם. בשעות המאוחרות של

הלילה היה אריה מתגנב בשקט למיטתו. כך נהג לעשות כמעט מדי ערב.

לעתים קרובות הרהרתי בכך ושאלתי את עצמי לאן הוא הולך ומה הוא עושה. פעם אחת העזתי לשאול אותו בנוכחותו של אבא לאן נוהגים גורְגִי והוא ללכת מדי ערב.

"תשתוק, זה לא עניינך!" התערב אבא והיסה אותי בכעס. אולי אבא ידע מה אריה עושה? אולי זה סוד, שרק אבא שותף לו? "את יודעת מה אריה עושה בלילות?" ניסיתי פעם את מזלי אצל ברטה.

"אני חושבת שכן, אבל לא בטוחה," השיבה, מגבירה את סקרנותי. "מה, מה הוא עושה?" הסתערתי עליה, מקרב את אוזני לפיה. "הוא פעיל עלייה," לחשה.

"שו הָדָא עלייה?" שאלתי בהשתאות. "כל פעם שאני שואל אותך משהו, יש לך תשובות מסובכות," הוספתי בייאוש.

"יש פה בעיראק אנשים שבאו מארץ-ישראל והצליחו לגייס צעירים שיבצעו פעולות לעידוד השיבה לארץ-ישראל," הסבירה לי ברטה באריכות. "לפעילות זו קוראים 'פעילות ציונית'. אחד מהצעירים הפעילים הוא אחינו אריה," המשיכה.

"ולמה דווקא בלילות?" המשכתי להקשות. "כי מדובר בפעילות אסורה. אם השלטונות יתפסו אותו, הוא עלול להיאסר," הסבירה ברטה.

"בגלל זה אנחנו חייבים לשמור על זה בסוד?" אמרתי. "נכון," אישרה אחותי.

סוף-סוף הבנתי את הלחץ שבו נמצאים אימא ואבא. "גם אנחנו נעלה לארץ-ישראל?" שאלתי בסקרנות רגע לפני שפניתי לחדרי.

"כן. זה לפחות מה שאבא ואריה מתכננים," סיימה ברטה את השיחה.

כעבור כמה חודשים החלו להגיע לעיראק השמועות על השמדה שיטתית והמונית של יהודי אירופה. ברטה באה אליי בוכייה וסיפרה לי

על מחנות הריכוז, על הרכבות העמוסות ביהודים, שעשו את דרכן מכל רחבי אירופה אל מחנות ההשמדה, ועל תאי הגזים שבאותם מחנות. המחשבות על תאי הגזים גרמו לי לדכדוך רב. איבדתי את החשק למשחקי החצר ולבילויים המשותפים עם חבריי בשכונה. את מרבית זמני העברתי בשיחות נפש עם ברטה, שהעשירה אותי בידע הרב שלה. כאשר יצאתי סוף-סוף מחוץ לבית, זה היה כדי להוביל את העדר הקטן של עיסאם למרעה. השהייה בחיק הטבע ונוכחותן של העזים והכבשות השרתה עליי שלווח ולו לזמן-מה. מדי פעם, כשהמתח והדאגה עלו, הייתי הולך לביתה של משפחת עידאוי, פונה לעיסאם או למרווח ומבקש להוציא את העדר למרעה.

"מה קרה, אליאס, שאתה הולך לשדה כל כך הרבה?" היה עיסאם מקשה, בעוד אני שותק, "ודאי שאתה יכול להוציא את העדר," היה מוסיף.

מרווח הייתה מגדילה לעשות ומציידת אותי במשקה ובמעט אוכל עטוף ומוסתר כהלכה.

"שאימא לא תראה," הייתה לוחשת לעברי בחיוך ושולחת אותי לדרכי.

כך הייתי מבלה שעות ארוכות בשדה, מתמסר לקרני השמש החמות ומתבונן בעזים ובכבשות המלחכות את העשב בהנאה.

ברגעים אלה הייתי חושב על הסערה המתחוללת שם, במקום הרחוק והקר ההוא, לעומת האווירה הפסטורלית שבה אני שרוי. הפלגתי במחשבות על העתיד ועל הטמון בחובו. ארץ-ישראל, עלייה, יהודים, ציונות, מלחמה. מושגים אלה ואחרים התרוצצו במוחי ולא הפסיקו להטריד את מנוחתי.

לפעמים היו סלים ואלבר מצטרפים אליי. שעות היינו יושבים מתחת לאחד העצים. אלבר היה מנגן, בעוד סלים ואני היינו שרים. השירים ששרנו היו בדרך כלל עצובים והתמזגו היטב באווירת הנכאים שהשתלטה עלינו.

קרוב לשלוש שנים אחרי הקרב באל-עלמיין באה אל קצה המלחמה הנוראה ההיא, לא לפני שהאמריקנים הטילו שתי פצצות אטום על יפן

ואילצו אותה להיכנע. המלחמה לימדה אותי יותר מכול כמה קשים
ושבירים הם חייו של יהודי.

בשוך קולות הקרב חלפו החששות אט־אט, ואת מקומם תפסו
דאגות אחרות - הדאגות מפני המצוד שערכו השלטונות המקומיים
אחר פעילי עלייה יהודים. מטבע הדברים נעשתה הפעילות לאחר
המלחמה אינטנסיבית יותר ויותר. אחד מאותם פעילי עלייה מרכזיים
היה אחי אריה.

פרק 6

זכוב טורדני גדול מידות שחג בעקשנות מעל מיטתי, השמיע זמזום בלתי פוסק שלא נתן לי מנוח. מפעם לפעם מצא אתנחתא דווקא על לחיי האדומה, שכבר משעות הבוקר להטה מחום. באחת הפעמים שלח בי הזכוב עקיצה כואבת ומרגיזה שהעירה אותי משנתי לחלוטין. שלחתי את ידי אל הזכוב בניסיון לחבוט בו, אך למעט סטירת לחי מצלצלת שסטרתי לעצמי לא השגתי דבר. הזכוב חמק והמשיך להשמיע בגאווה את זמזומו המעצבן. התיישבתי על המיטה. היה זה אחד מאותם הבקרים מורטי העצבים, בוקר שבת.

החום הכבד מנשוא גרם לי להתהפך על משכבי מצד לצד כבר משעות הבוקר המוקדמות. לא היה דבר בבוקר זה שהיה בו כדי לרמוז על העתיד להתרחש בהמשכו של יום. אבא וסבא, כהרגלם, שבו והתעקשו:

“קום ותלכש, יא וולד! הולכים לבית הכנסת!”

עם תום המלחמה חזרתי לסורי והדרתי את רגלי מבית הכנסת. המשכתי לשבת על המיטה.

“נו כבר, קום!” זעק אבא, שולח לעברי מבט מלא זעם.

“בסדר, אני קם,” עניתי מתרצה בניסיון להרגיעו.

חלפו ארבע שנים מאז ברהמצווה. אבא דרש ממני להגיע לבית הכנסת מדי ליל שבת ובבוקרו. על ימי החול ויתר לי.

“לתפילות בשבת וחג יש חשיבות מיוחדת,” נהגו הוא וסבא להטיף לי.

ההגעה לבית הכנסת בליל שבת נעמה לי לעתים, בעיקר משום שלא הייתה כרוכה במאמץ מיוחד. התפילה בשבת בבוקר, לעומתה, היוותה

עבורי בעיה קשה יותר. בלילות שבת ביליתי בחברתם של סלים ואלבר עד לשעות הקטנות של הלילה ובבוקר היה לי קשה להתעורר. קמתי והתלבשתי באטיות. 'ממילא אי־אפשר לישון', ניחמתי את עצמי.

יצאתי מהבית ועברתי כבדרך שגרה דרך ביתו של סלים. אמו אמרה לי שכבר משעת בוקר מוקדמת הוא יצא אל בית הכנסת. סלים, הגם שלא היה דתי, הקפיד לאחרונה לפקוד את בית הכנסת בשבתות ובחגים, ומדי פעם אפילו באמצע השבוע. 'מה מניע אותו ללכת אל בית הכנסת בתדירות כה גבוהה?' חשבתי לעצמי לפעמים. גם אביו, שלא כמו אבא, לא היה דתי, ולמעט ראש השנה ויום הכיפורים לא פקד את בית הכנסת. מה, אם כן, לסלים ולבית התפילה? סלים היה חברי הטוב, אך למרבה הפלא מעולם לא שאלתי אותו. הגעתי לבית הכנסת ומצאתי כיסא פנוי לצדו של סלים. התיישבתי והתחלתי לדפדף בחומש שאבא דחף לידי.

"איזו פרשה קוראים השבת?" שאלתי את אבא בלחש.
"פרשת ואתחנן", ענה.

מצאתי את פרשת "ואתחנן". משה נושא את תחינתו בפני הקדוש ברוך הוא שיעשה עמו חסד ויאפשר לו להיכנס לארץ־ישראל. אלוהים מסרב. הוא קורא למשה לעלות אל ההר, שכן רק משם יראה את ארץ הקודש. 'עונש כבד', חשבתי לעצמי. 'להנהיג את עם ישראל ממצרים דרך המדבר עד בואכה ארץ־ישראל ולא להיכנס אליה.' המשכתי לעקוב בדריכות אחר הכתוב ואחר כך הסתכלתי בסלים. הוא לא נראה רגוע. מדי פעם שלח מבט חטוף ועצבני למעלה, למקום שבו ישבו המתפללות הרבות שבאו לבית הכנסת.

"מה אתה מחפש שם למעלה, בעזרת הנשים?" שאלתי לוחש על אוזנו.

"שום דבר", ענה לי, עדיין לא רגוע.

ויתרתי ושבתי לקרוא. קראתי בקול, אולי בניסיון נואש להבין את הכתוב, אך ללא הצלחה. חיש קל נדדו מחשבותי אל סלים ואל חוסר השקט שהפגין. 'אולי הוא חושק באחותי', הרהרתי, 'כן, זוהי הסיבה

שהוא פוזל למעלה. נוכחותה של אחותי גורמת לו לחוסר מנוחה.
ברטה ואימא נהגו לבוא מדי שבת אל בית הכנסת בזמן הקריאה בתורה. לאימא היה חשוב להיות נוכחת באותה העת. היא הייתה נרגשת בשעה שצפתה בנו - בניה, אביה ובעלה, בעת העלייה לתורה. אבא, כמדי שבת, תרם סכום לא מבוטל של דינרים, כדי שהוא, סבא, אריה ואני נעלה לתורה.

"אליאס", קטע הגבאי את מחשבותיי, "בוא ותעלה לתורה".
את ברכת העלייה לתורה קראתי ברגש רב. רציתי לתת משמעות מיוחדת למעמד. אלי מזרחי, החזן האהוב עליי, קרא בתורה. קולו הערב והמסתלסל, שריחף מאוזן לאוזן, השרה על כלל המתפללים תחושה של רוגע ושלווה. רגעים של התעלות, הרהרתי.
"וְעַתָּה, יִשְׂרָאֵל, שִׁמְעֵ אֶל-הַחֲקִים וְאֶל-הַמְּשָׁפְטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תַּחֲיוּ וְכִאתֹם וִירְשֶׁתֶם אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נָתַן לָכֶם." כשסיים לקרוא, בירך אותי אלי מזרחי בברכת "מי שבירך..." ואחר פניתי אל מקום מושבי.

בדרכי חזרה עברתי כנהוג בין המתפללים והחלפתי אתם ברכות.
"חזק וברוך! חזק וברוך!" בירכו אותי כולם.
ואז, במפתיע, זה קרה. בלא כוונה מיוחדת הרמתי את ראשי לעבר עזרת הנשים. אולי חיפשתי את אימא? אולי את ברטה? אולי חיפשתי את מה שסלים חיפש? ואולי היה זה דחף, דחף אחר, שאיני יכול להסבירו.

כשהרמתי את ראשי, ראיתייה עומדת בצד, בקושי גלויה לעין, אבל עיניי נתקלו בה מיד, כמו הייתה שם לבדה. ראשה היה מכוסה במטפחת שהגיעה עד לצווארה. ידיה אחזו בחֶמֶשׁ, ועיניה הגדולות היו נעוצות בי. נעצרתי במקומי, ללא יכולת לנוע. רק פיק הברכיים שתקף אותי העיד שאני עדיין קיים. נשימתי נעתקה באחת. על אף המרחק בינינו ניתן היה להבחין בסומק שכיסה את פניה כשמבטינו נפגשו. הסומק אך היטיב עמה, כי הוא הבליט את יופייה הרב.
'יופי אלוהי בבית האלוהים', חשבתי לעצמי והמשכתי להסתכל לעברה כמי שכפאו שד.

"כמה שאת יפה!" כמעט צעקתי בקול.
 כך עמדתי במשך דקות ארוכות, מישיר ומשפיל מבט חליפות.
 "אליאס, אליאס, מה קרה לך?" לחש סלים באוזני, תוך שהוא קם
 ממקומו ומושך אותי כמעט בכוח בחזרה למקום מושבי. "תגיד לי,
 אתה בסדר? מה אתה מסתכל למעלה?" שאל אותי והוא נסער בעצמו.
 אבא, שהרגיש במתרחש, הפנה גם הוא את מבטו מעלה ומיד לאחר
 מכן שלח לעברי מבט זועף.
 "אתה עיוור? אתה לא רואה?" לחשתי בשקט לסלים מעט לאחר
 שנרגעו הרוחות.
 "מה אני צריך לראות?" שאל סלים בקוצר רוח.
 "אותה, זו שלמעלה, בצד ימין," ענית.
 סלים נשא עיניו מעלה ושלח מבט חטוף למקום שבו עמדה. פניו
 התעוותו.
 "נו," דחקתי בו בשקט, "מי זו?"
 העוויות פסקו. הוא התאושש, זקף את צווארו וארשת חשיבות
 כיסתה את פניו, אך עדיין לא אמר דבר.
 "נו, תגיד משהו!" הפעם כמעט צעקתי.
 "זו לילה, האחות הקטנה של גורגי, החבר של אחיך אריה," ענה
 לבסוף.
 "יש לך טעם טוב, חבר," הוסיף ולראשונה העלה חיוך על פניו.
 הכיצד לא הבחנתי בה עד כה? כיצד נעלם יופי אלוהי זה מעיניי?
 שאלות אלה לא פסקו מלהטריד את מנוחתי כל אותה שבת.
 'אולי,' חשבתי בלבי, 'לא הבחנתי בה כי היא לא למדה בבית הספר
 שלנו, ואולי משום שלא נהגתי לתת את דעתי על הנעשה בעזרת
 הנשים.'
 'היא, בצניעותה הרבה, עמדה הרחק מעין רואים, במקום שקשה
 להבחין בה,' הסברתי לעצמי. כן, זו הסיבה. צנועה וענווה היא לילה.
 הייתי כבר בן שבע-עשרה. אחת לכמה ימים נהגתי להתגלח, וזיפי זקני
 הרך היו הסימן הראשון לגיל ההתבגרות. לא עוד נער, כי אם בחור. לא
 מעט בחורים בגילי כבר היו נשואים, שלא לדבר על נערות, שגיל שמונה-

עשרה נחשב עבורן כגיל "קשיש" לחופה. לעתים קרובות, בעיקר בשעה שהייתי נועץ את מבטיי בראי, הגיתי בעצבות בתהליך ההתבגרות. אין ספק, ההתבגרות היא ההונאה הגדולה של החיים, רמאות של ממש. כל יום רואה האדם את עצמו והוא נראה בדיוק כמו שנראה אתמול, ללא שינוי ולו קל שבקלים. כשהוא ילד, הוא משוכנע שישאר ילד לכל ימי חייו - ואז, לפתע, הוא הופך מילד לנער, אחר כך לבחור, והנה הוא איש ואפילו איש מבוגר ששער שיבה מכסה את ראשו. אחר כך הוא זקן כמו סבא, ואחר כך... אלוהים ישמור.

סימן נוסף להתבגרות היו הסיגריות. בפגישות החבורה הקטנה שלנו היה סלים שולף מכיס חולצתו חפיסת סיגריות "מרלבורו" אמריקניות, ובשעה שהיינו מעשנים בהנאה, נהגנו לדבר על הבנות בשכונה ובכית הספר. מפעם לפעם אף העזנו להגניב לעברן מבטים חטופים וביישניים. לכלל שיחות עמן ויותר מכך לא הגענו.

בניגוד להורים אחרים, הוריי עדיין לא חיפשו לי שידוך. תחילה ביקשו לחתן את אחי הגדול אריה. אריה היה אמנם רווק מבוקש, אך הוא בחר להקדיש את מרב מרצו וזמנו לעסקי המשפחה ולמחתרת הציונית. נשים וחתונה לא היו בראש מעייניו ולא טרדו את מנוחתו כלל.

הוריי רצו מאוד לחתן את אריה, אך לכלל מעשה של ממש לא הגיעו.

"הוא גבר, ולא נורא אם יתחתן בגיל מאוחר," הייתה אימא אומרת, ואבא וסבא הסכימו עמה במנוד ראש.

שלא כאריה, ברטה כבר הדאיגה אותם מאוד. באותו קיץ מלאו לה עשרים שנה. אבא, שדחה בעבר הצעות אירוסין לרוב, החל כבר להצטער.

בעידודה של אימא, שלא הפסיקה לדחוק בו, החל לחפש עבורה שידוך: החל במשה הגבאי, שכבר מלאו לו שלושים וחמש שנה, וכלה ביוסף הסנדלר, שעשה את דרכו מהעיר בגדד הרחוקה והבטיח לאימא ואבא שהוא השידוך הטוב ביותר לבתם. היו עוד רבים אחרים שניסו את מזלם, אך ברטה דחתה בנימוס את כל המחזרים.

"למה את דוחה אותם?" היה אבא שואל אותה בייאוש.
 ברטה לא ענתה. היא שמרה בקנאות את סודה.
 באחת הפעמים הזכירה לי: "כבר אמרתי לך שאני לא רוצה
 להתחתן."
 "אבל אז היית צעירה, רק בת חמש-עשרה, ועכשיו את כבר בת
 עשרים," עניתי.
 "זה לא משנה. אני מעדיפה להישאר רווקה," אמרה ברטה בקול
 רועד מהתרגשות.
 "אבל מדוע?" התעקשתי.
 ברטה נעצה בי מבט מיוסר וניסתה לומר דבר-מה, אך ללא הצלחה.
 שפתייה רעדו והמילים נעתקו מפיה. אגלי זיעה שטפו את מצחה, ורגע
 לפני שפרצה בבכי פנתה לחדרה והסתגרה בו.
 שלא כמו ברטה, שהתכנסה בתוך עצמה, אני התחלתי לפרוח.
 אבא היה מבולבל לגמרי ולא הבין מה קרה לי. כיצד זה הפך לפתע
 בנו לחסיד נלהב של בית הכנסת? לבוש בקפידה, מגולח ומסורק
 כהלכה, הייתי מגיע לבית הכנסת בכל שישי ושבת וגם בימים אחרים,
 שבהם נהגה לילה לפקוד את בית הכנסת.
 לאריה אחי לא נתתי מנוח ולו לרגע קט. בזמן המועט שהיה בבית
 המטרתי עליו שאלות ללא הפסק. בתחילה סירב להשיב, ורק לאחר
 שהבין שלא אשקוט עד שיענה לי, החל לשתף פעולה.
 לילה הייתה בת למשפחת מועלם - משפחה אמידה ומיוחסת שגרה
 בשכונת "שארע אלקורניש" (הטיילת של העיר), ששכנה לחוף הנהר
 שאט אל-ערב, ובה גרו בעיקר העשירים בתושבי בצרה. היא למדה בבית
 ספר יוקרתי, שבו למדו רק היהודים שהשתייכו לבני המעמד המיוחס.
 משפחתה החזיקה ברשותה את סמל העושר באותה תקופה - מכונית
 פרטית שחורה ומהודרת מסוג "פורד". לילה הייתה צעירה ממני בשנה.
 "היא באמת בחורה יפה," אישר אחי אריה, "והחשוב הוא, שהיא
 גם בחורה טובה מבית טוב," הוסיף.
 מדי פעם היה מתבדח ואומר, "היי, מה קרה לך אחי הקטן? אתה
 מאוהב?"

"מה פתאום מאוהב? השתגעתי?" הייתי משקר ללא הצלחה.
 אריה היה מחזיר לי חיוך מלווה בקריצת עין, צובט במותניי והולך.
 ברטה התייחסה לעניין ברצינות רבה יותר.
 "אל תדאג", אמרה, "ראיתי את לילה בבית הכנסת כשעלית לתורה."
 "נו!" אמרתי.
 "הדרך שבה הסתכלה עליך מעידה שמצאת חן בעיניה," המשיכה ברטה בחיוך.
 "אני לא מבין איך את יודעת," הגבתי במאמץ לדלות ממנה פרטים נוספים.
 "נשים יודעות," השיבה בפסקנות.
 "איך אני מגיע אליה?" שאלתי.
 "לא חשבתי על זה. נראה לי שאינך צריך לעשות דבר. זה פשוט יבוא מאליו, באופן טבעי," ענתה.
 הקשבתי לה בדריכות, שבע רצון ממה ששמעו אוזניי.
 אחר כך הוסיפה עצה: "תהיה סבלני ואל תראה לה שאתה נלהב. הנח גם לה להתאמץ כדי להשיג אותך."
 "אולי נזמין את המשפחה שלה אלינו לארוחת ערב?" מיהרתי להציע.
 "השתגעתי? אבא ואימא מייעדים לך את דוריס. איך הם יסכימו שתזמין לכאן בחורה אחרת?" השיבה בהיגיון.
 כך מדי ערב הייתי יושב בחדרה של ברטה ושוחח בצ'ימאון כל מילה שאמרה, עד שהייתי מתעייף והולך לישון.
 והלילות, הו, הלילות... הם היו מתוקים מדבש. כשהייתי עולה על יצועי, הייתי רואה בדמיוני את לילה נופלת בזרועותיי ונושקת את שפתיי. היא מילאה כל רגע פנוי במחשבותיי. לפעמים הייתי מקיץ משנתי באישון לילה וחושב על אודותיה. במשך היום נדחקו המחשבות הרומנטיות הצידה, ואת מקומם תפסה השאלה איך, לעזאזל, אני מצליח לפגוש אותה?
 'אולי אעביר לה פתק באמצעות אחי?' חשבתי.

'לא, זה רעיון גרוע!' קבעתי בפסקנות. 'אריה לא יסכים, וגם אם ייתן את הסכמתו, לילה ודאי תסרב לקבל את הפתק מידי, ולו רק משום המבוכה שבדבר.'

אולי אחכה לה ביציאה מבית הספר?

הזכות להמתין מחוץ לשערי של בית הספר לבנות הייתה שמורה לגברים נשואים או לכל הפחות לאלה שכבר התארסו. רווקים שהסתובבו במקום זכו למטר של רינונים. למרות זאת אפשרות זו העסיקה אותי מאוד, אך ככל שחלף הזמן, הלכה תעוזתי ופחתה. כך, בעודי קודח ממחשבות ומחפש מוצא למצב, זה קרה. הדברים התרחשו אף מהר יותר משקיוויתי, לגמרי במפתיע, וחשוב מכול - זה קרה במקום הססגוני ביותר שיכולתי לתאר בדמיוני.

פרק 7

השוק שברובע "אל-עישאר" היה השוק המרכזי של העיר והמקום המענג ביותר עלי אדמות - כך חשבתי באותם ימים. רובע "אל-עישאר" היה הרובע הגדול והמבוסס של העיר. הנהר, שזרם מצפון לדרום, חצה אותו לשני חלקים שחוברו להם יחדיו באמצעות שני גשרים גדולים. על גדות הנהר, מצדו המערבי, שכנה שכונת היוקרה "שאַרַע אַל קוֹרְנִישׁ", ולמרגלותיה הטיילת. בלב-לבו של הרובע שכן השוק.

בשוק מכרו הכול: בדים ותבלינים, פירות וירקות, בשר ודגים, דגנים וגרעינים, בגדים ונעליים ומה לא. בשוק סמטאות לרוב, כל סמטה ומרכולתה. מכל הסמטאות אהבתי את הסמטה שבה שכנו בתי הקפה. ריחות הנרגילה, שנמהלו בריחם של הפירות והירקות, העניקו לבאי השוק תחושה של גן עדן. קולות הזמר שבקעו מתוך בתי הקפה ההומים אדם ומשחקי הדומינו, ה"מחבוסה" והשש-בש המרתקים עצרו את הזמן מלכת. אפילו קריאותיהם הצורמות של הזבנים נשמעו כמו פזמון מענג. יכולתי ללכת לשוק בבוקר ולשוב הביתה עם שקיעת החמה מבלי לחוש בזמן החולף. אפילו המרחק הרב מביתי אל השוק לא הרתיע אותי. בשוק איבד ממד הזמן את חשיבותו.

רוב האנשים שהגיעו לשוק לא עשו זאת לשם קניות, אלא חיפשו מקלט מהחום הכבד ומחוסר המעש בבית. הם היו מגיעים אל השוק, שוקעים באחד המשחקים ומרוויים את צמאונם במשקה צונן או בסטיקאן צ'אי מְסֶפֶר (כוס תה רתוח) כהה וחם בתוספת חתיכת בקלאווה מתוקה.

במרבית הפעמים הייתי מגיע למקום לשם בילוי, מלווה בסלים ובאלבר ולפעמים אף בגפיי. בפעם הזו הגעתי אל השוק בשליחותה של

אימא. אימא נהגה לשלוח אותי אל השוק לעתים קרובות, אף-על-פי שידעה שאחזור עם הקניות רק בערוב היום. בשוק הייתי מרחף ומאבד את תחושת הזמן.

“אל תבוא מאוחר!” הזהירה אותי הפעם. “אני זקוקה לירקות לבישול עוד היום.”

“הפעם אחזור מהר,” הבטחתי לה.

“אשרי המאמין,” אמרה אימא וחייכה כשיצאתי מן הבית.

הלכתי אל השוק, מצויד ברשימה ארוכה שאימא הכינה עבורי.

“וְלִי אֲנַפְתָּב גוֹנָה פִּי אֶלְבָּק, אֶתְרִי לְעִירִי מוֹשׁ לֵיָהּ, אֶתְרִי לְעִירִי מוֹשׁ לֵיָהּ” (הכתוב בתוך לבך, מיועד לאחר, לא לי). קולו של הזמר מוחמד עבד אל-והאב נבלע בקול ההמולה של השוק הומה האדם. מכל מכשירי הרדיו בבתי הקפה הדהד כמו לפי סימן מוסכם אותו השיר.

“הכתוב בתוך לבך מיועד לאחר, לא לי,” פיזמתי לעצמי את מילות השיר שוב ושוב. מילות השיר וקולו הנוגה של הזמר לא השפיעו על מצב רוחי המרומם. במשך כל שעות הצהריים התרוצצתי בין בתי הקפה, ורק בערוב היום נזכרתי בהבטחה שנתתי לאימא. עשיתי את דרכי בחופזה אל דוכני הפירות והירקות, סוקר את רשימת הקניות. מכל הרשימה שאימא ערכה לי אהבתי במיוחד את הפַּנְדוֹרָה (עגבנייה) והבַּמִּיָּה.

מן העגבנייה האדומה והעסיסית, תאווה לחך, אכלתי בכל הזדמנות, בארוחות ובין הארוחות. אהבתי במיוחד לחוש את המיץ שבתוכה ניתז אל חכי בשעה שנגסתי בה. העגבנייה הייתה מצויה בשוק בכל עונות השנה. לעומתה, הבמיה הירוקה, ירק עונתי, נמכרה בשוק במשך תקופה קצרה מאוד. אימא הייתה מנצלת את העונה וקונה כמות גדולה מהירק, משמרת אותו ומכינה ממנו תבשילים מעולים במשך כל השנה. מכיוון שידעתי היטב את מלאכת הליקוט של הירק והפרי, הטילה אימא את מלאכת הקנייה בשוק עליי. עוד בהיותי ילד, מגיל שבע דומני, נהגה אימא לקחת אותי עמה לשוק. כך היינו עוברים בצוותא בין הדוכנים, כשאימא בוררת ומסבירה:

“החציל צריך להיות שחור ולא סגול, ורצוי שיהיה צעיר וקטן” או

“עגבנייה קשה ואדומה היא עגבנייה ראויה לסלט. עגבנייה רכה ואדומה מיועדת לבישול,” הייתה אומרת. לאורך כל השנים לא פסחה אימא על שום פרי או ירק.

כך מצאתי את עצמי באותו יום נע לאטי בין הדוכנים ועושה את מלאכתי בקפידה, כמצוותה של אימא. בעודי מהלך להנאתי באחת מסמטאות השוק, מחפש את הבמיה, ראיתי אותה לפתע רוכנת מעל מדף עץ ארוך, שעליו הייתה פזורה כמות גדולה של הירק הירוק שאהבתי. זיהיתי אותה בנקל, אף-על-פי שגבה היה מופנה אליי. נשימתי כבדה. יכולתי לחוש את פעימות לבי מתגברות. התקרבותי אליה, עמדתי לצדה במרחק נגיעה והסתכלתי בה. שקועה הייתה באיסוף הירק ולא הבחינה בי.

“את אוהבת במיה?” הצלחתי לשאול לאחר זמן שנראה כנצח. לילה הסתובבה לעברי מופתעת, הסתכלה בי לשבריר שנייה ואחר שבה והפנתה את מבטה לעבר הירק.

“כן,” אמרה בלחש והסמיקה במבוכה. שוב הבליט הסומק את פניה הצחורות והעצים את יופייה. הפעם עמדה בסמוך אליי, כך שיכולתי להבחין היטב בגומות החן שבלחייה האדומות, בעיניה הגדולות והחומות ובשפתייה המלאות והחושניות, שנראו לי מתוקות כדבש. לילה הייתה גבוהה כמעט כמוני. היא לבשה שמלה ארוכה וצרה שהבליטה היטב את חיטובי גופה, ומבעד למטפחת שכיסתה את ראשה ואת צווארה בצבץ שצרה השחור והחלק. חשתי היטב ברעד שעבר בגופי. לא יכולנו לדבר. שתקנו.

“אני רואה שהספקת לקנות הרבה,” הפרתי את השתיקה במאמץ רב, שולח מבט חטוף לעבר שלושת הסלים העמוסים שנחו על החול לצדה. “כן, הספקתי כמעט הכול. נשאר לי לקנות כמה תבלינים ואני מסיימת,” ענתה ועדיין הסומק על לחייה. שתיקה.

“ומה אתך? הסלים שלך ריקים.”

“נכון, רק התחלתי בקניות, ולפי הרשימה של אימא יש לי עוד הרבה עבודה. אולי אני אעזור לך לשאת את הסלים?” הצעתי.

“אין צורך. תודה. אני... עדיף שתסיים את מה שיש לך לעשות,”
דחתה את הצעתי במשפט מבולבל.
“נכון, יש לי הרבה קניות, אבל לא נורא. אעזור לך ואחר כך אחזור
להשלים את מה שהחסרתי,” התעקשתי, אף שידעתי שכבר מאוחר
ואולי לא אספיק לקנות את כל מה שאימא ביקשה.
“בסדר, אני מוכנה שתעזור לי, בתנאי שקודם נעשה ביחד את
הקניות לאמך,” ענתה בחיוך גדול שהבליט שוב את גומות החן שכיסו
כמעט את כל פניה.
נשמתי לרווחה. כך אספיק לקנות הכול וגם אוכל ללוות את לילה
לביתה. המשכנו לשוטט יחדיו בשוק כמעט ללא אומר. כדי לחסוך
בזמן ובמשקל קיצרתי את רשימת הקניות כמעט לחצי. ‘איך אצליח
להרים סלים רבים כל כך?’ הרהרתי. לילה, לאחר שידולים רבים,
הסכימה שאשא אחד משלושת הסלים שלה.
ביתה של לילה היה רחוק מהשוק. הסלים הכבדים והשתיקה
הממושכת גרמו לכך שהדרך נראתה ארוכה אף יותר. מדי פעם עצרנו
למנוחה. גבי החל לכאוב ולא ידעתי אם בשל המשא הכבד או
ההתרגשות שאחזה בי.
ברגליים כושלות, כשאנו מתנשמים בכבדות, הגענו לביתה של
לילה. הבית, כיאה לביתם של עשירי העיר, טבל בצמחייה וקשה היה
לראותו מהרחוב. חומת לבנים צבועות באדום הקיפה את הבית, ושער
ברזל גדול חסם את הכניסה אליו. בבצרה אפיינו בתים מוקפים חומה
ושערי ברזל גדולים משפחות אמידות במיוחד.
על אף עושרה הרב של משפחת מועלם לא העסיקה המשפחה
משרתים. העסקת עובדים במשק הבית לא הייתה מקובלת, וקניות
בשוק, בישול וניקיון היו נחלתן הבלעדית של נשות הבית. זו הסיבה
שגם בת עשירים נאלצה לשאת סלים מהשוק.
לילה הניחה את הסלים בצמוד לשער ואני בעקבותיה. עמדנו זה
מול זה, שותקים במבוכה.
“בשבוע הבא מגיע לעיר סרט חדש בשם ‘לילות אהבה’. השמועות
אומרות שזה סרט יפה. אולי נלך אליו יחד?” אזרתי לבסוף אומץ

והצעתי. ידעתי שלהצעתי אין תכלית: בחורה לא תלך לסרט עם בחור
אלא אם התארסו תחילה.

לילה חייכה, כמי שציפתה לשאלה מעין זו.

“אתה יודע שלצאת עם בחור לבד זה מסוכן. אבא לא ירשה,”
נעצה בי את עיניה הגדולות, תולה תקוות במוצא פי. אולי אמצא
פתרון יצירתי אחר. שתקתי. לא הצלחתי למצוא מוצא מהסבך.
“תודה על העזרה,” אמרה לילה לאחר שנואשה. היא אספה את
הסלים, פתחה את השער והחלה לצעוד לעבר פתח הבית. ליד הפתח
נעצרה, הניחה את הסלים וחזרה אליי. היא הביטה בי במבט מוזר,
עיניה נצצו וקול המיית לבה המתרגש הגיע עד לאוזניי. היא הסתכלה
במבט חטוף לצדדים, לוודא שאיש אינו מביט בנו, ולפתע רכנה לעברי
ונשקה ללחיי.

“תבקש מאריה אחיך שיעזור לנו. אני אדבר עם אחי גורג’י,” אמרה
ורצה חזרה. עמדתי והסתכלתי בה המום ומבולבל, עד שנבלעה בתוך
הבית.

“רעיון טוב,” מלמלתי לעצמי מבלי לתת כלל את הדעת על הצעתה.
אריה וגורג’י נחשבו לבחורים מודרניים. שניהם, על אף גילם
המתקדם יחסית, סירבו להיעזר בשידוך. “אני אמצא אישה בכוחות
עצמי,” נהג אריה לומר לאימא ואבא.

אריה, כמובן, לא עזר לי. להעביר מידע על לילה היה דבר אחד, אך
לעזור לי לפגוש אותה - זה כבר דבר אחר. אני, מצדי, לא הפסקתי
לנסות ובכל הזדמנות ביקשתי את עזרתו, עד שיום אחד כמעט הרביץ
לי משום שמאס בהטרדותיי.

“תסתדר בעצמך!” אמר בכעס.

מאז הבנתי שמאחי לא תבוא לי הישועה.

כך חלפו להם כמעט חודשיים ימים, וחויץ ממבטים שהחלפנו לילה
ואני בבית הכנסת לא קרה דבר. ההזדמנות הבאה לשהות זה במחיצתה
של זה הגיעה בדיוק כאשר כבר נואשתי מלפגוש בה. והמפגש - הו,
המפגש - לא אשכח אותו כל ימי חיי.

פרק 8

צמחים ירוקים ופרחים צבעוניים כיסו את השדה הגדול שהשתרע בסמוך לשכונה שלנו. פרפרים בשלל צבעים עטו מכל עבר על פרחי הבר הרבים וינקו בצימאון מהצוף המתוק. בתוך חגיגת הטבע השתלב להפליא העדר הקטן והקסום של משפחת עידאוי. הבהמות שוטטו בשדה ולחכו בהנאה כל עלה ירוק שצמח מהאדמה, הלחה עדיין מגשמי החורף שזה עתה חלפו. בשמים, כמו מנצחת על תזמורת, עמדה השמש ושטפה באורה את המרחבים הירוקים, שולחת קרניים חמימות ומלטפות לכל עץ, צמח ובעל-חיים. שמש אביבית, פריחה בשלל צבעים, מים זורמים ובעל-חיים באווירה פסטורלית של אביב. היה זה אחד מאותם ימים מופלאים הנופלים בחלקנו לעתים רחוקות, ימים שבזכותם החיים מרגשים כל כך.

ישבתי בצלו של אחד מעצי השקד הרבים בשדה, נושם מלוא ריאותיי את האוויר המהול בריחות פרחי הבר ונהנה מהמראה המופלא שזימן לי הטבע. עקבתי בהתפעלות רבה אחר העלים הירוקים שנשאבו בהכנעה ובאטיות אל פיותיהן הקטנים של העזים והכבשות. הרגשתי ברומי של עולם. בתחושתי הטובה לא היה ולו רמז קל על העתיד להתרחש עוד באותו אביב מר וכואב.

השלווה השתלטה עליי וכמעט נרדמתי, כשלתע ראיתי אותה עומדת ממש לידי.

“שלום, אלי, אמרה, “מה שלומך?”

“אני... אני בסדר, בקושי הצלחתי לענות, “ומה אתך?”

עברתי למצב ישיבה.

“גם אני בסדר. אפשר לשבת?” אמרה מצביעה על מקום לידי.

"כן, ודאי," עניתי, נבוך עדיין.
 לילה התיישבה לצדי.
 "הבאתי תה. תרצה לשתות?" שאלה.
 הנהנתי בראשי להסכמה. לילה הוציאה מהתיק שנשאה על כתפה
 תרמוס ושתי כוסות ומזגה לנו את התה.
 "כולם קוראים לי אליאס ולא אלי. הייתי מעדיף שגם את תקראי לי
 בשם המלא," ביקשתי.
 "אלי זה שם יפה ואני מעדיפה אותו, אבל אעשה כמו שאתה
 מבקש, אליאס," צחקה.
 "איך ידעת שאני פה?" שאלתי בסקרנות, לוגם מהתה החם שצרב
 את לשוני ואת חכי.
 "אגלה לך בפעם אחרת," השיבה בחיוך.
 "את יודעת? מאז שנפגשנו בשוק אני חושב עלייך הרבה," העזתי
 לומר.
 "גם אני," השיבה בקצרה.
 הסתכלתי עמוק אל תוך עיניה. מבטה נראה לי תמים, עדין ואוהב.
 'לו רק יכולתי לנשק את שפתייה,' חשבתי.
 "על מה אתה חושב?" שאלה בצחוק כמו קראה את מחשבותיי.
 רגע שתקתי, ואז, כמו השתלט עליי דחף בלתי מוכן, אחזתי בה
 ונשקתי קלות על שפתייה.
 חשבתי שתכעס ותסטור לי. חשבתי שתצעק. חשבתי שתקום ותלך
 ולא תשוב עוד. אך לא, היא נותרה יושבת במקומה ומחייכת חיוך מקסים.
 "לא ככה מנשקים!" צחקה בקול.
 "אז איך?" שאלתי ברצינות.
 לילה העיפה מבט ימינה ושמאלה, ולאחר שווידאה שאין צופים בנו,
 קירבה אליי את ראשה והצמידה את שפתייה אל שפתיי. חשתי את לשונה
 החמה מזדחלת אל תוך פי ואת המגע הרך והנעים של שפתייה הלוחטות.
 לשוני התערבבה בלשונה, ותחושה אדירה של עונג עילאי, בלתי מוכר,
 שטפה אותי מכף רגלי עד קצה ראשי. הייתי מסוחרר, מחושמל כמעט.
 בתוך כל זה, בלהט הנשיקה, הבנתי שמעתי לילה תהיה שלי ורק שלי.

ישבנו כך בצוותא שעה ארוכה, חולקים את הזמן בין נשיקות לשיחות. לילה סיפרה על עצמה, ואני סיפרתי לה עליי ועל משפחתי. אחר כך חמקה לילה בחשאי אל ביתה, ואני לקחתי את העדר, שכמעט נשכח, בחזרה אל החצר של משפחת עידאוי.

מאז אותה פגישה אני נושא עמי את טעמה המתוק של הנשיקה הראשונה בחיי, נשיקה שנשמעה עמוק בתוכי, ריגשה אותי ועדיין מרגשת בכל פעם מחדש. דמותה של לילה ליוותה אותי ביום, בלילה ובכל מקום. הייתי ברקיע השביעי. ברקיע היו גם ענני אביב לבנים ודקיקים. כשהאביב מגיע, בא חג הפסח, ואתו באים גם דוד משה, דודה רשל והילדים.

בביתנו התרגשות רבה. אני, כמו תמיד, מופקד על הקניות בשוק. אימא נמצאת במטבח, וסירים לרוב מונחים על הפתילות, שאינן פוסקות מלבעור ולו לרגע קט. אבא, כהרגלו בכל שנה, טורח ועמל להכין את הסילאן (חרוסת) לליל ה"סדר". הוא נהג לקנות כמות גדולה של תמרים, שבחר בקפידה רבה, והיה כותש את הפרי בדרך מיוחדת שהייתה שמורה רק לו, עד שהפך לנוזל שחור וסמיך. לאחר מכן היה טוחן שקדים ואגוזים וזורר אותם מעל הסילאן. כך מדי שנה היה אבא מכין את החרוסת הטעימה ביותר שידעה העיר. רבים מהשכנים היהודים היו מבקשים שייתן להם מהחרוסת שהכין, והיו אף שהציעו תשלום בעבורה. אבא נענה לבקשתם, אך סירב לקבל כל תמורה. בשמחה היה מוזג מהנוזל המתוק אל תוך צנצנות קטנות ומחלק כמויות גדולות לכל מבקש. אבא עשה זאת באהבה ובגאווה גלויה. אפילו משפחת עידאוי הייתה זוכה למנה או שתיים מהמעדן.

ליל ה"סדר" קרב ובא. ככל שנקפו הימים, התחזקה בי התחושה שליל ה"סדר" הזה יהיה שונה. אמנם, כמו תמיד, גם הפעם אשב ליד דוריס, בתו של הדוד משה, אך בשונה מפעמים קודמות ינדדו מחשבותיי אל הנערה האחרת שבה התאהבתי, אל לילה. הייתכן? היש בי החוסן הדרוש לשהות בחברתה של דוריס במשך כל החג ולהתעלם מקיומה? למען האמת, לא ידעתי.

דודי משה וכל בני משפחתו הגיעו יום לפני ליל ה"סדר". כשאנו

נפגשים, כמנהג קבוע, כולם מנשקים את כולם, וכך גם דוריס ואני. דוריס הייתה האחרונה מבני משפחתה להיכנס הביתה. היא לבשה שמלה ורודה שחלקה העליון צמוד לגופה ומדגיש את קו מותניה ואת שדיה הקטנים. שיערה השחור היה מסורק בקפידה והבליט את פניה הצחורות ואת עיניה הכחולות. כבר לא ילדה, אלא נערה יפה ובשלה. החלפת נשיקות אֶתָה, אפילו על הלחי, קיבלה משמעות אחרת, מעט מרגשת.

כשנישקתי את דוריס על לחייה, חשתי את חום פניה על שפתיי. יכולתי גם להריח את ריחו המתוק של הבושם שנדף ממנה. דוריס חייכה וכולם נעצו בנו את עיניהם וחייכו בסיפוק, במיוחד אימא ורשל. הרי ייעדו אותנו להינשא זה לזה.

"הם כל כך יפים יחד," אמרה הדודה רשל בשביעות רצון גלויה. "כן," הסכימה אימא, כולה מדושנת עונג.

גם אבא והדוד משה נראו מרוצים ופנו לחצר לשוחח ביניהם. אריה וברטה עמדו מהצד והתלחשו כממתיקי סוד. הרי הם היו היחידים שידעו שלבי נתון לאחרת. ברטה קראה לדוריס אליה, ואני ניצלתי את הרגע ונבלעתי בחדרי.

את ליל ה"סדר" חגגנו כהלכתו. יצחק, דוריס, ברטה ואני נבחרנו להיות הנציגים של עם ישראל שזה הרגע יצא ממצרים. על פי כללי הסדר, היינו יוצאים החוצה ודופקים על דלת הכניסה.

"מִנִּי אֵינְתֶם" (מי אתם)? היה שואל סבא בשעה שהיה פותח את הדלת.

"אנחנו בני ישראל," היינו משיבים במקלה.

"מִנִּין גִּיתֶם" (מאין באתם)?

"באנו ממצרים."

"ולאן אתם הולכים?" היה ממשיך סבא ושואל.

"פנינו מועדות לארץ הקודש, היא ארץ־ישראל," היינו משיבים ברצינות הראויה.

"לא נכון, אתם ערבים!" היה סבא פוסק בהחלטיות וסוגר בגסות את הדלת, מותיר אותנו משועשעים בחוץ. אחר כך, בלחצה של המשפחה, היה סבא שב ופותח את הדלת, ולאחר דין ודברים קצר היה מאפשר לנו

לחזור לשולחן כאורחים שזה עתה הגיעו מארץ מצרים, מבית עבדים.
כך, לקול תשואות בני המשפחה, היה מסתיים לו הטקס שכה
שעשע וריגש אותנו בילדותנו. עתה נראה לי הטקס משעמם ומייגע,
אולי משום שבת זוגי ליציאת מצרים הייתה דוריס, ולא לילה, או שמא
עשו הזמן והגיל את שלהם?

אחר כך הגיע זמן האפיקומן. מכיוון שדוריס ואני היינו הקטנים
שבחבורה, היה אבא מצמיד לכל אחד מאתנו מחצית מהאפיקומן. כך,
באופן טבעי, סימל האפיקומן את הקשר הצפוי ביני לבין בת דודי.
האומנם יגרמו הנסיבות לכך שאשא לאישה דווקא את דוריס, האישה
שיועדה לי מגיל צעיר? האם קשר האפיקומן חזק יותר מקשר האהבה
שבו נקשרנו לילה ואני?

בדמיוני ניסיתי לתאר לי את עצמי נשוי לדוריס. ילדים יפי תואר
כמוה מתרוצצים בבית וההמולה רבה. תבשילים משובחים מעשי ידיה
של דוריס, בדומה לתבשיליה של הדודה רשל, שהייתה טבחית מעולה,
מוגשים אל השולחן מדי יום, אך מעל הכול - נאמנות מוחלטת, בלתי
ניתנת לערעור לבעל ולמשפחה, כיאה לבת משפחת שמש.

אבא ואימא יקבלו את דוריס בזרועות פתוחות. כך גם יקבלו אותי
משה ורשל. אכן זיווג הולם ומושלם היינו, דוריס ואני.

זיווג הולם ומושלם? כן, כך נראה היה בתמונות שראיתי בדמיוני,
עד לשלב שבו השתרבבה אליהן, כמעט בכוח, לילה. הנה אני רואה:
הילדים היפים והאוכל המשובח נותרו כשהיו. רק האישה שלידי
התחלפה, ועתה זו לילה.

התחושה של אותה נשיקה בשדה שבה והציפה אותי. רגשות עזים
השתלטו עליי. אין ספק, לילה הייתה הנערה שרציתי יותר מכול.

האם גם היא תהיה רעיה נאמנה כדוריס? האם גם היא רוצה בי ממש
כשם שאני רוצה בה, ומשתוקקת אליי כשם שאני משתוקק אליה?
המראות המתחלפים והשאלות הרבות התרוצצו בראשי ולא נתנו לי
מנוח. נזכרתי שוב כיצד נשקה לי. האם הדרך שבה נישקה וגיפפה אותי
הולמת אישה צנועה? האם זו אהבה, או שמא הייתה זו תשוקה של רגע?

פרק 9

חג הפסח חלף־עבר לו ונותר האביב. החיים בבית שבו למסלולם הרגיל. דוריס נשכחה מלבי. את כל אוני ומרצי המשכתי להקדיש לנערה שבה התאהבתי. בשעות היום היא ליוותה אותי במחשבותיי לכל מקום, ובלילה הגיתי אך ורק בה. מדי פעם ולמראית עין היה אריה מגלה עניין בכל הקשור ללילה. הוא נהג לשאול אותי שאלות קצרות ולפעמים היה מסתלק עוד בטרם הספקתי להשיב לו.

יום אחד, באופן בלתי צפוי, בעודנו ישובים בחדרנו, פנה אליי אריה ואמר: "יש לי הפתעה בשבילך."

"מה?" הסתקרנתי.

"כיום שיש, אם ירצה השם, גורג'י יתארח אצלנו, ואתו תגיע

אהובתך לילה."

נאלמתי דום. לילה פה? בביתנו?

"אתה בטח צוחק, אמרתי, מטיל ספק בדבריו.

"כדאי שתאמין," אמר.

"תודה לך, אחי, כל הכבוד!"

"אל תמהר להודות לי, זה לא אני. מי שדאג לזה היה גורג'י, או

ליתר דיוק לילה, שממש שיגעה אותו," אמר. "לא ידעתי שהיא כל כך

אוהבת אותך," הוסיף תוך שהוא מסתכל לעברי ומבטו נעשה מהורהר

לפתע.

"משהו לא בסדר?" שאלתי.

"כן, דוריס. כדאי שתחשוב גם עליה," ענה קצרות, קם ממקומו

וביקש ללכת.

"בכל זאת, תודה לך," אמרתי.

“שיהיה ברור לך היטב, אחי הקטן והמאוהב, שבשביל אימא ואבא הם אורחים שלי ושל ברטה. בשום פנים ואופן לא אורחים שלך. אסור שיִדעו שיש משהו בינך לבין לילה!” אמר נחרצות בעודו עומד בפתח החדר.

“שיהיה ככה, מה אכפת לי?” עניתי וברוב שמחתי קמתי ונשקתי לאחי.

אריה הביט בי משועשע, קם והלך.

בבוקרו של אותו יום שישי אחזה בי תחושה של דכדוך, אף-על-פי שידעתי כי בערבו של יום תתארח לילה בביתנו. אולי היה זה משום שאבא פרש אתמול למיטתו מוקדם מהרגיל כשפניו נפולות? או שמא היו אלה פניה של אימא, שהייתה שקטה ומהורהרת במשך כל הערב שעבר? אימא, ברטה ואריה לא פסקו מלהסתודד סביב אבא, שלראשונה זה שנים לא הלך לעבודתו. הם עמדו והתלחשו ביניהם בצורה מוזרה. כשניסיתי לעמוד על פשר העניין, די היה לי במבט אחד של אריה כדי שאתרחק מהם.

במשך כל השבוע, מאז שאריה בישר לי על בואה הצפוי של לילה, אפפה אותי תחושה מוזרה שלא חשתי מעולם, תחושה מעורבת של מתח והתרגשות. בבוקר אותו יום שישי נמוגה ההתרגשות, ואת מקומה תפסה תחושה של דאגה עמוקה לאבא.

אימא כהרגלה, למרות הכול, עמלה במשך שעות רבות להכין את מיטב תבשיליה לקראת בואם של האורחים: אורז צהוב עם שמיר וגרגירי חומס, אורז לבן, מרק עוף עם תפוחי אדמה, מרק במיה, בשר בקר ברוטב עגבניות, כרובית מאודה, חצילים מטוגנים וסלטים לרוב. הוסיפו לכך כמה סוגים של קינוחים - והרי לכם ארוחת מלכים של ממש. לא לבדה טרחה אימא. ברטה דאגה לעבודות הניקיון וערכה את השולחן, ואני קליתי את הגרעינים שאימא כבר ניקתה וייבשה. כשסיימתי, יצאתי לשוק לקנות את המצרכים שאימא שכחה לקנות במהלך השבוע. הכול היה ערוך ומוכן לבואם של האורחים, שעבורי היו המרגשים ביותר שפקדו את ביתנו עד אותו יום.

אבא, על אף מצבו הגופני, לא הדיר את רגליו מבית הכנסת. הוא יצא

מהבית בכוחות עצמו והתפלל שחרית ומנחה. את תפילת ליל שבת עשינו אתו בצוותא - סבא, אריה ואני - ועודדנו את רוחו. כשחזרנו הביתה בתום התפילה, נראה היה שאבא מגלה סימנים ראשונים של התאוששות. בשעה היעודה הגיעו לילה וגורג'י. ברטה פתחה להם את הדלת, בעוד אימא, אריה ואני עומדים מאחוריה. גורג'י ולילה עמדו בפתח וחיוך מבויש על פניהם. לילה הייתה לבושה בשמלה לבנה עטורה בפרחים בצבעים שונים. שערה הארוך היה פזור עד מעבר לכתפיה, ועל שפתיה הסמוקות חיוך שובה לב. אימא וברטה לא הסירו את מבטן ממנה. גורג'י אחז בידו זר פרחים והגיש אותם לאימא.

"שבת שלום, גברת שמש," אמר ונשק לה על לחייה.

"שבת שלום, ברוכים הבאים," ענתה אימא.

"היכנסו, כולנו מחכים לכם," הוסיפה ברטה.

התיישבנו לארוחת ליל שבת. לילה תפסה את מקומה בני לבין אחותי, וגורג'י התיישב ליד אריה.

"יום השישי ויכולו השמים והארץ וכל צבאם...." החל אבא בקידוש. קולו החלוש רעד מהתרגשות שאחזה בו לפתע. 'אולי ביקש על נפשו?' הייתה המחשבה הראשונה שחלפה במוחי.

הארוחה התנהלה כסדרה וכולם אכלו לשובע. סבא לא הפסיק להתבדח, ובצחוקו המתגלגל סחף את כולנו.

הרגשתו של אבא הלכה והשתפרה ככל שחלף הזמן ומצב רוחו הטוב שב אליו. הוא הצטרף לסבא ושניהם שרו את שירי השבת.

"כי אשמרה שבת, אל ישמרני..." שרו השניים. הפעם קיבל השיר משמעות אחרת, רצינית. בעיניי היה אבא האיש הראוי ביותר לזכות בהשגחת האל בעבור שמירת השבת.

אחר השירה בירך אבא את ברכת המזון וביקש לפרוש. עקבנו אחריו בדאגה כאשר פסע באטיות אל חדרו. בדרכו לשם שב ואחז בבטנו.

גורג'י ואריה, כדרכם בכל ליל שבת, יצאו מהבית. אימא וסבא פרשו לישון. נשארנו ברטה, לילה ואני. התבודדות של בני זוג שעדיין לא התארוסו נחשבה כמעשה לא ראוי בימים ההם. למרות זאת לאחר זמן קצר ביקשה ברטה בנימוס לפרוש לחדרה והותירה אותנו לבדנו.

יצאנו מהבית. בחוץ היה חשוך ורק הירח המלא, כמחווה של רצון טוב, שלח קרני אור שהאירו את דרכנו. 'גם הלבנה אוהבת אותנו,' חשבתי. ירדנו בשביל המוביל אל הנהר. שתיקה מעיקה שררה בינינו. הטיילת על החוף הייתה מוארת בפנסי רחוב. הסתכלתי בהילה שנשקפה מהם.

"את יודעת איך האירו פעם את הרחובות?" שאלתי, מפר את השתיקה.

לילה שלחה את מבטה מעלה, לעבר הפנסים, ואמרה: "לא. היו אז פנסים?"

"בטח שהיו. על כל עמוד הייתה עששית נפט גדולה. כל ערב, לאחר שקיעת השמש, עובדי העירייה היו עוברים בין הפנסים, ממלאים את העששית בנפט ומדליקים אותה. היית מאמינה שככה זה היה?" "החיים מלאים הפתעות. הטכנולוגיה כל כך מפותחת כיום, שכל דבר אפשרי. כדי לבצע פעולות שהיום נראות פשוטות היה צריך פעם הרבה אנשים ולא מעט עבודה."

הנהנתי בראשי להסכמה. שוב שתיקה. המשכנו ללכת כך עד לסופה של הטיילת. פנסי הרחוב כבו, ועלטה ירדה על הטיילת.

"ליל ירח יפה," אמרתי ונשאתי עיני למרומים.

לילה צחקה.

"למה את צוחקת?" הסתכלתי בה נעלב.

לילה לא ענתה. היא עמדה על מקומה, נשאה את עיניה הגדולות מעלה והסתכלה בשמים ארוכות.

"ראית את זה?" שאלה לפתע.

"את מה?"

"כוכב נפל מהשמים," השיבה בהתרגשות.

"לא, לא יכולתי לראות, כי הסתכלתי כך," השבתי.

היא הסתכלה בי בחיוך.

"לפחות הִבַּעַת משאלה?" שאלתי, כדרך שבה נהגנו לשאול בכל פעם שכוכב נפל.

"אהה, הנהנה בראשה לחיוב.
"ומהי?" שאלתי בסקרנות.
"אתה לא מצפה שאומר לך. אתה יודע שמשאלה יכולה להתגשם
רק כשהמבקש שומר אותה לעצמו," הסבירה בחיך, כמו זכתה בדבר
יקר ערך.
המשכנו לפסוע באטיות. שוב שתיקה ממושכת.
לפתע, ללא כל אזהרה מוקדמת, עצרה לילה מלכת, קרבה אליי
ושילבה את ידה בזרועי.
"את יודעת ש...זה... אסור," גמגמתי, "אנשים יראו אותנו."
"אל תדאג. מי יראה אותנו כאן? המקום חשוך ומבודד," הרגיעה
אותי.
הסתכלתי סביב. לא ראיתי נפש חיה.
"אז בואי נעשה את זה שוב," הצעתי.
"מה נעשה שוב?" היתממה.
"את מה שעשינו בשדה," השבתי, ומבלי להמתין לתשובתה אחזתי
במותניה והצמדתי את גופה אל גופי. נשקתי בעוצמה את שפתייה
וחשתי את חום גופה עולה.
הגענו עד לנהר שלובי ידיים, ישבנו על גדותיו במשך שעה ארוכה
ודיברנו.
"אני אוהבת אותך מאוד," התוודתה ועיניה נוצצות. "מהיום
שראיתי אותך עולה לתורה אני חושבת רק עליך," הוסיפה.
"גם אני אוהב אותך," אמרתי. ליטפתי את לחייה ונשקתי שוב את
שפתייה.
סיפרתי ללילה על בת דודי דוריס ועל רצונם של אימא ואבא
להשיא אותנו זה לזה. לילה גילתה סימני דאגה.
"אל תדאגי. אני אתחתן רק אתך," אמרתי.
"אתה מבטיח?"
"בוודאי. ואת, גם את מבטיחה?"
לילה הנהנה בראשה להסכמה, הניחה את ראשה על כתפי, ודמעות
זלגו מעיניה הגדולות.

בתום הערב המופלא הזה ליוויתי אותה אל ביתה וחזרתי הביתה. בשנתי חשתי כיצד השלווה אופפת את כל גופי. למחרת, שבת בבוקר, הקצתי מוקדם מהרגיל. כמדי שבת הלכתי לבית הכנסת. שם אפגוש את סלים ואלבר, וכמובן, תהיה לי הזדמנות להעיף מבט בנערה שבה התאהבתי. היא, מצדה, תפזול לעברי מעזרת הנשים ותחיין. מחדרי שמעתי את אבא גונח שוב בחדרו. אימא הייתה מודאגת מאוד. היא הגישה לו כוס תה חם ובתוכה עלי נענע. אולי מהתה ומהעלים הירוקים תבוא לאבא הישועה.

"תעיר את אריה ותלכו עם סבא לבית הכנסת!" ציוותה עליי אימא.

"מה עם אבא?" שאלתי בחרדה.

"לאבא יש כאבי בטן עזים. אני מעדיפה שהוא יישאר בבית," ענתה והביטה באבא, ופניה מיוסרות כפניו.

אבא לא הגיב. הוא המשיך לאחוז בבטנו ולגנוח. כשחזרנו מבית הכנסת, עמד רופא ליד מיטתו של אבא. הרופא אמר שאין צורך לדאוג.

"יש לו קלקול קיבה והוא יתאושש במהרה," אמר בקול מרגיע. הרופא השאיר תרופות, ארז את מזוודתו והלך. עד לתפילת ערבית התאושש אבא והפתיע אותנו שוב כאשר הלך לבית הכנסת. בצאת השבת ערך אבא את ההבדלה.

"אני מרגיש טוב יותר ולכן אסע מחר כפי שתכננתי," בישר לכולנו בתום ההבדלה. קולו עדיין היה חלוש.

בבוקר יום ראשון אמור היה אבא לנסוע לבגדד להביא את משלוח הבדים שכבר הזמין ומכר מראש.

"אתה בטוח?" שאלה אימא.

אבא הנהן בראשו לחיוב.

"אתה לא נראה טוב ואני מודאגת. אל תיסע," ביקשה אימא.

"אל תדאגי, אני בסדר."

"אולי אני אצטרף אליך?" ניסה אריה.

"יש הרבה עבודה בחנות ואתה צריך להישאר פה," פסק אבא.

"לא יקרה כלום אם החנות תהיה סגורה כמה ימים," שידלה אימא.

“אני אבוא אתך,“ התערבתי לפתע בשיחה, מבלי להבין מה הניע אותי.

אבא הביט לעברי בהפתעה.

“זה לא רעיון כל כך נורא. אליאס כבר לא ילד, וחוזן מלשבת בחנות הוא צריך ללמוד עוד דברים,“ אמרה אימא.

הייתה זו הפעם הראשונה שמישהו מבני המשפחה התייחס אליי כאל בוגר, ולא כאל ילד. העובדה שהייתי בן זקונים הקשתה במיוחד על אבא לראות בי בוגר. אבא לא ענה. הוא התעלם מבקשתי ומדבריה של אימא, פנה ללא אומר לחדרו ונבלע בתוכו.

זהו, כך נפרדתי מאבא. אבא לא הרגיש כמה גדלתי. בשבילו עדיין הייתי ילד קטן שמקומו בבית, בסמוך לאימא.

ביום ראשון, באשמורת הבוקר, בעודי ישן, עשה אבא את דרכו בגפו אל הרכבת הנוסעת לבגדד. אפילו לא נפרדתי ממנו לשלום.

נסיעת עסקים של אבא לבגדד וחזרה נמשכה כמה ימים, לפעמים אף שבועות. כך היה תמיד. בכל אותם ימים של המתנה גילתה אימא סימני עצבות ועצבנות. שלא כמונו, חשה כנראה את מה שעתיד להתרחש. כחלוף שבוע ימים נתבשרנו כי אבא נפטר על שולחן הניתוחים בבית חולים בבגדד, והוא בן ארבעים וארבע שנים.

“אפנדיציט,“ אמרו לנו הרופאים ביוכש.

אבא נפטר מדלקת התוספתן, ואריה נסע לבגדד להחזיר את גופתו ולהביאה לקבורה בבית הקברות היהודי בבצרה.

מותו של אבא השפיע עלינו בצורה קשה, ובמיוחד על אימא.

במהלך היום היא המשיכה לתפקד כהרגלה ועסקה בכל עבודות הבית כמעט ללא אומר. את כאבה ביטאה על יצועה בלילות. בכייה החרישי והנוגה, שניסתה לשווא לכבוש בכר, הגיע לאוזנינו מדי לילה.

גם שכנינו קיבלו את הבשורה המרה בצורה קשה. לפעמים הייתי רואה את אימא ומרווה יושבות יחד בחצר, מדברות ומתייפחות לסירוגין. מרווה עודדה את אימא בכל הזדמנות, וללא ספק היה לה חלק נכבד בתהליך התאוששותה.

באשר לעיסאם, הוא המשיך לשחק עם סבא שש-בש ומחבוסה,

ובכל פעם שהייתי עוצר לידם, היה אומר לי:
"וואלה, אליאס, מה אני אגיד לך? אביך, אללה ירחמו, היה אבא

נהדר. אהבתי אותו מאוד."

מי שנהנה מהמצב החדש היה, כמובן, ח'אלד המנוול, שבכל הזדמנות הגניב לעברי חיוך מרושע. כבר לא היינו ילדים, אבל ח'אלד ראה בי עדיין את אויבו הגדול. אויב יש לחסל, ויפה שעה אחת קודם. כך חמק לו אבא מחיי כהבזק נצחי, נספג כטיפה לתוך אדמה חרבה. לו רק יכולתי לומר לו שלום, בפעם האחרונה לפחות. אבא נפטר, ואני - אפילו להזיל דמעה לא הספקתי.

פרק 10

סוחרים מכל קצווי העיר נהרו אל השוק בהמוניהם והציגו את מרכולתם הססגונית בגאווה בפני כל דורש. גברים, נשים וילדים התרוצצו בין הסמטאות כנחיל נמלים עמלניות, הולכים ובאים ללא הפוגה. בתוך כל ההמולה עמדו נערים עם עגלות משקה והציעו לעוברים ושבים משקה צונן תמורת עשרה "פילס" (פילס אחד = אלפית הדינר). הפעילות המסחרית בשוק נעשתה בעיקר בימי רביעי וחמישי, הקודמים לימי המנוחה, אך גם הפעילות בימים אלה הייתה כאין וכאפס לעומת ההמולה בימים שלפני החגים, שבהם המה השוק בקונים, שרכשו מכל הבא ליד. רחובות השוק היו כה גדושים באנשים, עד שכדי לעבור מצדו האחד של השוק אל צדו האחר נדרשה לעתים שעה תמימה ואף יותר. בתי הקפה והמסעדות היו מלאים עד אפס מקום, והמוזיקה שבקעה מהם השרתה אווירה של קרנבל שסחף את כולם. בין אם היה זה "עיד אל פיטר" של המוסלמים, חג המולד של הנוצרים או ראש השנה של היהודים. החגים איחדו את כולם. בלב-לבו של השוק שכנו שתי חנויות הבדים של "חזקאל" - החנויות שלנו.

החנויות היו גדולות ובהן סוגים רבים של בדים בשלל צבעים. לא היה בד מכל סוג, מין וצבע שלא ניתן היה להשיגו בחנויות הבדים של "חזקאל". עיקר לקוחותינו היו בעלי מתפרות מכל רחבי העיר. גם נשים שתפרו בבית בחוט ומחט היו בין לקוחותינו הקבועים. לאחר מותו של אבא הופקד ניהול עסקי המשפחה בידי של אריה, שהוכיח בגרות עסקית וחוש מסחרי מפותח. אריה ניהל את העסק בצורה מקצועית, כמעט ללא תקלות. בכך הסיר מעל אימא את כל

דאגות הפרנסה, והיא יכלה להמשיך ולנהל את משק הבית בשלווה וברוגע יחד עם ברטה.

באשר לי, כל עוד ניהל אבא את העסק, הוא סירב בעקשנות בלתי מובנת לאפשר לי לפקוד את המקום, על אף בקשות חוזרות ונשנות מצדה של אימא. לעתים רחוקות, בימי חופשה מלימודים, היה אבא מתרצה ומתיר לי להגיע לחנות. הייתי גולל את הבדים ומסדר אותם על המדפים לפי דרישתו. מעבר לכך אסר עליי אבא לעשות דבר. אריה, בדומה לאבא, סירב בתחילה אפילו לשמוע על האפשרות שאעבוד לצדו.

“אתה עוד צעיר,” היה חוזר על דבריו של אבא. מי שדחקה באריה לשלב אותי בעסק, ואף להטיל עליי משימות חשובות, הייתה אימא. העובדה שזה עתה סיימתי את בית הספר התיכון, סייעה לה ולאריה להחליט כי הגיעה השעה לשלב גם אותי בעסקי הבדים של המשפחה.

“אני רוצה שאליאס יעזור לך לנהל את החנות,” דרשה מאריה יום אחד, תוך שהיא מדגישה את המילה “לנהל”.

“את חושבת שהוא מספיק בוגר לבצע עסקות?” היסס אריה, מופתע מהנחישות שגילתה אימא.

“בוודאי,” ענתה לו, “הוא כבר בן שמונה-עשרה. אביך התחיל לעבוד בעסק בגיל שש-עשרה. אליאס הוא נער נבון ומשכיל, והוא בהחלט יכול לעזור לך.”

“אליאס,” פנה אליי אריה בחגיגות למחרת שיחתו עם אימא, “מהיום אתה מצטרף אליי לעסק ועוזר לי לנהל אותו.” כשאמר זאת, כיסתה את פניו ארשת של שביעות רצון.

החודשים הראשונים שלי בעסק היו מוצלחים. אריה דאג לקשר עם הלקוחות והספקים, ואני הייתי נשאר בחנויות, מקבל את הסחורה ומספק אותה לכל דורש. כאשר הבחין אריה שאני מגלה כישרון עסקי, אפשר לי לבצע בעצמי עסקאות קטנות שהביאו לנו הכנסה נאה. ככל שחלף הזמן, התחזק מעמדי בעסק, ובמרוצת הזמן הפכתי להיות חלק חשוב מהמערך השיווקי, שניהל אריה. גילי הצעיר, שהיווה בעבר

מכשול, כבר לא הפריע לאיש. בעיני כולם כבר הייתי מבוגר. יצאתי ובאתי בין בעלי עסקים וביצעתי עסקאות במיומנות שהפתיעה את כולם. כך הפכתי לצלע חשובה במערך העסקי שהותיר אבא. בתום שנה למותו הצלחנו, אריה ואני, לא רק להפעיל את העסק כאילו דבר לא קרה, אלא אף להרחיבו ולמצוא לו שווקים חדשים. סוחרים באו ויצאו, וההכנסות הלכו וגדלו.

אימא שמחה, כמובן, על השתלבותי המהירה בעסק, ובכל הזדמנות שיבחה את אריה ואותי. לעתים קרובות הייתה חוככת את ידיה בהנאה, פונה לאריה ואומרת: "אמרתי לך שאחיך הוא בחור מוכשר." אריה היה צוחק בהנאה ומהנהן בראשו להסכמה.

לתפקידי החדש בעסק של אבא היה גם ערך מוסף לא מבוטל. בבית הכנסת התקבלתי בברכה וזכיתי לכבוד רב. קיבלתי מושב ליד אריה, שתפס את מקומו של אבא בשורת המכובדים. כל באי בית הכנסת היו דורשים בשלומי ולוחצים את ידיי בחמימות. היחס שלו זכיתי ומעמדי המיוחד אילצו אותי לפקוד את בית הכנסת מדי יום, לפחות פעם אחת. עשיתי זאת בדרך כלל בתפילת שחרית. בכל אותן תפילות ישבה לילה בעזרת הנשים וליוותה אותי במבטיה העורגים והאוהבים.

אפילו עיסאם השכן לא פסק מלשבח אותי בפני ילדיו. דבריו היו, כמובן, כצנינים בעיני ח'אלד, שבאותה עת התהלך מובטל ומתוסכל. אחיו מחמוד סיפר לי כי הוא ניסה להתקבל לעבודה בשירותי הביטחון, אך נדחה "מחוסר התאמה", כדברי מחמוד. אמרו לו שהוא צעיר מדי ושהשכלתו נמוכה. כשלוננו של ח'אלד אל מול הצלחתי הגבירו את שנאתו אליי.

גם גורג'י, אחיה של לילה, שיבח אותי ללא הפסק ועשה לי נפשות אצל אביו ואמו. עכשיו הכירו גם הוריה של לילה אותי ואת סגולותיי, ואף נחשבתי בעיניהם לשידוך ראוי. הקרקע הבשילה. לילה ואני החלטנו כי בתום השנה הראשונה למותו של אבא נבוא בברית האירוסין, אך שמרנו את החלטתנו בסוד מחשש לתגובתה של אימא, שעדיין ראתה בדוריס את כלתי המיועדת. כל אותה עת המשיכה לילה לחפש את קרבותי. בכל הזדמנות הייתה מתגנבת בחשאי לחנות, יושבת

לצדי ככל שהתאפשר לה ודואגת לכל מחסורי. לעתים, בשעה שהחנות הייתה ריקה מלקוחות, ניצלנו את ההזדמנות ונתנו ביטוי לאהבתנו העזה בנשיקות ובגיפופים. יותר מזה לא העזנו. בלילות, כשעליתי על יצועי, נישאו מחשבותיי אליה. פניה הענוגות, עיניה הגדולות ושפתיה הכנועות ליוו אותי מדי לילה ומיד כשהשכמתי קום. אהבתנו, שהלכה וגברה, לא ידעה גבולות. בכל פעם שראיתייה התרגשתי מחדש, כמו לא ראייתה מעולם. כך חלפה לה שנה.

בתום השנה החלטתי שהגיעה העת לגשת לאימא ולספר לה על אודות אהבתי הגדולה. כך, באחד הימים, בשעה שמצב רוחה של אימא היה מרומם, נכנסתי למטבח, ובעודה שוקדת על תבשיליה, פניתי אליה ואמרתי: "אימא, אני מבקש לדבר אתך."
"כן, אליאס". אימא הרימה את ראשה מעל הסירים, הסתכלה בי והמתינה למוצא פי.

"אימא, את יודעת שחלפה שנה מאז שאבא נפטר, גיששתי.
"ודאי שאני יודעת. כבר חשבתי לדבר עם הדוד משה על האירוסים שלך עם דוריס," השיבה ופניה קורנות מאושר.
נאלמתי. לא ידעתי את נפשי.

"מה קרה לך? למה אתה עצוב?" נחרדה אימא.
"אין צורך שתדברי עם הדוד משה. בואי ניתן לזה זמן נוסף." לא רציתי לצער את אימא, ולפיכך ביקשתי לדחות את הקץ.
"כדאי שתחליטי כבר," דחקה בי אימא. "בחורה כמו דוריס לא מוצאים בנקל. אסור שהיא תחמוק ממך," אמרה ושלחה בי מבט מתרה.

כך, אף-על-פי שהשתוקקתי להתארס עם לילה, נבצר ממני לעשות זאת.

"אני לא רוצה לצער את אימא. היא משוכנעת שכלתה המיועדת זו דוריס. חוץ מזה, היא עדיין מצטערת על זה שאבא מת," הייתי מתנצל בפני לילה בכל הזדמנות. לילה לא התרגשה יתר על המידה, ונראה היה כי הזמן לא השפיע עליה כלל.
"לא נורא, אהובי. אחכה לך כמה זמן שיידרש," הייתה עונה לי,

נצמדת אליי בחיבוק חם ואוהב ונושקת לי בלהט.
בלילות הרביתי לחלום. באחד מחלומותיי באנו, לילה ואני, בברית
הנישואין. מסביב עמדו המוני אורחים ונעצו בנו את מבטיהם בשעה
שהרב ערך את החופה.

"הרי את מקודשת לי בטבעת זו..." ביקשתי לענווד את הטבעת,
שנראתה לי קטנה מדי, על אחת מאצבעות ידה של כלתי. הטבעת מיאנה
להיענד. ניסיתי אצבע אחת ואצבע אחרת ועוד אחת וכך בכל אצבעות
ידה של לילה, אך הטבעת, בעקשנותה, סירבה ליטול חלק בטקס.
חיפשתי ישועה והסתכלתי סביבי בייאוש, ואז ראיתי את דוריס עומדת מן
הצד ומתייפחת. ביקשתי בכל מאודי לגשת אליה, ללטף את ראשה
ולנחמה, אך רגליי כמו היו משותקות, לא נעו ממקומן. הרב המשיך
בעקשנות לנהל את הטקס והתעלם מהטבעת הסרבנית ומדוריס הבוכייה.
"תעזרו לה!" זעקתי נואשות, "אתם לא רואים כמה היא
אומללה?"

האורחים, כולם רשעים, לא משו ממקומם, אלא נעצו בי מבטים
משועשעים וצחקו צחוק רועם. לשמע צחוקם הקצתי משנתי בבעתה,
כשאגלי זיעה שוטפים את פניי ואת גופי.

באותם ימים נראתה לי דוריס רחוקה מתמיד, אף-על-פי שביקוריהם
של הדוד משה ומשפחתו נעשו תכופים יותר ויותר. לאחר מותו של
אבא החלו דודי משה ומשפחתו, בעידודה של אימא, לפקוד את ביתנו
כמעט מדי חודש. הם נהגו להגיע ביום חמישי בערב והיו חוזרים
לביתם ביום ראשון באשמורת הבוקר. לא ידעתי אם היה זה ניסיון מצד
דודי להשלים את החלל המשפחתי שהותיר אבא במותו, או שמא
נועדו הביקורים לחזק את הקשר ביני לבין דוריס.

ביקורים אלה הביאו לכך שדוריס ואני נשהה זמן רב יותר ביחד.
אימא הייתה שולחת אלינו מבטים מלאי עונג, משוכנעת כי הגיעה העת
שדוריס ואני נישא. מבחינתה היה אמנם עדיף שנעשה זאת אחרי
שאררה וברטה יינשאו, אך מכיוון שאצל שניהם לא נראתה חתונה
באופק, השלימה אימא עם העובדה שבן זקוניה יהיה הראשון מבין
ילדיה לבוא בברית הנישואין.

אני, מצדי, על אף כמיהתי ללילה, לא מצאתי את הדרך לספר לאימא את דבר אהבתי. הרצון שלא להעציבה, או גרוע מכך - לא לעורר את התנגדותה - גרם לי לדחוק את הנושא מסדר יומי. אימא, מצדה, כיבדה את בקשתי ואף היא לא דיברה אֵתי על אודות דוריס. כך חלפו להם חודשים רבים ודבר לא קרה עד לאותה השבת.

באחת מאותן שבתות שבהן התארחו בביתנו דודי משה ומשפחתו, הסבנו כולנו לשולחן לסעודת ליל שבת. דודי משה סיים זה עתה את ברכת המזון, וכאילו לפי סיכום מוקדם עם אימא הסתכל בי בעיניו הכחולות, הכבויות ואמר:

"אתה בוודאי יודע, אליאס, שרצונו של אביך היה שאתה ודוריס תבואו בברית הנישואין. מכיוון שחלפו יותר משנתיים מאז מותו הפתאומי והמצער, אמך, דודה רשל ואני חושבים שהגיעה השעה לכך."

הייתי בהלם. אמנם יועדתי לדוריס כבר מקטנותי, אך פנייתו הישירה של הדוד משה בעת הזו הצליחה להפתיע ולהביך אותי.
"אני... אני... אוהב מאוד את דוריס, אבל אני... אני... עדיין לא מרגיש בשל לנישואין," גמגמתי.
כולם שתקו.

"אני עדיין צעיר, רק בן עשרים," הוספתי כשאני מתפתל במושבי בחוסר נוחות. הסתכלתי באימא. מבטיה היו מלאי זעם, אך היא העדיפה משום-מה לנצור את לשונה.

"אני חושב שאליאס צודק," בא לפתע אריה לעזרתי, "קיים סיכוי טוב שמנהיגי היהודים בארץ-ישראל יכריזו בקרוב על הקמת מדינה יהודית. כשזה יקרה, יהיה פה בלגן רציני, כך שכדאי לדחות את כל העניין הזה בכמה חודשים, עד שהתמונה תתבהר."
כולם הביטו באריה.

"מאיפה אתה יודע?" שאלה הדודה רשל ופניה נעלבות.

"הוא יודע, תסמכי עליו," התערכה ברטה.

הדוד משה שמע והניד בראשו להסכמה. האם השתכנע מדבריו של אריה, או שמא הבין דווקא מדבריי את מה שצריך להבין? לי נראה

שהדוד משה, בחוכמתו, הבין שדוריס איננה משאת נפשי. הרכנתי את ראשי ולא העזתי להסתכל בעיניו. הרגשתי שבעיוורונו הוא רואה הכול, אפילו את מה שאחרים אינם יכולים לראות. הוא חש בסערה המתחוללת בתוכי.

במהלך אותה שיחה עמדה דוריס מן הצד ושתקה. שלא כמו בחלום, פניה לא הסגירו את מה שהתחולל בנפשה. היא כבשה את עלבונה ולא אמרה דבר.

"בואי, ניכנס לחדר שלי," נטלה ברטה את ידה של דוריס ושתיהן נעלמו בתוך החדר. ברטה תעזור לה להתאושש, ניחמתי את עצמי. נחלצתי בקושי רב מהסבך שאליו נקלעתי, כך לפחות חשבתי, אך בלא משים נכנסתי לסבך אחר. עתה לא אוכל לפנות לאימא ולבקש להינשא ללילה, שהרי "צעיר אנוכי". אמנם לילה לא דחקה בי, אך האם תחכה לי לנצח? ודאי שלא, סיכמתי לעצמי, חרד מן העתיד לבוא.

כעת לא נותרה בידי הברירה. לילה ואני נצטרך לדחות שוב את תוכניותינו מתוך תקווה שעם הזמן אצליח לקבל את ברכתה של אימא. כשסיפרתי ללילה מה קרה בליל שבת, היא הגיבה בחיוך סלחני ואמרה:

"לא נורא, אהוב שלי. הלוואי שנזכה להתחתן בארץ-ישראל."

"גם את בשיגעון הזה!" הגבתי בזעף.

"כן, גם אני," השיבה בחיוך ונשקה על שפתיי.

ימים ספורים לאחר אותו יום שישי אושרה באו"ם תוכנית החלוקה של ארץ-ישראל, ולפתע נראתה ארץ הקודש מוחשית מאי-פעם. תוכנית החלוקה התקבלה אצלנו בשמחה רבה. סוף-סוף תהיה ליהודים מדינה משלהם. חזון שיבת ציון עמד בפתח, וההתרגשות הייתה רבה. בבית הכנסת שתו המתפללים לחיי המדינה שבדרך, ובבתיהן של כמה משפחות אף נערכו נשפים לרגל המאורע. כל זה לא נמשך זמן רב. בעקבות ההצבעה באו"ם הגיעו לבצרה ידיעות על כך שהערבים בארץ-ישראל החלו לבצע פעולות אלימות. מלחמה חדשה עמדה בפתח, מלחמה בין יהודים למוסלמים. הידיעות על המתרחש בארץ-ישראל

הגיעו גם לעיראק, והאיבה החלה לחלחל לתוך האוכלוסייה ולהשפיע על הלך הרוחות, שמצא את ביטויו בגילויי איבה כלפי היהודים. בתחילה היו האירועים האלימים מעטים, אך ככל שחלף הזמן הלך מספרם וגדל. הסוחרים המוסלמים צמצמו בהדרגה את ביקוריהם בחנויות שלנו. מצבנו הכלכלי הלך והחמיר, והתעורר חשש כבד שניאלץ לסגור לפחות אחת משתי החנויות.

כמה חודשים לאחר מכן הכריז דוד בן-גוריון על הקמתה של מדינת היהודים, היא מדינת ישראל. בעקבות ההכרזה החמיר המצב אף יותר והפך לכמעט בלתי נסבל. הסכנה ארבה לנו בכל מקום. תחושת השמחה חלפה, ותחתיה השתלטה עלינו תחושת פחד. "אני חושב שצריך לסגור את החנויות לזמן-מה", אמר אריה לאימא באחד הערבים.

"בבקשה, אל תעשה את זה", ביקשה אימא. "אין ברירה, אימא. בעסק יש הוצאות גדולות, וההכנסות כל כך מועטות, שלא שווה להסתכן בשבילן", הסביר. אימא הקשיבה קשב רב. אחרי דקה או שתיים של היסוס ומחשבות נכנסה לחדרה, וכעבור זמן קצר חזרה וצרור בד גדול בידה. "קח!" אמרה לאריה, "יש פה מספיק כסף להתגבר על ההפסדים. בבקשה, אל תסגרו את החנויות."

אימא מיאנה לגדוע את מה שראתה כפרי עמלו של אבא. החנויות היו עבודה הקשר האחרון עם אבא, שאהבתה אליו לא פסקה גם לאחר מותו. איך יכלה לנתק קשר זה?! אריה פתח את השקית. בתוכה היו צרורים שטרות כסף רבים, שדי היה בהם לרכישתה של חנות נוספת. "מאיפה כל הכסף הזה?" נדהם אריה, ממשש את השטרות כלא מאמין.

"איזהו חכם? - הרואה את הנולד. אביכם היה אדם חכם. עכשיו קח את הכסף ושמור עליו כעל בבת עינך. הוא התקווה שלנו." "אני מצטער, אימא, אבל אני עדיין חושב שצריך לסגור לפחות חנות אחת. את הכסף שיישאר אשמור לעת צרה."

אריה ניגש לאימא, אסף אותה אל חיקו והרעיף על פניה נשיקות לרוב. הוא ידע כמה קשה לה.
"תעשה מה שאתה מבין. אני סומכת עליך, בני," ענתה אימא והדמעות שטפו את פניה.
אריה אסף את השטרות, צרר אותם מחדש והלך מהורהר לחדרו. למחרת סגר אריה אחת משתי החנויות, ואת מלאי הבדים המועט שנותר בה העביר לחנות האחרת.
באותם ימים של מצוקה חשנו בחסרונו של אבא. הוא חסר לכולנו, אך במיוחד לאימא, שהקפידה לעלות אל קברו מדי כמה ימים. היא הייתה שוהה ליד הקבר במשך שעות, מנקה ומטפחת את האבן הדוממת. לפני שעזבה, הייתה מדליקה נר נשמה.
בתום אותה שיחה כבר היה ברור לכולנו שהעלייה לארץ-ישראל היא עובדה. אריה יעשה מעתה הכול להגשמת רצונו של אבא. כן, להביא את המשפחה בריאה ושלמה לארץ-ישראל - זו הייתה משאלת לבו של אבא, שהפכה כעת למשאלת נפשו של אחי הגדול. עבור אימא הגשמת משאלה זו פירושה היה פרידה לתמיד מקברו של אבא.

פרק 11

הפעילות הציונית בעיראק החלה לא מעט שנים לפני פרוץ מלחמת העצמאות. בתחילה הייתה נחלתם של מעטים, שפעלו במחתרת הרחק מעין רואים בתוך סיכון חייהם. אנשים אלה ראו בשיבת ציון דרך חיים. עם השנים הפכה הפעילות לגלויה יותר וסחפה, בדרך זו או אחרת, כמעט את כל צעירי הקהילה היהודית. זהותם של הפעילים הראשונים לא הייתה ידועה לאיש. הם נהגו להיפגש במקומות מסתור ולאחר מכן חזרו במהירות לחיי שגרה, כאילו דבר לא קרה. במשך שנים לא ידע איש דבר על פעילותם זו. לאחר ה"פרהוד" (פוגרום) ב-1941 הוצעה הפעילות. שליחים מארץ-ישראל הגיעו לעיראק, והפעילות הציונית הפכה מאורגנת יותר. עיקר הפעילות התנהלה בבירה בגדד, אך גם בכצרה, ששימשה כתחנת מעבר לעלייה הבלתי לגאלית דרך איראן, הייתה פעילות ענפה. השנים 1947-1949 היו שנים דרמטיות עבור יהדות עיראק. באותן שנים שטף את עיראק גל של שנאה כלפי הבריטים וכלפי נורי א-סעיד, שהיה ראש הממשלה ונחשב כפּרו-בריטי. כדי לרצות את ההמונים השתתפו גם היהודים בהפגנות נגד הממשל. בשוך הסערה הפנתה הממשלה אצבע מאשימה כלפי היהודים, וגל השנאה כלפיהם החל לצבור תאוצה. בעקבות ההכרזה על הקמתה של מדינת ישראל במאי 1948 ופלישת צבאות ערב לישראל התגברו הרדיפות נגד היהודים. יהודים נעצרו באמתלות שונות על לא עוול בכפם. באוגוסט 1948 נעצר שפיק עדס, יהודי אמיד ותושב העיר בצרה, בעקבות כתבת נאצה שפרסם נגדו כתב מקומי ובה הואשם בהברחת נשק לישראל. לאחר משפט קצר נידון עדס למוות בתלייה. הוא נתלה באכזריות על עמוד שהוצב מול ביתו, לנגד עיניהם הבוכיות של בני משפחתו. אבל כבד ירד על יהודי בצרה. הם

הסתגרו בבתיהם והשביתו את עסקיהם. האימה שלטה בכול. עתה ידע כל יהודי כי הוא חי על זמן שאול, וכי הארץ היחידה הבטוחה עבורו היא ארץ-ישראל.

אבא היה אחד מאותם "משוגעים" שחלמו על ארץ-ישראל. אמנם לא היה לו חלק בפעילות הציונית, אך הוא לא הסתיר את אהבתו לארץ הקודש ובכל הזדמנות נהג לתת לה ביטוי. "לשנה הבאה בירושלים הבנויה," היה אומר בסוף כל תפילה ורעד נשמע בקולו.

למרבה הצער זכה חלומו להתגשם רק לאחר מותו. בעיניי היה אבא קדוש, כמו משה רבנו, שהביא את עם ישראל לארץ הקודש, ראה אותה מבחוץ - אך לא זכה להיכנס אליה. נזכרתי בפרשת "ואתחנן", הפרשה שקראתי בשבת ההיא, שבה ראיתי את לילה לראשונה.

אריה, שהיה קרוב לאבא, ינק את האהבה לארץ-ישראל מגיל צעיר, וככל שגדל הלכה אהבה זו והתעצמה, עד שהפכה לטירוף. היה ברור שאהבה זו לא תדע מנוח ותמצא את ביטויה בדרך כלשהי. עוד בחייו של אבא ובעידודו הפכו אריה וחברו גורג'י לעמוד השדרה של הפעילות הציונית בבצרה ועשו זאת באומץ לב וללא חשש.

כעבור זמן מה החלה מעורבותו של אריה בפעילות הציונית לחלחל לתודעתם של רבים מיהודי העיר. עתה גם המעטים שנותרו מבין לקוחותינו הדיירו רגלם מהחנות מחשש שיקשרו אותם לאותה פעילות. החשש שלי היה גדול עוד יותר. מאמציו של ח'אלד להתגייס לשירותי הביטחון של המשטר הרודני נשאו לבסוף פרי. הוא וחברו פִּיצֵל הצטרפו לשירותים החשאיים העיראקיים, אימתם של מתנגדי המשטר.

באחד הימים נכנס עיסאם הקשיש לביתנו וכישר לנו בשמחה כי לבנו יש משרה חשובה מאין כמוה.

"ח'אלד מצא עבודה," אמר לנו.

"ומה המשרה שלו?" שאל סבא, ספק ברצינות ספק בלעג.

"הוא עובד בשירותים החשאיים," השיב עיסאם בגאווה.

סיפורים רבים נקשרו בשירות החשאי. היו שסיפרו כי מתנגדים

למשטר נלקחו מביתם ועקבותיהם לא נודעו. היו אף כאלה שידעו לספר כי מנהיג קהילת יהודי מוסול הוצא להורג בתלייה לאחר שהעז להתבטא נגד המשטר. עתה ח'אלד הוא סוכן פעיל בשירות השנוא, ומי יודע לאן תוביל אותו שנאתו ליהודים.

בזמן האחרון ראיתי את ח'אלד לעתים רחוקות. "המשרה שלו כל כך חשובה, שרוב הזמן הוא נמצא בבגדד, " הסביר עיסאם כשהוא אינו מסתיר את גאוותו בבנו.

"תגידי לאחיך אריה שהוא משחק באש, " זרק לעברי ח'אלד באחת מהפעמים הבודדות שבהן ראיתי עושה את דרכו חזרה מעבודתו. כשסיפרתי לאריה, הוא צחק.

"תגידי לפשוש הזה שהוא לא מפחיד אותי, " אמר, "וחוץ מזה, הוא לא יעז לפגוע בנו. המשפחה שלו לא תאפשר לו."

תשובתו של אריה, אף שהייתה הגיונית, לא הרגיעה אותי. 'לך תדע מה יעשה הילד המנופח הזה, ' חשבתי. כן, ילד. בעיני נותר ח'אלד ילד, אף שכבר מזמן הגיע לגיל בגרות ושפם דק ומכוער עיטר את שפתו העליונה.

אימא חשה במתרחש וקראה אליה מיד את אריה, את ברטה ואותי. "תגידי לי, זה נכון מה שאומרים?" פנתה תחילה לאריה.

"מה אומרים?" היתמם אחי.

"אומרים שהחיים שלך בסכנה. אמנם ידעתי על הפעילות שלך - אבא סיפר לי מזמן - אבל לאחרונה אתה עושה את זה בגלוי ואפילו מנהיג אותה. לדעתי זה מסוכן מדי. אתה לא חושב?"

כולנו הפנינו מבט לעבר אריה, ממתנינים בחרדה לתשובתו. אריה הסתכל בנו ובחר לשתוק.

"אתה עיוור? אתה לא רואה את המצוד שמנהלים השלטונות נגד יהודים? רק לפני יומיים נעצרו כמה מהצעירים. המשפחות שלהם היו צריכות לשחד את השוטרים כדי לשחרר אותם מהמעצר, " המשיכה אימא במתקפתה, כאילו אישר אריה את נכונות הדברים.

"אל תדאגי, אימא. אני אדע לשמור על עצמי, " ניסה אריה להרגיעה, אך ללא הועיל.

"נראה לי שכולכם השתגענתם. אתם לא מבינים את המשמעות של המעשים שלכם. אתה יודע שהפעילות שלך יכולה להמיט אסון על כולנו? בכלל, שמעתי שהתחלתם לאסוף נשק, זה נכון?" שאלה אימא והדהימה את כולנו.

"מה פתאום נשק? מי סיפר לך את השטות הזאת?" התעשת אריה מההלם והוסיף מיד: "אימא, אני בהחלט מבין את הדאגה שלך, אבל לדעתי אין לך מה לדאוג. בעוד כמה חודשים נשכון כולנו לבטח בארץ-ישראל."

"על מה אתה מדבר? אתה הוזה. עוד לא ראיתי יהודי אחד שעלה לישראל באופן לגאלי," זעמה אימא.

"זה לא מדויק!" הזדעק אריה. "לא מעט יהודים כבר עזבו. למשל משפחת ששון שגרה בסוף הרחוב, המשפחה של יחזקאל הסנדלר מהרחוב השכן והמשפחה של חיים התופר."

"המשפחה של חיים התופר עזבה לארצות-הברית ולא לישראל," תיקנה אותו אימא.

"זה לא משנה. זה אומר שהשלטונות לא מערימים קשיים ואפילו מאפשרים ליוצאים לקחת את הרכוש שלהם."

אימא הגיבה במנוד ראש, כלא מאמינה, הניפה את ידיה בביטול ורגע לפני שפנתה ללכת אמרה: "מבחינתי, כל זה לא חשוב. חשוב שתשמור על עצמך, בני. הימים לא פשוטים, ויש הרבה סכנות." "אימא צודקת," ביקשה ברטה לחזק את דבריה של אימא.

"יהיה בסדר, אימא." אריה אץ אחר אימא, אחז במותניה, חיבק אותה ואמר: "השלטונות פה נתנו את הסכמתם בשתיקה לכל הפעילות שלנו, ולדעתי בתוך זמן לא ארוך הם יאפשרו לנו לעזוב באופן מסודר."

"מה יהיה עם הבית, החנות וכל הרכוש שלנו?" התריסה אימא לעברו. משאלתה ניתן היה להבין שהמחשבה על עזיבה החלה כבר לחלחל לתודעתה.

"אנסה למכור הכול," השיב אריה בעצב.

"לפחות יש לנו הרבה כסף שיאפשר לנו לצאת מפה ואפילו להסתדר בישראל," המשיך אריה לעודד את רוחה.

"אני הולכת לישון. אלוהים ישמור עליכם," אמרה אימא בעיניים דומעות ופרשה לחדרה. את הכאב המייסר אותה יכולנו לראות היטב על פניה. עכשיו עליה להשלים סופית עם הפרידה מאבא.
"אני מבקש שתעזרו לי," פנה אריה לברטה ואליי מיד לאחר לכתה של אימא.

"ומה בדיוק אנחנו אמורים לעשות?" שאלתי בהתרגשות.
"הו, יש הרבה מאוד מה לעשות. אני מעריך שבמהלך שלושת החודשים הקרובים ייפול הפור ותתקבל החלטה לאפשר לכל יהודי עיראק לעזוב. אז נצטרך לעבוד קשה ולדאוג לכל היהודים בעיר."
"נהדר, יהיה כף!" התרגשה ברטה.
"חשוב לשמור את זה בסוד. אם אימא תדע, זה הסוף שלי," התריע אריה.

"ואתה, אליאס, תוכל, אם תרצה, לצרף לפעילות גם את לילה," הוסיף אחי בחיוך, צבט כהרגלו במותני והלך.
מופתע והמום הנהנתי בראשי להסכמה.
לראשונה חשתי בצורה מוחשית את כובד האחריות המוטלת עליי. מעתה כולנו בסכנה, גם אני.

כך, ללא הכנה מוקדמת, הפכנו לילה, ברטה ואני לחלק מהפעילים למען העלייה. תפקידנו אמנם הסתכם רק בפעולות פשוטות, כמו ארגון פגישות, העברת הודעות וכיוצא בזה, אך עבורנו די היה בפעילות זו כדי שנחוש שייכות לפעילות הציונית הענפה שהתרחשה באותם ימים. אריה צדק, כמובן. מבצע העלייה הגדול עמד בפתח, והוא חזה אותו בדיוקנות מופלאה. חלפו שלושה חודשים בדיוק, והפרלמנט העיראקי קיבל, בהמלצת הממשלה, את חוק הוויתור על האזרחות. החוק אפשר ליהודי עיראק החפצים בכך לעלות לישראל בתנאי שיוותרו על אזרחותם. בשל החשש מפני הבלתי נודע חתמו על הוויתור בתחילה רק יהודים מעטים, אך ככל שחלף הזמן והתקרב מועד סיום תוקפו של החוק, הפכה תנועת החותמים להמונית. גל מעשי טרור של פורעים מוסלמים נגד מוסדות ובתי עסק יהודיים, שלויה במסע הסתה של השלטונות, הגביר את קצב ההרשמה.

מאוחר יותר נחקק חוק הקפאת הנכסים. החוק קבע, כי כל המוותר על האזרחות העיראקית מוותר מרצונו גם על נכסיו. כך עיגנה ממשלת עיראק בחוק את גזל הרכוש היהודי והפכה במחי קולמוס את רכושנו לחסר ערך.

תוך פרק זמן קצר היה עלינו להתארגן ולהצטרף לאלפי העולים. סבא, אימא, אריה וברטה כבר ראו בעיני רוחם את המשפחה מתיישבת בארץ המובטחת. סבא אפילו הזיל דמעות מהתרגשות.

“בערוב ימיי אזכה לראות את ארץ אבותיי. זו זכות גדולה שאלוהים נתן לי במתנה,” אמר.

“שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה,” אמרה אימא כאשר הודיע לה אריה שבקרוב עליה לארוז את המזוודות.

באשר לי, העתיד הצליח להדהים אותי וטמן בחובו הפתעה שלא יכולתי לצפותה אף בחלומות הביעותים הגדולים ביותר שחלמתי. ואולי לא הייתה זו הפתעה כלל?

פרק 12

האוטובוס הישן עשה את דרכו במאמץ רב ובאטיות מרגיזה במעלה כביש הכורכר שסופו לא נראה באופק, מיטלטל בחוזקה מצד לצד בשל המהמורות הרבות. הנהג הקשיש התנשם בכבדות, ונראה היה שבעוד רגע קט ילקה בלבו. אחיזתו בהגה התרופפה, וניכר היה שהשמירה על נתיב הנסיעה הייתה כרוכה עבורו במאמץ רב. באוטובוס היה חם, לח ומחניק. אגלי הזיעה ניגרו מכל איבר בגופי והרטיבו את בגדיי מבלי להשאיר בהם פינה יבשה.

"די! אני לא יכולה עוד!" זעקה אישה כבת חמישים שישבה שני מושבים מאחורינו. הסתכלתי אחורה. עיניה הקטנות התגלגלו בחוריהן, ונדמה היה שהיא עומדת לאבד את הכרתה.

"מיד מגיעים, יקירתי. תחזיקי מעמד," התחנן בעלה כשהוא מנגב את מצחה במגבת לחה ומגיש לה כוס מים צוננים.

האישה גמעה מן המים בלגימה חפזה, נשמה נשימה עמוקה ונרגעה מעט. בעלה נשם לרווחה.

"אני חושב שהגענו," אמר הבעל לאחר כמה דקות, מצביע על מבנה אבן ישן ומט ליפול שצץ לנגד עינינו על גדת הנהר.

הסתכלתי החוצה מבעד לחלון האוטובוס. מסביב למבנה ראיתי חורשה גדולה של עצי דקל, שצמחה במפתיע בלב המדבר הלוהט.

האוטובוס נסע עוד כברת דרך קצרה ונעצר.

"הגענו. אתם יכולים לרדת," הכריז הנהג תשוש ונטול כוחות.

השבח לאל, הגענו בשלום למחוז חפצנו. רווח לי.

"סוף-סוף," לחשה לילה באוזני, "הנסיעה הייתה נוראה."

ירדנו מהאוטובוס בכבדות. שמש יקדה במרום. היה חם מאוד,

למעלה מארבעים מעלות.

עשינו את דרכנו בכבודות לאורך השביל לעבר המבנה, שסביבו נאסף קהל רב. לאחר כמה דקות הליכה הגענו אל הקבר - קברו של עזרא הסופר. למקום זה הגיעו יהודים מכל קצווי המדינה. על פי המסורת, המקובלת על יהודי עיראק, נקבר עזרא הסופר, ממנהיגי שיבת ציון במאה החמישית לפני הספירה, בסמוך לכפר הולדתו, שנשא את שמו בערבית "אל עוזיר". הכפר שכן בדיוק בנקודה שבה התמזגו נהרות הפרת והחידקל, מה שהפך אותו לנווה מדבר.

הקהילה היהודית בעיראק הכירה בערכו של הקבר ובנתה במקום בית מדרש גדול, שהיווה מקור משיכה לתלמידי חכמים שהגיעו מכל קצווי עיראק. יהודים רבים עשו את דרכם למקום בדרכים שונות ומשונות. היו שהפליגו במעבורת לאורך הנהר, ואחרים נסעו באוטובוס או במונית. האביונים, שידם לא השיגה לעמוד בהוצאות הנסיעה, הגיעו למקום כשהם רכובים על עגלה רתומה לסוס או לחמור. מבצרה הייתה הנסיעה קצרה וקלה יחסית, רק כארבע שעות במעבורת או ברכב. אלו שבאו מבגדד ומצפון לה נאלצו לשהות בדרכים ימים רבים ולפעמים אף שבועות. הקשיים הרבים בדרך לא מנעו את העלייה לקבר, ולמעשה כמעט כל יהודי עיראק פקדו את המקום לפחות פעם אחת בחייהם.

לקברו הנכסף של עזרא הסופר נקשרו סגולות רבות. היו שאמרו כי עצם השהות במקום, די בה להביא מזור לכל מום וחולי. אחרים טענו בלהט כי תפילה במקום תביא פרנסה טובה. היו אף כאלה שגרסו כי ממקום קברו של הצדיק תחל שיבת ציון. אך יותר מכול נקשרו לקבר כוחות הקשורים לזוגיות ופוריות מוצלחת. רווקים ורווקות וכן נשים וגברים חשוכי ילדים נהרו אל המקום לבקש ברכה ופתרון למצוקתם. לא רק היהודים העריצו את עזרא הסופר, אלא גם המוסלמים. לא אחת ניתן היה לראות מוסלמים עולים לקברו וקוראים פסוק מהקוראן, שבו נזכר שמו.

כך, מדי יום ביומו, עשו דרכם אל הקבר גברים, נשים וילדים. סגולה מיוחדת נקשרה לאלה שבאו לכאן בחג השבועות. סביב חג מתן

תורה נוצרה הילה מיוחדת, ובעיני רבים היה זה הזמן המתאים לבקש את אשר על לבם. לכן נאספו בחג השבועות המונים במקום, וההילולה סביב הקבר הגיעה לשיאה. מכיוון שהנסיעה בחג אסורה למקפידים, היו מרבית הנאספים מגיעים למקום ביום שקדם לחג. כבר מיום זה התמלאו כל מקומות הלינה בכפר עד אפס מקום, ורבים נאלצו לישון על שפת הנהר, תחת כיפת השמים.

סיפור העלייה לקברו של עזרא הסופר החל בבית, בשיחת חולין שניהלו אימא, סבא, ברטה ואריה.

“למה שלא תיסע לקבר של עזרא הסופר ותיקח אתך את אחותך?” פנתה אימא לאריה כשבוע לפני החג.

“היא כבר בת עשרים וחמש ושום דבר לא קורה,” המשיך סבא ונימה של טרוניה נשמעה בקולו.

אימא וסבא בחרו, כנראה, להתעלם מזרם הבחורים שבאו לבקש את ידה של ברטה, שנחשבה לשידוך טוב מאוד. ברטה עדיין עמדה בסירובה ולא נעתרה לאיש.

אריה עיוות את פניו.

“אתה הרי אומר שהעלייה לארץ-ישראל זה עניין של חודש, אולי חודשיים. אז זו בעצם ההזדמנות האחרונה לעלות לקבר,” תקפה אימא מכיוון אחר.

“כן, תלך. אולי סוף-סוף יקרה משהו עם הילדה הזו,” המשיך סבא לקונן על נכדתו בתוך שהוא שולח לעברה מבט נוגה.

ברטה הרכינה את ראשה.

“זה רעיון טוב. גם אני יכול לנסוע?” התערבתי בשיחה.

בתוך תוכי כבר דמיינתי לעצמי נסיעה מלאת תענוגות, משהו הדומה לטיול שבו משתתפים כל חבריי וביניהם, כמובן, גם לילה. שהייה במחיצתה במשך כמה ימים ולילות תהיה הגשמת חלום, שאף בחלומותיי הוורודים ביותר לא הרשיתי לעצמי לחלום.

אריה הביט בי מופתע.

“אתה? לשם מה לך? מה כבר חסר לך שאתה רוצה לבקש?” פניו של אריה האדימו מכעס.

“בעצם, למה לא? אם הנסיעה לא תועיל לו, היא בוודאי לא תזיק,”
באה אימא לעזרתי, כשהיא מחליפה מבטים עם סבא, עם ברטה ועם
אריה.

בלית ברירה הביע אריה את הסכמתו במנוד ראש ובחוסר רצון בולט.
“לא נורא, בני. זו מצווה גדולה,” עודד אותו סבא.
עכשיו התחלתי לחשוב ברצינות איך מצרפים את לילה לנסיעה.
מובן שבלעדיה תהיה הנסיעה חסרת ערך ומשעממת. ידעתי בוודאות
שאריה יבקש את גורגי להצטרף אליו. אם יעשה כך, הדרך לנערת
חלומותיי נראתה קצרה, הגיונית ופשוטה.
למחרת סיפרתי ללילה בהתרגשות על הנסיעה הצפויה לקברו של
עזרא הסופר וביקשתי ממנה להצטרף.

“זו הזדמנות גדולה בשבילנו להיות יחד,” אמרתי לה.
“ודאי שאני רוצה לבוא. עוד היום אדבר עם הוריי, נראה לי שהם
יסכימו. אם אחי גורגי ייסע, אני בטוחה שגם אני אסע,” אמרה.
“לפי מה שאני מבין, אחיך גורגי לא החמיץ אף פעם נסיעה
משותפת עם אריה. נראה לי שגם הפעם הם ייסעו יחד.”
“נכון. אני רק מקווה שהוא יסכים לקחת אותי,” אמרה לילה והיסוס
קל נשמע בקולה.

“מאותה סיבה שאריה לוקח אותי ואת ברטה, גורגי ייקח אותך.
ההצטרפות שלכם לנסיעה נראית לי טבעית והגיונית,” סיכמתי את
השיחה.

ביום המחרת הודיעה לי לילה בשמחה שהוריה נתנו לה את ברכת
הדרך. באשר לגורגי, בשונה מאריה אורו פניו כאשר שמע על דבר
הנסיעה. אולי הייתה זו ברטה שגרמה לכך?

גם לסלים ואלבר סיפרתי על אודות הנסיעה הצפויה והצעתי להם
להצטרף. סלים הסכים מיד, וכששמע שברטה ולילה נוסעות אף הן,
אף גברה התרגשותו. ‘הייתכן שגם סלים חושק באחותי?’ הרהרתי
לעצמי.

אלבר, שלא כסלים, אמר בקול נכאים שאינו יכול לנסוע.
“יש לי התחייבות קודמת. אני צריך לנגן במסיבת בר-המצווה של

רחמים, הבן של דואק, "התנצל בעצב.
כדי לא לפגוע בקדושת החג יצאנו לדרך ביום שקדם לערב החג. רגע לפני שיצאתי פנתה אליי אימא ואמרה: "אליאס, אני רוצה שתבקש עבור כולנו שברכת הצדיק תביא אותנו בשלום לארץ-ישראל."
הסתכלתי באמי. אך סיימה את דבריה, הופיעה לחלוחית באחת מעיניה, ומיד לאחריה נשטפו פניה בדמעות. אימא הייתה אישה חזקה ורק פעמים מעטות נראתה בוכה, אך מאז מותו של אבא נעשתה רגישה ונטתה לבכות בקלות. אף שלאחרונה דיברנו רבות על ארץ-ישראל, הבנתי לראשונה שבקרוב אני עוזב את ארץ הולדתי לארץ אחרת שלא הכרתי. רעד עבר בכל גופי.
"אני אבקש", הבטחתי לאימא. נשקתי על לחייה ויצאתי לדרכי.
יצאנו מוקדם בבוקר, עוד לפני זריחת החמה.
"כדי שלא ניסע בשעות החמות של היום," הסביר לנו אריה מדוע עלינו להשכים קום. בחרנו לנסוע באוטובוס ולא להפליג במעבורת.
"תראו את הספינה כמה היא ישנה. אנחנו מפחדות להפליג בה," רטנו לילה וברטה כשראו את כלי השיט עוגן על שפת הנהר. הן היו נחושות בדעתן לא לעלות עליה, וכל הפצרותיהם של גורג'י ואריה נפלו על אוזניים אטומות.
"אתן מבינות את המשמעות של נסיעה באוטובוס דחוס בחום המדבר? לפחות במעבורת המים הצוננים הזורמים בנהר יקלו עלינו קצת ויפחיתו את עומס החום," התחנן גורג'י בפניהן, אך ללא הועיל. נאלצנו לנסוע באוטובוס ולא להפליג במעבורת, בדרך הנוחה והקלה יותר.
על אף השעה המוקדמת לא הייתה זו נסיעה קלה. נהפוך הוא. האוטובוס הקטן והישן היה עמוס בנשים, גברים, זקנים וטף. הצפיפות, החום והלחות הרבה הקשו על הנשימה עד כדי חשש שיקרה, חלילה, משהו לא טוב למי מהחולים, הקשישים או הילדים. סלים, ברטה, לילה ואני התיישבנו בחלקו האחורי של האוטובוס, שם הייתה הצפיפות מועטה יחסית. אריה וגורג'י ישבו הרחק מאתנו, בחלקו הקדמי של האוטובוס. מעת לעת הגניב גורג'י לאחור מבטים שהתמקדו בפניה של ברטה הנבוכה.

השהות ביחד הקלה במעט את הנסיעה. סלים היה במצב רוח מרומם והתבדח כל הזמן. הוא ישב לצדה של ברטה ולא הפסיק לרגע לצחקק אֶתה. מפעם לפעם שלח מבטים חטופים ונבוכים גם לעברה של לילה.

לילה ואני לא פסקנו אף לרגע להתפעל זה מזה, כיאה לזוג אוהבים. מגע גופני לא נוצר, אף-על-פי ששנינו השתוקקנו לכך מאוד ואף-על-פי שישבנו זה ליד זה. כבוד המקום שאליו נסענו מנע זאת מאתנו.

עמדתי על חוף הנהר והסתכלתי דרומה, למקום שאליו זרמו המים. לעיניי נתגלה מחזה מרהיב מאין כמוהו. מי החידקל הרבים, ששצפו בעוצמה רבה, התמזגו עם מי נהר הפרת והפכו לנהר אחד גדול ועצום שממיו זרמו בקול רעש אדיר. לצד הנהר המאוחד צמחו מתוך האדמה יערות של עצי דקל עמוסי אשכולות כבדים של תמרים.

המים, שזרמו בכל מקום, השקו את עצי הפרי הרבים שהפכו את החוף ליער גדול ומוצל.

בסמוך לקבר הבנוי אבן, בתנוחה של קידה, רכן עץ חרוב גדול וירוק ששימש כנקודת איסוף, ממנה יצאו ואליה חזרו כל באי הקבר. כאב השולח ידיים מלטפות אל בנו, כך שלח גם עץ החרוב את ענפיו מטה, כמו ביקש ללטף את הבאים ולעודד את רוחם. את פרוי המתוק פיזר לכל עבר, אולי בניסיון להמתיק את שהותם של באי המקום.

הצל והלחות מתחת לעץ שימשו מפלט מענג מפני החום הכבד ששרר במקום. מתחת לעץ זרמו מי מעיין צלולים בקול ענוג, כמו רצו גם הם לשאת מילות תמיכה ועידוד. לצדו של העץ, במרחק של צעדי הליכה ספורים, שכן קברו של עזרא הסופר. 'מקום טוב להיקבר בו', חשבתי לעצמי. צעדנו לאט אל מעטה האבן הדוממת ונפרדנו מלילה ומברטה, שפנו עם כל הנשים אל צדו הרחוק יותר של הקבר.

"קח, תקרא פרקי תהילים ותבקש את כל מה שאתה רוצה," הגיש לי אריה ספר תהילים.

פתחתי את הספר. במקרה או שלא במקרה מצאתי את עצמי מול

סיפור האהבה הגדול של דוד לבת שבע.
"למנצח מזמור לדוד, בבוא אליו נתן הנביא כאשר בא אל בת שבע... " התחלתי לקרוא וחשתי כיצד אני נסחף אל תוך המזמור. אהבתו של דוד לבת שבע לא ידעה גבולות ומעצורים. בשם האהבה עשה דוד את המעשה הנורא מכול: הוא נשא את עיניו לאישה נשואה, וכדי לזכות בחסדיה שלח את בעלה אל מותו.
'האם כזו היא אהבתי ללילה? האם גם אהבתי אליה, כאהבת דוד לבת שבע, אינה יודעת גבולות ומעצורים?' כן, כך חשתי.
"חנני ה' כחסדך, כרוב רחמיך מחה פשעי..." המשכתי לקרוא. כאשר סיימתי לקרוא את הפרק, עצמתי את עיניי ושטחתי בפני הקדוש ברוך הוא את בקשתי.
"לילה, את האישה הזו אני רוצה לשאת לאישה," לחשתי בשקט, כך שגם סלים, שעמד לידי, לא יכול היה לשמוע.
"אהבה גדולה אני אוהב אותה. אנא ממך ה', עשה עמי חסד," התחננתי.

כך עמדתי אולי שעה תמימה בלי להסיר את עיניי מהקבר. והנה בדמיוני אני רואה אותם, את המלאכים בכנפיהם הצחורות כשלג, הולכים ובאים כל אחד בתורו לפני מלך מלכי המלכים, קדים קידה וחוזרים ומבקשים בעבורי, מלמדים עליי סגוריה בפניו. הקדוש ברוך הוא, משום־מה, מסרב לתת את הסכמתו. המלאכים המשיכו לנסות, עד שלבסוף נואשו והלכו לדרכם. כך עמדתי ובהיתי בקבר, חוזר ומבקש שוב ושוב. אחר כך נזכרתי בבקשתה של אימא. דפדפתי כמה עמודים וחזרתי שוב לקרוא.

"שיר המעלות, בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים..."
אכן, שיבת ציון עומדת בפתח, ממש כפי שחזו הנביאים הגדולים. והנה שוב רואה אני אותם מלאכים, הולכים ובאים לאטם, ואתם משה רבנו עטור בזקן לבן וארוך, מחייך לעברי ומצביע על המלאך ההולך לפניו. אבא! מה עושה אבא בין כל המלאכים? הגם הוא מלאך כמו כולם, משמש כמליץ יושר של אימא?
נזכרתי שוב בעלייה לתורה ההיא ובפרשה שקראתי אז, פרשת

"ואתחנן". ראיתי שוב בעיני רוחי את משה רבנו נושא את תחינתו בפני בורא עולם שיתיר לו להיכנס לארץ-ישראל. לרגע היה זה משה, וברגע אחר - אבא. כן, גם אבא מבקש לבוא לארץ-ישראל, כמו משה רבנו. אחר כך ראיתי אותו הולך הצידיה ותופס בבטנו, אולי בגלל אותם כאבים שתקפו אותו אז, ערב הנסיעה לבגדד.

"אבא, אבא", קראתי אליו בקול נואש והושטתי את שתי ידי קדימה, מנסה בכל כוחי לאחוז בו. אבא הסתכל עליי במבט מוזר ואחר הפנה אליי את גבו ונעלם כהרף עין עם כל המלאכים.

"אליאס, אליאס, מה קרה לך?" שמעתי את קולו של סלים קורא ממרחקים, והוא עומד בסמוך אליי. "אתה בסדר?" המשיך ושאל. ראשי היה סחרחר. חשתי כיצד נאספות הדמעות אחת לאחת, וכל דמעה בתורה זלגה מטה על לחיי. התקשיתי לדבר. כשאבא נפטר לא בכיתי. אינני יודע מדוע, אבל אז, כאשר נטמן באדמה הקשה, היה לבי כאבן. עתה נפרץ הסכר וסוף-סוף בכיתי עליו.

"קח, תשתה! זה יעזור לך להתאושש", אמר סלים והגיש לי כוס מים קרים. לגמתי מהמים הצוננים ולא נרגעתי. יצאנו ממתחם הקבר והתיישבנו מתחת לעץ החרוב. ניסיתי להבין את פשרה של החוויה המדהימה שחוויתי זה עתה. פניהם של לילה, אימא, אבא ומשה רבנו ריצדו לסירוגין לנגד עיניי ולא מצאתי מרגוע לנפשי. רק לאחר שחזרנו ונפגשנו שוב כולנו, נרגעתי.

במוצאי חג השבועות עשינו את דרכנו חזרה הביתה. ההפתעה שחיכתה לנו שם הייתה גדולה: חלום שיכת ציון קרם עור וגידים. כבר בערבו של יום המחרת נשמעה דפיקה על הדלת.

"מי זה?" שאלה אימא ופנתה לפתוח את הדלת. מעבר לדלת לא נשמעה תשובה. אימא פתחה את הדלת לרווחה. בפתח עמד איש בגיל העמידה לבוש בהידור ולראשו מגבעת שחורה.

"משפחת שמש?" שאל והסיר את מגבעתו.

"כן", ענתה אימא.

"שלום לך, גברת שמש. אני מחפש את אריה. הוא נמצא בבית?" שאל בנימוס.

"כן, הוא בחדרו. היכנס, בבקשה," השיבה אימא ופנתה לחדרו של אריה.

האיש נכנס פנימה ועיניו סרקו את הבית בסקרנות רבה לאורכו ולרוחבו.

"מי אדוני?" שאלה אימא מיד כשחזרה.

"נסים ששון, שליח של הסוכנות היהודית. אני בא מארץ-ישראל," ענה האיש.

אימא הנידה את ראשה קלות כמי שאינה שבעת רצון מהתשובה. "אל דאגה, גברת שמש. כל מה שאנו עושים בימים אלה נעשה בתיאום עם השלטונות המקומיים," אמר האיש בניסיון להרגיעה.

לאחר ששתה כוס תה שאימא הכינה עבורו, יצאו אריה ושליח הסוכנות מהבית. באותו הלילה לא שב אריה הביתה. הוא, גורג'י וכמה פעילים נוספים, שביניהם, להפתעתי הרבה, היה גם סלים, נעצרו בידי השלטונות.

כשאימא התעוררה בבוקר ולא ראתה את אריה במיטתו, היא לא ידעה את נפשה מרוב דאגה.

"ברטה, אליאס, תתעוררו! אחיכם לא חזר הביתה!" צעקה בקול. "אל תיבהלי, אימא. אולי הוא בילה את הלילה בביתו של גורג'י?"

ביקשה ברטה למצוא פתרון הגיוני.

"לא, כשהוא ישן מחוץ לבית הוא מקפיד ליידע אותי. אני בטוחה שקרה לו משהו," השיבה אימא.

ברטה ואני יצאנו לחפש את אריה, אך לשווא.

"אבוי לי! מה אעשה?" ביטאה אימא את שברה כאשר שבנו הביתה בפנים נפולות.

כעבור שעות ארוכות של המתנה מלאת חרדה נכנס אריה הביתה וחיוך על פניו.

"לאן נעלמת?" הסתערה עליו אימא בקול בוכים.

"אני לא יודע מה קרה להם. עצרו אותנו והחזיקו את כולנו בתוך חדר במשך כל הלילה עד הזריחה. בבוקר נלקחנו לחקירה, ובערב שחררו אותנו." החיוך על פניו של אריה לא הסתיר את התרגשותו וסערת רוחו.

"ידעתי שהאיש ההוא יביא עלינו רק צרות," אמרה אימא בזעף,
 ואחרי שנרגעה שאלה: "מה שאלו אתכם בחקירה?"
 "שטויות, לא דברים רציניים: מה השמות שלנו, איפה אנחנו גרים
 ומה עשינו במפגש הלילי אתמול. זהו. נראה לי שמישהו יזם את
 המעצר למטרה מוגדרת, ואחרי שהשיג את מטרתו, שחרר אותנו,"
 המשיך אריה בניסיון להסביר גם לעצמו את מה שאירע.
 "זה בטח ח'אלד," אמרתי בצחוק.
 "המכוער הזה? אל תצחיק אותי," ביטל אריה את השערתו, פיהק
 פיהוק גדול והלך לישון.
 חברי סלים, בניגוד לפעילים האחרים, התהלך כטווס, גאה בכך
 שגם הוא נעצר.
 "מי עצר אתכם?" שאלתי אותו.
 "מה, אריה לא סיפר לך? שירותי הביטחון, יימח שמם, התפרצו
 בסערה אל מקום המפגש ועצרו את כולנו."
 "ואז מה?" המשכתי להקשות.
 "לקחו אותנו לתחנת המשטרה ושם חקרו אותנו," השיב.
 "מה שאלו אתכם?" התעקשתי.
 "סתם שטויות, לא משהו רציני. פרטים אישיים ודברים כאלה,"
 השיב קצרות בניסיון לסיים את השיחה.
 "ח'אלד היה שם?" הזכרתי שוב את שמו של שכני הרע, בלי להבין
 מדוע. סלים הסתכל בי מופתע.
 "מה קרה לך, אליאס? אתה השתגעת לגמרי! איזה ח'אלד בראש
 שלך? אם הוא היה שם, הייתי עורף לו את הראש!" ענה בזעף.
 "מצטער. כנראה אני לא יכול להשתחרר מהאיש הזה," צחקתי
 למשמע תשובתו.
 "אני מבין אותך," סיכם סלים את השיחה וצחק אף הוא.
 אינני יכול להסביר זאת, אך תשובותיו של חברי, משום-מה, לא
 נראו לי משכנעות במיוחד. שבתי אל ביתי, והדיאלוג עם סלים נמחק
 חיש קל מזיכרוני.

פרק 13

נעירות רמות, שנשמעו מדי פעם כיבבות קורעות לב, בקעו מהחצר האחורית של משפחת עידאוי ונישאו למרחקים. דומה היה שהחמור, שגר בשכנותי מאז יום היוולדי, בכה בכי מר. עמדתי בחצר והתבוננתי בו. אוזניו הגדולות היו שמוטות, ורגליו כפופות, נוטות ליפול. לצדו עמד עיסאם, מנסה נואשות להרגיעו אך ללא הצלחה. ניגשתי אל החמור וליטפתי את ראשו. החמור התמתח באחת, זקף את אוזניו מעלה, ונעירותיו פסקו. הוא עמד והביט בי בשקט, דרוך לבאות. המשכתי ללטף אותו מהראש לאורך הגב ועד לזנב. אט-אט החל החמור להתנועע. תחילה החל להזיז את רגליו מטה ומעלה ואחר כך הניע את ראשו בתנועות סיבוביות, תוך שהוא מקרב אותו אלי ומחכך אותו בהנאה לאורך בטני. אימא, סבא, אריה וברטה עמדו מהצד והתבוננו משתאים בחמור האומלל, שחיפש ומצא נחמה בידיי המלטפות.

האם גם הוא חש ברגעי הפרידה הקרבים? האם גם חמור, כמו אדם, יכול לחוש בכאב הפרידה?

ברקע, כמו להזכיר לי את קיומן, השמיעו גם העזים והכבשות שכה אהבתי את קולן. פעייתן נשמעה לי אף היא כקול נהי. חשתי מחנק בגרוני. העפתי מבט אחרון אל עץ התאנה. עליו לא היו ירוקים עוד, וענפיו של העץ הגאה נראו שמוטים. כוחם לא עמד להם לשמור בחיקם את מעט הפרי שעדיין הניב העץ, והתאנים נפלו על האדמה והתפזרו לכל עבר.

אימא ניגשה למרווה ושתייהן בכו זו בזרועותיה של זו. סבא אחז בידו את ה"טאולי" (קופסת השש-בש) הישנה והטובה שכה אהב וניגש לעיסאם.

“קח, שזה יישאר אצלך. ככה תזכור אותי בכל פעם שתשחק,” אמר ודמעות נקרו בעיניו. “קח ותיהנה. אל דאגה, יש לי עוד אחד בדיוק כמו זה,” דחק בו סבא כשראה שהוא מהסס.

“תודה, אדון אליאס,” אמר עיסאם. הוא נטל מידו של סבא את קופסת השש-בש, חיבק אותו ופרץ בבכי.

מסביבנו עמדו כל בני משפחת עידאוי. כולם נאספו וביקשו להיפרד מאתנו. רק ח'אלד נעדר.

“הוא נמצא בבגדד, בשליחות האומה,” התנצל עיסאם מבלי להסתיר את גאוותו בבנו, שמעמדו נסק מהיום שבו החל לעבוד בשירות החשאי.

נפרדנו לשלום.

“תודה לך, אדון עיסאם, ואל תשכח להוציא את העדר לשדה,” לחצתי בחום את ידו של הקשיש.

“אל תדאג, בני,” השיב עיסאם.

“תודה גם לך על האוכל הטעים ועל כל האהבה שהרעפת עליי,” לחשתי באוזנה של מרווה בעת שרכנתי לנשקה.

“אתה עוד תחזור לכאן, ילד מתוק שלי. אתה עוד תחזור. זו פרידה זמנית. אני מרגישה בתוכי שאתה תשוב לכאן. אני רק מקווה להיות בין החיים כשזה יקרה,” ייבבה מרווה בניסיון לשכך את עוצמת כאבה.

‘מוזר, חשבתי לעצמי. היא אמרה “אתה עוד תשוב” ולא “אתם עוד תשובו.” הייתכן? האומנם יש סיכוי שמי מאתנו ישוב לכאן אי-פעם? ואם כן, מתי?’

“זהו, צריך ללכת. המכוננית שמסיעה אותנו לשדה התעופה כבר ממתינה בחוץ,” קטע אריה את מחשבותיי. הוא אחז בשתיים מחמש המזוודות שהכילו את המעט שיכולנו לקחת איתנו והחל לצעוד לכיוון המכוננית.

חמש מזוודות. מזוודה לנפש, זה מה שהרשו לנו השלטונות לקחת. יצאנו לאט אחריו.

“שה' יברך אתכם ותגיעו בשלום למחוז חפצכם,” אמר עיסאם בשעה שליווה אותנו אל המכוננית.

"הלוואי שיהיה שלום בעולם ותשובו לכאן לביקור," הוסיפה
 אחרי פטמה, בתו.
 "תעזרו להם!" פקד האב על ילדיו.
 כהרף עין הועמסו כל המזוודות שהיו מונחות בחצר על גג
 המכוננית.
 למרות הקשיים ועל אף השנאה והעוינות ליהודים בעיראק, שגאתה
 לאחר קום המדינה, לא נפגעה השכנות הטובה עם משפחת עידאוי ואף
 התעצמה. הפרידה מהם הייתה קשה לשני הצדדים.
 כך עזבנו את ארץ הולדתנו והותרנו הכול מאחור: את הבית, את
 החנות ואת הריהוט הרב. ניסינו למכור את רכושנו, אך ללא הצלחה
 יתרה. את מה שנותר נתנו בשמחה לשכנינו הטובים. ביום האחרון
 הצליח אריה לאחר מאמצים עילאיים להיפטר ממלאי הבדים שנותר
 בעבור קומץ זעום של דינרים, והמיר את יתרת כספנו לדולרים.
 "בארץ-ישראל הדולרים הם שטר עובר לסוחר," הסביר לאימא,
 "הדינרים, לעומתם, לא שווים כלום,"
 "מאין לך לדעת?" שאל סבא, כמו ניסה לגונן על המטבע היקר
 ששימש אותו בנאמנות שנים כה רבות.
 "סבא, יש דברים שיותר טוב לא לדבר עליהם. כשנגיע לארץ-
 ישראל, תראה בעצמך שאני אומר אמת," השיב אריה.
 אך סיים אריה את דבריו, ואימא ניגשה אליו ולקחה מידיו את
 הכסף. היא קיבצה את כל תכשיטיה וגם את תכשיטיה של ברטה
 ואספה הכול לתוך צרור בד קטן. בין התכשיטים הרבים בלטה שרשרת
 זהב מעוטרת באבני חן מיוחדות, שעברה במשפחתנו בירושה מאם
 לבתה. כשמלאו לברטה עשרים שנה, נטלה אימא את השרשרת
 המיוחדת וענדה אותה על צווארה הצחור של אחותי.
 "שמרי על השרשרת כעל בבת עינך, בתי. לא ערכתי ספירה, אבל
 נראה לי שאת הדור העשירי העונד את השרשרת הזו," אמרה אימא.
 עתה נטלה אימא את הצרור היקר ודחפה אותו עמוק-עמוק אל תוך
 חזייתה.
 "פה הם לא יעזו לחפש," הסבירה לנו בחיוך.

"הלוואי שהצדק אתך," אמר אריה.
 "נראה מיהו הגבר שיעזו לפשפש במקום הזה," חתמה אימא את
 השיחה המוזרה.
 ההתארגנות לעלות לארץ-ישראל החלה כששבנו הביתה מקברו של
 עזרא הסופר.
 מיד לאחר ליל המעצרים ארגן נסים ששון, השליח מארץ-ישראל,
 עם אריה, גורג'י ופעילים אחרים, את כל המשפחות בעיר לקראת
 העלייה. מדי יום יצאו בצורה מסודרת כמה טיסות לארץ-ישראל.
 המוני אדם גדשו את שדה התעופה הקטן, שנעור לפתע לחיים.
 "קול קורא במדבר, פנו דרך ה'"; ישרו בערבה מסילה לאלהינו.
 כל-גיאי יינשא וכל-הר וגבעה ישפלו; והיה העקוב למישור והרכסים
 לבקעה. ונגלה כבוד ה'; וראו כל-בשר יחדו, כי פי ה' דיבר." בלב
 הומה, בקומה זקופה, כחזונו של הנביא ישעיה, החלה שיבת ציון.
 לילה ובני משפחתה יצאו באחת מהטיסות הראשונות. אחיה,
 גורג'י, כיאה לפעיל עלייה בכיר, נשאר בעיר לעזור לאחרים. ימים
 ספורים לאחר מכן יצאו משפחותיהם של סלים ואלבר. בערב שקדם
 לעלייתה של לילה לישראל פגשתי בה. העיר הייתה ריקה כמעט
 מיהודים, ולכן יכולנו להיפגש ללא חשש. הפרידה הייתה קשה מנשוא.
 "אני אוהבת אותך," לחשה באוזניי ונצמדה אליי.
 "גם אני אוהב אותך," השבתי ונשקתי בחוזקה על שפתיה.
 "אליאס, אני חוששת שמהו ישתבש. לבי מנבא לי רעות," אמרה,
 ממאנת לנתק את אחיזתה. היא הייתה כה בטוחה באהבתי ולפתע
 התערער ביטחונה.
 "אל תדאגי, אהובתי. תוך פרק זמן קצר, שבוע או לכל היותר
 שבועיים, ניפגש שוב," ביקשתי להרגיע אותה.
 לילה לא נרגעה.
 "אליאס, הלב שלי מנבא לי רעות," שבה ואמרה.
 "אנא ממך, אהובתי, שום דבר לא יקרה. אל תדאגי, בבקשה, יהיה
 בסדר," שבתי וליטפתי את שער ראשה.
 "אולי תבוא אתי? נבקש מאריה ומגורג'י. הם בטח יבינו ויסכימו.

הרי הם אלה שקובעים, " חיפשה לילה נואשות מוצא מהחרדה שתקפה אותה.

"זה טיפשי. הרי אני לא אשאר פה לנצח. זה רק עניין של כמה ימים, " הרגעת אותה.

"ומה אם השלטונות יאסרו פתאום את העלייה? מה יהיה אז?" הקשתה ודברי טעם בפיה.

"אני סומך על אריה וגורג'י. גורלי כגורלם." לילה לא נרגעה.

"לא נורא. נתחתן בארץ-ישראל, " חיקיתי את קולה בניסיון להעלות חיוך על פניה, תוך שאני מצטט דברים שאמרה לי פעם.

במשך כל אותו ערב נראתה לילה מודאגת מאוד. כל מאמציי להרגיעה עלו בתוהו.

"אחכה לך בשער העלייה עד שתגיע, " אמרה כשלוויתי אותה לביתה.

נסים ששון סיפר לנו על שער העלייה. הוא אמר שזהו מקום שאליו מגיעים כל העולים, ולאחר שהות של כמה ימים הם עוברים לבתים שהמדינה מקצה להם. עתה נתקפתי אף אני חרדה.

"ומה אם יעבירו את המשפחה שלך משער העלייה לפני שאני אגיע?" שאלתי ברצינות.

"אני, יהיה מה שיהיה, אשאר בשער העלייה עד שתגיע. כלום לא יזיז אותי משם. אני מבטיחה לך."

"אני אבוא, אני מבטיח שאבוא, " עניתי במילותיה שלה.

כשנפרדנו, לפתה לילה בחזקה את גופי ולא חדלה לנשק אותי בחום, כאילו אנו עומדים בפני פרידה נצחית. "שלום לך, אהובי! שלום לך, אהובי!" בכתה. היה זה המשפט האחרון ששמעתי מפיה בכצרה.

כשהתרחקתי, היא עדיין עמדה שם בוכייה, עד שנעלמה מעיניי.

"שלום לך, אהובי!" מילותיה הבוכיות של לילה באותו ערב נחקקו היטב בזיכרוני.

כך עלתה לילה למטוס ובלבה מכרסם הספק באשר לפגישתנו המחודשת בארץ-ישראל. לפתע, ללא הסבר מניח את הדעת וללא

סיבה הגיונית, התחלתי אף אני לחשוש. אך שלא כלילה, דאגתי יותר מכול לאחי אריה אשר לא הראה שום סימני פחד. ככל מנהיגי הקהילה בעיר החליט כי משפחתנו תהיה בין המשפחות האחרונות שיעזבו, וכך היה. ביום האחרון שמנו פעמינו אל הטיסה האחרונה לארץ האבות.

פרק 14

צמחי בר קוצניים כיסו את המרחבים בצדי הכביש המתפתל, הצר והמשובש שהוליך אל שדה התעופה. מבעד לשיחים הדוקרניים הציצו סלעי בזלת שחורים, כמו עקבו בעיניים גדולות ושחורות אחר המכונית שבה נסענו. האם הקוצים הדוקרניים והסלעים הכהים מרמזים על דבר מה העתיד להתרחש?

המכונית הייתה קטנה וצרה, ואנו הצטופפנו בתוכה שקטים ומהורהרים. החשש מפני הבלתי נודע גרם לנו להתכנס בתוך עצמנו. איש־איש ומחשבותיו. מי היה מאמין? בערוב היום, בעוד שעות ספורות, אם ירצה השם, תדרוך כף רגלנו בארץ הקודש, ארץ אבותינו. חלום של שנים רבות עומד להתגשם.

סבא לא חש בטוב. האם הנסיעה הקשה והמעייפת החלה לתת בו את אותותיה? או שמא ההתרגשות מהטיסה המיוחדת הצפויה לו היא שהשפיעה עליו?

”יש לי בחילה. אני הולך להקיא,” אמר.

”תעצור בצד, בבקשה,” ביקש אריה מהנהג.

המכונית עצרה בצד הכביש. סבא ירד ממנה והקיא את נשמתו.

”אתה בסדר, סבא? הנה, קח בקבוק מים ותשטוף את הפנים שלך,” נזעקה ברטה לעזרתו. סבא נטל מידה את הבקבוק, שטף את פניו, לגם מתכולתו ואחר כך דידה חזרה אל הרכב.

”עכשיו אני בסדר. אפשר להמשיך בנסיעה,” אמר סבא וחזר לשבת בתוך הרכב הדחוס.

הסתכלתי בסבא. אדם קשיש היה. שֶׁער ראשו לבן ודליל ופניו חרושי קמטים. בכל אותן שנים שבהן היה סבא איש שמח, נעלמה

מענייני זקנתו. עתה היה סבא טרוד ומהורהר והזקנה קפצה עליו.
המכונית המשיכה בנסיעתה, עד שעצרה בפתח שדה התעופה.
"סעו לשלום!" בירך אותנו הנהג, ועיניו נצצו כאשר גילה כי אריה
שילם לו כפול מהנדרש.
"תודה", ענינו כולנו.

נכנסנו לשדה התעופה הישן והרעוע של בצרה. הדבר הראשון
שהבחנתי בו היה קומץ מטוסים שחנו בצדי המסלול. אפשר היה
להבחין בנקל כי מדובר במטוסים ישנים מאוד. המטוסים לא נשאו תג
זיהוי, ולא ניתן היה לדעת לאיזו מדינה הם שייכים.
"וי אָפֵּל (אוי לנו)! תראו איזה מטוסים עלובים. במטוסים האלה
אנחנו צריכים לטוס?" מלמל סבא בפחד.

"אל תדאג, סבא, הכול יהיה בסדר. הטיסה קצרה ואין ממה לחשוש,"
הרגיעה אותו ברטה. החשש של סבא היה מובן. כמו סבא, גם אנו לא
טסנו מעודנו, ועתה, בטיסתנו הראשונה, עלינו לטוס במטוס רעוע.
הסתכלתי שוב במטוסים. 'כל בר־דעת היה חושש לעלות על מטוסים
כאלה,' חשבתי לעצמי. המשכנו ללכת עד שהגענו לביקורת הגבולות.
בצמוד לשולחן עץ גדול ישבו שלושה שוטרים ועיינו בדפים הרבים
שהיו פזורים על שולחנם. מעליהם חג מאורר גדול, שפיזר את הדפים
לכל עבר.

"נמאס לי לאסוף את הדפים בכל פעם מחדש!" זעק אחד השוטרים
בתוך שהוא שוב ומלקט את הדפים מן הרצפה. השוטר האחר נטל
בשעמום את הדרכונים מידי של אריה והחל לעלעל בהם אחד־אחד.
תחילה עברו את ביקורת הדרכונים סבא, אימא וברטה. כצפוי, הם עברו
את הביקורת ללא תקלות. הנה, בעוד דקות ספורות נעמוד כולנו על כבש
המטוס ונעיף מבט אחרון לעבר בצרה. עתה הגיע תורי, ואחריי יעבור
אריה. באשר אליי, לא הייתי מוטרד. דאגתי הייתה נתונה כולה לאריה.
בכל פעם שהשוטר החזיק בדרכון, הוא השווה בין השם המופיע בו לבין
השמות המעטים שהופיעו ברשימה שהייתה מונחת על שולחנו. כשהגיע
לדרכון שלי, נעצר לפתע השוטר, הסתכל בי ארוכות ואחר כך דפדף שוב
ושוב בדפים שזה עתה נאספו. לבסוף קם ממקומו וצעד באטיות לחדר

צדדי בקצה האולם. כעבור דקות ארוכות שב.

“אינְתָא מְמוֹנֵעַ תִּיטְלֵעַ מִן אֲלֵעִירָאק” (אתה מנוע לצאת מעיראק),
הצביע לעברי.

“מה זאת אומרת שהוא לא יכול לצאת?” הקדימה אותי אימא
ועשתה את דרכה חזרה מהמקום שבו עמדה.

“הוא דרוש לחקירה במשטרה. ככה כתוב פה. אני מצטער,” הסביר
לה השוטר בסבלנות.

“איזו חקירה בראש שלכם? הנער לא עשה כלום,” התערב אחי
אריה נסער כולו.

כל אותה עת עמדתי מן הצד ולא אמרתי דבר. לפני העלייה למטוס
חששנו מקשיים שעלולים להתעורר באשר ליציאתו של אריה. איש לא
חשב עליי. משום כך הייתה ההפתעה גדולה. ‘אולי זו טעות ומישהו
בלבל ביני לבין אחי?’ הייתה המחשבה הראשונה שעלתה בראשי.
מובן שלא יכולתי להרהר בה בקול רם ולגרום לכך שאני אצא ואריה
יישאר.

“אתם בוודאי טועים. אתם מבלבלים בין שנינו,” אמר אריה, כמו
קרא את מחשבותיי. השוטר הקשיב ברוב קשב ושב לעיין ברשימות.
“אתה אליאס, נכון?” פנה לעברי.

“אני אליאס,” אישרתי.

“אם ככה, אני מצטער מאוד. רשום פה באופן ברור ‘אליאס שמש’.
אי־אפשר לטעות,” קבע השוטר. ההלם היה גדול. לרגע שתקנו כולנו.
“אם הוא לא עולה אתנו למטוס, כולנו נשארים פה,” התאושש סבא
ראשון, ולהמחשת כוונתו התיישב בהפגנתיות על הכיסא שקודם לכן
ישב עליו השוטר.

“אם לא תצאו עכשיו, ייתכן שלא תצאו אף פעם. זה המטוס
האחרון שטס לישראל, ואני לא חושב שיהיו טיסות נוספות,” התערב
השוטר השני, שעדיין ישב בכיסאו.

“תעלו בבקשה למטוס. אני אשאר עם אליאס עד שהחקירה
תיגמר,” פנה אריה לאימא.

“אי־אפשר, אדוני. אני מצטער, אבל חוץ ממנו כולכם עוזבים,”

קבע השוטר נחרצות והצביע עליי. אחר כך פנה אל אימא ואמר בנימוס: "גברתי, קחי את המשפחה שלך ותלכו מפה. אל תערימי עליי קשיים."

אימא עמדה במקומה אובדת עצות. סימני המתח ניכרו על פניה וזיעה קרה החלה לכסות את פניה ואת מצחה. ידיה החלו לנוע מטה ומעלה בחוסר מנוחה. נראה היה שבדעתה לעשות מעשה שיחליץ אותנו מן הסבך שאליו נקלענו. כשהבנתי מה היא מבקשת לעשות, היה מאוחר. אימא שלחה את ידה בחטף לעבר חזייתה והוציאה מהמחבוא את הצרור היקר.

"הנה, קחו את זה ותנו לו לעבור," פנתה לעבר השוטרים. שלושת השוטרים קפצו ממקומם. אחד מהם חטף את הצרור מידה של אימא ופתח אותו בסקרנות. עיניו נפערו לרווחה כשגילה את האוצר החבוי בתוך שקית הבד הקטנה.

"גברתי," הוא אמר, "את יודעת שאסור להוציא מעיראק רכוש ובוודאי לא מטבע זר ותכשיטים. ברגע זה עליי לעצור אותך ולהכניס אותך לכלא. נראה שלא תהיה לי ברירה." השוטר נטל את הצרור והלך שוב אל החדר בקצה האולם. הפעם עשה זאת במהירות. אריה שלח מבט זועם באימא, שעמדה נבוכה.

"לשם מה עשית את זה? סיבכת את המצב ללא צורך. עכשיו גם המעט שנשאר לנו הלך," לחש בזעם על אוזנה.

אימא, שמעולם לא נראתה מבולבלת כל כך, שתקה. "אל תדאגו! אני אסתדר. אתם תצאו, ובעוד כמה ימים אני אבוא אחריכם. מה כבר עשיתי שהם יחזיקו אותי כאן בלי סיבה?" אמרתי לאחר שהתאוששתי מן ההלם שהייתי שרוי בו עד כה. בעודי מדבר חזר השוטר מלווה בקצין משטרה.

"אל תדאגי, גברתי. אף-על-פי שעברת על החוק, לא נפגע בך," פנה הקצין תחילה אל אימא להרגיעה. "באשר לבנך, לפי הרשימות שברשותנו הוא דרוש לבירור קצר. אני בטוח שבימים הקרובים נשחרר אותו והוא יוכל לעזוב את המדינה." הקצין עשה מאמץ ניכר להישמע אמין ואדיב. 'אשרי המאמין, חשבתי לעצמי.

"סליחה, אדוני השוטר. אני קצת מתקשה להבין. רק לפני דקות אחדות טענתם שזה המטוס האחרון," התערב סבא בשיחה.
 "נכון, זהו המטוס האחרון לישראל, אבל למה חשוב שהוא יגיע לישראל דווקא בטיסה ישירה?" שאל-ענה הקצין וקרץ לסבא.
 "ומה עם הכסף והתכשיטים?" התערב אריה.
 "אני מצטער מאוד, בחור. הכסף נשאר פה ומוחרם לטובת המדינה," השיב הקצין.
 "תחזירו לי לפחות את התכשיטים. יש ביניהם כאלה שיש להם ערך משפחתי מיוחד," התחננה אימא.
 "אני מצטער, גברתי," ענה הקצין בקרירות.
 "לפחות את השרשרת של בתי. בבקשה, קחו את הכול, תשאירו לנו רק את השרשרת," לא הרפתה אימא.
 "אני מצטער, אסור לי." סתם הקצין את הגולל על תקוותה של אימא.
 "מנוול שכמוך. עשרה דורות השרשרת הזו עברה מאם לבתה. אתה לא תגדע את המסורת הזו," אמרה אימא, מסרבת להשלים עם רוע הגזירה. היא הסתערה לעברו של הקצין, לפתה בחוזקה את זרועו וזעקה בקול בוכים: "תחזיר לי את השרשרת ותן לבן שלי לצאת, בבקשה ממך!"
 "אם לא תעזבו בשקט, איאלץ לגרור אתכם בכוח אל המטוס," צרח הקצין תוך שהוא מתנתק מאחיזתה של אימא.
 "אימא, תעלו בבקשה למטוס. אני אסתדר," הפצרתי בקול תחנונים לאחר שהבחנתי כי הקצין מאבד את סבלנותו.
 כשנדמה היה שאימא מתרצה ומשלימה עם רוע הגזירה, קמה לפתע ברטה, שעד לאותה שעה לא פצתה את פיה, הסתערה על הקצין והחלה להלום בחזהו באגרופיה הקטנים תוך שהיא צועקת:
 "מנוולים שכמוכם, איך אתם מסוגלים להפריד בינינו? הפרדה כזו עשו רק הנאצים בגרמניה. כן, כן, אתם נאצים!"
 זה הספיק לקצין, והוא הורה לשוטרים לקחת אותי מהמקום. התלוויתי לשוטרים ללא אומר. כשהתרחקתי, יכולתי לשמוע היטב את זעקות השבר של אימא ושל ברטה.

הסתכלתי לאחור. שני שוטרים אחזו בכוח באריה, שלא הפסיק להשתולל. כך נפרדתי ממשפחתי האהובה. ארץ-ישראל נקנית בייסורים, הלא כן? אני הייתי השטר העובר לסוחר, אמצעי התשלום. השוטרים לקחו אותי למכונית משטרה שהמתינה בחוץ. בדרכנו החוצה חלפנו בסמוך לאותו חדר צדדי בקצה האולם. הקיר החיצוני של החדר היה עשוי בחלקו מזכוכית כהה ולא יכולתי לראות דרכה את הנעשה בתוכו. אימצתי את עיניי לראות אל מבעד למעטה הזכוכית האפרורית, אך פרט לכמה צלליות שהסתודדו בתוכו לא הצלחתי לראות דבר.

רכב הביטחון שהסיע אותי נסע במשך כל הערב והלילה. לאחר שעות רבות של נסיעה בלתי פוסקת במקומות שלא הכרתי, עצרה המכונית ליד תחנת משטרה, ושני שוטרים ליוו אותי פנימה. מעל חזית המבנה הבחנתי בשלט גדול ומואר - "משטרת בגדד". רק פעם אחת ביקרתי בעיר הבירה, כאשר נסעתי עם כל המשפחה לחתונתה של אילנה, בת דודתה של אימא. הייתי אז בן שבע. עתה, כחלוף שש-עשרה שנים, הגעתי שנית לבגדד, והפעם באופן בלתי צפוי.

הוכנסתי לתא מעצר קטן, לח ומחניק. פרט למזרון מצומק ומעופש המונח על הרצפה ודלי ריק לעשות בו את צרכי לא היה בו דבר. מעל דלת הברזל היה צוהר קטן שדרכו חדרו מעט אור ואוויר. מרגע שננעלתי בתא נפלה רוחי. במשך שבוע ימים לא שוחחתי עם איש. אפילו השוטר שהגיש לי את הארוחות וניסה לדובב אותי לא הצליח להוציא מפי דבר. המילים נעתקו מפי והיאוש הכריע אותי. לאחר שבוע הוצאתי מן התא המבחיל ונלקחתי לחקירה. בדרכי אל חדר החקירות חשבתי שוודאי איחקר, ומשלא ימצא פגם בהתנהגותי, אלך סוף-סוף הביתה. הלוא לא עוללתי דבר.

הביתה? לאן אלך כשאצא? אולי אלך למשפחת עידאווי? לפתע נתחוויר לי שאין לי בית. הבית שלי נמצא עתה הרחק מכאן, בארץ אחרת. צחוק הגורל. הרי מרווה ניבאה שאחזור, אבל ודאי לא התכוונה שאחזור מהר כל כך. דווקא המחשבה הזו הצליחה להוציא ממני חיוך.

לא, לא אלך לשכנים השיעים שלנו, החלטתי. ודאי נותרו עוד יהודים שלא עזבו את העיר, ואוכל להצטרף אליהם.

הגעתי לחדר החקירות. החוקר שחיכה לי בחדר ישב ובהה בעיתון שהחזיק בשתי ידיו. גם לאחר שהתיישבתי מולו, לא טרח להרים את ראשו מן העיתון. עקבתי אחריו בדריכות. הוא היה איש גוף בגיל העמידה.

"העבודה הזו מעצבנת והורגת אותי. כבר שנה שלמה לא זכיתי ליום חופש אחד," סינן החוקר מבעד לשפמו הענק ופער את פיו בפיהוק גדול. "כן, מה אתך? מה כבר עוללת?" החוקר דיבר אליי, עדיין מבלי להרים את ראשו.
"לא יודע," עניתי בתמימות. "הביאו אותי אליך ואני לא מבין למה."

"אהה, כולכם לא מבינים למה. צדיקי הדור. עושים שטויות ואחר כך מיתממים," השיב לי וסוף-סוף הרים את ראשו והסתכל עליי בעיניו הקטנות, שריצדו בחוריהן בזעף.
"אתה יודע מה?" המשיך והסתער לעברי. "בגללך ובגלל אנשים כמוך אין לי חופש."

'אבוי לי!' חשבתי, 'הוא לא יצא לחופשה ואני אשלם את המחיר.' החוקר הניח את העיתון בצד השולחן והחל לעיין בקומץ מסמכים ששלף מן המגירה. עקבתי אחריו במתח רב בשעה שקרא את הכתוב. "אהה, עושה צרות שכמותך. תכף נראה מה עושים אתך." החוקר קם ממקומו, יצא מהחדר וחזר בלוויית חוקר נוסף.

"אתה מואשם בשידול אזרחים תמימים שלנו לעזוב את המדינה," אמר ואחר הוסיף: "מה יש לך לומר להגנתך?"
בינתיים התיישב החוקר האחר על כיסא בסמוך לשולחן והחל לתעד את החקירה.

"לא שידלתי אף אחד. אותי היה צריך לשדל לעזוב את מדינתנו האהובה," עניתי, מנסה למצוא חן.
"ומי ניסה לשדל אותך?" שאל החוקר והתקרב אליי כמוצא שלל רב.

"אף אחד. פשוט רציתי להישאר כאן, בארץ הולדתי, אבל כמו שידוע לך, הממשלה הרשתה ליהודים לצאת, ומכיוון שכולם ביקשו לצאת, ביקשתי גם אני."

"יש לנו עדים רבים הטוענים שבמשך שנים אתה עוסק בפעילות לטובת המדינה הציונית ומסית בשיטתיות נגד המדינה היקרה שלנו. אתה מודה, או שנצטרך להוכיח את אשמתך בעזרת עדים?" דחק בי החוקר.

"אני לא מבין את האשמה שאתם מייחסים לי, כבוד החוקר. לא עשיתי דבר. אני חף מפשע," התעקשתי.

"פרד שכמותך," זעם החוקר וניתר ממקומו. "אתה לא מבין שאם לא תודה, חייך יהיו בסכנה?"

סכנה? חיי בסכנה? לאיזו סכנה מתכוון החוקר?

"נראה לי שיש לנו פה עסק עם טיפש. תרשום שהוא לא מודה," פנה החוקר לעמיתו, שכל אותה עת ישב ורשם כל מילה.

"לפני שאני מחזיר אותך לתא הקטן והמגעיל שלך, יש לך משהו לומר?" פנה אליי שוב בניסיון אחרון לשנות את דעתי.

"תודה באשמתך. ככה יהיה לך יותר טוב," התערב החוקר הרושם.

"אני מצטער," אמרתי לשני החוקרים, "אבל אני לא מבין איך אתם מצפים ממני שאודה במעשה שלא עשיתי."

"אהיה ברור אתך, יהודי מעצבן. יש לך שתי אפשרויות: אחת - להודות ולקבל עונש קל. השנייה - משפט, שאולי ייגמר בזה שירשיעו אותך בבגידה ואז יערפו את ראשך החכם מעל צווארך." החוקר נשמע כמי שאיבד את סבלנותו.

"ומה העונש הקטן שאני מקבל אם אני מודה?" שאלתי לאחר היסוס קל, כולי אחוז פחד ממה שתואר באוזניי כ"אפשרות השנייה".

"אהה, עכשיו אתה מדבר בהיגיון." החוקר שב והתיישב במקומו. עקבתי אחריו בדאגה. הוא ליטף את פדחתו כמי שחוכך בדעתו ומחפש תשובה לסוגיה קשה.

"הודאה זה אומר שנתיים בכלא," אמר לבסוף.

שנתיים בכלא או עונש מוות. זו הברירה שהחוקר המשוגע הזה

הותיר בידי. ההלם היה מוחלט. החוקר זיהה את מצוקתי.
"אני אעשה מאמץ לקצר את תקופת המאסר, אבל אני לא מבטיח,"
ניסה לרכך את עוצמת המכה.
"אני יכול להתייעץ עם עורך דין?" ביקשתי.
השוטרים צחקו בקול.
"אני יכול להעביר הודעה החוצה?" ניסיתי דרך אחרת.
'אעביר הודעה לשכנים שלנו, ואחד מבני המשפחה ודאי יחוש
לעזרתי,' הייתה המחשבה שחלפה בראשי.
"תוכל, אבל רק לאחר שתחתום על הודאה. אני מבטיח לדאוג
להעברת ההודעה באופן אישי," אמר.
כך נגזר עליי להודות במעשה שלא ביצעתי, אבל איזו ברירה הייתה
לי?

"אני לא מבין במה אתם מאשימים את הבחור," נזף השופט בחוקרים
בזמן המשפט. "זה סוד גלוי שהמשלה בעצמה נתנה ליהודים אפשרות
לעזוב. וחוקן מזה, לא הוכח שהוא עסק בפעילות נגד המדינה."
אם כן, אפילו השופט לא הבין את כתב האישום, אך נאלץ להטיל
עליי עונש מאסר של שנה וחצי בהתאם להודאתי. שעתיים לאחר
המשפט הגיע רכב ביטחון, ושוב מצאתי את עצמי עושה שעות רבות
בדרכים. הפעם הייתה הנסיעה לאור היום, כך שיכולתי להתרשם
ממראות הכרך הגדול. לאחר נסיעה קצרה בתוך העיר החלה המכונית
לנסוע צפונה, לחבל כורדיסטאן, שבו שכן כלא "עמדיה" הידוע
לשמצה.

בימים הראשונים למאסרי הקדשתי את עיקר מחשבותיי ללילה.
שאלות רבות הטרידו את מנוחתי: מה יהיה עליה? כיצד תדע היכן אני
ומה קרה לי? האם תחכה לי במשך שנה וחצי בשער העלייה, כפי
שהבטיחה?

אחר כך חשבתי על בני משפחתי. מה יקרה כשיתברר להם שאני
מבושש להגיע? כיצד ידעו מה עלה בגורלי? ואם ידעו, האם יש
ביכולתם לעזור לי? ואולי האיש ההוא, שליח הסוכנות, נמצא כאן ויש
לאל ידו להביא לשחרורי?

בתום המשפט לקח החוקר את המכתב שכתבתי למשפחת עידאוי, כמו שהבטיח. האם יעביר אותו ליעדו? האם יוכלו שכניי להושיעני? כך היה בימים הראשונים. פיתחתי תקוות שווא, שהלכו ונמוגו ככל שנקפו השעות והימים. ללא הכנה מוקדמת, בהפתעה גמורה, החלה אחת התקופות הקשות והמשמעותית בחיי, תקופה שבה הושמתי מאחורי סורג ובריח על לא עוול בכפי. תקופה שטמנה בחובה הפתעות לרוב, שאף בדמיוני הפרוע לא יכולתי לצפות.

פרק 15

רוח סתווית צוננת נשבה, נושאת עמה עלי שלכת יבשים שהוטחו אל קירותיו האלמים של בית הכלא. קול אוושה החרישי נשמע היטב בדממת הכלא. אסירים עטופים במעילים מרופטים התגודדו בחוסר מעש בחצר, עישנו ללא הפוגה וחיפשו מרגוע לנפשם הדואבת. מדי פעם היה אחד מהם פוצח בזעקות ייאוש ולא נרגע עד שהסוהרים היו משתלטים עליו בכוח ומפנים אותו מן החצר. ריחות הטחב והאזוב שצמחו על קירות המבנה העצימו את תחושת היושן וההזנחה.

כלא "עמדיה" היה כלא שמור במיוחד. איש לא הצליח להימלט ממנו. הכלא נבנה לפני למעלה ממאתיים שנה על ראש הר שגובהו כאלפיים מטרים. משלושה צדדים הוקף הכלא חומה, שהתנשאה לגובה של עשרה מטרים. בצדו המערבי של בית הכלא לא הייתה חומה. במקומה נמתחה גדר תיל שגובהה שני מטרים בלבד. מצוק תלול שנפער מאחורי הגדר הוביל לתהום פעורה. למתבונן בה העניקה הגדר תחושה של דרך הימלטות קלה. כל אסיר חדש היה נועץ מבט משתאה בגדר, כלא מאמין, וכבר מתכנן לעצמו את הבריחה. אלא שלא כך היה. בין כותלי בית הכלא נפוצו סיפורים רבים על

אסירים שניסו להימלט ומצאו את מותם בנפילה אל התהום. האסירים שישבו בכלא זה נשפטו לתקופות מאסר ממושכות, בעיקר על עבירות רצח, אונס ושווד, ונחשבו לאסירים מסוכנים ביותר. הזקן השחור שעיטר את פניהם ושיניהם הצהובות והרקובות שיוו להם מראה מטיל אימה. למזלי הרב, בהיותי היהודי היחיד בבית הסוהר, נכלאתי בתא נפרד ומנותק משאר האסירים, ופרט למקרים חריגים לא נפגשתי עמם. בטילי היומיים בחצר יכולתי לראות אותם בבירור, אך לכלל מגע

או שיח לא הגענו. החצר שהוקצתה לי הופרדה מהחצר המרכזית. ממרומי ההר ניתן היה לראות בבירור את הכפר הציורי שהיה פרוס למרגלותיו. בתי הכפר בלטו בעיצובם המיוחד ובצבע הלכן שעטר את גגותיהם. בצדי הכפר הובילו רועים וכלביהם את עדריהם אל האחו שנותר עדיין ירוק. על אף המרחק הרב נשמעו היטב קולות המים הזורמים במעיינות הרבים שנבעו באזור. שפע המזון והמים משך אליו ציפורים בשלל צבעים, קטנות כגדולות, שחגו ללא הפוגה בשמים. הנוף ההררי המופלא של חבל כורדיסטאן שיפר במעט את תחושת הדכדוך שליוותה אותי בין חומות בית הכלא. נזכרתי בעדר הקטן ובשדה הקסום ליד הבית. נזכרתי גם באותו יום אביב שטוף שמש שבו באה לילה לבקרני בשדה, ולבי נעצב. עקבתי בעניין אחר תושבי הכפר החרוצים, שיצאו בשעות הבוקר המוקדמות לעבד את אדמתם ולקצור את היבול שהבשיל בשדות. בשעות הערב המאוחרות נשמעו היטב צלילי הדוֹלָה וְהַזִּינָה (תוף וחליל) בשעה שתושבי הכפר היו מתאספים בטבורו ופוצחים בריקודים סוערים. בלילה התפשט ריחם של הפירות והירקות ומילא את נחיריי. ריחות אלה השיבו אותי לזיכרונות השוק בכצרה. "וְלִי אֲנִפְתָּב גּוֹנָה פִּי אֶלְבֶּק, אֶתְרִי לְעִרְי מוֹשׁ לִיָּה" (הכתוב בתוך לבך, מיועד לאחר, לא לי). קולו של הזמר מוחמד עבד אל-והאב שב והדהד באוזניי והשיב אותי לימי האהבה המענגים עם לילה. תהיתי כיצד מרגישים אותם גברים אשר לב אהובתם הולך שבי אחר גבר אחר.

הוצאתי סיגריה והצתי אותה, נושם מלוא ריאותי את העשן השחור והסמך. בכלא עישנתי הרבה. לפני מעצרי עישנתי רק בחברתם של סלים ואלבר, ופה עישנתי את כל ההקצבה היומית. חוסר המעש והמחשבות הטורדניות גרמו לי לעשן כפי שלא עישנתי בעבר. אפילו טעמן הטפל של הסיגריות המקומיות לא מנע ממני את הצורך לעשן. הייתי נוהג לשכב במיטתי, להצית סיגריה ולהרבות במחשבות על לילה. היכן היא בימים אלו? האם היא עדיין אוהבת אותי או שמא התאהבה באחר? האם היא מסוגלת ללכת עם גבר אחר? ואולי כבר נישאה? הרי איננה יודעת מה עלה בגורלי. ומה עם דוריס? כן, גם

דוריס. לפתע התגעגעתי גם אליה. האם נואשה מלחכות לי? פניה העגומות מאותו ליל שבת, שבו נדחתה בכובשת-פנים, שבו ועלו לנגד עיניי. קיוויתי שתמצא בן זוג טוב ממני. היא ראויה לכך. כך התרוצצו במוחי שאלות ומחשבות רבות. כעדר ענק ללא רועה, המחפש את דרכו במבוך אינסופי, שבו ועלו ולא הרפו ממני ולו לרגע קט.

לעתים היו מחשבותיי נודדות אל בני משפחתי. תהיתי מה מעשיהם וכיצד נקלטו בארץ-ישראל. האם יש להם כסף למזון וללבוש? האם אריה עובד למחייתו, ואם כן, במה? וכיצד עובר סבא את השינוי הפתאומי שנחת עליו לעת זקנה? ומה עם ברטה? האם התחתנה? ואימא, אמי האהובה, בוודאי אכולת געגועים לבן זקוניה. מן הסתם היא יושבת וכוססת את ציפורניה בציפייה לבואי.

מהסוהרים למדתי שארץ-ישראל שוקקת חיים. יהודים מכל קצווי תבל נוהרים אליה בהמוניהם ומיישבים אותה. חזון שיבת ציון של נביאי ישראל מתממש בימים אלה. נשמתי עמוקות ותחושה של התעלות רוחנית מילאה אותי.

עספור, הסוהר הרשע, דאג כל הזמן לשקר לי. כמעט מדי יום היה מפליג בסיפורי הבל ואומר שפלשתינה כולה נתונה בידי הערבים וכי "סוף כל היהודים לתלייה".

"אין לך לאן ללכת מכאן," נהג לומר לי בלגלוג, ואני הייתי משים את עצמי כמי שנחרד מדבריו.

עספור לא ידע כלל כי ח'ליל, הסוהר במשמרת המקבילה, היה מעדכן אותי באופן קבוע על הנעשה בארץ. כך ידעתי את האמת לאמיתה כל העת.

"היהודים נלחמו בכבוד וגברו על כל מדינות ערב שהסתערו עליהם מכל עבר להשמיד אותם," סיפר לי ח'ליל את קורות מלחמת העצמאות. מה שהפליא אותי היה, שבכל פעם שבה דיבר ח'ליל על המדינה היהודית, נשמעה נימה של שביעות רצון בקולו. 'מוסלמי מוזר', חשבתי לעצמי.

עספור וח'ליל, שניהם בגיל העמידה, היו סוהרים קשי יום שעבדו

למחייתם. האחד איש רע מאין כמוהו, והאחר טוב לב, עדין ומתחשב. עספור נמוך ושמן, וח'ליל גבוה ורזה. רוב הזמן שמרו עליי שניים אלה. הסוהרים האחרים נהגו גם הם לרדות בי, אך לא בשל היותי יהודי, אלא משום שכך נהגו גם ביתר האסירים.

אל הכלא הגעתי לראשונה ביום שישי, דקות ספורות לפני כניסת השבת. עספור, כמו המתין לבואי, קיבל את פניי וכבר בתחילה דאג להבהיר את הצפוי לי.

"שנה וחצי מאסר ליהודי מלוכלך. אתה תעבור פה שנה וחצי שלא תשכח כל חיך," אמר בחיך מרושע, ועיניו הקטנות והנוצצות הסגירו את רעותו.

בכל פעם שחשקה נפשו היה נכנס לתאי ומפליא בי את מכותיו. כשהביא לי אוכל, היה משליך את הסיר המלוכלך על הרצפה ומרבית תכולתו התפזרה לכל עבר.

"תאכל מהרצפה," היה פוקד עליי. "גם ככה לא מגיע לך לאכול. אתם, היהודים, גוזלים ועושקים את האחרים."

"אני מעדיף להישאר רעב," הייתי מתעקש.

כך ניסה עספור להרעיב אותי. לאחר שאכלתי את מה שנותר בסיר, היה מאלץ אותי לנקות את התא. בעודי רכון על ברכיי היה עומד מעליי, בועט בי ופורץ בצחוק מתגלגל.

למזלי הטוב לא רעבתי. היה מי שהשלים עבורי את החסר. בשבת השנייה למאסרי הביא לי ח'ליל את ארוחת הבוקר, אלא שבידו לא היה הסיר המעופש של הכלא, אלא סיר כסוף ובוהק.

"אני יודע שיהודים אוהבים את האוכל הזה," אמר בהתרגשות והגיש לי את הסיר.

פתחתי את הסיר והצצתי לתוכו בסקרנות. עיניי נפערו בתימהון. לנגד עיניי נגלו חציל מטוגן, ביצה קשה, פיתה עיראקית ו"טְבִיט" (חמין עיראקי).

"מה זה?" שאלתי בתדהמה.

"אוכל," חיך ח'ליל.

"מאיפה?"

"מהבית שלי."
 "אבל זה אוכל של יהודים."
 "אני יודע. אשתי למדה מהשכנים היהודים שלנו לבשל כמה מהתבשילים שלכם," הסביר ח'ליל בחיך.
 "מותר לך להביא לי אוכל מהבית?" שאלתי.
 "ודאי שלא, אבל הסוהרים חושבים שזה אוכל בשבילי, וככה הם לא שואלים שאלות."
 "אני מקווה שלא תסתבך בגללי," אמרתי ולקחתי מידו את הסיר.
 "בתיאבון," אמר ח'ליל והוסיף: "לצערי, אתה צריך לאכול מהר וברי שיראו אותך, כי אם מישוהו יראה אותך, גם אני בצרה צרורה."
 התחלתי לאכול בתאוה. האוכל היה טעים ודומה מאוד בטעמו לאוכל שבישלה אימא.
 "תמסור תודה ממני לאשתך ותגיד לה שהאוכל היה טעים מאוד," אמרתי לח'ליל כשסיימתי את הארוחה.
 לפעמים, בעיקר כשעליתי על יצועי, הייתי מהרהר באיש המופלא הזה: מדוע הוא מסתכן למעני? הייתכן שיש איזו יד מכוונת מבחוץ שדואגת לי? שאלה זו שבה והציקה לי בכל יום מחדש.
 את ח'ליל, כמובן, לא העזתי לשאול, והסיבה ליחסו המיוחד אליי נותרה עלומה.
 כך, בעוד האחד מרעיב אותי, היה השני מלעיט אותי בכל טוב. בכל הזדמנות נהג להגניב בחשאי לתאי אוכל שאשתו הכינה - פירות, ירקות ומיני מאפה. יום אחד הפליא ח'ליל לעשות והביא לתאי פלחי אבטיח.
 "אבטיח? אתה ודאי משוגע!" צרחתי משמחה.
 פעם אחת אף גרם לי ח'ליל להזיל דמעה, ולא מצער, אלא מהתרגשות. היה זה כחג החנוכה. הוא בא לתאי כשבידו האחת שקית גדושה במיני מאפים ובידו האחרת חנוכייה מהודרת.
 "הנה, תוכל להדליק בגלוי את נרות החג. קיבלתי אישור מיוחד ממנהל הכלא," אמר ח'ליל והוציא מתוך תיקו חבילה גדולה של נרות צבעוניים.
 לקחתי את הנרות והנחתי שניים מהם על פמוטי החנוכייה. ח'ליל

הגיש לי קופסת גפרורים.

"ברוך אתה ה'... אשר קידשנו במצוותיו וציוונו להדליק נר של חנוכה. ברוך אתה ה'... שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה," בירכתי על הנרות. אחר כך בירכתי "שהחיינו" והדלקתי את הנרות. מבעד ללהבה הדולקת השתקפו פניו של אבא, שאף הוא בירך "שהחיינו". ההתרגשות גברה עליי, עד שהרגשתי כיצד הדמעות נקוות בעיניי.

לפעמים, במיוחד כאשר מצב רוחי היה ירוד, היה ח'ליל בא אל תאי ומנהל אתי שיחות נפש, ככל שהתאפשר לו. כך היינו יושבים בשעות היום, ובעיקר בשעות הלילה, שותים קפה ומשוחחים. סיפרתי לו על משפחתי וכמובן גם על לילה.

"אל תדאג, אליאס," היה אומר לי, "היא עדיין אוהבת אותך ומחכה בכיליון עיניים שתחזור, בדיוק כמו שתכננתם."
"הלוואי שאתה צודק, ידידי. מאז שנפרדנו עברה כבר שנה, ואני כבר לא מרגיש בטוח כל כך."

כן, שנה חלפה מאז שהגעתי לכאן, וכל אות חיים לא הגיע אליי מבחוץ. כבר מזמן הבנתי שהחוקר המנוול ההוא הוליד אותי שולל ולא העביר את הודעתי למשפחת עידאוי.

"שקרן ורמאי, בן בליעל," הייתי מסנן בקול בכל פעם שזוכרתי בו. 'לא נורא,' ניחמתי את עצמי. 'בעוד שישה חודשים אצא לחופשי. בעוד שישה חודשים אהיה בישראל, אתאחד עם משפחתי, ויותר מכול - אחבק שם את אהובתי, את לילה.'

פרק 16

הבוקר הזה היה קר, קר מאוד. שמיכת הצמר המחוספסת ובגדי האסיר שלבשתי לא מנעו מהקור העז לחדור לתוך עצמותיי ולהעירני בשעה מוקדמת. נחלצתי בקושי רב מן המיטה והסתכלתי החוצה. מבעד לצוהר הקטן שבחדרי ראיתי את פתיתי השלג הזעירים מרחפים באוויר, נוחתים בקלילות על האדמה ונמסים.

הסתיו חלף עבר לו, ובאזור ההררי מתחיל השלג לרדת כבר בחודש הראשון של החורף. בתחילה יורד שלג קל, אך ככל שנוקפים הימים נעשה השלג כבד יותר ויותר. בשיאו של החורף, הנמשך כחודש או חודשיים, יגיע גובהו של השלג למטר ולעתים אף ליותר. אז יבודד הכלא מן העולם החיצון. אין יוצא ואין בא. אסירים, שמועד שחרורם הוא בשיאו של החורף, יצאו לחופשי רק עם בוא האביב או יועברו מבעוד מועד לכלא אחר. בתום החורף הזה, בבוא האביב, תגיע אל קצה תקופת מאסרי. רעד קל עבר בגופי. תחושת החופש הקרב מילאה אותי. נשמתי מלוא ריאותיי. פניתי לכיור הקטן שבתאי כדי לשטוף את פניי. המים הקפואים כמעט זרזפו באטיות מפיית הברז החלוד. הם היו כה קרים, עד שחשתי כיצד אצבעות ידיי מתקשות להתנועע. מיהרתי לנגב אותן, שפשפתי את כפותיי זו בזו והוטב לי במעט. דלת התא נפתחה.

בפתח עמד עספור, מחזיק בידו את ארוחת הבוקר "המדושנת" שלי. ממראה פניו הכעוסות הבנתי שנכונו לי שעות לא קלות בחברתו. עספור נראה כעוס באופן מיוחד.

"תאכל ותעשה את זה מהר!" פקד עליי והניח את הסיר על השולחן. הפעם לא פיזר את תכולתו.
"אני לא רעב," ענית, עדיין משפשף את ידיי.

"קר לך?" שאל בלעג.
 הנהנתי בראשי. הוא חייך.
 "אם ככה, נצא החוצה. פתיתי השלג בחוץ יעשו לך טוב," אמר,
 כובש את צחוקו.
 "אני מעדיף להישאר בתא."
 "יהודי מנוול, ידוע לך שמי שמחליט עכשיו זה אני ולא אתה." הוא
 ניגש לעברי, אחז בידו בזרועי וגרר אותי החוצה בגסות. בכל אותה עת
 אחזה ידו השנייה באלה האימתנית, שליוותה אותו לכל מקום. נגררתי
 החוצה אל החצר, כשרק בגדי האסיר דקים מכסים את גופי הצנום.
 הקור היה נורא, והעמידה במקום הייתה קשה מנשוא.
 "היום, היום אני אתענג לחסל אותך, יא כלב," סינן מבין שיניו.
 "מה קרה? מה אתה רוצה ממני?" שאלתי מבוהל.
 הסתכלתי סביבי, תר אחר ישועה. אף סוהר או אסיר לא נראו
 באופק.
 "המלאך שלך לא נמצא כאן לעזור לך!" זעק עספור בטירוף, הניף
 את רגלו ונעץ את מגפו באכזריות בבטני.
 התפתלתי מעוצמת החבטה שנחתה עליי בהפתעה גמורה. בטני
 כאבה ושיניי עדיין נקשו מהקור העז. חלפו כמה שניות, שבהן ניסיתי
 להתאושש, וכבר הניף עספור את אלתו וחבט הישר בפניי. חשתי כיצד
 הדם ניגר מאפי ומשפתי. ראשי הסתחרר וגופי מט ליפול.
 "עמוד ישר, כלב בן כלב. לך זקוף אחריי," פקד.
 הלכתי אחריו חבול ורועד מקור. עשינו את צעדינו בחופזה אל
 מבנה מבודד בשולי בית הסוהר. את המבנה הזה ראיתי כמעט מדי יום
 מתוך החצר שבה טיילתי את טיולי היומי. המבנה היה שומם תמיד,
 וסביבו לא נראתה נפש חיה. הייתי סקרן לדעת את טיבו של אותו
 מבנה מבודד ואפוף מסתורי. 'מרתף עינויים', הייתה המחשבה
 הראשונה שעלתה בדעתי.
 עספור נהג להתעלל בי כמעט בכל פעם שנתקל בי. הוא היה משפיל
 אותי במילות נאצה נגד היהודים, גזר עליי שעות רבות ללא שינה וללא
 מזון, הכה אותי, ובכמה מקרים אף כלא אותי בצינוק לשעות אחדות.

מעבר לכך לא העז, או אולי לא רצה. עתה הוא לוקח אותי אל מרתף העינויים. האם שנאתו אליי העבירה אותו על דעתו? מה הוא מתכוון לעולל לי?

עספור פתח את דלת המבנה לרווחה ודחף אותי פנימה בברוטליות. "שב פה!" זעק והצביע על מיטה מיושנת בקצה החדר. אחר כך שב על עקביו ונעל את הדלת. התיישבתי על המיטה והתחלתי לסרוק במבטי את החדר. במרכזו עמד שולחן גדול וסביבו כיסאות לרוב. בסמיכות אליהם עמדה המיטה שעליה ישבתי. מעל המיטה היה תלוי מדף גדול עמוס בספרים. בצד החדר, על שידה גדולה מעץ, עמד קומקום גדול להכנת משקאות חמים. האם זהו מרתף העינויים שהטיל עליי את אימתו? לא, ודאי שלא. כמעט זעקתי משמחה. הוקל לי באחת. אפילו הקור הציק לי פחות. "מה אתה רוצה ממני?" שאלתי.

"מעט מאוד. אם תשתף פעולה, זה יהיה אפילו קצר," צחק. עספור הניח את אלתו על השולחן, חייך חיוך ארסי, הסתכל בי במבט משונה ואחר החל לצעוד לעברי בצעדים קטנים, כשידיו אוחזות באבזם חגורתו.

"לאאאא!" צעקתי בכל כוחי ורצתי לכיוון הדלת. עספור ניתר ממקומו, הסתער עליי במהירות הבזק, ולפני שהגעתי אל יעדי, הניף את ידו והלם בפרצופי. נהדפתי לאחור ונפלתי ארצה מעוצמת המהלומה.

"אליאס, אתה בטח יודע שאפשר לעשות את זה בלי אלימות, אבל נראה לי שאתה מתעקש לקבל מכות!" עספור חזר ונטל את אלתו, עמד מעליי והכה בה קלות על כף ידו, כמי שממתין לבאות. שכבתי על הרצפה נאנק מכאבים. מזווית עיני ראיתי את החלון היחיד שבחדר. עספור המשיך להחזיק באלה ובידו האחרת שחרר את אבזם חגורתו, הפשיל את מכנסיו והסתכל בי במבט חולני. רגע עמד שם כשכרסו משתפכת מעל תחתוניו ואחר החל לצעוד לעברי. "לך לעזאזל!" צרחתי וזינקתי ממקומי, אץ לעבר החלון. האיש הגוף והמרושע היה מהיר ממני. הוא הניף את אלתו במהירות

מדהימה והנחיתה היישר על ראשי. הרגשתי כאילו מוחי מתנפץ לרסיסים. חושיי התערפלו במהירות, ועספור כמו נמוג בערפל. נפלתי ואיבדתי את הכרתי.

"הנה הוא פוקח את העיניים סוף-סוף", שמעתי במעומעם, כמו ממרחקים, את קולה של האחות, שרכנה מעליי והרטיבה את מצחי. "מה שלומך, אליאס?"

ניסיתי להרים את ראשי, אך הכאב במרכז הגולגולת הכריע אותי. ראשי שב וצנח על הכר. מבעד לערפילים יכולתי להבחין בדמותו המטושטשת של ח'ליל. לידו עמדה אחות, עטויה לבן מכף רגל ועד ראש. "מה קרה לי?" שאלתי בלחש.

"עספור הוריד אלה על הראש שלך", ענה ח'ליל בפשטות. "כבר ארבעה ימים אתה שוכב פה מחוסר הכרה", הוסיפה האחות. אט-אט החלו המראות של אותו בוקר מר לשוב אליי. "תספר לי עוד", ביקשתי מח'ליל.

ח'ליל סיפר לי באריכות מה שאירע באותו בוקר. כיצד ביקש עספור תחילה להתחלף עם אחד הסוהרים כדי לקבל את משמרת הבוקר. הוא ניצל את השעה המוקדמת ואת הקור העז כדי לגרור אותי אל המבנה המבודד, כך שאף אחד לא יוכל להבחין בנו.

"המזימה שלו נכשלה בזכות התעוזה שלך. נאבקת בו כמו אריה", אמר ח'ליל וטפח על שכמי. שתקתי במבוכה.

"לנו, הסוהרים, אסור בתכלית האיסור להכות אסירים בלי סיבה. כשהצעקות שלך נשמעו מתוך המבנה המרוחק, כמה סוהרים רצו לשם וחילצו אותך מידי של הרשע."

"והמנוול הזה יקבל עונש?" שאלתי. "לצערי, לא. הוא טען שהכה אותך בזמן שניסית לברוח, ומנהל האגף קיבל את הגרסה שלו, אף שהתקשה להאמין לו." "אוי ואבוי לי."

"בינתיים אין לך מה לדאוג, לפחות כל זמן שאתה פה", הרגיעה אותי האחות.

"לפי השמועות שמתרוצצות מנהל הכלא שוקל ברצינות להעביר

את עספור לאגף אחר, כך שייתכן מאוד שעד שתחזור לתא, הוא לא יהיה שם, " חתם ח'ליל את השיחה בניסיון להרגיע אותי. ואכן, כששכתי לתא, עספור לא היה שם. כמו שח'ליל אמר, העבירה אותו הנהלת הכלא לאגף אחר, ומאז, לשמחתי, לא נתקלתי בו עוד. בכל הנוגע לי בא פרק עספור בכלא לסיומו. "ברוך שפטרנו מרשעותו של זה, " היה המשפט הראשון שאמרתי אחרי שח'ליל בא לתאי ובישר לי את הבשורה. "הוא באמת רשע, " הסכים חליל.

החורף חלף עבר לו והאביב הגיע, ועמו מועד שחרורי מהכלא. יום לפני סיומה של תקופת מאסרי נקראתי בדחיפות אל מנהל הכלא. 'זהו בוודאי נוהג מקובל לפני שחרור, ' חשבתי לעצמי. הייתה זו הפעם הראשונה שפגשתי בו. המנהל ישב נינוח מאחורי שולחן עץ מהודר, לבוש בחליפה ממיטב האופנה. "אתה אליאס? " שאל.

"כן, אדוני."

"לצערי, מועד שחרורך נדחה למועד אחר, לא ידוע, " אמר בקול קר ללא הקדמה מיותרת. קפאתי על מקומי.

"שירותי הביטחון החליטו לא לשחרר אותך, " הוסיף בנימה מתנצלת. "איך זה יכול להיות? הרי סיימתי לרצות את תקופת המאסר שלי, כמו שבית המשפט קבע, " התקוממתי.

"בית המשפט? " גיחך המנהל, "אתה בטח יודע שארצנו היא לא ממש מדינת חוק, ופסיקת בית המשפט היא בגדר המלצה בלבד. מי שקובע במקרים כמו שלך הם שירותי הביטחון. המקרה שלך חשוב מאוד, כנראה, כי אתמול הגיעו לכאן במיוחד שני אנשי השירות. זה מוזר, כי מצד אחד הם דרשו להשאיר אותך בכלא, ומצד שני ביקשו לתת לך יחס טוב. יש לך מושג מדוע?" הסתכלתי במנהל ולא ידעתי את נפשי מרוב ייאוש. מוחי קדח ממחשבות. לא ענית.

“אתה חירש? אתה לא מקשיב? שאלתי אותך שאלה,” הרים המנהל את קולו בכעס.

“לא, אני לא יודע,” עניתי בשקט, אף-על-פי שנראה היה לי שהתשובה לשאלתו של המנהל החלה להתבהר.

ח'אלד! האם הוא האיש? הייתכן שידיו של שכני המרושע הן הבוחשות בקדירה, והוא-הוא הפועל נגדי? אם כן, הוא גם זה שדואג לרווחתי בין כותלי הכלא, ולכן הרחיקו אותי משאר האסירים, סיכמתי לעצמי.

“מבחינתי אתה יכול ללכת,” קטע המנהל את מחשבותיי.

“כבוד המנהל, לך אין מה לומר בעניין?” עשיתי ניסיון נואש. “לצערי, מעט מאוד, אבל אני מבטיח לעשות מאמץ בשבילך. אין לי עניין שתישאר פה,” אמר וסימן לי בידו ללכת. שיחתנו הסתיימה. חזרתי לתאי שפוף ונטול כוחות. בפעם הראשונה בחיי חשתי חסר אונים לחלוטין.

אגלי הטל שנקוו על דלת הברזל בתאי דמו לאגלי הזיעה שהחלו לבצבץ על מצחי. האם גם הדלת הדוממת חרדה? האם גם היא חשה במתח הרב שבו אני שרוי?

בידיים רועדות לחצתי על ידית הברזל הלחה. הדלת נפתחה לרווחה. יצאתי מהתא ופניתי שמאלה. מסדרון ארוך הוביל אל שער ברזל ענק, שהפריד בין כותלי הכלא לאוויר החופשי בחוץ. אף סוהר לא נראה באופק. כל הסוהרים התאדו, בדיוק כפי שהבטיח ח'ליל. הגעתי לשער הברזל ולחצתי על כפתור ההפעלה. השער הענק נפתח בקול חריקה צורמת. הסתכלתי סביבי. אף לא נפש חיה.

יצאתי החוצה מבעד לשער. בחוץ, במרחק של עשרה צעדי הליכה, עמדה מכונית קטנה. ניגשתי אליה.

“אתה בארזאני?” שאלתי את הנהג.

הנהג הנהן בראשו.

“תזדרז,” ביקש לאחר שראה שאני מתמהמה.

נכנסתי למכונית. בארזאני הסתכל סביבו ולחץ על דוושת הגז

בחזוקה. מנוע המכונית נהם בעוצמה, והיא זינקה קדימה ביעף.
כמה פשוטה הדרך אל החופש. היא החלה אמש, קצת יותר
משלושה חודשים לאחר אותה בשורה קשה שבישר לי מנהל הכלא.
ח'ליל נכנס לתאי כשהוא נסער ונרגש. ישבתי במיטתי בווה בתקרת
החדר ומעשן עוד אחת מאותן סיגריות שטעמן מר.
"מחר, לפני עלות השחר, אתה יוצא לחופשי," בישר לי בשמחה.
נותרתי ישוב במקומי פעור פה, לא מצליח לעכל את הבשורה.
"כן כן, ממחר אתה חופשי," צחק ח'ליל, התיישב לידי וחבט קלות
על גבי.

"אבל... אבל איך זה יכול להיות? הרי מנהל הכלא אמר שהשחרור
שלי נדחה למועד לא ידוע." הסתכלתי בח'ליל, מחפש היגיון בדבריו.
"אתה לא מבין. אתה לא משתחרר באופן רשמי. מישוהו פעל עבורך
ודאג לך," ניסה ח'ליל להסביר ללא הצלחה.
"אני עדיין לא מבין," עניתי מבולבל.

ח'ליל נשם עמוקות מלוא ריאותיו בניסיון להירגע בעצמו, ואחר כך
שב ואמר, הפעם בקול שלו:
"מחר, לפני זריחת השמש, תצא מהתא. הסוהר שינעל את הדלתות
יותר את דלת התא שלך לא נעולה. אחרי שתצא מהתא תפנה מיד
שמאלה. אחרי הליכה לא קצרה לאורך המסדרון תגיע לשער היציאה
מהכלא. תזכור שיש לאורך המסדרון כמה דלתות ברזל. כולן תהיינה
פתוחות."

"ומה בסוף כל הדלתות?" שאלתי.
"בצד הימני של השער הראשי יש פעמון אדום. תלחץ על הכפתור
והשער ייפתח. בשעה שתצא, לפי הוראה מגבוה, אף סוהר לא יפריע
לך." ח'ליל הפסיק לרגע, נשם שוב עמוקות והמשיך: "מחזן לכלא
יחכו לך מכונית ונהג בשם בארזאני. הוא יוביל אותך הלאה."
"לאן?"

"אני לא יודע בדיוק, אבל לפי מה שהבנתי, הוא אמור להסיע אותך
למעבר הגבול בין עיראק וטורקיה."
"מישהו מנסה לסדר אותי, ח'ליל, אני בטוח."

"הפעם לא, אליאס. שמעתי בעצמי את ההנחיות שקיבל מנהל הכלא."

"ומה שמעת בדיוק?"

"אתמול בערב המנהל קרא לי, " החל ח'ליל להסביר. "בחדרו היה מישהו שלא הכרתי. אותו אדם אמר למנהל שצריך להוציא אותך לחופשי עד מחר."

"מכיוון שלא ניתן לעשות זאת באופן רשמי, תמצא בעצמך דרך אחרת לעשות זאת," ציטט ח'ליל את האיש התמהוני.

"מה רבו נפלאותיך ה', " מלמלתי בקול.

"אכן, רבו נפלאותיו," השיב ח'ליל והרים את מבטו מעלה.

"אתה לא מסתכן?" הסתקרנתי. לא רציתי שח'ליל ייפגע בגללי.

"אני פה לפי הנחיה של מנהל הכלא. לא במקרה הוא בחר דווקא בי. אני מניח שהוא יודע על היחסים המיוחדים בינינו," השיב, קם וביקש ללכת.

"הגיע הזמן להיפרד. אל תשכח את מה שהסברתי לך."

קמתי על רגליי וחיבקתי את ח'ליל בחום. דמעות שטפו את פניי. "אני רוצה שתדע שהיית בשבילי קרן אור גדולה במקום האפל והמקולל הזה. אני לא יודע מה היה עולה בגורלי בלעדך. תודה רבה לך."

"הייתי חייב לעשות את זה," אמר והרכין את ראשו.

"למה?"

ח'ליל שתק.

"כי אתה יהודי?" אמרתי לפתע, ללא מחשבה.

ח'ליל נעץ בי מבט מופתע. לאחר רגע של היסוס התאושש ואז התוודה: "אני מוסלמי, אבל אשתי היא יהודייה שהתאסלמה. במשך כל החיים שלה היא לא הצליחה להתנתק מהמקורות." ח'ליל עמד נבוך בפתח הדלת, משפיל את פניו המיוסרים כמי שנתפס בקלקלתו. כעסתי על עצמי. לא היה הוגן לפגוע בו.

"שלום, איש יקר," בירכתי אותו וחיבקתי אותו פעם נוספת.

"דרך צלחה," אמר ח'ליל. הוא התנתק ממני, הסתובב ויצא מהתא.

מרחוק יכולתי לראות בכירור כיצד הוא מוחה את הדמעות שזלגו מעיניו. מאז לא ראיתי את האיש היקר הזה, אך לא שכחתי מעולם. הדרך משער הכלא ועד למעבר הגבול לטורקיה, לשם הוביל אותי בארזאני, לא הייתה קלה.

בארזאני, עלם כורדי חביב, נהג במכונית בעצבנות רבה בדרכים עקלקלות ובכבישים שנשקו לתהומות שאיימו בכל רגע לשאוב אותנו אל תוכן. בכל פעם שנתקלנו בחייל מצבא עיראק, היה בארזאני מסנן בלחש קללה עסיסית.

"שתיצלה באש הגיהנום", "יחרב ביתך" או "שתישאר יתום" היו חלק קטן מאוצר הקללות שבהן השתמש.

כעבור נסיעה של כחמש שעות עצר בארזאני את המכונית בסמוך למעבר הגבול לטורקיה. במעבר שרר ערפל כבד. מהמקום שבו עמדתי ניתן היה להבחין בקושי בצלליותיהם של שוטרי משטרת הגבולות העיראקית.

"מה אני עושה? איך אני עובר אותם?" שאלתי את בארזאני בחרדה.
"תן להם את זה", ענה בארזאני ושלף מכיסו מעטפה סגורה.
"מה יש במעטפה?" שאלתי.

"אשרת מעבר. תן אותה רק לשוטר העונה לשם רפעאת", צחק.
נפרדתי מהנהג החביב לשלום ועשיתי את צעדיי בחשש רב לעבר שער הברזל הגדול.

"אני מחפש את רפעאת", אמרתי לשוטר הראשון שעמד בפתחו של המעבר.

"הנה הוא", ענה השוטר והצביע על שוטר שישב בתוך תא זכוכית.
"אתה רפעאת?" שאלתי בשקט.
"כן, אני מחכה לך."

"הנה, קח", אמרתי ומסרתי לו את המעטפה.
השוטר פתח את המעטפה, הסתכל בתכולתה וללא אומר קם ממקום מושבו והוביל אותי אל הצד הטורקי של הגבול.
"לך בדרך הזו עד שתגיע למעבר הגבול בצד הטורקי", אמר והצביע לעבר האופק הערפילי.

'ומה עכשיו?' חשבתי בלבי. 'מה יעלה בגורלי אם הטורקים לא יאפשרו לי להיכנס לארצם ויחזירו אותי כלעומת שבאתי?' מהוסס ונרגש שירכתי את דרכי באטיות אל צדו הטורקי של מעבר הגבול.

בעוד אני פוסע, הגיחו מבעד לערפל כמה דמויות. אחת מהן זיהיתי בנקל: היה זה אחי אריה, שעמד לצדו של שוטר טורקי ונופף לי בידו. "אליאס, אליאס! צעק לעברי.

ניסיתי גם אני לקרוא לעברו, אך קולי לא נשמע. הדמעות חנקו את גרוני.

החשתי את צעדיי והתחלתי לרוץ לעברו בכל כוחי. כשהגעתי אליו, חיבקתי אותו בעוז. באותם רגעים לא היה גבול לאושרי. אפילו הפשטות שבה מצאתי עצמי חופשי לא הטרידה את מנוחתי באותה עת. הנה, עוד רגע קט ויחל המסע לארץ-ישראל, שם מחכה לי ברגעים אלה ממש אהבת חי.

פרק 17

גשמי הזעף, שהחלו לרדת לפני כמה דקות, הציפו את שביל העפר ויצרו עיסת בוץ דביקה. במעברים הצרים, שהפרידו בין הפחונים המטים ליפול של מעברת תלפיות, זרמו בעוצמה נחשולי מים אדירים שסחפו עמם הכול. המגפיים, שהיו גדולים למידות רגליי, נתקעו עמוק בעיסת הבוץ ואיימו להישאר שם עם כל צעד שצעדתי. השהות מחוץ לבית נעשתה מסוכנת מרגע לרגע. רעב ועייף אספתי את שארית כוחותיי והגברתי את קצב הליכתי. הגשם גבר. הרגשתי היטב כיצד בגדיי נספגים במי הגשמים, שחדרו אף לתוך מגפיי והציפו אותם. הייתי חייב לרוץ. השלתי את מגפיי בחופזה, השלכתי אותם לצד הדרך ורצתי כל עוד נפשי בי לעבר המבנה הקרוב ביותר, בית השימוש הציבורי. בפחונים שבמעברה לא היו שירותים, ובית השימוש המשותף הפך למקום מפגש עבור כל תושבי המעברה.

כשכולי נוטף מים נכנסתי פנימה. בבית השימוש היה רק גדעון. הוא עמד שם, עשה את צרכיו והשמיע מדי פעם קולות נהימה מוזרים. גדעון היה איש תמהוני, גדול ממדים, שגר בגפו בצריף מבודד בקצה המעברה. בשל לבושו המרושל קראנו לו גדעון "השָּׁלֵאֵלָאוּ". הוא היה רווק כבן שלושים ונהג להתהלך לבוש סחבות בסמטאות המעברה בשעות הלילה המאוחרות ולהטיל את אימתו על התושבים. בעיקר פחדו ממנו הילדים. לא אחת, על פי הסיפורים, תקף גדעון עוברי אורח ללא שום סיבה ופגע בהם. ברחתי מיד החוצה. פחדתי. הגשם עדיף, חשבתי לעצמי, ומצאתי מחסה בפתחו של מבנה סמוך. אחר כך יתברר שהכול בדותות, פרי דמיון של לשונות רעות. האיש התנהג אמנם בצורה מוזרה, אך לא הרע לאיש מעולם.

כחודשיים לפני שעזבנו את המעברה פרצה שריפה באחד הבתים. מכבי אש לא היו. כל תושבי המעברה באו בריצה לעזור בכיבוי השריפה. בחריצות ראויה לציון מילאו גברים, נשים וילדים דליי מים ושפכו אותם אל תוך האש הלוהטת. האש לא דעכה. נהפוך הוא, היא הלכה והתעצמה. ככל שנקפו הדקות, קשה היה יותר ויותר להתקרב אל הבית הבווער, שלא לדבר על כניסה לתוכו. כעבור זמן־מה שבה בעלת הבית לביתה. אור־אז התברר לכולנו כי בתוך הבית לכודה בתה הפעוטה, ועל מנת להצילה דרושה פעולה מהירה.

"תצילו את הבת שלי, תצילו אותה בבקשה!" התחננה האישה. עמדנו כמשותקים. איש לא נע ולא זע. אף אחד מאיתנו לא העז אפילו להתקרב אל הבית, שהיה אחוז בלהבות ואפוף בעשן שחור וסמיך. לפתע, בעוד אנו עומדים מהססים ומבוהלים, הגיח מאישם גדעון "השָׁלְאוּאו". הוא לא היסס אף לשנייה. שפך על עצמו במהירות הבזק ארבעה דליי מים, שהרטיבו את בגדיו היטב, ואחר כך כיסה את פיו ואפו בסמרטוט ספוג במים ורץ אל תוך התופת. היינו בטוחים שהאיש המסורבל הזה ימצא את מותו עם הילדה הפעוטה, אך כעבור כמה דקות עוצרות נשימה יצא גדעון מהבית הבווער ובזרועותיו הילדה הקטנה, בריאה ושלמה. כולנו הסתכלנו בו בהשתאות והרענו לו בקול רם. אמה של הפעוטה הסתערה עליו, בוכה מאושר, וכיסתה אותו בנשיקות. גדעון עמד וחייך במבוכה, מלמל דבר מה לא ברור ונס אל ביתו. מאותו היום לא פחד איש מפניו. מעשה הגבורה שלו סופר על־ידי כל תושבי המעברה. כולנו חיפשנו את קרבתו, הסתכלנו בו בהערצה וקראנו לו "גדעון הגיבור". גדעון, מצדו, נהנה מהמצב החדש. בכל יום אפשר היה לראותו מסתובב בין הבתים ועוזר לנשים ולקשישים בעבודות הבית ובנשיאת משאות שונים.

כעשר שנים אחרי שעזבתי את המעברה פגשתי שכן שגר בסמוך לגדעון. בקול נכאים סיפר לי האיש, כי גדעון "השָׁלְאוּאו" כבר אינו בין החיים. יום אחד, אחרי שגדעון לא יצא מהבית במשך כמה ימים, פרצה לשם המשטרה ומצאה אותו מוטל על הרצפה ללא רוח חיים.

איש לא ידע מה קרה לו וכיצד מת. האיש האומלל שעזר לכולם מת בגפו, מבלי שאיש יוכל לעזור לו. נעצבתי אל לבי מאוד.

והייתה גם אַבְתָּסָאם, אישה תמהונית כבת ארבעים, שגרה בגפה בצריף ובו אוסף גדול של גרוטאות. את הגרוטאות נהגה ללקט מתוך פחי האשפה הרבים שהיו פזורים בשכונה. לעתים קרובות ניתן היה לראות את נערי השכונה הולכים בעקבותיה ולועגים לה בקוראם "סָרַח (כינוי גנאי) פְּטִינָה מְשֻׁקָּק, לִיפְסִיטוּ לִילת אֶל דְּחָלָה" (סרח, נעליה קרועות, היא תנעל אותן בליל כלולותיה).

פעם הזדחל מתוך ביתה נחש ענק, שאורכו למעלה משני מטרים. הגברתנים בשכונה היו משוכנעים שהאישה המוזרה גידלה אותו בביתה. לאחר שהרגו את הנחש, הרסו בחמת זעם את הפחון שבו התגוררה, ולא עזרו כל תחינותיה של האישה האומללה, שמצאה את עצמה מושלכת לרחוב. רק לאחר ששוטטה ברחובות כחודש ימים, נמצא לה פחון אחר להתגורר בו.

גם המים היו משותפים לכול. במרכז השכונה עמדה ברזייה גדולה, ששימשה את כולם והייתה המקור היחיד למי שתייה ורחצה בתוך הבתים. כל יום נראו תושבי השכונה הולכים ובאים כשהם נושאים על כתפיהם דליי מים. הנשים היו משרכות את דרכן בקבקייהן לעבר הברזייה וסלי כבסים על ראשן. לעתים, מחמת הצפיפות במקום, פרצו מריבות קולניות, וצעקותיהן וקללותיהן של הנשים נשמעו למרחוק. בְּלִיל של שפות התקבץ סביב הברזייה. לטיפה העיראקית, ציונה מתימן, מלכה ממרוקו, אדיבה מכורדיסטאן ושהין מפרס היו מקצת הנשים שהתווכחו ביניהן, כל אחת בשפתה.

אתמול בערב שלחה אותי אימא אל הברזייה.

"אליאס, אל תשב בטל. רוץ והבא לי שני דליים כי אין לי מים בשביל לבשל!" פקדה.

כתפיי כבר כאבו. לפחות פעמיים ביום הייתי בברזייה. הלכתי ללא חשק. בברזייה פגשתי את אהרן, בנו של חכם מנשה מבצרה. חכם מנשה עצמו גם הוא הגיע למעברה. באופן טבעי הפך להיות הרב המקומי, אלא שכאן, במקום שנאסף בו קהל רב, לא הכול הכירו

בסגולותיו המיוחדות, ולכן לא כולם קיבלו את מרותו. אפילו בין היהודים שבאו מבצרה היו כאלה שמרדו ברכם ועשו להם רב אחר משלהם. מעשים אלה הכעיסו את חכם מנשה מאוד, ולא אחת היה מנבל את פיו ומקללם ללא אבחנה.

“שתישרף באש הגיהנום. שתבוא עליך צרה,” היה משחרר את חרצובות לשונו.

באחת מהפעמים הללו איבד מרדכי אמזלג, עולה ממרוקו, את שלוותו למשמע קללותיו של הרב. הוא תקף את חכם מנשה והפליא בו את מכותיו, וכל זאת בין כותלי בית הכנסת. אף אחד מהמתפללים הרבים לא התערב להושיע את הרב המוכה. חלקם אף נראו שבעי רצון לנוכח חדלונו של הרב. מאז הפך חכם מנשה לאדם שקט ומופנם ולא העלה עוד דבר נאצה על דל שפתיו.

למעברה הגיעו גם משפחותיהם של עובדיה, הגבאי של בית הכנסת בבצרה, אלי מזרחי החזן, יחזקאל הסנדלר ולפחות עוד שלוש משפחות שהכרתי בעיר הולדתי. אפילו סבא המשיך לשחק שש-בש בחצר, כמו דבר לא השתנה. פעם שיחק עם חכם שאול שבא מקהיר ופעם עם חיים זקן, שעלה מהעיר זאכו שבכורדיסטאן. נראה היה כי סבא הסתגל מהר יותר מכולנו לשינוי והמשיך לחיות את חייו כאילו הוא עדיין מגלגל קוביות בבצרה, עיר הולדתו.

“אתה לא מתגעגע לעיסאם?” שאלתי אותו פעם, לאחר שסיים משחק שש-בש.

“ככה, לפעמים,” ענה לי ביובש.

לעתים נדמה היה כי המעברה היא תעתיק של השכונה שגרנו בה בבצרה, אלא שהבתים כאן, שאינם אלא פחונים, קטנים ועלובים כל כך. מרבית בתי המעברה היו זהים. בכל בית היה חדר אחד גדול, שאכלס בתוכו את כל בני המשפחה. בצמוד לחדר היה מטבח קטן. כמו כל המשפחות בשכונה, גם אנחנו ישנו כולנו יחד באותו החדר - סבא, אימא, אריה, ברטה ואני. אריה ואני חצינו את החדר לשניים בעזרת לוח עץ שהצבנו לאורכו, כדי למנוע אי-נעימות מאימא ומברטה. כך זכו נשות המשפחה למעט פרטיות. לצד החדר, בסמוך ליציאה, היה המטבח. שתי

פתילות קטנות, פרימוס ומקרר קרח קטן היו כל תכולתו. לעתים לא היה המטבח בשימוש בשל מחסור במזון, בנפט או בקרח. במטבח גם התרחצנו, בעיקר בימי שישי. אימא הייתה מרתיחה מים על הפרימוס, שופכת אותם לקערה גדולה, מוסיפה מים קרים, וכך היינו שוטפים את גופנו במים הפושרים שבקערה. המטבח היה ברובו ריק. לא כיור, לא ארון, רק פלטת שיש מחוספסת שנחה על רגלי עץ ועליה מעט צלחות, כוסות וסירים.

הפרנסה הייתה בדוחק, אף-על-פי שאריה וברטה כבר מצאו עבודה. אריה התקבל לעבודה בחברת החשמל והשתכר חמש וחצי לירות לחודש, ואילו ברטה, בזכות כישוריה המיוחדים, התקבלה לעבודה כפקידה במשרד החוץ והשתכרה ארבע לירות לחודש. עם תלושי המזון שאימא קיבלה מהממשלה הצלחנו "לגמור את החודש". כדי לחסוך בהוצאות הבית מצא אריה דרך מקורית לחסוך בחשמל: בערוב היום, עם רדת החשיכה, היה מתגנב בחשאי אל גג הבית, מותח כבל חשמל מעמוד החשמל השכונתי אל הגג שלנו, ובבוקר, עם עלות השחר, היה שב ומנתק את הכבל. כך, במשך כל ימי שהותנו במעברה, "קיבלנו" חשמל חינם אין כסף.

"כל העובדים הקבועים של החברה מקבלים חשמל חינם, אז גם לי מגיע," היה אריה אומר כהצדקה למעשיו.

אימא לא הייתה מאושרת מהמעשה בשל הסכנה הגדולה שהייתה כרוכה בו, במיוחד בימים גשומים.

"תיזהר לא להתחשמל!" הייתה זועקת בכל פעם שאריה שב וטיפס לגג.

"אל תדאגי, אימא," היה אריה מרגיע אותה, אבל אימא דאגה. היא הבינה היטב שאם יתפס, הוא עלול להיעצר ואף יפוטר מעבודתו. למזלנו, אריה לא נתפס. כך "זכינו" במשך שנים לפטור מתשלום חשבונות החשמל, עד ליום שבו עזבנו את המעברה.

למרות הקשיים היה משהו באותם ימים ששימח את אימא במיוחד: אריה החליט להתחתן. הכלה המיועדת הייתה שלומית, בתו של אליעזר סופר שבא מבגדד. הם נפגשו לראשונה לפני כחצי שנה, כאשר

חילקו בצוותא חלות שבת לנזקקים. החתונה נקבעה לקיץ הקרוב. כאשר לי, לא עלה בידי למצוא עבודה. בחודשים הראשונים במעברה הסתובבתי בחוסר מעש מהנץ החמה ועד שקיעתה. בוקר אחד, כמנהגי בעת האחרונה, יצאתי אל השוק של המעברה. הייתי הולך לשם מדי יום בניסיון למצוא עבודה ולו גם זמנית. בדרך לשוק פגשתי את עובדיה. בבצרה היה עובדיה בן כיתתי, אך לא חבר של ממש. בילדותנו נקשר שמו בעיקר במעשי קונדס, במיוחד למורים. עתה נפגשנו כשותפים לצרה.

"אליאס יא חביבי, אַש לונק" (מה שלומך)? התלהב עובדיה לפגוש אותי.

"אלחמדוללה (השבח לאל), ומה שלומך אתה?"

"בסדר גמור, ענה. "מתי באת למעברה?"

"לפני חודשיים בערך."

"מה קרה? את המשפחה שלך ראיתי פה כבר מזמן."

"עליתי מאוחר יותר. היה לי מה לעשות שם, "שיקרת."

"שיהיה, הניף עובדיה את ידו בביטול ושאל: "אחי, אתה מחפש

עבודה?"

"בשביל זה אני פה, עניתי בשמחה.

"חבל לך על הזמן. פה לא תמצא כלום. אם אתה מחפש פרנסה,

תגיע לכאן היום כשהשמש תשקע."

"ומה יקרה פה בזמן השקיעה?" שאלתי בלעג.

"בוא ותראה, סיים עובדיה את השיחה והלך.

כשבאתי בערב, עובדיה כבר היה שם, ממתין לבואי.

"ערב טוב, אליאס! טוב שבאת. עכשיו בוא אתי, ביקש אותי

להתלוות אליו. הלכתי אחריו. לאחר שעה קלה של הליכה עצרנו לפני

גדר תיל גבוהה.

"תעשה כמוני, לחש לעברי ורכן על ברכיו.

זחלנו אל מתחת לגדר. העלטה כבר הייתה מוחלטת ולא היה אפשר

לראות דבר. עברנו לצדה השני של הגדר. עובדיה שלף מכיסו פנס

והאיר בו את דרכנו. הסתכלתי סביב. היינו בתוך מטע ובו עצי תפוח

לרוב ושיחי צבר קוצניים.
"קח, תעזור לי לקטוף," לחש עובדיה והושיט לעברי סכין ושקית
ניילון שהיו חבויים בכיס חולצתו.
כשחזרתי הביתה, לא הפסקתי לקלל את עובדיה. הקוצים הדקיקים
של פרי הסברס האדום והמתוק ננעצו בכל איבר בגופי ולא יכולתי
לישון כל אותו הלילה. בלילות הבאים נזהרתי יותר.
כך, במשך כמה שבועות, עשיתי את מרבית לילותיי עם עובדיה
בקטיף של תפוחים וסברס. בעלות השחר היינו יוצאים אל השוק
ומוכרים אותם. את הפירות שלא נמכרו אכלנו בהנאה. נהניתי כל כך
מ"עבודתי", עד שלא טרחתי לשאול אפילו פעם אחת את שותפי למי
שייך המטע.

התשובה לא איחרה לבוא.
באחד הלילות, בעודנו זוחלים מתחת לגדר, האירו את האפילה שני
זרקורים. מבין פנסי הענק הגיחו שני חיילים חמושים. על-פי הכאפייה
האדומה, שהתנופפה ברוח מעל ראשם, הבנתי שנפלנו למארב של
חיילי הלגיון הירדני. בעלי המטע, שהבחינו שיש להם "שותפים"
חדשים, הזמינו את החיילים והמתינו לבואנו.
"יחרב בִּיתֵךְ" (יחרב ביתך)! סיננתי לעבר עובדיה, "לירדן לקחת
אותי, לגנוב פירות. מה רע בפירות של ישראל?"
זהו, נתפסנו בקלקלתנו. לרגע שבו אליי מראות בית הסוהר
בעיראק. למזלנו, שלחו אותנו החיילים הירדניים חזרה אל מתחת
לגדר, לא לפני שהכו אותנו מכות נאמנות והתרו בנו שלא נעז לשוב
לפרדס.

בדרכנו חזרה שאלתי מתוך סקרנות את עובדיה היכן היינו.
"בכפר בית צפפה, בחלק הירדני שלו," השיב לי בקול שָׁלוֹ.
כך השגתי את הכסף הראשון בארץ האבות - שלא ביושר, בגניבה,
ככל הגנבים. הגניבה הפכה לדרך חיים עבור חלק לא מבוטל מתושביה
העניים של המעברה. הבטלה וחוסר המעש היו הסכנה הגדולה ביותר
שארבה לנו בכל יום ואיימה לסחוף אותנו לעולם אחר, כזה שלא
הכרנו בעיראק, עולם של פשע. חלף שבוע, ושוב פגשתי את עובדיה

ואתו חברו החדש, חיים ביטון.
 "אליאס אחי, מה שלומך?" שאל ועיניו שוב נצצו.
 "אחרי מה שעברתי אתך, מצבכי טוב," צחקתי.
 "תשמע, אליאס, זה חיים, החבר שלי. לי ולו יש אחלה תוכנית
 לעשות בוחטות של כסף. רוצה לשמוע?" שאל.
 "כן," השבתי. 'מה כבר יש לי להפסיד?' חשבתי לעצמי.
 "יופי. אתה אחלה גבר. חיים, תסביר לו את התוכנית שלנו," פנה
 עובדיה לחברו.
 "בסוף רחוב דרך חברון, במרחק הליכה מכאן, יש משרדי ממשלה.
 בתוך הבניינים יש ציוד משרדי שווה אלפי לירות," התלהב ביטון,
 "אפשר להרים אותו בקלות."
 "עובד, עב עֵלִיק (תתבייש לך)! שוב אתה מציע לי לגנוב," פניתי
 לעובדיה, מתעלם מחברו, שההתחברות אתו נראתה לי מסוכנת.
 "זה לא ממש גניבה, רק קצת דברים של המדינה. אתה יודע,"
 הצטדק עובדיה.
 "לא תודה. תסדרו בלעדדי," השבתי ופניתי ללכת.
 "רוח, חוֹנֶף (לך, פחדן). אתה מפסיד. זה לא מסוכן וזה כסף קל.
 מה, אתה רוצה להישאר עני כל חיך?" ניסה שוב עובדיה.
 "לפעמים עדיפה פת חרבה ויושר בה מאשר בית גדוש מאכלים
 ושקר בו," סילפתי פסוק מספר משלי, שסבא נהג לצטט לעתים
 תכופות ואני לא זכרתי היטב.
 עובדיה וחיים עמדו עוד רגע קט, לגלגו עליי והלכו.
 מאז לא ראיתי את עובדיה. שמונה שנים לאחר מכן נודע לי, שהוא
 וחברו נלכדו עם עוד שני גברים במהלך שוד מזוין והושמו מאחורי
 סורג ובריח לשנים רבות. סוף גנב לתלייה.
 כך בא אל קצו פרק הפרנסה במעברה. הייתי כמו אותו שועל שנכנס
 לכרם במשל המפורסם: רעב נכנסתי ורעב יצאתי.

פרק 18

גשם עיקש לא פסק מלהכות בעוצמה. החשיכה כבר ירדה. המתנתי בפתחו של המבנה. אולי ייפסק הגשם ולו לרגע קט ואז אנצל את ההפוגה ואשוב הביתה. הגשם, כמו להכעיס, לא די שלא פסק, הוא אף התגבר ונתלווה לו ברד כבד. מהמקום שבו עמדתי ראיתי את גדעון שם ללעג את מזג האוויר הסוער, יוצא מהשירותים ועושה דרכו בריצה מהירה. אני עדיין המתנתי להפוגה, שבוששה להגיע, אך לאחר שנוכחתי לדעת כי הגשם אינו פוסק, לא נותרה בידי ברירה. החלטתי לרוץ - ויהי מה. רצתי יחף וקיפצתי בתוך שלוליות ענק שהגיעו עד לברכי. עייף, רטוב ומתנשף הגעתי הביתה. בפתח הבית עמדה אימא, כמו חיכתה לבואי ומגבת בידה. מסף הדלת יכולתי להבחין באחי אריה מנסה נואשות לסתום את החור שנפער בתקרת הפחון ולמנוע ממי הגשמים לחלחל אל תוך הבית פנימה.

“איפה המגפיים שלך?” שאלה אימא בהשתאות, מגישה לי את המגבת.

“נתקעו בבוץ והייתי חייב לזרוק אותם,” השבתי מתנשף.
“אליאס, מה עובר עליך? מה אתה, ילד קטן שלא יודע לשמור על החפצים שלו?” נזפה בי.

החרשתי. לא רציתי לנהל ויכוח עם אימא על מגפיים מרופטים הגדולים ממידתי לאין ערוך.

“בזמן האחרון אתה לא נראה טוב וההתנהגות שלך מוזרה. גם הפנים שלך לא כמו קודם,” קבעה אימא בכעס והלכה.

לא הגבתי. חודשיים תמימים מאז שהגעתי לכאן אני מתהלך שפוף ואימא לא אמרה דבר.

איך היא מצפה שאהיה כתמול-שלשום?
מאיגרא רמא לבירא עמיקתא. זוהי האמרה ההולמת את מה שעובר
עליי בימים אלה.

סבא היה אומר "אד-דוּנְיָא בְּתִדְחַק עֲלֵינָא" (החיים מתעתעים בנו).
אכן, החיים תעתעו בי. לפני שנתיים הייתי אדם ששפר מזלו, אחד
מבעליו של עסק מצליח, בן למשפחה אמידה ומשגשגת - ובעיקר
בחור מאוהב, שהבחורה היפה ביותר בעיר כרוכה אחריו. ומה עכשיו?
כמו קבצן יחף בגשם, ללא עבודה וללא תקווה.
התיישבתי לשולחן. ברטה כבר ישבה שם. אימא עסקה בהכנת
חביתות על מחבת גדולה, ואריה עמד לצדה ועקב אחר עבודתה.
"אימא, למה את מורחת את החביתה על כל המחבת?" שאל אריה
את אימא ברצינות.

"כדי שהחביתה תהיה גדולה ותספיק לכולכם," השיבה אימא
והשפילה את מבטה. אחר כך נטלה בידה סכין, פרסה לחם שחור, כמה
פלחי עגבנייה ומלפפון והגישה אל השולחן. אכלתי בלי חשק. מאז
שהגעתי לכאן, למעברה, אני אוכל בלי חשק. כל אותו זמן חשה אימא
בדבר, אך בחרה להחריש. עתה, כנראה, לא עמד לה עוד כוחה. היא
פנתה לאריה וברטה ושאלה: "שמתם לב למצב הרוח של אחיכם?"
"זה בגלל המעבר לארץ-ישראל. גם לנו היה מצב רוח כזה
כשהגענו לכאן," שיקרה ברטה.

"זה נכון, אימא," חיזק אריה את דבריה.
"על מי אתם עובדים? מה אני, טיפשה? נכון, כשהגענו לכאן היינו
נרגשים ומבולבלים מהמצב החדש. גם התנאים שאנחנו חיים בהם הם
לא מי יודע מה, אבל אני לא זוכרת שמישהו מאתנו לא אכל, למשל,"
אמרה אימא והסתכלה בנו בציפייה להסבר אחר, משכנע יותר.
שתקנו שלושתנו.

"לא נורא, אני אמצא את התשובה בכוחות עצמי. למעשה, אני
חושבת שאני יודעת," המשיכה אימא.

הסתכלתי בה באריכות. יכול להיות שהיא יודעת?
"אימא," אמר אריה לפתע, מנסה לשנות את תוכן השיחה. "את

יודעת, בונים עכשיו בשכונת קטמון שיכונים לעולים. בעוד שנה, אם ירצה השם, גם אנחנו נקבל שיכון.”
”חלומות בהקיץ”, ענתה אימא.

”למה את אומרת ככה?” נעלב אריה. ”חלק מתושבי המעברה כבר קיבלו שיכונים, ולא תאמיני, אימא, בכל שיכון יש גם בֶּלְקוֹן (מרפסת).”

”במדינה הזו לא מקבלים שום דבר בחינם. את זה למדתי לדעת מהיום הראשון שהגעתי לכאן, השיבה אימא ונימה של ייאוש השתרבבה לקולה. כשדיברה על ”המדינה הזו”, היא נשמעה כמי שמדברת על מדינה זרה ולא על מדינתה שלה. אימא עדיין הרגישה כנטע זר במקום. האומנם עורגת נפשה למקום שבו גדלה? הייתכן שהיא מעדיפה את ארץ הולדתה על פני ארץ האבות?
”אנחנו מקבלים תלושי מזון בחינם, ביקשה ברטה להפריך את טענתה של אימא.

”על מה את מדברת? המדינה הזו רמסה את הכבוד שלנו ולקחה מאיתנו הכול. מה היה חסר לנו בעיראק? הא, מה היה חסר? ויתרנו על הבית והרכוש שלנו - ומה קיבלנו בתמורה? הא, מה קיבלנו? תלושי מזון. מזל שאבא שלך כבר לא חי, אחרת הוא היה מת מצער, השיבה אימא כולה נסערת.

”באמת אימא, הפעם זה רציני. את זוכרת את נסים ששון, האיש מהסוכנות?” ביקש אריה לחזור לנושא השיכון.
”בטח שאני זוכרת. רק צרות הביא לנו האיש הקשקשן הזה, השיבה אימא.

”בקיצור, הוא אמר שבשנה הבאה יש בחירות. אם אני אעזור לו במפלגה, הוא ידאג לנו לשיכון.” אריה הסתכל על אימא ונראה היה שגם הוא לא השתכנע מדבריו.
”שידאג קודם לעבודה לאליאס. נראה אם הוא מסוגל, השיבה אימא בביטול.

”מאיזו מפלגה הוא?” התערבתי בשיחה.
”מפא”י, ענה אריה.

"מה זה מפא"י?" שאלתי.

"מפלגת פועלי ארץ-ישראל," הקדימה ברטה הידענית את אריה.
"מפא"י היא המפלגה השלטת. לחברים במפלגה הזו יש השפעה רבה. לפי הידיעות שיש לי, לנסים יש קשרים טובים והוא בהחלט יכול לעזור לנו," המשיך אריה את ברטה.

"ואני אומרת לכם, שהאיש הוא לא יותר מעסקן פוליטי זוטור שמחפש להתקדם על הגב של אחרים. אנחנו מעניינים אותו כקליפת השום." אימא לא אהבה את נסים. אותו לילה קשה, שבו נלקח אריה לחקירה, נותר חקוק עמוק בזיכרונה.

"אימא, את עושה לאיש עוול נורא. הוא בכל זאת עזר להרבה יהודים לצאת מעיראק, הוא שהשקיע הרבה מאמץ לשחרר את אליאס מהכלא," נעלב אריה.

"אולי אתה צודק. אני כבר לא מצליחה להבין את הבלגן פה בארץ." אימא לגמה לגימה אחרונה מכוס התה, קמה ממקומה והלכה אל מיטתה.

"ספרו לי עוד על פוליטיקה," ביקשתי מאריה וברטה.

כך ישבנו ודיברנו עד חצות הלילה. מהשיחה הזו למדתי לדעת שראש הממשלה, משה שרת, עומד בראש מפא"י, ומנחם בגין הוא המנהיג של מפלגת "חרות" הרוויזיוניסטית. והיו גם "הציונים הכלליים", מפ"ם ועוד כמה מפלגות קטנות אחרות.

במאי 1955, כשהתקרבו הבחירות לכנסת השלישית, סידר לי נסים ששון עבודה, כמו שהבטיח לאריה.

"אימא, לא תאמיני, אבל האיש אמר ועשה. מחר יש לאליאס ראיון עבודה," בישר אריה לאימא בהתלהבות.

"איפה?" התנפלנו עליו כולנו.

"לא יודע. אתה צריך ללכת מחר לפגישה ברחוב המלך דוד."

"השבח לאל," בירך סבא.

"אימא, אמרתי לך שהאיש יכול," הוכיח אריה את אימא.

באותו לילה כמעט שלא עצמתי עין מהתרגשות.

בבוקר השכם עליתי על אוטובוס קו 6 של חברת "המקשר" ונסעתי לבניין ישן וגדול. שכנו בו משרדי ממשלה רבים, שלא יכולתי לדעת את טיבם.

"אתה אליאס?" שאל אותי איש מבוגר כבן שישים ובעל סבר פנים חמורות.

"כן, זה אני," עניתי.

"ידוע לך לאיזו עבודה אתה מגיע?" שאל.

"לא."

האיש נתן לי שאלון למלא. השאלון נכתב בעברית ובערבית, ולכן לא התקשיתי להבין את הכתוב בו ומילאתי אותו ללא קושי.

האיש עיין בשאלון ולאחר מכן שאל אותי אינספור שאלות שונות ומשונות. לאחר שסיים אמר כשחיוך על פניו:

"מעתה אתה חלק מאנשי קהילת המודיעין של מדינת ישראל."

"מודיעין?" נבהלתי, "מה בדיוק התפקיד שלי?"

"ביום ראשון הקרוב תתייצב בבניין הזה. בקומה השנייה, בחדר 224, יחכה לך מר זליקוביץ, שיהיה האחראי עליך. אז גם יסבירו לך מה התפקיד שלך."

כששבתי הביתה, הסתערה עליי אימא, חיבקה אותי, נשקה לי ואמרה:

"מזל טוב, בני! עכשיו, כשמצאת לך פרנסה, אתה יכול גם להתחתן."

הסתכלתי באימא מופתע.

"כן, למה אתה מופתע? אתה הרי מבין שדוריס לא תחכה לך לנצח."

"שוב דיברת עם דוד משה?" שאלתי.

"לא. אבל דיברתי עם דודה רשל," השיבה בחיוך.

"ומה היא אמרה?"

"היא אמרה שלדוריס יש הרבה מחזורים, אבל היא אוהבת אותך ובגלל זה היא דחתה את כולם."

שתקתי.

"לא הגיע הזמן שתשכח אותה?" שאלה אימא לפתע.
נאלמתי. האם אימא יודעת על אודות לילה?
"את מי?" היתממת.
"לילה," השיבה בקצרה.
"לילה?" עשיתי את עצמי מופתע.

"כן, לילה. מהיום שבו היא התארכה אצלנו וראיתי איך אתה מסתכל בה, ידעתי שאתה מאוהב. אבל עכשיו, כשהיא עזבה אותך לאנחות, כדאי שתשכח אותה ותבנה את העתיד שלך עם אישה אחרת."

"אני מנסה, אימא. אני מנסה בכל הכוח, אבל אני לא מצליח לשכוח אותה. לאן שאני הולך הדמות שלה מלווה אותי." הבנתי שאין עוד טעם להכחיש.

"אתמול," המשכתי, "הלכתי עם ברטה לסרט 'מקום תחת השמש' בקולנוע 'אוריינט' (סמדר) במושבה הגרמנית. בסרט שיחקה אליזבת טיילור, השחקנית הכי יפה בעולם. אימא, את מאמינה לי? לא הצלחתי להבין כלום מהתוכן של הסרט. אפילו היופי של הכוכבת לא ריגש אותי. הסתכלתי במסך וראיתי רק אותה," המשכתי.

אימא חיבקה אותי בעוז, הרעיפה עליי אינספור נשיקות ואמרה: "אני מבינה אותך, בן. אהבה נכזבת זה באמת דבר קשה. אבל אני בטוחה שדוריס תהיה פיצוי הולם בשבילך. אני משוכנעת שתהיה מאושר אֶתה."

משפחתו של דודי לא הגיעה למעברה. בדומה למשפחות לא מעטות, הצליח גם הדוד משה להביא אתו ארצה סכומי כסף לא מבוטלים. כסף זה אפשר לו לרכוש דירה מהודרת ברמת גן ואף להשקיע בחנות גדולה לפיצוחים, שאותה הפעילו שלושת בניו. המרחק מירושלים לרמת גן, שנחשב אז למרחק גדול, והעובדה שגרנו בצריף קטן ודל שלא היה אפשר לקבל בו אורחים, לא אפשרו לשתי המשפחות להיפגש. חלפו כבר למעלה משנתיים מאז שהגעתי למעברה ועדיין לא ראיתי את הדוד משה או מי מבני משפחתו. דוריס אמנם לא נשתכחה מזיכרוני, אבל מיעטתי לחשוב עליה. עכשיו

החזירה אותה אימא באחת אל תודעתי.
"אני לא יודע, אימא. תני לי זמן לחשוב על זה. אני מבטיח תשובה
מיד אחרי החתונה של אריה. בכל מקרה, אני מבקש להגיד לה בעצמי
מה שאחליט."

אימא שמעה וקיבלה את תשובתי בשביעות רצון.
את חתונתם של אריה ושלומית חגגנו בצניעות.
נסים ששון דאג לכך שאחי אריה, כחבר מפלגה, יינשא באולם
"תל-אור" ללא תשלום. סבא, אריה ואני נסענו לחנות המפעל של
"אתא" במושבה הגרמנית. המוכרת הקשישה עמלה שעה ארוכה עד
שהתאימה לכל אחד מאתנו מכנסיים וחולצה לפי מיטב האופנה. על
האוכל טרחו אימא, שכנות שהתנדבו לעזור והדודה רשל, שהגיעה
במיוחד מרמת גן. אפילו הדודה סועד הקדימה ובאה מלונדון עם
בעלה ושלוש בנותיה. סועד אפתה עבור האירוע את המאפים
המיוחדים "שרק היא ידעה לאפות", כדברי אימא.
הפגישה עם הדודה הייתה מרגשת. שנים חלפו מאז שעזבה ולא
ראתה איש מאתנו.

"אליאס המתוק, כמה גדלת!" הסתערה עליי הדודה ונשקה לי, כפי
שנהגה לנשק אותי בהיותי ילד.

כשראתה את הפחון שבו התגוררנו, נחרדה.
"אלוהים ישמור, ורדה אחותי. איך אתם חיים במקום כזה?"
גם משפחת הכלה לא טמנה את ידה בצלחת וסייעה ככל יכולתה
להצלחתו של האירוע. אין מה לומר, החתונה הייתה מוצלחת. אפילו
הרב העיראקי, שחיתן את הזוג, ערך את החופה בליווי זמרה ובדיחות
הדעת. כולם היו שמחים ומאושרים. גולת הכותרת הייתה, כמובן,
"התזמורת של אלבר".

אלבר, חברי הטוב, הצטרף לתזמורת של "קול ישראל בערבית"
מיד עם עלותו ארצה. התזמורת התבססה על נגנים שעלו מארצות ערב
השונות, אך עיקר נגניה באו מעיראק. אלבר היה המוזיקאי הבכיר
שבנגנים והאחראי על התזמורת. צלילי העוד, הקאנון והשירים
המקוריים החזירו אותנו לכמה שעות לארץ הולדתנו. כולם שרו ופיזו

עד עלות השחר. גם מצב רוחי היה מרומם.
זה החל במעמד קבלת הפנים, כשהיא נכנסה לאולם לבושה בשמלה שחורה, ארוכה והדורה וחיוך גדול על פניה. היא הייתה יפה וצנועה כתמיד, אלא שהפעם הכינה את עצמה למעמד המיוחד, כמו חזתה אותו מראש. לא נערה עוד, כי אם אישה. לבושה בהידור, מטופחת ומאופרת בעדנה. האיפור מעל לעיניה הגדולות הבליט את יופיין השמימי. יכולתי לטבוע בהן, בעיניים אלה. לרגע הרגשתי כמי שנשאב לתוך אוקיינוס. 'האם אני מתאהב מחדש?' שאלתי את עצמי.
"מה שלומך?" שאלתי אותה כשנשקה על לחיי.
"בסדר גמור. ואיך אתה מרגיש?"
"תודה לאל, גם אני בסדר," השבתי. היא שתקה והסתכלה בי.
"אנחנו נשב ביחד," אמרתי לה והצבעתי על השולחן הקרוב. היא התיישבה מבלי להסיר את עיניה ממני.
לראשונה הבנתי כי הגורל הועיד אותנו זה לזו וזו לזה. הדבר היה ברור לכולם כבר מהיום שנולדנו. רק אני, בטיפשותי, סירבתי להכיר בכך.
את כל ערב החתונה בילינו דוריס ואני בצוותא. לא משתי ממנה ולו לרגע קט. כפי שהבטחתי לאימא, באותו הערב הצעתי לדוריס להינשא לי.
"את מסכימה להתחתן אתי?" שאלתי אותה, כורע ברך לרגליה. דוריס לא ענתה, רק הנהנה בראשה להסכמה ודמעות של אושר מילאו את עיניה התכולות.

פרק 19

עצים ירוקים ומשטחי דשא רחבי ידיים הקיפו את השדרה היפהפייה שבה התגוררה הדודה סועד. הבתים, העשויים לבנים חומות ועטורים גגות רעפים אדומים, דמו זה לזה כשתי טיפות מים, כמו נלקחו מתוך ציור. מרבית תושביה של שכונת איזלינגטון, השוכנת בחלקה הצפוני של לונדון, היו יהודים. בית הכנסת במרכז השדרה וחנויות המזון הכשר היו הסממן הבולט ל"יהדותה" של השדרה המקסימה.

יהודים רבים שעזבו את עיראק בחרו להשתקע כאן ולא בישראל. ניתן היה לחוש בנוכחותם במכולת, באיטליז, בתחנת האוטובוס שבשדרה ובמגרשי המשחקים. מיד כשהיו נפגשים, היו פותחים בשיחה ערה בניב עיראקי, לא חשוב על מה, ו"גילונג'ם" נשמע למרחוק. בהשוואה לאחרים הייתה הדודה סועד תושבת ותיקה בלונדון. לעומת היהודים שבחרו להגיע לכאן מעיראק כאשר נפתחו שערי העלייה לישראל, הגיעו נסים וסועד ללונדון מיד לאחר חתונתם, זמן רב לפני הקמת המדינה.

באיזלינגטון ובלונדון רבתי היו גם יהודים שהגיעו מארצות ערב האחרות, אך עיקר היהדות המקומית הייתה אירופית. הקהילה היהודית באנגליה גדלה מאוד בסוף המאה ה-19, כאשר יהודים שנמלטו מאימת הפרעות ברוסיה היוו חלק גדול מגל ההגירה. גם לאחר עליית הנאצים לשלטון היגרו לאנגליה יהודים רבים, בעיקר מארצות מזרח אירופה. הציונות וארץ-ישראל לא היו בראש מעייניה של היהדות המקומית. לעתים קיבלה אהבת הארץ המובטחת את ביטוייה בהענקת תרומות ותו לא. החיים הטובים והשלווים של העיר המערבית קסמו למהגרים היהודים, וביניהם גם לנסים ולסועד. בנותיהם נולדו כולן בלונדון,

ואנגלית הייתה שפתן היחידה. ערבית ועברית לא ידעו לדבר ואף לא הבינו מילה בשפות אלה. סועד ונסים התערו כל כך במקום, שאפילו בשיחות בינם לבין עצמם, שהתנהלו אמנם בניב עיראקי, שרבבו מילים ומשפטים בשפה האנגלית. גם כאשר דיברו איתי, ניתן היה לחוש בעקבות האנגלית בדיבורם.
לחתונתי לא הגיעו.

“כמה חבל שלא יכולנו להשתתף בחתונה שלך,” התנצלה הדודה.
“אתה יודע שהטיסות לישראל יקרות וקשה היה לנו לבוא תוך זמן קצר כל כך לשתי חתונות.” אך כשראיתי את ביתם המפואר, את מכונית ה“ווקסהול” המהודרת בחניה הפרטית ואת רמת חייהם, הבנתי שאילו רק רצו, היו יכולים להגיע לחתונתי ללא קושי.

כשפגשה בי הדודה לראשונה בנמל התעופה, היה המשפט הראשון שאמרה לי: “מזל טוב, אליאס. שמחתי מאוד לשמוע שנולד לך בן.”
ומיד שאלה בחרדה: “ולמה רעייתך לא באה אתך?”
“היא בחודש התשיעי והעדיפה להישאר בבית,” הסברתי.
הדודה נרגעה.

אכן, הייתי כבר אבא. לפני שנה נולד יחזקאל, ובעוד כמה ימים, אם ירצה השם, תלד דוריס שוב. כן, דוריס היא זו שתלד את ילדי ולא לילה.

כשפגשתי לראשונה את אריה במעבר הגבול מעיראק לטורקיה, הייתה השאלה הראשונה ששאלתי, כמובן, על אודות האישה שאהבתי.
“אני לא יודע מה קרה איתה,” שיקר אריה. למראה פניו העגומות הבנתי שהחמצתי את אהבתי הגדולה.

כחודש לאחר שהגעתי למעברה לא יכול היה עוד אריה לשאת את מראה פניי המיוסרות ושלף מהמגירה מכתב שקיבל מחברו גורגי.
“קח ותקרא. המכתב הזה הגיע אליי לפני חודשיים. אולי אחרי שתקרא אותו יהיה לך קל יותר להבין.”
לקחתי את המכתב וקראתי בשקט:

לאריה חברי היקר, שלום וברכה,

אני מקווה שאתה מרגיש טוב וכך גם כל בני המשפחה. על אף המאמצים האדירים שהשקעתי, לא הצלחתי למצוא את מקומי בארץ הקודש. ניסיתי הכול. הקמתי עסק, עבדתי בעבודות דחק, ניסיתי ללמוד, אך ללא הצלחה. אפילו דינה, הבחורה שאהבתי ואיתה רציתי לבנות את חיי, דחתה אותי בבושת פנים. לכן באתי לידי החלטה לנסות את מזלי הרחק מעבר לים. אם ירצה השם, ביום חמישי, למחרת חתונתה של אחותי, אעשה את דרכי לארגנטינה. לבן דודי ברוך יש שם רשת חנויות בגדים. מכיוון שקשה לו להפעיל את הרשת לבדו, הוא הציע לי להגיע לתקופת ניסיון ולעזור לו. החלטתי להרים את הכפפה ולנסוע. הוריי, אחיי ואחיותיי יישארו פה, ברמת גן.

לצערי, בעניין של אחותי לילה אין אני איש בשורות. אבא ואימא עמדו על כך שהיא תבוא בברית הנישואין וכבר נקבע מועד לחופה. אם לא תהיינה הפתעות, בעוד חודש ימים לילה תהיה אישה נשואה. נראה שאחותי, מסיבות שאינן נהירות לי, נכנעה לתכתיבים שהכתיבו לה הוריי. ניסיתי בכל כוחי להניא אותם מחתונה זו, אך לצערי כשלתי. למיטב ידיעתי, חתנה המיועד מבקש גם הוא לעזוב את ישראל ולהגר למקום אחר. אתה בוודאי יודע שעברו עליה ימים קשים. היא נותרה בשער העלייה במשך שנה תמימה. ישבה שם לבדה והמתינה לשווא לבואו של אחיך. אפילו כשכולנו כבר היינו פה, היא נשארה שם. החיים הקשים לא הרגיעו אותה, עד ליום שבו אבא כפה עליה את דעתו ואילץ אותה לבוא הביתה. בבית, מדי יום ביומו, נהגה לצאת למקומות שונים ומשונים בניסיון נואש לגלות מה עלה בגורלו של אחיך. כששבה הביתה, הייתה מסתגרת בחדרה ומתייפחת.

אריה ידידי, נראה שלשמועה - שלפיה אחיך הוצא להורג בעיראק - יש ממש, אחרת קשה להסביר מדוע הוא לא פה. לבקשתך, העברתי ללילה את תוכן מכתבך, ואכן, המכתב שימח אותה מאוד. היא, שלא

כמו האחרים, טרם השלימה עם העובדה שקרה משהו לאחיד, אך נראה לי שהיא היחידה. זה מוזר. מצד אחד היא קיבלה את הבשורה במכתבך בשמחה שלא ידעה גבול, ומצד שני לא התמרדה נגד החלטתו של אבא לחתן אותה. בעיניי הנסיבות שבהן אחותי מתחתנת הן מוזרות. אפילו אני, אחיה, בשר מבשרה, אינני יודע את הסיבה האמיתית. אולי פעם תתבהר התמונה ואז נדע את התשובה. חברי היקר, מה אומר ומה אדבר? עצוב לי בשביל שניהם, אבל אין לאל ידי להושיע. זהו, כנראה הגורל רצה אחרת. לסיים, אני מקווה שאליאס בריא ושלם, כמו שטענת במכתבך, ושהוא ישוב במהרה לביתו בשלום, אמן ואמן. מקווה לראות אותך בהקדם.

הייה שלום
חברך לתמיד, גורגי

“מה, חשבתם שאני לא בחיים?” שאלתי את אריה מופתע, לאחר שחזרתי וקראתי במכתב שלוש פעמים. “כן. האמת היא, שהידיעות כאילו אתה כבר מת יצאו ברמת גן והגיעו אליי דרך גורגי. נדמה לי שגם דוד משה סיפר שהוא שמע משהו. לאימא, כמובן, לא אמרתי כלום.” “ומה עשית בעניין?” שאלתי. “פניתי לאדון נסים ששון, הכול יכול,” סיפר אריה. “בעזרת הקשרים שלו בישראל ובעיראק הוא ערך בדיקה, והתברר שאתה עדיין נמצא בכלא ‘עמדיקה’ ועוד מעט אתה משתחרר. רק אחרי שנודע לנו שלא שחררו אותך אחרי שתקופת המאסר נגמרה, השיג נסים תקציב מיוחד מהמדינה. בעזרת הכסף הזה הוא שיחד הרבה שוטרים ופקידים כדי שישחררו אותך. מיד כשקיבלתי את הידיעה שאתה בחיים, שלחתי מכתב לגורגי וביקשתי ממנו לספר ללילה.”

“אתה יודע עם מי היא התחנה?” שאלתי בשקט.

"לא. לפי מה שהבנתי, יכול להיות שזה מישהו שבא ממשפחה מוכרת וידועה. האמת, לא עניין אותי בכלל מי החתן, בגלל זה גם לא התאמצתי לדעת עליו," השיב אריה.

"אתה באמת לא יודע?" הטלתי ספק בתשובתו.

אריה הביט בי במבט ארוך, הניח את זרועו על כתפי ואמר: "אחי היקר! אני מציע לך לשכוח אותה. היא כנראה לא אהבה אותך מספיק." "אבל בכל זאת היא חיכתה לי ובכתה בגללי," ניסיתי.

"נשים בוכות בקלות, אבל שוכחות מהר," ענה אריה. תשובתו הכתה בי כמכת ברק. בשרי נעשה חידודין-חידודין.

אחי צדק. האמת כואבת. לילה שכתה ונטשה אותי. היא בחרה להינשא חודש ימים לפני שאריה וששון הכינו עבורי את נתיב הבריחה. היא עשתה זאת בזמן שידעה שלא קרה לי דבר ושאני עתיד לשוב. נזכרתי שוב בפעם המי יודע כמה בשיר ההוא מהשוק, אלא שהפעם הוא נשמע לי מוחשי וכואב יותר מתמיד: "הכתוב בתוך לבך שייך לאחר, לא לי". במילות השיר שהתנגן לו בעצבות בשוק בבצרה הרחוקה, היה משהו מן הנבואה.

למחרת היום, לאחר ארוחת בוקר קלה שהכינה עבורי סוזן, בתה של הדודה סועד, פניתי לצאת מהבית.

"לאן אתה יוצא?" שאלה דודתי בהשתאות.

"לטייל בעיר," שיקרתי.

"אבל אתה לא מכיר את העיר. אולי תחכה לשעות הערב, אז אחת הבנות תוכל לבוא איתך," ביקשה הדודה להניא אותי מלצאת.

"אני אסתדר, דודה. אל תדאגי," הרגעתי אותה ויצאתי לדרכי.

סועד לא ידעה, כמובן, שאת היכרותי עם העיר ערכתי עוד בהיותי בישראל. הכרתי את כל הרחובות במרכז העיר, את תחנות הרכבת השונות, וכמובן, את הדרך שבה הורו לי מפעילי להגיע לבית החולים "University College Hospital", היעד שלי.

ירדתי במהירות במדרגות הרכבת התחתית אל מסדרון צר וארוך, שהוביל אותי לקו "ויקטוריה". התיישבתי בסמוך לחלון ועקבתי

בדריכות אחר התחנות. כשהרכבת עצרה בתחנת "קינגס קרוס", ירדתי
ועברתי לקו "פיקדילי", הרכבת שתביא אותי לכיכר פיקדילי.
האם משימתי תעלה יפה? מוטב שכן. שאם לא, מי יודע מה יעלה
בגורלי. צמרמורת עברה בגופי.

פרק 20

הרכבת התחתית בקו "פיקדילי" עשתה את דרכה במהירות מסחררת ונעה כסופה במעמקי האדמה. הסתכלתי מבעד לחלון. קירות המנהרה המוארים חלפו על פניי ביעף מתחנה לתחנה. "כיכר פיקדילי", הורה השילוט המואר בקרון באחת מהעצירות. זו התחנה שלי. כאן עליי לרדת. ירדתי מהרכבת ויצאתי בחופזה אל הכיכר.

בחוץ היה סגרירי ולח, אף-על-פי שהייתה זו עונת הקיץ. המוני אנשים הלכו ובאו. באמצע הכיכר עמדה מזרקה ובמרכזה פסל של גבר עירום הנישא אל על. "מלאך החסד הנוצרי" קוראים לו, אך הוא נראה יותר כמו ארוס, אל האהבה היווני. מסביב למזרקה קיפצו כאחוזות תזזית המוני יונים וליקטו במקורן גרגירים שפיזרו עבורן בשפע אנשים שטיילו בכיכר. מסביב לכיכר הססגונית הציעו חנויות צבעוניות מכל טוב. המוני קונים צבאו על דלתותיהן ויצאו מתוכן כשהם נושאים שקיות לרוב. התנועה בכבישים, שלא כמו בכזרה או בירושלים, הייתה סואנת. מכוניות פרטיות, מוניות שחורות ואוטובוסים אדומים בני קומתיים נעו ללא הפוגה בצדו השמאלי של הכביש והיוו סכנה של ממש לנו, התיירים.

פניתי לעבר שדרת שפטסברי ומשם המשכתי ברחוב טוטנהאם קורט עד רחוב גרפטון, שבו נמצא בית החולים "University College Hospital". לכאן, אם הדברים יתנהלו על פי התוכנית, אגיע בעוד שלושה ימים, ביום ראשון בערב. מביתם של מארחי ניתן היה להגיע לבית החולים בדרך קצרה יותר, אך חזקה עליי מצוותם של מפעילי להיצמד בדייקנות לתוכנית שנקבעה מראש. חלפתי על פני בית החולים הענק והרמתי את

ראשי למעלה. שש־עשרה קומות ספרתי. בכל קומה היו חלונות רבים, שהעידו על מספר החדרים הרב שבבניין. הספקות החלו לכרסם בי. ומה אם תופיק רשיד אינו מאושפז בבית החולים הזה? וגם אם כן, כיצד אמצא אותו במקום הענק? ונניח שאמצא אותו, האם יזכור אותי? בכל זאת, הרי חלפו למעלה מעשר שנים מאז ראיתיו לאחרונה. ואם כבר אצליח להגיע אליו, האם ישתף פעולה?

המסע ללונדון החל לפני חודשיים, כשזליקוביץ, הבוס שלי, קרא לי לחדרו. בחדר ישבו בפנים חתומות שני אנשים שלא הכרתי. לבושם ההדור ושערם הכסוף הסרוק בקפידה העידו על מעמדם המכובד. "אליאס, תכיר: זה ה', ראש 'המוסד', וזה ר', סגנו. ר' יסביר לך על מה מדובר," אמר זליקוביץ ויצא מהחדר. 'המשימה כל כך סודית, שגם זליקוביץ אסור שיידע עליה,' הייתה המחשבה שעלתה בראשי. "ברחוב שבו גרת בבצרה גר אדם בשם תופיק רשיד. היכרת אותו?" פתח ר' ושאל ללא כל גינוני נימוסים. "כן," עניתי.

"כמה הכרתם?" המשיך ר' ושאל. "מעט מאוד, בעיקר ממשחקי ילדים ברחוב. פעם אחת, אחרי שאבא מת, הוא בא לחנות שלנו בזמן שהייתי שם וקנה בדים לאימא שלו." "נו, ואיך התייחסת אליו?" התערב ה' בשיחה. "יפה מאוד. הוא אפילו התעכב בחנות ושתה כוס תה אתי ועם אחי."

"טוב מאוד, טוב מאוד," ה' נראה מרוצה. "לידיעתך, אליאס, האיש הזה הוא ראש מחלקה חשובה בשירות הביטחון העיראקי," אמר ר'. "בגיל כזה צעיר?" התפלאתי. זכרתי שתופיק היה מבוגר ממני בשנה או אולי שנתיים, לא יותר. "הדוד שלו הוא אחד מהמקורבים לבריגדיר עבד אל-כרים קאסם, השליט של עיראק," הסביר ר', המתין וחכך בדעתו כיצד להמשיך את השיחה.

"אנחנו מייעדים לך משימה חשובה מאוד," אמר לבסוף ה'.
"אני מתאר לעצמי, אם שניכם טרחתם והגעתם עד לכאן," השבתי.
"לפי הידיעות שבידינו, תופיק אמור להתאשפז בעוד כחודשיים
לטיפול תרופתי מורכב בבית החולים 'University College Hospital'
שבלונדון. התפקיד שלך יהיה לחבור אליו ולבדוק אם קיימת אפשרות
לקבל ממנו מידע על מה שקורה בעיראק."
נאלמתי. האם ר' מציע לי להיות סוכן ריגול? משום-מה לא בחר ר'
להשתמש במונח "מרגל". האם עשה כך כדי שלא לעורר בי חששות
באשר לסכנה הכרוכה בביצוע המשימה שיועדה לי? מאז שגויסתי
לשירות לפני כארבע שנים הסתכם כל תפקידי בהאזנה לתחנות רדיו
ששידרו בשפה הערבית ובניסיון לדלות מידע מתוך השידורים. עבודתי
הייתה פשוטה, שגרתית ומשעממת. עתה שמחתי על האפשרות
שנקרתה בדרכי לשנות את מעמדי.
"איך בדיוק אני אמור לעשות את זה?" הקשיתי.
"אל תדאג," חייך ר', "יסבירו לך הכול. אותנו מעניין לדעת אם
אתה מעוניין במשימה."
"כן, בשמחה," עניתי בביטחון.
"טוב מאוד," סיכם ה' את השיחה, ושניהם קמו ויצאו.
במשך חודש שלם שהיתי במחנה אימונים סודי אי-שם בארץ.
לימדו אותי כיצד להתנהג כשאני נמצא בחו"ל וכיצד לפעול במקרה
שזהותי תיחשף. אפילו אנגלית הספקתי ללמוד, בעיקר את המילים
שהיה חשוב שאדע. תפרו לי סיפור כיסוי של ביקור אצל דודתי סועד
והכינו אותי באופן מושלם למשימה שעבורה נקראתי לחדרו של
זליקוביץ. באותו זמן, למען האמת, נראתה לי המשימה פשוטה וקלה
לביצוע. לא ידעתי עדיין מה כוחו של אותו כדור קטן וכחול ומהי
הסכנה הטמונה בו.

לפני רדת החשיכה שבתי לביתה של דודה סועד בשררת איזלינגטון.
בשעת ארוחת הערב סיפר לי נסים בהתלהבות על הכדורגל האנגלי
ועל קבוצת "טוטנהאם הוטספר" הלונדונית. אמנם אהבתי כדורגל, אך

על אודות הכדורגל באנגליה, "מולדת הכדורגל", ידעתי מעט מאוד. "בשבת הקרובה 'טוטנהאם' מארחת את 'לידס יונייטד', ואנחנו נלך ביחד למשחק," הודיע לי נסים. הסכמתי מיד. בתדריך שקיבלתי ערב צאתי נאמר לי לנהוג בטבעיות ולטייל בבירה האנגלית באופן ספונטני, ומובן שביקור במגרש הכדורגל הוא אך טבעי למטייל הישראלי. "עד יום ראשון תעשה בעיר ככל העולה על רוחך. מיום ראשון בצהריים תיצמד לתוכנית ואל תסטה ממנה. ראה, הוזהרת!" היה המשפט האחרון שנאמר לי. משחק הכדורגל בשבת ענה על הדרישות. בשבת בצהריים נסעתי עם נסים במכונית ה"ווקסהול" שלו ל"וייט הארט לייך", מגרשה הביתי של "טוטנהאם". ביציעים ישבו אלפי צופים נלהבים. נסים ואני התיישבנו בחלקו התחתון של היציע, שהיה עמוס באוהדיה של הקבוצה המקומית. במחצית הראשונה של המשחק עשו כוכביה של "טוטנהאם" ככל העולה על רוחם במגרש והביעו שלושה שערים. השירה ביציעים שבהם ישבו האוהדים המקומיים בקעה לשמים ולא פסקה אף לרגע קט. בהפסקה קמתי ממקום מושבי, ובעודי מתמתח הרמתי את ראשי לעבר חלקו העליון של היציע. לא ייאמן! מרחוק ראיתי את סלים, חברי מילדות. לא ראיתיו מאז שנפרדנו לפני שעלה לישראל. נזכרתי בנסיעה לקברו של עזרא הסופר. מהרגע שבו חזרנו מאותה נסיעה, היה סלים כמו זר לי. הוא בחר להתחמק ממני, וגם כשנפגשנו, המעיט במילים. כך עשה עד שעלה לישראל. ערב עלייתו לישראל חיבק אותי ואמר: "להתראות בישראל, חברי הטוב." כל ניסיונותי לאתר אותו בארץ עלו בתוהו. אפילו אלבר לא ידע היכן הוא. "נעלם כמו בלעה אותו האדמה," נהג לומר. עכשיו ראיתיו. הוא עמד שם, בולט בחזותו, גבוה מעל כולם. לרגע נדמה היה שגם הוא מסתכל לעברי ורואה אותי. "סלים!" צעקתי ורצתי במהירות במעלה המדרגות, היישר אל חלקו העליון של היציע. עייף ומתנשף הגעתי למקום שבו עמד אך לפני שניות ספורות. סלים לא היה שם. הלכתי ושבתי כאחוז טירוף. עליתי וירדתי שוב ושוב בניסיון נואש

למצוא אותו, אך לשווא. סלים נעלם "כמו בלעה אותו האדמה",
כדברי אלבר.

אולי טעיתי? אולי זה לא הוא, אלא מישהו אחר, דומה לו במראה?
לא, לא ייתכן. את סלים, האיש הגדול והמיוחד הזה, יכולתי לזהות
בנקל ממרחק רב. חזרתי למקום מושבי.

במחציתו השנייה של המשחק כבר איבדתי עניין. רק שתי שאלות
ניקרו במוחי ללא הפסק ולא נתנו לי מנוח: האם סלים הבחין בי? ואם
כן, מדוע נעלם?

ברור היה שהוא האיש. אף-על-פי שראיתיו בפעם האחרונה לפני
למעלה משמונה שנים, לא היה לי ספק כי האיש שעמד שם, במעלה
היציע, היה חברי סלים.

חזרנו הביתה אל דודה סועד.

"דודה, את זוכרת שכשהייתי ילד היה לי חבר טוב שקראו לו סלים,
בן של משפחת נחמיאס, שגרה ברחוב שלנו?" שאלתי.

"אני דווקא זוכרת את זה שהיה מנגן בעוד, " השיבה.

"נכון, זה אלבר. סלים היה ילד גבוה ורחב. הוא היה חבר טוב שלי
ושל אלבר."

הדודה סועד התאמצה להיזכר. לבסוף אורו פניה והיא אמרה:

"כן, אני חושבת שאני זוכרת משהו. היה לו שיער מתולתל ואף
גדול. למה אתה שואל?"

"לא תאמיני, דודה. אני חושב שהוא גר פה, בעיר. תהיתי אם פגשת
אותו פעם, במקרה, " הסברתי.

"לא נראה לי, " השיבה.

"לא נורא, " סיכמתי את השיחה.

הדודה סועד ניחנה בזיכרון טוב. שנה לאחר שיחתנו שלחה לי
מכתב ובו סיפרה שפגשה את סלים.

יום ראשון בבוקר. רגע ההכרעה התקרב, ואצלי עלה מפלס ההתרגשות
לממדים מדאיגים. חשתי היטב את רגליי רועדות.

"אתה מרגיש טוב?" שאלה אותי דודתי רגע לפני שיצאתי מביתה.

“אתה נראה לי חיוור.”

“אני מרגיש מצוין. אני פשוט נרגש לקראת הטיול לסקוטלנד.”
כדי להסביר את היעדרותי בימים הקרובים סיפרתי לדודתי שאני יוצא לטיול בן כמה ימים בסקוטלנד.

“הו, סקוטלנד ארץ יפהפייה. אתה תיהנה שם מאוד,” אמרה הדודה והוסיפה בצחוק: “רק שלא תפגוש שם את המפלצת מלוך נס.” יותר לא הוסיפה לשאול.

יצאתי במסלול שנקבע לי מראש. בדרכי הוצאתי את שקית הניילון הקטנה שהייתה חבויה עמוק בתוך כיס מכנסיי מאז יצאתי מישראל. בתוך השקית היה חבוי כדור קטן וכחול, עטוף בקפידה בתוך נייר שקוף. את הכדור הזה אבלע בדיוק בשעה חמש וחצי בערב. אם הכול יתנהל כשורה, יביא אותי הכדור הזה היישר אל חדר המיון של בית החולים.

הגעתי לכיכר “פיקדילי” בשעה היעודה. הסתכלתי בשעון. השעה שלוש וחצי. עוד שעתיים בדיוק. ישבתי באחת ממסעדות היוקרה שבכיכר. אכלתי לשובע ולאחר הארוחה עשיתי את דרכי אל השדרה המובילה אל בית החולים. העפתי שוב מבט בשעון. עוד חצי שעה. התיישבתי על ספסל בגן הסמוך לבית החולים. בגן היו ילדים רבים שקועים במשחקים שונים. מסביבם עמדו האמהות והסתכלו משועשעות בילדים, שצרחו בהנאה. הבטתי שוב בשעון. עוד חמש דקות. חשתי היטב כיצד מאיץ לבי את קצב פעימותיו.

“בליעת הכדור חייבת להיעשות בשיבה. אסור שתעשה זאת בעמידה. בליעת הכדור בשעה שאתה עומד מסוכנת מאוד,” הזהיר אותי פעמים אינספור המפעיל שלי.

הסתכלתי שוב בשעון. עכשיו, עכשיו זה הזמן. בידיים רועדות הוצאתי את הכדור מהשקית. הסתכלתי בו שוב ושוב. ‘כדור קטן ותמים. במה הוא יכול להזיק לי?’ הרגעתי את עצמי בשעה שהנחתי אותו על קצה לשוני. אחר שניות ספורות בלעתי עמוק לתוך גרוני ומשם חשתי כיצד הכדור מזדחל אל תוך בטני. לא הייתה כבר דרך חזרה. המשכתי לשבת. מאומה לא קרה. חלפו כעשר דקות, עד שהחלו

להופיע מיחושים קלים בבטני התחתונה. עוד דקה חלפה, ואז, ללא הודעה מוקדמת, נתקפתי בכאבים עזים שלא חשתי מעודי. זרם של קיא פרץ מגרוני ואגלי זיעה כיסו את כל גופי. מתוך הערפילים יכולתי לראות את ההמון שהקיף אותי ולשמוע מישהו אומר:
"אמבולנס, להזמין מהר אמבולנס."
איבדתי את הכרתי.

כשפקחתי את עיניי, מצאתי את עצמי בחדר המיון של בית החולים "University College Hospital". הרופא שבדק אותי היה לבבי ונחמד.
"קרה לך משהו לא ברור וקיבלת זריקה לשיכוך כאבים. ערכנו בדיקות מקיפות, אך לעת עתה אין אנו יודעים ממה בדיוק אתה סובל, לכן המלצתי לאשפז אותך במחלקה הפנימית להמשך בדיקות," אמר באנגלית רהוטה שלא הבנתי, אך מישהו דובר עברית תרגם עבורי.
כשהתעוררתי בפעם הבאה, חלפו כבר הכאבים, אך המשכתי להעמיד פנים שאני מתייסר. בתוך-תוכי חשתי תחושה של התעלות והתרוממות רוח. חלקה השני של התוכנית הוכתר בהצלחה.
בבוקר המחרת הגעתי למחלקה הפנימית. רק אז תהיתי מה היה עולה בגורלי לו הייתי נשאר על הספסל בגן, או חלילה, האמבולנס היה מפנה אותי לבית חולים אחר.
לימים נודע לי, כי מפעילי לא השאירו כל מקום לטעות. האדם שהזעיק את האמבולנס, נהג האמבולנס והרופא בחדר המיון היו כולם בעלי תפקידים מטעם "המוסד". כל אחד מהם ביצע את תפקידו על פי תוכנית שתוכננה מראש בקפידה רבה, בלי לדעת דבר וחצי דבר על אודות המשימה העיקרית. הזריקה ל"שיכוך כאבים" שהרופא הזריק לי בחדר המיון, הכילה נוגדנים לכדור שבלעתי.
"אם לא היית מקבל את הזריקה, לא ברור איך היית גומר," הסביר לי בצחוק מפעילי.
כשהוא אמר זאת, לא צחקתי כלל וכלל. חשתי היטב ברעד המטלטל את גופי.

פרק 21

הערב שירד לאטו על השדרה הסואנת של רחוב ביאליק ברמת גן השרה על דיירי הרחוב רוגע ושלווה. עצי הפיקוס שצמחו משני צדי השדרה עטפו בענפיהם הגדולים את העוברים והשבים בחום ובאהבה. נערות ונערים, נשים וגברים, לבושים בבגדי חאקי קצרים ונעולים בסנדלים נסו על נפשם אל הרחוב מתוך הבתים שלהטו מחום היום. בעוד השלווה יורדת על רחובות העיר, הרחבה של כיכר "אורדע" כמו הקיצה משנתה זה עתה. במרכז הרחבה שכן בית הקולנוע "אורדע" וסביבו אנשים רבים, שנהרו למקום מכל קצות העיר. בתי הקפה, המסעדות והגלדריות, שהיו מלאים עד אפס מקום, הציעו לבאים מכל טוב: משקאות קרים וחסמים, כריכים, סלטים, עוגות, גלידה ועוד. בסמוך לכיכר היה "קפה שדרות", שאירח בעיקר את אנשי "הפרלמנט העיראקי". הקפה, בבעלותו של "ברוך השמן", שעלה מבגדד, משך אליו את כל דוברי הערבית. ברוך כבר לא היה שמן, אך הכינוי שדבק בו עוד בהיותו ילד שמן בבגדד ליווה אותו גם כאן. הדיאטה החריפה שגזר על עצמו, אשר הפכה אותו לגבר רזה ונאה, לא מנעה מאתנו להמשיך ולכנותו "ברוך השמן". ברוך לא נעלב. אדרבא, הוא קיבל הכול באהבה ואף נהנה להסביר לכל מי שחפץ בכך מדוע "ברוך השמן" הוא למעשה רזה.

לבית הקפה של ברוך היו באים בעיקר עולים מעיראק. היינו יושבים שם שעות רבות ומנהלים שיחות ערות על מה שהיה שם, בארץ הולדתנו, ועל מה שיהיה פה, בארץ-ישראל. דיברנו בערגה על החיים שהשארנו מאחורינו בבצרה, במוסול, בארביל או בבגדד, איש-איש וסיפורו. לעתים קרובות ניתן היה לראות מי מאתנו מספר את סיפורו ומזיל דמעה. אז היה ברוך השמן ניגש אליו, טופח בעוצמה על שכמו ואומר:

”די לבכות. מספיק בכינו שם, על נהרות בבל. פה, אצל ברוך, אין לבכות, יש רק לצחוק.”

למשמע דבריו היינו פורצים בצחוק רם ומתעודדים. לעתים קרובות, בעיקר בימי חמישי, היה ברוך מארגן חבורת נגנים. כולם משלנו, עיראקים. השירה והנגינה היו מחזירות אותנו לכמה שעות לארץ שממנה באנו. בשעות אלה סחפו קולות הזמר שבקעו מבית הקפה את השומעים כמו מחלה מידבקת, והמונים נהרו אל הרחבה שלידו. בין הנגנים שהגיעו למקום היה מעת לעת גם אלבר. כשאלבר היה מגיע עם תזמורתו, היה בית הקפה מלא וגדוש. אפילו הרחבה הסמוכה של קולנוע ”אורדע” כמו התכווצה סביב בית הקפה, והכול נהרו לשמוע את הנגינה המופלאה, אפילו תושביה האשכנזים של העיר. לא רק לשמוע, אלא אף לראות. בשיאה של ה”חפלה” היינו פוצחים בריקודי דבקה מסורתיים. אחר כך היו מגיעות הנשים אל מרכז הרחבה ומפליאות בריקודי בטן ספונטניים. המוזיקה הייתה כה סוחפת, שאפילו דוריס הביישנית התמסרה ככל הנשים לצלילי העוד, הקאנון, הכמנג’ה (כינור) והדנבוק (תוף). בחצות, לאחר שכולם כבר עייפו, הייתה התזמורת מנגנת ושרה את שיריהם הנוגים של כוכבי הזמר העיראקים, מילו חממה ונאזם אל-עזאלי. אז היינו מצטרפים כולנו לשירה הנוגה, כמו מבכים את עברנו שלא ישוב עוד.

ב”פרלמנט העיראקי” פגשתי לראשונה את הוריה של לילה. באחד הערבים ישבנו דוריס, אני ועוד כמה חברים מסביב לשולחן, משוחחים בלהט ולוגמים בהנאה תה עם נענע. בעודנו ישובים, נכנסו אל בית הקפה הוריה. כשאביה ראה אותי לראשונה, הוא החוויר כסיד ולחש משהו באוזנה של רעייתו, שאף היא נראתה נבוכה. בצעד מהוסס ניגשו אליי השניים ודרשו בשלומי. קולם היה כה חלוש, עד כי בקושי יכולתי לשמוע אותם. כשפגשתי בהם שוב ושוב, השתוקקתי לשאול אותם על אודות בתם, אך לא העזתי. הכאב הצפוי בתשובתם היה למעלה מכוחותיי.

את דוריס זוגתי אהבתי. הייתה זו אהבה אחרת, שונה מזו שידעתי בעבר. דוריס הייתה, כצפוי, רעייה למופת, נאמנה ומסורה לביתה,

לבעלה ולתינוק שזה עתה בא לעולם. היא עשתה הכול כדי להשביע את רצוני. גם אני תרמתי את חלקי להצלחת נישואינו, ובכל הזדמנות נתתי ביטוי לאהבה שרחשתי לה. חיינו התנהלו בשלווה וברוגע. כשיחזקאל נולד, הוא האיר את הבית באור חדש, שנשקף מעיניו החומות. הקשר ביני לבין דוריס התחזק ואהבתנו גדלה. כעבור חצי שנה סיפרה לי דוריס שהיא בחודש השני להריונה. עתה נהיה משפחה של ממש.

אינספור פעמים התחבטתי בשאלה אם אפשר לאהוב יותר מאישה אחת ב-בזמן. אהבתי לדוריס הייתה ברורה לי. באותם ימים לא יכולתי לתאר לעצמי את חיי בלעדיה. אך כמה מוזר, עם כל האהבה לדוריס לא חדלתי ולו ליום אחד, לשעה אחת, לרגע אחד, לאהוב את לילה ולחשוב עליה. בהיותי בגפי, במהלך היום בעבודה, בנסיעה באוטובוס ובעיקר כשעליתי על יצועי, הייתי מהרהר בה. הנה אני פוגש בה בשוק ההומה של בצרה או רואה אותה מגיעה לשדה שבו נהגתי לרעות את הכבשות של עיסאם. יותר מכול ניקרה במוחי השאלה מה גרם לה להפנות עורף לאהבתנו ולהינשא לגבר אחר. מהיכרותי איתה היה ברור לי שהייתה זו החלטה שלילה קיבלה בעצמה. ידעתי שאף אחד לא יכול היה לכפות עליה החלטה כזו. אם כך, מדוע עשתה זאת? מה גרם לה, חודש לפני שיצאתי לחופשי, לארוז את חפציה ולנטוש את הארץ שכה אהבה וחלמה עליה? מה הייתה הסיבה שבעטייה הפנתה עורף לאיש שאהבה כל כך? "לא נורא, אהוב שלי, הלוואי שנזכה להתחתן בארץ-ישראל," נזכרתי במשפט שאמרה לי.

דוריס ידעה על אודות לילה. נראה לי כי היא חשה היטב בייסורים שהתייסרתי מדי יום, אך מעולם לא אמרה דבר. זמן קצר לאחר חתונתנו בא אליי יצחק גיסי ואמר לי בקול עצוב:

"אתה יודע, אליאס, שדוריס יודעת על הסיפור שלך עם לילה."
כשדוד משה היה מתארח אצלנו שם, בבצרה, היה יצחק מצטרף אליי לבית הכנסת. שם פגש את לילה לראשונה ומיד שאל:

"מי הבחורה היפה הזו?"

"שלא תעז לחשוב עליה!" ענה לו אלבר.

“למה?” שאל יצחק במבוכה.
“היא הבחורה של אליאס,” ענה אלבר בקול צוהל.
מובן שהשבעתי את יצחק לא לספר את סודי לדוריס.
יצחק כאב את כאבה של אחותו, אך הבטיח לא לספר לה דבר. כך
החריש יצחק במשך שנים רבות, וכל זאת בעודו רואה כיצד אחותו
ממשיכה לפתח תקוות שווא לגביי.
רק כשהייתי בכלא ואיש לא ידע מה עלה בגורלי, נשבר יצחק וסיפר
לאחותו את דבר אהבתי ללילה. דוריס שמעה, חרקה שן, אך המשיכה
לאהוב אותי ולייחל לאהבתי, כמו לא ידעה דבר. כשראיתי בחתונה
של אריה, צנועה וענווה, ועם זאת בולטת באצילותה וביופייה, הבנתי
לראשונה שאין אישה ראויה ממנה לזכות באהבתי.

אל רחוב ביאליק ברמת גן הגענו, דוריס ואני, חודשים ספורים לאחר
החתונה. המשרה שקיבלתי בשירות הממשלתי וסיוע נדיב של הדוד
משה אפשרו לנו לרכוש דירה בת שני חדרים במרכז הרחוב. אימא,
אריה וברטה נשארו בירושלים. אריה רכש בעזרת סיוע ממשלתי דירה
בשכונת קטמון, לא הרחק מהדירה שקיבלה אימא מחברת “עמידר”.
ברטה המשיכה לעשות חיל בעבודתה במשרד החוץ, התקדמה
והתמנתה כמנהלת מחלקה. משכורתה הלכה ותפחה, והיה בה די על
מנת שתוכל להרשות לעצמה לשכור דירה בשכונת היוקרה בית הכרם.
בדירה ששכרה התגוררה עם חברה שהכירה לאחרונה במסגרת
עבודתה.

סבא אליאס לא זכה לעבור דירה. חודש לאחר שבני יחזקאל נולד,
הוא החזיר את נשמתו לבורא. דור הולך ודור בא, וסבא כמו המתין
לתורו. בבוא הרגע קם והלך.

אימא - היא שסיפרה לי בבכי שסבא הלך לעולמו והוא באמצע
משחק שש-בש עם חברו חיים זקן. הוא לקה בלבו ונפל מכיסאו בעודו
אוחז בידו האחת את קוביות המשחק שכה אהב ובידו האחרת את
המחרוזת הצהובה.

אד-דוניא בַּת־דָּחַק עֲלֵינָא (העולם מהתל בנו). נזכרתי שוב במשפט

שסבא נהג לעשות בו שימוש לרוב. נדמה לי שבמקרה של סבא הוא שהיתל בעולם. הוא חי חיים שלווים ודבר לא ערער את שלוותו. הפעם היחידה שראיתיו כועס הייתה בשדה התעופה בכצרה.

”מְלִיחַ עֲרָפְתּוֹ אֶל בֵּית” (טוב שידעת היכן הבית), נזכרתי בדבריו של סבא כשהייתי עולה לירושלים לבקרו, כלועג לזמן הרב שחלף מאז הביקור הקודם. ברמת גן חשתי שסבא עדיין חי ונושם בירושלים ורק מחכה לי שאבוא.

כך נפטר סבא, ואימא נותרה לבדה.

לא בכל השבתות, אך בכל החגים היינו נאספים כולנו בדירה הקטנה של אימא וחוגגים בשירה ובסיפורים. כשהיינו חוזרים לבתינו, נותרה אימא לבדה. הפרידה מאיתנו הייתה קשה עליה, אך הייתה קשה עוד יותר לנו, ילדיה.

”אל תדאגו, הייתה מרגיעה אותנו בשעה שהיינו קמים ללכת. ”אריה גר קרוב, ואם אזדקק למשהו, לא אהסס לבקש ממנו עזרה.” בהיותה תמיד לב לבה של המשפחה, הייתה אימא רגילה לכך שהכול נע סביבה. לפתע, בפרק זמן קצר מאוד, הפכה לאישה בודדה. בתחילה ניסה אריה לשדל את ברטה להישאר עם אימא.

”תישארי עם אימא, ביקש אריה. ”כשתתחתני, תעזבי.”

אריה חשב לתומו שחתונתה של ברטה היא עניין של זמן בלבד. תכף יבוא החתן המיועד, והכלה היפה והחכמה תיפול לזרועותיו כפרי בשל.

ברטה לא שעתה לתחינותיו של אריה. היא התעקשה לעזוב את הבית והייתה נחושה בדעתה לא להתחתן.

”גם אני רוצה חיים משלי, הסבירה.

אכן, לברטה היו לבסוף חיים משלה. בשקט והרחק מכל הלשונות הרעות היא קשרה את חייה עם ציפורה, חברתה לדירה. בכל פעם שביקרתי בדירתה, סיפרה לי כמה היא מאושרת. על פניה ניכר הדבר היטב.

גם עתה חשבתי לתומי כי היא תתגורר עם ציפורה לזמן־מה, עד שתמצא את בחיר לבה. התמונה התבהרה לי רק כעבור שנים מספר.

באחד מביקוריי אצל אימא היא קראה לי לחדרה.
 "אליאס, יש לי בקשה ממך," אמרה בשקט. "בעוד יומיים אחותך
 בת שלושים ושתיים והיא עדיין רווקה. אני מבקשת ממך שתלך
 ותברוק למה היא לא מתחתנת."
 "ניסית בעצמך?" שאלתי.
 "כן. שאלתי אותה. היא התפרצה עליי בכעס ולא הבנתי למה.
 חשבתי בהתחלה שאריה יתערב, אבל במחשבה שנייה, עדיף שאתה
 תעשה את זה. היא יותר פתוחה אליך מאשר אל אחיך."
 כך עשיתי. באחת השיחות שניהלתי עם ברטה בעת שביקרתי
 בדירתה אמרתי לה:
 "ברטה אחותי האהובה, את יודעת שאישה, ככל שהיא מתבגרת,
 קשה לה להביא ילדים לעולם. אני חושש שהגעת לגיל שבו את חייבת
 להתחתן, אם את רוצה להביא ילדים לעולם."
 היא הביטה בי מופתעת.
 "אתה באמת לא מבין?" שאלה, מאוכזבת.
 שתקתי. חששתי לומר דבר שיביך אותה.
 "תסתכל סביבך. אתה לא רואה? אני חיה פה עם אישה, ואתה
 מדבר אתי על נישואין וילדים," אמרה בקול כואב.
 "בעיניי מאוד הגיוני שבחורה שעדיין לא התחתנה תגור עם אישה
 אחרת. אלא מה? עדיף שבחורה צנועה תגור עם בחור כשהיא עדיין
 רווקה?" שאלתי בניסיון למצוא הצדקה לדבריי הקודמים.
 "אני מצטערת, אחי, אבל זה לא המקרה. אני לא אוהבת גברים. אף
 פעם לא אהבתי אותם." קולה של ברטה רעד. משא כבד של שנים
 רבות התפרק בשברירי שניות.
 ישבתי ושתקתי. לא ידעתי את נפשי. איזה עיוור אנוכי. אחותי
 האהובה, שידעה עליי הכול, כאבה את מכאוביי, התענגה על סיפורי
 אהבותיי - ואני... אני, לא ידעתי עליה דבר.
 "נכון שאתה מאוכזב?" היא הביטה בי במבט נוגה, כאילו אני הוא
 שעתיד לחרוץ את גורלה לשבט או לחסד.
 'נו, עשה כבר משהו!' כעסתי על עצמי, אך גופי כמו היה משותק,

לא נע ולא זע. אחותי המשיכה להסתכל בי בשתיקה ובעיניה החלו להיקוות דמעות. רק אז, למראה פניה הבוכיות, כמו הקצתי משנתי, קמתי באחת ממקומי, אספתי אותה אל חיקי בחיבוק עז ואמרתי בלהט:

“אני כל כך אוהב אותך, אחותי, שלא אכפת לי מה את עושה. כל זמן שאת מאושרת, אני מאושר.”

ברטה התכווצה בזרועותי והמשיכה לבכות, אלא שהפעם נראה היה כי הזילה דמעות של אושר.

“תישאר לארוחת ערב,” ביקשה בשעה שניגבה את דמעותיה. “יש לי כל כך הרבה לספר לך.”

נשארתי לארוחת ערב. אחר הארוחה ישבנו ברטה, ציפורה ואני והעלינו זיכרונות ילדות. השיחה הייתה כה מרתקת, עד שלא חשנו בזמן החולף. השחר הפציע. בבוקר, כשחזרתי לרמת גן, חשתי צער גדול. צער על החמצה של שנים רבות, שבהן הייתה ברטה כמו אסורה בבית האסורים - ואני, אחיה, בשר מבשרה, הייתי הסוהר. מאותו יום יצאה ברטה לחופשי.

באוטובוס, בדרך חזרה לרמת גן, הרהרתי רבות באשר לתשובה שאתן לאימא. האם לומר לה את האמת על אודות בתה? עדיף שלא, חשבתי. ממילא היא לא תבין על מה אני מדבר. בעיראק לא הייתה התופעה מוכרת. אפילו אני, איש “העולם הגדול”, לא הבנתי למה ברטה מתכוונת בשעה שסיפרה לי על אודות נטיותיה.

אם כך, לא נותרה לי ברירה אלא לשקר לאימא. בצעירותי שיקרתי לה בדבר הארוחות שהייתי אוכל אצל מרווה. עתה איאלץ לשקר לה שוב. תחושתי הייתה קשה, אך כאמור, ברירה לא הייתה לי. כשהגעתי הביתה, ישבה דוריס במרפסת הבית וחיכתה לשובי.

“איך היה בעבודה?” שאלה בראותה את פני הנפולות. בעבודה כשלי אך הגיוני היה שאגיע בבוקר. עבדנו בשלוש משמרות. היינו יושבים ליד מקלטי הרדיו בניסיונות בלתי פוסקים לדלות מידע כלשהו. משמרות בוקר, ערב ולילה, איש-איש ומשמרתו. לפעמים, כתוצאה ממחסור בעובדים, היינו יושבים בהאזנה שתי

משמרות ברציפות. בתום משמרת לילה הייתי שב הביתה בבוקר.
"לא הייתי בעבודה. אתמול, כשנגמרה משמרת הבוקר, נסעתי
לירושלים לבקר את ברטה. אני מצטער שלא יכולתי להודיע לך קודם
שאני נוסע."

סיפרתי לדוריס את כל מה שעבר עליי אצל אחותי ועל לבטי
הקשים באשר לאימא. דוריס האזינה בסבלנות, וכשסיימתי, הביטה בי
בעיניה הכחולות, הטובות וחייכה.

"אל תגידי לי שידעת!" הזדעקתי.

"טיפשון שלי. אתה שוכח שאחותך היא לא רק גיסתי, אלא קודם
כול בת הדוד שלי. בתור בנות דוד היינו מאוד קרובות זו לזו. הסוד
שלה ידוע לי עוד מבצרה, מגיל שש-עשרה, אני חושבת."
"ולא אמרת לי כלום."

"הייתי צריכה?" שאלה דוריס.

"למען האמת, לא," השבתי וביקשתי, "ספרי לי איך זה קרה."
"באחת הפעמים שביקרנו אצלכם ברטה ואני הסתודדנו בחדר
שלה. דיברנו על כל מיני נושאים, ופתאום היא התוודתה בפניי ואמרה:
"את יודעת, דוריס? כבר הרבה זמן אני נגעלת מגברים."

"ואיך הגבת?"

"הייתי בהלם. לא הבנתי מה היא אומרת. עד אז לא ידעתי שאישה
יכולה לאהוב אישה אחרת. אחרי שהסבירה לי, התקוממתי. 'איך
אפשר בלי גבר?' אמרתי לה. 'הרי אישה צריכה להיות אימא, ובלי גבר
אי-אפשר להרות. את לא רוצה להיות אימא?"

"ומה היא ענתה?"

"היא כיסתה את הפנים בידיים, פרצה בבכי ואמרה: 'אני מאוד
רוצה להיות אימא, אבל אני לא מאמינה שאוכל פעם לחיות עם גבר.
נגזר עליי למות ערירית."

דוריס שתקה לזמן-מה ולאחר מכן סיכמה את השיחה: "ניסיתי
לשנות את הדעה שלה. אמרתי לה שאני אעדיף לחיות עם גבר נבזה
מאשר עם אישה הגונה. בשבילי להביא ילדים לעולם זו תכלית הקיום
של כל אישה."

דוריס אכן השתוקקה להיות אם. כשנודע לה לראשונה כי היא הרה, לא היה גבול לשמחתה. כשהחלו סיבוכים הקשורים להריון, נאלצה לשכב במיטה מחשש לחיי הוולד. הלידה הייתה קשה מנשוא. במשך שעות רבות התפתלה במכאוביה, אך קולה לא נשמע. בגבורה מעוררת הערצה נשאה את המכאובים ועברה את הלידה ללא כל טרזניה. כשיחזקאל, או חזי, כפי שקראנו לו בקיצור, יצא לאוויר העולם, חיכה דוריס חיוך גדול, אחזה בו בשתי ידיה והצמידה אותו אל חיקה. אושרנו היה כפול ומכופל: לא רק חבלי הלידה שעברה דוריס באו אל קצם, אלא גם נמוג החשש שמא ילקה הוולד במום כלשהו בשל היותנו בני דודים. "התינוק בסדר גמור," בישר לנו הרופא, אחרי שבדק אותו מכף רגל ועד ראש. אבן נגולה מלבנו.

"אני רוצה שתקרא לו בשמו של אביך. אני מרגישה שזו משאלת הלב של אמך," קבעה דוריס. שמחתי על כך מאוד.

כשאימא ראתה אותי לראשונה, היא אימצה אותי אליה ובשפתיים רועדות אמרה: "כמה טוב לראות אותך, יחזקאל." אימא הניחה בעדינות את הנכד הפעוט בעריסתו, רכנה אליו ונשקה קלות על פניו העדינות. ההריון הנוכחי עבר עד כה ללא בעיות מיוחדות. יודעות דבר סיפרו לדוריס כי הפעם היא נושאת ברחמה בת.

"הבטן שלך רחבה ונוטה למטה, וזה סימן לבנות," אמרו לה. בחודש התשיעי להריונה יצאתי מהארץ, הותרתי את דוריס לבדה וכרסה בין שיניה. האם גם לידה זו תסתיים בשלום? "אל תצטער," אמרה לי דוריס כשראתה אותי מצר על כך שקיבלתי על עצמי את התפקיד החדש. "אני אסתדר בכוחות עצמי, מה גם שנראה לי שתספיק לחזור עד הלידה."

להספיק לחזור ללידה, זו הייתה משאת נפשי עתה. להשלים את משימתי בלונדון ולשוב הביתה בשלום. שם, ברמת גן הרחוקה, אולי כבר מחכה לי בת, או שמא יהיה זה בן נוסף?

פרק 22

התיישבתי על "מיטת חוליי". מבעד לחלון הקומה התשיעית של בית החולים נפרס נוף חלקה הדרום-מזרחי של העיר לונדון בכל יופיו והדרו. נהר התמזה נשק משני צדדיו לבתים הרבים שנבנו על גדותיו. השמש שהחלה לעלות השתקפה היטב מתוך מי הנהר הצלולים ושטפה באורה את העיר העצומה. העיר לונדון, שזה עתה נעורה משנתה, דמתה לענק הקם מרבצו. נחשולי אדם החלו לנוע ברחובות העיר, כשחלקם הגדול נבלע אל תחנות הרכבת שבמעמקי האדמה. תחנות האוטובוס היו עמוסות נוסעים, שעמדו והמתינו להסעה בסדר מופתי. מרחוק ניתן היה לראות בבירור את בניין הפרלמנט הלונדוני ולצדו את השעון האגדי, ה"ביג בן". המראות ממרומי חדרי היו מרהיבים מאין כמותם. בבית החולים פנימה התרוצצו רופאים ואחיות בלבן בין החדרים ללא ליאות וחיפשו מזור לחולים הרבים. אני הייתי אחד מאותם חולים.

בשעה עשר בדיוק נכנסה לחדרי אחות ופניה חמורות סבר. "Pull up your sleeve. We need a blood sample", אמרה באנגלית שלא הבנתי. היא נטלה את זרועי, אחזה בה בחוזקה, הפשילה את שרוולי ונעצה את המחט עמוק אל תוך הווריד. הדם ניגר אל תוך צינור דק ומשם נשאב אל המבחנות השונות.

"We shall have the results tomorrow morning", הוסיפה ביושב ואספה בחופזה את המבחנות אל תוך שקית שנשאה את שמי. האחיות הלכה. עתה התפנית להרהר בהמשך ביצועה של המשימה. כיצד אני נפגש עם תופיק?
עד כה התבצעה המשימה בהתאם לתוכנית פשוטה, שתוכננה

מראש ובוצעה בקלות יחסית. עתה הגיע החלק המורכב של אותה תוכנית, שיעמיד במבחן את כושר האלתור שלי. מעתה תלויה הצלחתה של המשימה בי, וכי בלבד.

האם אצליח לעמוד בביצועה? האם אצליח לאתר את האיש ולדובב אותו?

יומיים. כן, רק יומיים הוקצו לי להשלמת המשימה. 'הזמן קצר והמלאכה מרובה', חשבתי לעצמי.

חלפו שעתים. ההמולה במחלקה הייתה עדיין רבה. אחיות אצו במסדרון, הלכו ובאו והגישו לחולים את ארוחת הצהריים. אחת האחיות הניחה על מדף עץ, סמוך למיטתי, מגש עמוס מאכלים. נטלתי סכין ומזלג וטעמתי. האוכל היה קר וטעמו תפל. אכלתי מעט. אחר כך ביקשתי לנטוש את מיטתי ולערוך סיור היכרות במחלקה הפנימית.

"אסור לך לרדת. עלה מיד בחזרה אל המיטה!" נזעקה האחות הראשית, שראתה אותי מנסה לרדת מן המיטה. חזרתי לשכב.

במשך כל אותו הערב היו מחשבותיי נתונות לאיש, שאחריו נשלחתי להתחקות, ולדרכים שבהן אוכל ליצור עמו קשר. חשיכה ירדה על בית החולים, ואט-אט נדמו קולות השאון מסביב. שקט ושלווה ירדו על המחלקה. בלילה נדדה שנתי. 'אתה חייב להספיק ולסרוק את השטח לפני עלות השחר', שיננתי לעצמי. בשעה אחת אחר חצות הזדחלתי אל מחוץ למיטה. החולים האחרים בחדרי ישנו זה כבר.

יצאתי למסדרון. הוא היה ארוך ורחב וחדרי במרכזו. לאן אפנה? ימינה? שמאלה? בחרתי לפנות ימינה.

לאחר שעה ארוכה, שבה סרקתי כמעט את כל החדרים במחלקה, שבתי אל חדרי. את חדרו של תופיק לא מצאתי. מחר יום חדש, ואולי יהיה זה יום מוצלח יותר. עליתי על יצועי, אך שנתי המשיכה לנדוד. רק לפנות בבוקר הצלחתי להירדם. כשהתעוררתי, הייתה השעה קרובה לאחת-עשרה. אוי ואבוי! חצי מהיום אבד לי בשינה. איזה בזבוז של זמן יקר! קפצתי בזריזות מהמיטה ויצאתי בחופזה אל המסדרון. הפעם לא אמרה האחות הראשית דבר, אף שנעצה בי עיניים סקרניות. 'אתמול פניתי ימינה. היום אפנה שמאלה', החלטתי. פניתי שמאלה

והלכתי לאורכו של המסדרון. כך עברתי מחדר לחדר ותרתי אחר האיש האבוד. לשווא. לתופיק לא היה זכר. חלפו שעתיים של חיפושים, האיש טרם נמצא, ואני כמעט אמרתי נואש. הייתכן שמפעילי טעו, והאיש המבוקש אינו מאושפז במחלקה זו? הספק החל לכרסם בתוכי. אם כך, אלך לחדר האחיות ואשאל. כן, כך אעשה. האחיות יידעו את התשובה. אין לי ברירה, שהרי אם לא אעשה זאת והאיש לא יימצא, תיכשל המשימה, והמאמץ הרב שהושקע בה ירד לטמיון. ניגשתי לחדר האחיות. בחדר הייתה המולה רבה, כמו בחדר מלחמה. רופאים ואחיות אחוזי תזזית יצאו ושבּו, דיברו ורשמו. עמדתי מחוץ לחדר והמתנתי שמישהי מהאחיות תתפנה, אז איכנס פנימה ואשאל. בעודי עומד ומהסס, באה לי הישועה מן השמים.

“שומו שמים! אני לא מאמין. עיניי רואות, ואני מתקשה להאמין. אליאס, מה אתה עושה פה?” הקול מאחוריי נשמע מוכר. תופיק ראשיד! האם זה קולו של האיש שאני מחפש? כן, הקול קול תופיק. לא היה לי ספק בכך. הסתובבתי מיד לאחור. תופיק ראשיד עמד שם מלוא הדרו וחיוך גדול על פניו.

“תופיק, זה אתה! יפה שזכרת אותי אחרי כל כך הרבה שנים מאז שנפגשנו בפעם האחרונה, החמאתי לו לאחר שהתאוששתי מן ההלם. כן, זה אני ולא אחר. שתדע לך, ידידי היקר, גם אם היו עוברות חמישים שנה, הייתי זוכר אותך. איך אפשר לשכוח אותך ואת המשפחה הנפלאה שלך?” אמר וחייך בגאווה. להמחשת הזיכרון הטוב שבו נחן הוסיף בהתלהבות: “בפעם האחרונה שבה נפגשנו שתייתי תה אתך ועם אחיך אריה בחנות שלכם בשוק, ברובע אל-עישאר. אתה זוכר את השוק?”

“ודאי שאני זוכר. איך אפשר לשכוח את השוק של בצרה?!” ענית בהתרגשות. מראות השוק וקולותיו שבו ועלו בדמיוני. אפילו ריחותיו המבושמים הגיעו עד לקצה חוטמי.

“שתדע לך, אחי, השוק הוא לא כמו שהיה. מאז שאתם, היהודים, עזבתם אותו, אנשים כבר לא באים אליו כמו פעם,” אמר תופיק בעצב. “והעיר, מה השתנה בעיר?” שאלתי בסקרנות.

"העיר נראית כמעט כמו קודם, אבל האווירה היא לא כמו שהייתה. אחינו השיעים השתלטו על העיר והקנאות הדתית מאיימת להרוס אותה." בקולו של תופיק ניכרו הצער והכאב. הסתכלתי בו. פניו שזופות, אפו גדול, ושפם עבות וקצר עיטר את שפתו העליונה. מעל האף הבולט שהזדקק במרכזו פניו בערו עיניים שחורות וגדולות. תופיק נראה מבוגר מגילו. אותות המחלה שבה לקה ניכרו היטב על פניו. "לא השתנית. היית צעיר ויפה תואר וככה נשארת," ביקשתי להחמיא לו שוב. פניו של תופיק אורו. "גם אתה, לא חסר," צחק וצבט על לחיי, כמו הייתי נער. "מה אתה עושה בבית החולים? אתה בריא?" שאלתי בקול מלא דאגה.

"הבריאות שלי זה סיפור ארוך שהתחיל עוד כשהייתי ילד," הרצינו פניו.

"מה קרה, איש יקר? למה אתה עצוב? ספר לי." תופיק היסס לשבריר של שנייה ואחר אמר: "כאן רועש מדי. בוא נלך לחדר שלי, נשתה קפה עם הל, נאכל בקלוואה ונשוחח בשקט." תופיק ראשית נפל ברשתי. כן, הוא נפל ברשתי כפרי בשל, או שמא נפלתי אני ברשתו? הרי תופיק הוא ראש מחלקה במשרד ההגנה העיראקי, ואולי הוא שטמן לי פח? 'עליי להישמר מהאיש הזה,' חשבתי.

הלכתי אחריו ברגשות מעורבים, חושש מן העתיד לבוא. מטעמי ביטחון היה חדרו מרוחק, בקצה המסדרון. למולי תופיק הוא שמצא אותי. 'אל החדר הזה לא הייתי מגיע בזמן הקצר שנותר לי,' חשבתי לעצמי.

"זה החדר שלי," אמר תופיק בגאווה. הוא פתח את דלת החדר והזמין אותי להיכנס פנימה.

החדר היה גדול ומרווח ובו כל מה שנחוץ כדי להנעים את זמנו של חולה. מיטה גדולה ולצדה שולחן ושני כיסאות. מעל המיטה מקלט רדיו, ולצדה דרגש קטן עשוי עץ ועליו מכשיר טלפון משוכלל.

"אז מה מביא אותך אל בית החולים באנגליה? בישראל אין בתי חולים?" היה תופיק הראשון לשאול.

"מה אני אגיד לך, ידידי היקר? הגעתי לכאן לטיול קצר, ופתאום, אתמול בערב, התחילו לי כאבי בטן חזקים. חשבתי שאני מת. איבדתי את ההכרה, וכשהתעוררתי, כבר הייתי פה." סיפרתי בדרמטיות. "ומה אתך? לא סיפרת לי מה אתה עושה פה?"

"אל תשאל, אליאס, אחי וידידי הטוב. בארצנו האהובה תפס אותי איזה חיידק לא מזוהה, שאף אחד לא ידע מהו, והיה חשש גדול שאני הולך למות. המדינה הטיסה אותי לכאן בדחיפות, כי הרופאים בעיראק הם גלמים ולא ידעו איך לטפל בי. שבוע ימים הייתי חסר הכרה." "ואז?" שאלתי, מרותק.

"כמו שהגעתי לכאן, הכניסו לי כמויות עצומות של אנטיביוטיקה. אחרי שבוע של טיפולים אינטנסיביים חזרתי להכרה. הרופאים פה טוענים שהחיידק הזה היה בגוף שלי עוד כשהייתי ילד ועד היום לא נפטרת ממנו. יש חשש שהחיידק הארוך יתקוף אותי עוד פעם. אם זה יקרה, לא בטוח בכלל שאני אשאר בחיים." פניו של תופיק נעצבו לפתע.

"הו אלוהים," הגבתי בתדהמה מעורבת בהתפעלות. "אל תדאג, אליאס. יהיה בסדר. אני אצא מהמצב הזה," ביקש תופיק לעודד את עצמו ללא הצלחה יתרה.

"והמחלה שלך לא מידבקת?" התחלתי לחשוש. "לא. אחרת היו מאשפזים אותי בחדר מבודד. בקצה-קצהו של המסדרון, בצד השני שלו, יש שלושה חדרי בידוד. שלא תעז להתקרב אליהם. זה מסוכן. השמועות אומרות שבחדרים האלה שוכבים אנשים, אלוהים ישמור, שחולים במחלות מאוד מידבקות," התרה בי תופיק. "ומה זה החדר הזה? איך זכית בחדר כזה מהודר?" שאלתי בהתפעלות בניסיון לנתב את השיחה לכיוון שיש בו תועלת. תופיק, אולי מתוך הרגל, הביט לכל עבר ואחר כך פתח את דלת החדר והסתכל החוצה, לימין ולשמאל. "אני ראש מחלקה חשובה בשירותי הביטחון, ובגלל זה אסור לי בשום אופן להיות עם אחרים,"

לחש באוזני לאחר שנעל את הדלת.

"ולארח אותי זה לא מסוכן?" שאלתי, מעמיד פני נבהל.

"אתה מסוכן, חברי הטוב? לא ולא. אתה ידיד נעורים," הכריז תופיק בקול ופרץ בצחוק גדול.

"את ארוחת הצהריים תאכל אתי," קבע בפסקנות לאחר שנרגע מן הצחוק שבו נתקף, והוסיף: "את הארוחה הזאת לא תשכח הרבה זמן." זהו, כעת הדברים ברורים. תופיק רואה בי יעד שיש לכבוש. הייתכן כי השעות שלו כאן, כמו השעות שלי, אף היא מקורה במעשה רמייה? אולי גם הוא נשלח לכאן במטרה לגייס מרגלים? הארוחה הדשנה שהבטיח לי היא אמצעי, שבו הוא משתמש על מנת להוליך אותי שולל. התחלתי לחשוש. האם יש הצדקה לחששותיי?

"ומה אתה עושה בישראל? ממה אתה מתפרנס ואיפה אתה גר? ספר לי," שאל בסקרנות בשעה שהמתנו לארוחה.

הנה, האיש כבר מתחיל בחקירה. נבהלתי.

"אני... יש לנו חנות בדים בעיר רמת גן, דומה לחנות שהייתה לנו בבצרה," הצלחתי לשקר.

"ואיך רמת גן? ספר לי עליה. האם היא דומה לעיר האהובה שלנו?" המשיך תופיק לשאול והגביר את חששותיי.

"רמת גן עיר מאוד יפה, אבל אין עוד עיר בעולם כמו העיר הנהדרת שלנו," אמרתי, ובצליל קולי ניכרו היטב סימני הערגה.

"אָח יָא רָב, כמה את יפה, בצרה. יפה עד כאב," הגביר תופיק עוד יותר את געגועי לעיר הולדתי.

"אתה יודע, ידידי היקר? אני מתנחם בזה שברמת גן יש הרבה עיראקים. הם התאספו מכל הארץ שלנו," אמרתי בניסיון לנחם את עצמי. כך הפלגתי בסיפורים על אודות עיר מגורי. סיפרתי לו על "הפרלמנט העיראקי" ועל החפלות, השירים והריקודים. אחר סיפרתי לו על אלבר ותזמורתו. כשנזכר באלבר, נעצב לפתע תופיק ומחה דמעה מעיניו.

"אני זוכר איזה יופי הילד המחונן הזה ניגן על העוד. ספר לי עוד עליו," התחנן.

"יש תחנת רדיו שנקראת 'קול ישראל בערבית'. בתחנה הזו תוכל
 לשמוע את התזמורת ואת אלבר," אמרתי וסקרתי בפניו את יצירותיו
 של חברי. תופיק שתה בצמא כל מילה, וכשסיימתי, אמר:
 "לא תאמין למה שאני אגיד לך עכשיו, ידידי אליאס. אתם,
 היהודים, חסרים לנו מאוד. בלעדיכם בצרה היא לא אותו הדבר.
 הכלכלה בקרשים, בכל מקום יש שחיתות ומרמה, ואין מי שיעזור.
 כשאתם הייתם בעיר, הכול הלך יופי."
 תופיק צדק. לפני עלותם לישראל היו היהודים עמוד התווך של
 הכלכלה בעיראק. היו ביניהם פקידי ממשל שעסקו בתכנון ובפיתוח,
 יועצים לראשי המדינה, בנקאים וסוחרים. ליכולתם המיוחדת היה ערך
 סגולי רב. רק בהיעדרנו השכילו בעיראק להבין את החשיבות
 שהייתה לנו כשהיינו שם.
 כך שוחחנו שעה ארוכה, עד שהוגשה לנו ארוחה לחדר. הארוחה
 הייתה כיד המלך ודמתה לארוחות המוגשות במסעדות יוקרה ובבתי
 מלון, בוודאי לא לארוחות המוגשות למאושפזים בבתי חולים. אפילו
 תה ומיני מאפים מתוקים הגישו לנו. ישבנו ואכלנו לשובע.
 בתום הארוחה מזג תופיק קפה עבורנו, כפי שהבטיח, והחל לתת
 דרור ללשונו. מדבריו למדתי לדעת, כי הוא חרד לעתיד לבוא וכי הוא
 שואף שגורלו לא יהיה תלוי בחסדיהם של אחרים אם תשוב מחלתו
 ותתקוף אותו.
 "הפעם המדינה שלחה אותי לכאן וככה היא הצילה את החיים שלי,
 אבל לך תדע אם המחלה תתפרץ עוד פעם, אם המדינה תעזור לי כמו
 שהיה עכשיו," חזר והלין בפניי.
 האיש חשק בכסף, הרבה כסף, לא רק כדי שיעניק לו תחושת
 ביטחון, אלא גם ובעיקר למימון החיים הטובים.
 "המשכורת שלי היא משכורת רעב. איך אני יכול מהמשכורת הזו
 לטייל בעולם, לצאת עם נשים, לאכול אוכל טוב וליהנות מהחיים?
 חיים רק פעם אחת, ואני מבטיח לך, אחי אליאס, שאני אחיה את
 החיים שלי כמו שצריך. אני אביס את החיידק הארור ואז אני אצא
 לעשות חיים בכל העולם," הביע תופיק בגלוי את משאת נפשו.

“ומה היית מוכן לעשות בשביל כסף?” שאלתי לבסוף.
“חוף מלהרוג אני מוכן לעשות הכול,” השיב לשביעות רצוני, ואני
שחררתי אנחת רווחה. משימתי הגיעה לסיומה המוצלח.
לפני שנפרדתי ממנו התחבטתי בשאלה אם כדאי לי לשאול על
אודות ח'אלד. אולי הוא מכיר את שכני מהעיר בצרה? הלוא גם
ח'אלד, כמו תופיק, עובד בשירות הביטחון העיראקי.
לאחר מחשבה נוספת החלטתי שעדיף לפסוח על השאלה כדי לא
לעורר את חשדו של האיש. ההזדמנות להתחקות אחר שכני מימי
ילדותי חמקה לה. נפרדתי מהאיש החביב. האם העתיד יפגיש בינינו
שוב?
כששבתי ארצה, דיווחתי למפעילי שהקרקע לגיוסו של תופיק
בשלה. ניתן להתחיל בשלב השני, שבסופו יגויס האיש כסוכן ריגול
למען מדינת ישראל.
“בשביל זה דרוש לכם כסף, הרבה כסף,” סיימתי את הדיווח
למפעילי.
“אל תדאג! כסף לא יהווה מכשול,” השיב מפעילי בחיוך, כשהוא
אינו מסתיר את שביעות רצונו מתוצאות העבודה שביצעתי.
שנים מספר לאחר אותה משימה נחת בישראל טייס עיראקי שערק
עם מטוסו מדגם “מיג 21”. האם היה זה תופיק שסייע בידו של
הטייס?

פרק 23

האוטובוס בקו 57 של קואופרטיב "דן" שירך את דרכו באטיות מרגיזה מתל אביב לרמת גן.

בתוך האוטובוס, שהיה דחוס בנוסעים רבים, היה חם ולח והנשימה הייתה קשה, קשה מנשוא. הכרטיסן עב הכרס וחסר הסבלנות דחק בנו, הנוסעים, להיכנס פנימה ולהקל במעט על הצפיפות בחלקו האחורי של האוטובוס.

"תיכנסו פנימה, תיכנסו פנימה. מה יש פה שכולכם נאספים דווקא כאן?" גער בנו בקול נרגז בעוד אגלי זיעה ניגרים ממצחו.
"עבודה מחורבנת. תיסע - תחזור, תיסע - תחזור," שב ורטן מתחת לשפמו במהלך כל הנסיעה.

אכן, הנסיעה באוטובוס מתל אביב לרמת גן וחזרה בחודשי הקיץ היא סיוט. החום והלחות, הצפיפות בתוך האוטובוס והמרחק הרב הפכו את הנסיעה לבלתי נעימה, וזאת בלשון המעטה. 'ואם לנו, הנוסעים, קשה הנסיעה, לכרטיסן היא בוודאי קשה שבעתיים, חשבתי לעצמי. במהלך הנסיעה הרהרתי מדוע הצמידו לנהג האוטובוס מאוורר שהקל עליו את מלאכת הנהיגה, בעוד את הכרטיסן האומלל הותירו בחלקו האחורי של האוטובוס נתון לחסדי מזג האוויר.

לעתים קרובות, על מנת להימנע מנסיעה מתישה בצהרי היום, הייתי מבקש לצאת לפעילות לילית. אחרי שחזרתי מאנגליה קיבלתי תפקיד חדש. לא עוד האזנה לרדיו, אלא תפקיד מרתק יותר, שהיה כרוך בנסיעות רבות ברחבי הארץ ואף מחוצה לה.

האוטובוס עצר לבסוף בתחנה הסמוכה לביתי. בסמוך לתחנה ניצב הקיוסק של בלה. החשתי צעדיי אליו.

"גזוז בטעם פטל, בבקשה. ושתהיה כוס גדולה," ביקשתי מבלה כשאני מתנשם בכבודות.

"יו, מיין האר (כן, אדוני), כבר אני מכינה לך," אמרה. בלה הייתה אישה חמה ולבבית. ניצולת שואה הייתה, מהעיירה קאזימיש שבפולין. את העברית העילגת שבפיה תיבלה במילים ובמשפטים בידיש, גרמנית או פולנית. באחת הפעמים שבהן הכינה עבורי כריך עסיסי, סיפרה לי את קורות חייה בתקופת השואה וכיצד ניצלה מן התופת הנוראה.

"כל משפחה שלי, אבא, אימא, אחים ואחיות מתו ביבשת הרעה ההיא. כולם מתו במחנות ההשמדה. עכשיו אני לבד," סיכמה בעצב וחשפה בפניי מספר שנותר מקועקע על זרועה, עדות אילמת ונצחית לזוועה הגדולה שהתרחשה שם.

עכשיו עמדה בלה והכינה עבורי כוס גזוז. "תודה לך," אמרתי. חטפתי מידה את הכוס ובגמיעה אחת לגמתי מן הנזול הצונן והקופצני. הוקל לי. "עוד כוס אחת, ושתהיה הפעם בטעם משמש," ביקשתי. עדיין הייתי צמא.

"חם, חם מאוד. אני למכור גזוז הרבה מאוד. הלוואי ככה גם מחר," בלה נשמעה מרוצה.

"בבקשה, גברת בלה, רק לא עוד יום כזה. אני מבטיח לך שגם מחר, אפילו אם יירד החום, אני אשתה אצלך גזוז," אמרתי ונטלתי מידה את הכוס השנייה.

שוב לגמתי בשקיקה מן המשקה המתוק. "תודה לך, גברת בלה," אמרתי ושילמתי לה עשרים גרוש. בכניסה לבניין שבו התגוררתי ראיתי את מוטקה הדוור. מוטקה, איש חרוץ וחביב, פנה אליי ונתן בידי צרור גדול של מכתבים. אחד מהם צד מיד את עיניי. על המעטפה התנוסס בול אנגלי. "אולי זה מכתב מסלים?" הייתה המחשבה הראשונה שחלפה בראשי. הפכתי את המעטפה. לא, זה לא סלים. זה מכתב מהדודה סועד. 'מזור', חשבתי, 'מה יש לה, לדודה, לחדש לי?'

פתחתי את המעטפה וקראתי:

אליאס בן אחותי היקר, שלום רב!

אני מקווה שאתה מרגיש טוב וכך גם דוריס ושני ילדיך המתוקים, חזי וורד. שמעתי שלדוריס הייתה שוב לידה קשה, אך לבסוף, השבח לאל, הכול בא על מקומו בשלום.

אני כותבת לך מכתב זה, כהמשך לשיחה שהייתה לנו לפני כשישה חודשים, כשביקרת אצלנו, בעניין החבר שלך סלים. אז ככה, לפני יומיים טיילתי להנאתי עם שתי בנותיי בפארק סנט גיימס. היה יום יפה ובפארק היו המוני אנשים. מרחוק ראיתי מישהו מוכר מטייל ולידו שני ילדים קטנים. כשהתקרבתי אליו, זיהיתי את חברך מילדות, סלים. לא ניתן היה לטעות. הכרתי אותו מיד על פי קומתו הגבוהה, שערו המקורזל ואפו הגדול. הוא כמעט ולא השתנה. פניתי אליו ושאלתי אותו אם הוא מזהה אותי. לרגע נדמה היה לי שהוא נרתע ממני, אך לאחר היסוס קל הוא אמר לי שאכן הוא מזהה אותי כדודה שלך. בתחילה הוא שאל לשלומך ואחר כך סיפר לי שהוא נשוי ליהודייה, ילידת המקום, ויש לו שני בנים ובת. בשלב זה הציג בפני בגאווה שני בנים תאומים. כששאלתי אותו איפה אשתו והילדה, הוא גמגם דבר־מה, שלצערי לא הצלחתי להבין. מה שמשך את תשומת לבי במיוחד הייתה נימת קולו בשעה שדיבר על אודות רעייתו. קולו השתנה והוא נשמע מדוכדך. ייתכן שאשתו חולנית, או אולי היה זה משום שהתחתן עם אחת שהיא לא "משלנו"?

כשנפרדנו, ביקש ממני למסור לך דרישת שלום חמה ואמר שהוא מאוד מצטער שלא הזדמן לכם להיפגש מזה זמן רב. למעשה, הוא אמר לי שלא נפגשתם מאז שהוא עזב את בצרה. בעיניי החברות שלכם היא נפלאה, ומאוד נעצבתי לשמוע שלא נפגשתם זמן כה רב. בקיצור, הוא ביקש ממני את כתובת מגוריך והבטיח לכתוב לך. נעניתי לבקשתו, ואני מקווה שאין לך התנגדות לכך. לבסוף, רגע לפני שפנה לדרכו, הוא רכן לעברי, נשק לי על לחיי והלך. המשכתי לעקוב

אחריו ודומני שראיתי אותו מוחה דמעה.
אם תשאל לדעתי, האיש מיוסר, מיוסר מאוד. דבר-מה מציק לו.
אולי מפני שאינו גר בישראל ואולי מסיבה אחרת. לא ניתן לדעת.
זהו, כאן אני מסיימת.
תמסור את אהבתי לאחותי היקרה וכן לאריה, לאשתו, לאשתך
ואחרונה חביבה - לברטה. מה קורה לה? היא לא רוצה להתחתן?
להתראות, בן אחותי, ונשיקות לילדים.

אוהבת אתכם מאוד

דודה סועד

חזרתי וקראתי במכתב שוב ושוב. שמתו לב במיוחד לפסקה שבה
סלים גילה רתיעה כאשר פגש בדודתי. נזכרתי במפגש שלא התממש
באיצטדיון הכדורגל. גם שם סלים נעלם. האם סלים מתחמק ממני? אם
כן, מדוע? הייתכן שחברות אמיצה, שנמשכה שנים, נמוגה כלא
הייתה? סלים מיוסר, כך כתבה דודתי. אם כך, מה מייסר אותו כל כך?
אדרבא, אם הוא סובל, מן הראוי שימצא את נחמתו אצל חברו, הלא
כך? התעלומה סביב סלים והתנהגותו הלכה וגברה ולא נתנה לי מנוח.
באותו היום החלטתי שאת התעלומה הזו יש לפתור. את התשובה
אמצא בכוחות עצמי. יש לי האמצעים והיכולת להגיע עד אליו. אהפוך
עולמות עד שאמצא אותו. חשבתי ועשיתי.
תחילה, באמצעות קשרי בעבודה, פניתי למשטרת הגבולות.
ביקשתי לבדוק את התאריך שבו ירד סלים נחמיאס מן הארץ.
להפתעתי גיליתי שסלים יצא מהארץ וחזר אליה מספר פעמים לא
מבוטל; אך מה שהפתיע אותי יותר מכול הייתה העובדה, שהוא יצא
מהארץ לא רק לאנגליה, אלא גם לגרמניה, לכמה ארצות אחרות
באירופה ואף לברזיל וקניה. קניה, מה לסלים ולקניה? התפלאתי.
הייתכן שסלים עוסק במסחר חובק ארצות וזו הסיבה לנדודיו?
ואולי הוא סוחר בדברים אסורים, סמים או נשק, למשל? ואולי אף הוא
גויס לשירותי הביטחון הישראליים?

בדקתי אם היה לבדו או עם רעייתו. לא, בכל הטיסות שבהן טס הופיע רק השם "סלים נחמיאס". אפילו לאחר חתונתו טס סלים תמיד בגפו. השאלה מדוע ראה צורך לבוא לישראל מספר כה רב של פעמים נותרה בגדר תעלומה. ניסיונותיי לדעת יותר לא צלחו. עתה לא נותרה בידי ברירה אלא להמתין ולראות אם סלים יכתוב לי, כפי שהבטיח לדודתי סועד. אם לא, אני אסע אליו. בי נשבעתי, אני עוד אקיש על דלת ביתו שם, בלונדון.

חלף שבוע, חלף חודש, חלפה כחצי שנה - וסלים, כצפוי, לא עמד בהבטחתו. שום מכתב ממנו לא הגיע. נותר לי רק להמתין להזדמנות שתיפול בידי. ואכן, זו לא איחרה לבוא.

מומי היה בן זוגי ומפקדי לפעולות מיוחדות. בכל פעם שנדרש לבצע פעולה מחוץ לישראל, היה מצרף אותי אליו. איש חכם, עשוי ללא חת, שלא נרתע מלבצע כל משימה, תהא מסוכנת ככל שתהיה. הוא היה מבוגר ממני בתריסר שנים, סוכן מיומן ומנוסה, שפעל במשימות ביטחוניות עוד לפני קום המדינה. ערב אחד, עם רדת החשיכה, הגיע מומי לביתי.

לאחר שלחץ את ידי בחמימות, חיבק את דוריס ונשק לה, כמנהגו, על שתי לחייה.

"תכיני לאליאס מזוודה קטנה. מחר אנחנו יוצאים מהארץ למשימה קצרה של כמה ימים. אל תדאגי. למיטב ידיעתי זו משימה פשוטה," אמר מומי לדוריס.

"לאן אתם נוסעים?" התעניינה דוריס.

"תאמיני לי, ידידתי, אני לא יודע. נראה לי שמדובר בפגישה קצרה, החלפת מידע ותו לא. ע', הבוס שלנו, אמר לי שמטעמי זהירות נדע לאן אנחנו נוסעים רק מחר, לפני העלייה למטוס," ענה מומי. למחרת היום מצאתי את עצמי בפעם השנייה בחיי על מטוס שעשה את דרכו מתל אביב ללונדון.

רגע האמת מתקרב. חשתי כיצד לבי מאיץ את קצב פעימותיו. במהלך הטיסה סיפרתי למומי על סלים. סיפרתי לו הכול, החל

בסיפורי הילדות, החברות האמיצה וכלה במסתורין שאפף את סלים ואת התנהגותו המוזרה. אמרתי למומי שאני רוצה מאוד לפגוש את סלים, אך לא הצלחתי לאתר את מקום מגוריו.

“אל תדאג! תן לי חצי יום מזמן הנחיתה ואני מאתר את הכתובת שלו.”

אמר ועשה.

המטוס נחת. אנחנו בשדה התעופה “היתרו”.

“חכה כאן כמה דקות. אני תכף חוזר,” אמר מומי והלך. אף שעמד הרחק ממני, יכולתי להבחין בו מנהל שיחה קולחת עם קצין משטרה מקומי. לאחר מכן דיברו שניהם בטלפון. מיד לאחר שמומי סיים, הוא קרא לי להצטרף אליו. יצאנו אל מחוץ לטרמינל. בחוץ ההמולה רבה. מוניות, מכוניות ואוטובוסים לרוב יוצאים ובאים, ואנשים נושאים מזוודות ענק נעים לכל עבר.

“בוא מכאן, בוא מכאן,” קרא מומי והוביל אותי לדרך צדדית. בצד הדרך עמדה מכונית “אוסטין” קטנה, שאספה אותנו אל מלון בלב העיר.

לאחר שסיימנו לפרוק את המזוודות בחדר, יצא מומי מהמלון ושב כעבור מחצית השעה.

“חצי יום ביקשתי. אתה רואה? עברה רק חצי שעה,” אמר מומי. הוא החזיק בידו פתק, ולפני שהגישו לי עיין בו וקרא את הכתוב: “נחמיאס סלים, מאונדפילד רוד 22, סטמפורד היל, לונדון, אנגליה. טלפון מספר 020-7402-3111.”

מומי העביר לידי את הפתק. אחזתי בו בחוזקה. רגע האמת קרב. למחרת בערב סיימנו, מומי ואני, לבצע את המשימה שלשמה נשלחנו על הצד הטוב ביותר. מומי היה שבע רצון.

“עכשיו אתה יכול לבקר את החבר שלך. אני בטוח שתגלה שהפתרון לתעלומה יותר פשוט מממה שיכולת לחשוב.”

“אני, לא כמוך, מרגיש שהפתרון קצת יותר מורכב. מלווה אותי תחושה משונה שקורה פה משהו מוזר, משהו שלא ברור לי. בטח הערב אני אגלה מה הולך פה,” השבתי.

יצאתי אל מחוץ למלון ופניתי אל תחנת הרכבת התחתית שתוביל אותי לסטמפורד היל. הדרך ארוכה, אך אינני חש בזמן החולף. סערת הרגשות שפקדה אותי גרמה לי לאבד את תחושת הזמן. פעמיים החמצתי את התחנה שבה היה עליי לרדת, ונאלצתי לשוב ולנסוע באותה דרך. לבסוף ירדתי מהרכבת ויצאתי אל צומת הדרכים שממנו אגיע אל מחוז חפצי. הלכתי כברת דרך קצרה, עד שהגעתי אל הרחוב המבוקש. בית מס' 22. כן, זה הרחוב וזהו הבית. עמדתי בחוץ דקות ספורות, שבמהלכן סקרתי את הרחוב ואת הבית שניצב לפניי. זה היה בית ככל הבתים. האם הוא טומן בחובו הפתעה שלא חשבתי עליה? אני עולה לאטי במדרגות, חמש במספר, אל פתחו של הבית. רגע האמת הגיע. לבי מנבא לי רעות. בידיים רועדות נקשתי על הדלת. חלפה דקה, אולי שתיים, עד שהדלת נפתחה לרווחה. הייתי צריך לדעת. הכתובת הייתה רשומה על הקיר. הייתי צריך לדעת מהיום הראשון בבית הכנסת, כאשר גילה אותות של חוסר מנוחה בעת שראיתי אותה לראשונה. זה גם מסביר את ההתלהבות שגילה סלים למשמע הצעתי לנסוע לקברו של עזרא הסופר. הייתי צריך להבין כאשר חמק ממני והתאדה בכל הזדמנות שהייתה לו לפגוש בי. אם כך, מדוע לא ידעתי? מדוע הבנתי רק לאחר שהדלת בבית ברחוב מאונדפילד רוד נפתחה ובפתחה עמדה לילה, פיה פעור לרווחה מעוצמת התדהמה? וכיצד קרה הדבר? איך קרה שהאיש המגושם הזה, שנחשב לחברי הטוב, זכה באהבתה של היפה בנשות בצרה?

"נו, פגשת את סלים?" שאל אותי מומי מיד עם שובי למלון.

הנהנתי בראשי לשלילה.

"הכתובת לא הייתה נכונה?" השתומם מומי.

"נכונה לגמרי," עניתי.

"אז מה קרה? נו, קדימה, ספר לי. אתה משגע אותי מרוב מתח,"

התלונן.

"זה סיפור ארוך ומתיש. אני בספק אם יש לך סבלנות לשמוע

אותו," עניתי.

“אם לא תתחיל מיד, באמת לא תהיה לי סבלנות,” גער בי מומי.
באותו הלילה לא נרדמנו, מומי ואני. סיפרתי לו על אודות לילה
מהיום שבו פגשתי בה בבית הכנסת ועד למפגש האחרון.
“וכשפתחה את הדלת, היא אמרה משהו?” שאל.
“כשהיא ראתה אותי עומד שם בדלת, היא כמעט התעלפה. בקושי
שמעתי אותה לוחשת את השם שלי.”
“ומה עשית?” המשיך מומי לשאול בסקרנות.
“מה אני כבר יכול לעשות? בהתחלה עמדתי כמו טמבל בפתח של
הבית, אבל מיד כשהתאוששתי, הלכתי אחורה צעד או שני צעדים,
הסתובבתי והסתלקתי משם. מרחוק שמעתי אותה ממלמלת משהו לא
ברור, כאילו מנסה להסביר משהו, אבל אני כבר התרחקתי משם ולא
יכולתי לשמוע אותה.”
“בחיי, זה חתיכת סיפור, ועוד סיפור שעדיין לא נגמר. נשארה
התעלומה עם הנסיעות של סלים,” אמר מומי והוסיף: “במשך כל
השירות שלי לא נתקלתי בסיפור כל כך מרתק.” כך, באחת, הפך מומי
את סיפורי לסיפור בילוש משעשע. הוא פרץ בצחוק רם וצחוקו
המתגלגל הדביק גם אותי. במקום לִבְפֹת את מר גורלי, צחקתי. צחקתי
עד עלות השחר, ואז הכריעה אותי העייפות ונרדמתי.

פרק 24

שבת בבוקר. השמש שלחה את קרניה החמימות, כמו מבקשת ללטף את גופם החשוף של המתרחצים הרבים, שבאו ליהנות מעוד יום נעים בחוף ימה של הרצליה. הים היה רגוע ושלו. גליו החרישיים נשקו לחוף בעדינות מלטפת. בחדשות הבוקר אמרו שהים יהיה נוח עד גלי. סתיו עכשיו, והימים החמים, שבהם טוב להשתכשך במי הים, מועטים הם. היום הזה מתאים לרחצה, כך לפחות חשבנו דוריס ואני. דוריס נטלה את הצידינית הגדולה ומילאה אותה במזון ובמשקאות. בשעת בוקר מוקדמת יצאה המשפחה כולה מהבית. רמי ולא, זוג צעיר שזה עתה נישא והתגורר בדירה ממול, הצטרפו אף הם. יצאנו לרחוב ז'בוטינסקי. הרחוב, העמוס בתנועה בכל ימות השבוע, היה שקט עתה. רק מכוניות ומוניות מעטות חלפו בו במהירות. עצרנו אחת מן המוניות ונסענו היישר אל חוף הים, הסמוך למלון "דן אכדיה" בהרצליה. ירדנו אל החוף. לאחר הליכה קצרה מצאנו מקום פנוי שהתאים לנו. החול בחוף היה רך ונעים. לאה ודוריס פרסו שמיכה, התיישבו עליה ועקבו בהנאה אחר חזי וורד הקטנים, שהשתעשעו בחול. רמי ואני שקענו במשחק טונג' (משחק קלפים) מרתק. אחרי שעתיים בערך התיישבנו לאכול. לאחר הארוחה ביקש חזי מוצץ, וכשזה הושם בפיו, שקע מיד בשינה עמוקה. ורד עדיין קיפצה במלוא המרץ. הקטנה אינה מתעייפת. דוריס נשאה אותה בזרועותיה, ושתייהן התיישבו בתוך המים, מטרים ספורים משפת הים. השלווה השתלטה עלינו.

"היי, בחור, בוא לכאן!" קרא רמי למוכר ארטיקים שעבר בסמוך למקום שבו ישבנו.

“קרטיב לימון אחד ושלושה ארטיקים לוקס, פנה רמי אל המוכר והזמין בשביל כולם.

“ביחד זה חמישים וחמישה גרוש,“ חישב המוכר והגיש לרמי את הארטיקים הקפואים.

נגסתי להנאתי מהארטיק, שהיה גדוש בגרגירי פירות ומצופה בשוקולד טעים ורך. בד בבד המשכתי להסתכל בים. הוא כבר לא נראה שלֹו כשהיה, אך הגלים הקטנים ששטפו את החוף לא נראו לי מאיימים. פתחתי בשיחה ערנית עם רמי, ובכל אותה עת היו עיניי נשואות אל דוריס ואל ורד, שנראו מאושרות מהשהייה המשותפת ומהארטיק שנגסו בו במשותף. ורד בת השנתיים עמדה על רגליה וקיפצה על המים בכל פעם שהגיע אליה גל. גם עתה נראו הגלים שהזדחלו בין רגליה ככלי משחק ותו לא. דוריס ישבה לצדה של הפעוטה ואחזה במותניה מחשש שתמעד. כך חלפה חצי שעה בערך. לאט־לאט, מבלי שנחוש בכך, הלכו הגלים והתחזקו. הם הכו בחוף בקול שאון רב, מותירים אחריהם שובלי מים מקציפים. לפתע, ללא סימן מוקדם, הגיח גל אימתני, חבט בוורד בעוצמה, ניתק אותה מאחיזתה של דוריס והפיל אותה על גבה. דוריס קפצה בבהלה על רגליה וביקשה לחדש את אחיזתה בילדה הקטנה, אך מעשה שטן, בטרם הספיקה לעשות כן, הגיע גל נוסף, שסחף עמו את הפעוטה אל תוך הים.

“אליאס, הילדה. קום מהר!“ צעקה דוריס.

זינקתי ממקומי ורצתי. רמי בא בעקבותיי. בעודי רץ, ראיתי את דוריס בתוך המים. היא הטילה את עצמה קדימה בניסיון נואש לתפוס את הפעוטה.

“צאי מהמים! זה מסוכן. אני אחלץ אותה!“ זעקתי בניסיון למנוע מדוריס לסכן את עצמה.

דוריס לא ידעה לשחות. הקשר שלה עם הים הסתיים במקום שבו נשקו המים לברכיה.

כבר בשעה שקמתי ממקום מושבי יכולתי להבחין שהים נעשה סוער וגועש. גליו המרושעים תקפו בשצף קצף את המתרחצים, שחלקם נסו על נפשם וחלקם האחר עדיין ראה בהם שעשוע. יכולתי

לשמוע את קולו של המציל זועק נואשות ברמקול וקורא למתרחצים הרבים לצאת מיד מהמים.

רמי ואני קפצנו למים בעקבות דוריס. מאחור יכולתי לראות את גופה עולה ויורד בין הגלים. שחיתי במהירות, תוך שאני נאבק במים הסוערים. אני יודע כיצד, או כמה זמן עבר, אך כמו מעשה נס צץ לפתע גופה הקטן והצנום של ורד ממש לידי. שלחתי את ידי לעברה, תפסתי בה בחוזקה ומשכתי אותה למעלה. כשהגענו לחוף, השתעלה ורד ובכתה לסירוגין. בכייה העיד יותר מכול שלא אונה לה כל רע. בחוף הייתה מהומה גדולה. המציל ועוד כמה גברתנים קפצו למים בניסיון להציל את דוריס מטביעה. גם אני שבתי אל הים הסוער. כעבור דקות ארוכות, שנמשכו כמו נצח, הצליח המציל למשות את דוריס מן המים הגועשים כשהיא מחוסרת הכרה.

"תזעיקו מיד אמבולנס!" פקד המציל, תוך שהוא גוהר מעליה ומטה את גופה לפנים. מתוך פיה של דוריס פרץ זרם של מי ים. המציל השכיב אותה על החול והחל בפעולת הנשמה. הסתכלתי בה. היא נראתה חיוורת כסיד. פניה לא נעו ולא זעו. מדי פעם היטלטל גופה בעווית מוזרה, כאילו היא עומדת לנפוח את נשמתה. כל אותה העת עמדתי מן הצד ועקבתי בחרדה אחר פעולותיו של המציל. ורד התיישבה על ידי הימנית. היא לא בכתה, רק עיניה הגדולות והכחולות עקבו בחרדה אחרי אמה, כאילו הבינה את המתרחש סביבה.

זעקות הסירנה של האמבולנס הקרב נשמעו בבירור. האמבולנס נעצר בסמוך, ורופא ואחות יצאו ממנו בריצה. לאחר דקות ארוכות, שבהן חיברו את דוריס למכשירים שונים ומשונים, הזריקו לה זריקה וביצעו אינספור ניסיונות של הנשמה, הם העלו אותה לאמבולנס ופינו אותה לבית החולים "בילינסון". על פניהם החתומות ניכרו סימני דאגה. באותו רגע כמו חרב עליי עולמי. או אז חדרה לתודעתי ההכרה שדוריס שלי נמצאת בסכנת חיים של ממש. עליתי לאמבולנס וכל גופי רעד. את חזי וורד הפקדתי בידיהם של שכניי, שנראו כל אותה עת מבוהלים ומבולבלים.

"אל תדאג אליאס, אנחנו נשמור עליהם," עודדה אותי לאה.

"דוריס תהיה בסדר, אתה תראה. היא תצא מזה," הוסיף אחריה רמי, כולו נוטף מים.

בתוך האמבולנס חיברה האחות את דוריס למסכת חמצן. פניה וגופה לא זעו ולא נעו. החזקתי בידה. היד הייתה קרה. האם היה זה קור המים או אולי קור אחר? הסתכלתי ברופא, מחפש זיק של תקווה. "יש לה דופק וזה סימן טוב. הדופק מעיד שדם וחמצן מגיעים לכל איברי הגוף," אמר הרופא כקורא את מחשבותיי.

"היא תחיה?" העזתי לשאול.

"אני מקווה שכן, אבל אי-אפשר עדיין לדעת אם נגרם לה נזק מוחי ואם כן - מה הנזק. בזמן הטביעה לא הייתה אספקה סדירה של חמצן למוח," הסביר הרופא.

"ואז?" הסתכלתי בו מחכה למוצא פיו, כמו היה שופט העתיד לגזור את דינה של דוריס לשבט או לחסד.

"היא יכולה לפתוח את העיניים כאילו לא קרה כלום, לשקוע בתרדמת, או אולי לקבל שיתוק. הכול מהשמים. צריך רק להתפלל ולקוות לטוב," השיב הרופא באריכות.

כששמעתי את דבריו, נשברה רוחי. כרעתי ברך, הנחתי את ראשי בסמוך לראשה של דוריס והתייפחתי. בכיתי כמי שאיבד ברגע קט אחד את היקר לו מכול.

בחדר המיון שררו רעש והמולה. אנשי הצוותים הרפואיים התרוצצו בין החולים ובני משפחותיהם, מבקשים מזור לכולם. דוריס הורדה באלונקה מן האמבולנס והובהלה פנימה אל אחד החדרים. רופאים ואחיות הגיחו במרוצה מכל עבר.

"אדוני, תמתין בחוץ בבקשה," דרשה ממני אחת מהאחיות. יצאתי החוצה, מחוץ לכותלי הבניין, הרחק מאותו חדר מאיים. פניה הקפואות של דוריס לא משו מנגד עיניי.

בחוץ, על אחד הספסלים, ישבה אישה כבת ארבעים ואולי יותר, נושאת תפילה. התיישבתי לידה.

"קח," אמרה ונתנה בידי ספר תהילים.

פתחתי את הספר בידיים רועדות.

כבמטה קסם נפתח הספר בפרק צ"א.

"יושב בסתר עליון, בצל שדי יתלונן, אומר לה' מחסי ומצודתי, אלקי אבטח בו... לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהליך, כי מלאכיו יצווה לך לשמורך בכל דרכיך..."

כן, אלוקים ישמור עלייך, דוריס. לא יאונה לך כל רע, כך מבטיח הספר הקדוש בצורה מפורשת. אני קורא ושב וקורא כאחוז תזזית. מאז שעזבתי את המעברה לא דרכו רגליי בבית הכנסת. במעברה, מפאת כבודה של אימא, נהגתי לפקוד את בית הכנסת בשבתות ובחגים. לאימא היה חשוב שאקרא קדיש על אבא. כשהגעתי לרמת גן, חדלתי. לפעמים מצאתי את עצמי מתקנא באלה המשכימים קום בשבת בבוקר והולכים עטופים בטליתות לבית הכנסת, כששלווה ורוגע אופפים אותם. עתה, בשעה שחייה של דוריס בסכנה, מצאתי את עצמי קורא פרקי תהילים. כך ישבתי וקראתי במשך שעה, אולי יותר.

"תודה, גבירתי," אמרתי כשהשבתי לה את הספר.

"אל תדאג, אדוני. אשתך תהיה בסדר," אמרה האישה.

נדהמתי.

"איך ידעת שמדובר באשתי?" הקשיתי.

"ניחשתי," השיבה מבלי להניד עפעף.

"ומאין לך שהיא תהיה בסדר?" המשכתי להקשות, תולה תקוות בתשובתה.

"היא תהיה בסדר. עכשיו לך אליה. היא זקוקה לך," האיצה בי. עמדתי והסתכלתי בה המום ומבולבל ופניתי לדרכי. לפני שנכנסתי חזרה לבית החולים, העפתי מבט אל עבר הספסל. האישה המוזרה כבר לא הייתה שם.

נכנסתי לבית החולים והתיישבתי על ספסל במסדרון, ליד החדר שבו אושפזה דוריס. לאחר כמחצית השעה יצא אחד הרופאים החוצה. פניו היו חתומות.

הרופא נעץ בי את מבטו ושאל: "אתה בעלה של האישה שטבעה?"

"כן," עניתי בקול רועד וקמתי לעברו.

"בוא איתי," אמר הרופא וסימן לי בידו להצטרף אליו.

נזכרתי בפעם הקודמת שבה נשאלתי שאלה דומה. זה היה כשדוריס
 ילדה את ורד.
 "אתה בעלה של היולדת?" שאל הרופא המיילד שיצא אל חדר
 ההמתנה.
 הנהנתי בראשי.
 "בוא לחדר שלי. אני רוצה לשוחח איתך."
 בלב פועם צעדתי בעקבותיו.
 "נולדה לך בת. מזל טוב!" פתח הרופא ואמר, מתיישב על כיסאו.
 "תודה. אני מניח שלא הבאת אותי לחדר שלך בשביל להגיד לי
 'מזל טוב'. מה העניין?"
 "לא. קראתי לך כי..." ניסה הרופא להסביר ונעצר.
 "אתה יודע, שכשקרובי משפחה מתחתנים, יש חשש סביר למום
 מולד אצל התינוק," ניסח הרופא את דבריו מחדש.
 נשמתי נעתקה. נאלמתי.
 "אל תדאג! המום לא מסכן את החיים של התינוקת. הוא רק
 אסתטי. לבת שלך יש שלוש אצבעות ביד ימין," הסביר לי הרופא
 ברוגע.
 רופא חכם. הוא בחר לומר לי מה יש לפעוטה שאך זה נולדה ולא
 מה חסר לה.
 "מה זה אומר לגבי עתידה?" שאלתי בחרדה.
 "המום לא יפריע לה בחיים. היא תתגבר עליו בקלות. נתקלתי כבר
 בהרבה מקרים דומים. זה היה יכול להיות הרבה יותר גרוע," הרגיע
 אותי הרופא.
 "ומה עם הלידות הבאות?"
 "בנישואין בין בני דודים יש תמיד חשש למום מולד. לפעמים זה
 רק פגם אסתטי, ולפעמים מדובר בנכות ממש או אפילו בסכנת חיים
 לוולד."
 "ואפשר לאבחן מום כזה במהלך ההריון?" הקשיתי.
 "לא בטכנולוגיה שיש לנו היום," השיב הרופא בפסקנות.
 "במילים אחרות, אתה מציע שלא נסתכן בעתיד."

“זו החלטה שלכם, אבל כדאי שתדעו קודם את הסיכון,” חתם הרופא את השיחה.

זהו. ורד נולדה ובידה הימנית שלוש אצבעות. הזרת והקמיצה נפקדו. בחודשים הראשונים לחייה התהלכנו, דוריס ואני, אבלים וחפויי ראש. באותם ימים נהגנו כמי שנולדה להם בת שהמום הוא בלבה ולא בידה. עם חלוף הזמן, אחרי שנוכחנו לדעת שהיא מסתדרת יפה בכוחות עצמה, התאוששנו. לא ממש. החשש מהריון נוסף היה כה גדול, עד שדוריס ואני החלטנו שדי לנו בחזי ובוורד. דוריס לא תלד עוד. ההחלטה הייתה קשה עבור שנינו, אך קשה במיוחד לדוריס.

פרק 25

גרגרי אבק דביקים ריחפו באוויר וכיסו את הרקיע מעל העיר תל אביב וסביבותיה. רוחות דרום־מזרחיות נשבו בחוזקה והביאו עמן אוכל כבד, שהקשה על הראות.

דודי משה אחז בזרועותיה של רשל אשתו. שניהם פסעו כדבוקה אחת, פרי ניסיון של הליכה משותפת שנמשכת שנים רבות. רשל היא בבת עינו של דודי, תרתי משמע. מהיום שבאו בברית הנישואין, היא הולכת אחריו לכל מקום באש ובמים. באשר ילך, תלך היא. האהבה ששררה ביניהם לא ידעה גבולות והייתה דוגמה ומופת. הגורל התאכזר לדודי והטיל בו נכות קשה - עיוורון. רשל הייתה עבורו מאור, מאור גדול מאין כמותו. היא האירה באהבתה ובמסירותה את חייו. מעין עשיית צדק, פיצוי מבורא עולם.

המשכנו ללכת. הדרך לבית החולים ארוכה.

האבק הדביק הספיק לחדור לכל מקום בגופנו והקשה עלינו את הנשימה. משה ורשל החלו להתנשם ולהתנשף בכבדות.

”נו כבר, שיירד גשם וייקח אתו את האבק הארור הזה.” בקולה של

דודתי ניכר היטב המאמץ הרב שדרשה ממנה ההליכה.

”אל תדאגי, רשל. אחרי האובך תמיד בא הגשם. זה עניין של כמה

שעות,” אמר דודי והרים את ראשו למרום, כאילו יכול היה לראות מה

מתרחש בשמים.

נשאתי גם אני את ראשי כלפי מעלה. השמים היו אדומים. האבק,

ששקע לאטו, הספיק לכסות את כל אשר נקרה בדרכו.

”מזל שרגע לפני שיצאנו מהבית הורדתי את הכביסה מהחבל,

אחרת כולה הייתה מתכסה בכוך, ולחזי וורד המתוקים, פֶּפֶרָה עליהם,

לא היה מה ללבוש לחג, "עלצה רשל.
'מוזר', חשבתי לעצמי. 'אפילו כבסים שהורדו מהחבל, פעולה של
מה בכך, היה בכוחה לגרום לדודתי מעט רגעים של נחת.' לבושם של
נכדיה עדיין חשוב לה בימים קשים אלה, שבהם שוכבת בתה ללא נייע
בבית החולים. בעוד עשרה ימים נחוג את חג הפסח, ודוריס עדיין
מאושפזת בבית החולים.

שישה חודשים חלפו מאז אבדה הכרתה של דוריס. חמותי נטלה על
עצמה את עול הבית. היא הייתה באה אל ביתנו כמעט מדי יום,
מבשלת, אופה, מכבסת ומנקה. בכל אותה עת היה משה מארח לה
ולילדים לחברה. הוא היה אוסף את הקטנים אליו ומפליג עמם
בסיפורים שריתקו את השניים ולפעמים סחפו גם אותי.

"פֶּאן יא מֶא פֶּאן" (היה היה פעם), כך היה הדוד משה פותח תמיד
את סיפוריו המרתקים. עיניו המגששות באפילה וקולו המתקתק גרמו
לכל מי שהאזין לו לעצור את נשימתו. הוא הפליא בסיפורים על אודות
מפלצות מטילות אימה, דרקונים יורקי אש, נסיכות במצוקה ונסיכים
עשויים ללא חת. כך היינו יושבים סביבו שעות רבות, עד שהיה מסיים
את סיפורו. בסופו של הסיפור היינו כולנו נושמים לרווחה. דודי דאג
תמיד שלסיפור יהיה סוף טוב ושכולם יהיו מרוצים.

המשכנו בהליכה, מחישים את צעדינו. מרחוק כבר יכולנו לראות
את שער הכניסה לבית החולים.

"תזדרזו! בעוד כמה דקות יסגרו את השערים של בית החולים ולא
יניחו לנו להיכנס כולנו יחד," האצתי בשניים.

עוד ביקור אצל דוריס, אחד מני רבים.

מאז אותו יום מר שוכבת דוריס במיטת חולייה, והיא בתרדמת. כל
מאמצי הרופאים להשיב לה את הכרתה עלו בתוהו. הפרופסור, מנהל
המחלקה הנזירולוגית, כבר נואש מלנסות. באחד מביקורי השבוע הוא
הודיע לי שכבר בתחילת השבוע הבא ידאג להעביר את דוריס לבית
חולים סיעודי.

"לפי הבדיקות והצילומים שעשינו לה, הסיכוי שהיא תתעורר
מהתרדמת קטן מאוד. עדיף בשבילה שהיא תהיה במקום שבו יוכלו

לדאוג לכל מה שהיא צריכה, אמר.

כששמעתי את דבריו, נשבר לבי בקרבי. חשתי כי התקווה האחרונה להחלמתה של דוריס נגזזה. תחושה של בדידות נפלה עליי ואף נוכחותם של הורי אשתי ושל ילדיי לא היה בה כדי לשנות תחושה זו. "היא תישאר צמח!" שבו דברי הרופא והדהדו באוזניי. הרופא היה נחוש בדעתו שדוריס תישאר בתרדמת עד יום מותה. ומה עתה? אם אכן הרופא ימצא צודק ומצבה לא ישתנה, מה יעלה בגורלי ובגורל ילדיי? הילדים ייאלצו לחיות ללא אם, ואני איוותר בודד, לא אלמן ולא גרוש, נשוי לאישה שאין בה דבר. ומה אם אצטרך לסעוד אותה כל ימי חיי? האם יעמוד לי כוחי? לא! אני אנטוש את דוריס לטובת אישה אחרת ואחיה חיים אחרים, במקום אחר. אעשה לה כמו שלילה עוללה לי. זו דרך העולם, איש-איש לנפשו. הלוואי וכל זה לא היה קורה! חתונה אומללה! הרי מלכתחילה אהבתי את לילה. מדוע, אם כך, התחתנתי עם דוריס? לילה, לילה היא האשמה! היא ורק היא! אלמלא בחרה לנטוש אותי לטובת סלים, הייתה החתונה עם דוריס נמנעת! ואולי, אולי האשמה אינה בה? אולי האשמה בסלים המנוול, שהצליח בחיזוריו ובמתק שפתיו להטות את לבה לטובתו? והיא, חלשה ונכנעת, נענתה לו? הכיזד ייתכן שחברי הטוב ניצל את העדרי כדי לזכות באהבתה של לילה? גם כן חבר! הוא אינו חבר, אלא אדם מתועב, גזלן ורשע. כן, גם באותם ימים, שבהם שכבה אשתי מחוסרת הכרה, הרביתי להרהר דווקא באישה שנטשה אותי ובמי שהיה פעם חברי. גל של געגועים לימים שבהם הייתה לילה שלי ורק שלי, תקף אותי ולא נתן לי מנוח.

מחשבותיי נדדו לאישה ההיא, אך את כל כוחותיי ומרצי המשכתי להקדיש לדוריס. בתקופה הקשה מאז אותה שבת אומללה השתדלתי לפקוד את מיטתה כמעט מדי יום. הייתי יושב סמוך אליה שעות ארוכות, ביום ובלילה, מלטף את ידה, מנגב את מצחה, סורק את שערה ומפליג איתה בשיחות, כאילו זה עתה הקיצה משנתה. אפילו טרנזיסטור קטן רכשתי והנחתי על הכר בסמוך לאוזניה. המכשיר, שהיה מכוון מרבית הזמן לקול ישראל בערבית, השמיע בעיקר שירים

בערבית. שירי אום כולתום, פריד אל-אטרש, עבד אל-ווהאב ועבדול חלים חאפז היו אהובים על דוריס במיוחד. את שיריה של הזמרת פיירוז סירבה לשמוע.

"היא מסיתה נגד יהודים, ובשירים שלה יש ביטויי שנאה נגד מדינת ישראל", נהגה להסביר.

בחוץ החל לרדת גשם סוחף שטיהר את האוויר העכור, בדיוק כפי שחזה דודי. בתוך בית החולים היה חם ונעים. הדודה רשל ניגבה את מצחה הלוהט של דוריס בניסיון נואש להוריד את חום גופה, שהחל לעלות ללא כל סיבה נראית לעין, אך ללא הועיל: דוריס המשיכה לקרות. קראתי לאחות בבהילות.

"יכול להיות שמתפתחת דלקת בגוף שלה. נצטרך לעשות לה בדיקת דם בדחיפות", הסבירה האחות בעודה מוסיפה לנוזל שהזין את דוריס באמצעות זונדה תרופה נגד זיהום ותרופה להורדת חום. כעבור שעה ארוכה ירד החום במעט.

משה ורשל הלכו. את הלילה הם יעשו בביתנו, ישמרו על הילדים וידאגו לכל צורכיהם. אני אשאר כאן, במחיצתה של דוריס, עד לבוקר המחרת.

מאז ששבתי מלונדון לא סיפרתי את דבר פגישתי המפתיעה לאיש, אף לא לברטה, אשת סודי. את הכלימה והכאב נשאתי בשקט. לעתים קרובות הייתי מהרהר שמא לא נהגתי ביושר בכך שלא סיפרתי לדוריס על אודות הפגישה הבלתי צפויה עם לילה. היה עליי לשתף אותה בחוויה המפתיעה שעברתי. היה עליי לספר לה שחברי סלים חָבַר ללילה, השניים מעלו באמוני, ועתה הם חיים יחדיו באושר הרחק מכאן. היה עליי לספר לה, כדי שאף היא תדע שאותה אהבה ישנה הגיעה לקצה, ועתה נותרה רק אהבה אחת: אהבתנו-אנו.

לא סיפרתי. לא רציתי שדוריס תראה אותי, את בעלה, הגבר שאהבה, יושב ומתייסר בגלל אישה אחרת.

האם הרגישה? האם חשה בזעזוע הקשה שעבר ועודו עובר עליי? אני, מצדי, ניסיתי בכל מאודי להסתיר את רגשותיי. האם הצלחתי בכך? נראה שלא. פניה הענוגות של האישה שאהבתי לא משו מנגד

עיניי וליוו אותי בכל אשר הלכתי. אחר כך היו פניהם המצחקות של סלים ולילה באים ועולים מולי ולא נותנים לי מנוח. סביר להניח שמראה פניי המיוסרים והשינויים שחלו בי לא נעלמו מעיניה של דוריס.

הלילה אספר לה. כן, הלילה דוריס תדע את האמת. היא תשמע אותה מפי. היא אמנם אינה רואה ואינה מדברת, אבל אני בטוח שהיא שומעת ומבינה. אשתי הקדושה תבין את מה שעברתי ואף תעודד אותי. כזו היא תמיד, מתחשבת ומעודדת. באצילותה היא תבין ותסלח. הייתי משוכנע בכך.

ואכן, באותו הלילה פתחתי את סגור לבי בפניה. ישבתי לצדה שעות ארוכות וסיפרתי לה את השתלשלות האירועים. אירועים שתחילתם בנסיעה המשותפת אל קברו של הצדיק עזרא הסופר וסופם בפגישה המפתיעה בבית מספר 22 במאונדפילד רוד שברובע סטמפורד היל בלונדון. סיפרתי לה כל פרט ופרט ולא החסרתי דבר. כשסיימתי, רכנתי מעליה, ניגבתי את מצחה המיוזע, נשקתי לה על לחייה, נשקתי לעיניה שהיו עצומות ולחשתי באוזניה שאני אוהב אותה. לפני שנרדמתי, כרכתי את אצבעות ידי באצבעות ידה ולחשתי בהתרגשות פסוק נפלא שהכרתי מתוך ספר ישעיהו: "כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה וחסדי מאיתך לא ימוש". "תתעוררי בבקשה", ביקשתי בקול תחנונים. "את חסרה לנו. לי, להורים שלך ובמיוחד לחזי ולוורד. כל יום הם שואלים אותי איפה את. קומי, תתעוררי. בשבוע הבא נחגוג את יום ההולדת של ורד, וחשוב לנו שתהיי."

הנחתי את ראשי על הכר בסמוך לראשה ונרדמתי.

שינה טרופה הייתה זו, לא רגועה.

אני חולם. והנה בחלומי תופסות דוריס ולילה את מקומן לצדי, לסירוגין. פעם היו אלה פניה של דוריס, שמפקידה בידי רשימת קניות, ופעם פניה של לילה, שמגישה לי ארוחת ערב כפי שדוריס נוהגת לעשות. אני מבולבל. מי מן השתיים היא זוגתי? מאין צצה דוריס? הלוא מזמן, כשהתגוררנו בבצרה, באתי כברית הנישואין עם לילה! אם כך, מה עושה כאן דוריס? "דוריס היא אם ילדיך, טיפש", הסביר לי

מישהו. לפתע הקצתי בבהלה. כאב חד פילח את צווארי כתוצאה מהתנוחה המוזרה שבה ישנתי. חשתי שראשי סחרחר. בקושי רב הזדקפתי על רגליי. בחוץ עמד השחר להפציע. היד שאחזתי בה בחוזקה ניתקה ממני. הסתכלתי בדוריס. עיניה היו פקוחות, בוהות באור העמום שנצנץ מן המנורה הקטנה שמעל למיטתה. "דוריס, דוריס, אשתי, אהובתי, את שומעת אותי?" זעקתי בקול וזינקתי ממקומי.

"אליאס, איפה ורד? הוצאת אותה מהמים?" שאלה בקול חלוש, כמעט בלתי נשמע.

מה רבו נפלאותיך ה', הכול בחוכמה עשית. דוריס שומעת, מדברת ואף זוכרת.

"כן, הוצאתי אותה מהמים. ורד בריאה ושלמה, וגם את!" צרחתי בשמחה.

לשמע זעקותיי הגיעו לחדר כל הרופאים והאחיות שהיו בתורנות באותו הלילה. הדממה המוחלטת ששררה בחדר אך דקות ספורות קודם לכן, התחלפה חיש מהר בקולות המולה רבים. כולם רצו לראות מקרוב את הנס בהתרחשותו.

מנהל המחלקה הנורולוגית, שהוזעק מביתו, ביקש לערוך לה בדיקות מקיפות.

"אני לא מאמין שזה קרה. אין לי הסבר. אם אתה מאמין בנסים, אז אין ספק שהתרחש פה נס. לפי הבדיקות אשתך בסדר. אמנם קצת קשה לה להזיז את הרגל השמאלית, אבל חוץ מזה היא בסדר. קיבלת אותה בחזרה במתנה. לך ותודה לאלוקים," אמר הפרופסור, שאך אתמול סתם את הגולל על גורלה של דוריס.

מוזרה דרכם של הרופאים. לפעמים נדמה שאינם יודעים כאמת לצפות את הבאות ובוחרים להשיב בדרך של ניחוש.

"הרגל שלה משותקת?" שאלתי אותו בחרדה.

"יש פגיעה במערכת העצבית שמפעילה את הרגל. נראה לי שלאורך זמן ובעזרת טיפול מתאים היא תוכל ללכת על שתי הרגליים," הרגיע אותי הרופא.

הנס הגדול אכן התרחש כמעט בשלמותו. כבר למחרת ירדה דוריס ממטת חולייה וישבה בכיסא גלגלים. כעבור שבוע, כשהיא אוחזת בכתפי, החלה לקפץ על רגלה האחת, וכעבור עשרה ימים בלבד שבה הביתה, עדיין חלשה, אך בריאה ושלמה.

בביתנו הייתה השמחה רבה. רבים באו לראות את דוריס בשובה הביתה. אימא, אריה, אשתו והילדים, ברטה וחברתה ציפורה, שכנים ואפילו תושבים מהעיר שלא הכרנו. סיפורה של דוריס היה לנחלתו של כלל עם ישראל. מהדורות העיתונים כיסו בהרחבה את הסיפור המופלא. תעצומות הנפש של דוריס, שאינני יודע מאין שאבה אותן, אפשרו לה להתייחס בסבלנות ובחיוך לכל אורח, משל לא חלתה כלל. רק כשראתה את חזי וורד, בכתה כילדה.

“למה את בוכה, אימא?” התפלא חזי.

“כי אני אוהבת אתכם,” ענתה דוריס ללא היגיון, כשהיא אינה חדלה לבכות ולנשק את ילדיה.

כל אותה עת עמדתי מן הצד ותחושה של אושר עילאי מילאה אותי. אפילו המום שלקתה בו דוריס לא העיב על אושרי. הייתי חדור אמונה שגם על מום זה תתגבר.

בשוך ההמולה החלה לנקר במוחי השאלה אם דוריס שמעה אותי בטרם פקחה את עיניה. מוזר. כשסיפרתי לה בהיותה רדומה, חשתי שהיא שומעת. עתה, משהחלימה, שוב לא הייתי בטוח. לשאול אותה, כמובן, לא העזתי.

אט-אט שבו החיים למסלולם. מדי יום הייתי מתלווה אל דוריס בדרכה אל קופת החולים לטיפולי הפיזיותרפיה. המטפלים המסורים עשו מאמצים כבירים לשקם את הרגל הפגועה. הליכתה של דוריס אמנם הלכה והשתפרה, אולם הרגל לא שבה לאיתנה לחלוטין. בחלוף שנה כבר עשתה דוריס שימוש בשתי רגליה באופן עצמאי, אך הצליעה עדיין ניכרה בהליכתה.

פרק 26

ערב שבת. עוד מעט תרד השמש ושבת המלכה תעמוד בפתח. דוריס מדליקה נרות שבת. ראשה עטוף במטפחת ועיניה עצומות. היא מברכת ברגש על הנרות, כמו מבקשת להודות באמצעותם לה' על הנס הגדול שקרה לה. אחרי הברכה היא מדדה מחדר לחדר, נושקת למזוזות ומבקשת שזכות השבת תעמוד לה ולבני ביתה. התבוננתי בנרות הדולקים. מתוך נציבי השעווה הדקיקים עלתה להבת אש קטנה, שהאירה באורח פלא את הבית כולו באור גדול. האש אפופה מסתורין. עקבתי אחר הלהבה בעת שריצדה בעליצות, כמו שמחה גם היא לבואה של שבת קודש.

שעה קודם כניסת השבת באו אריה ומשפחתו אל ביתנו להתארח בו. במהלכה של ארוחת ליל השבת ולאחריה אחי שקט. אינו פוצה פה. דוריס ושלומית סיימו זה עתה את מלאכת איסוף הכלים. דוריס הגישה לשולחן מגש עמוס בעוגיות ולצדו קנקן תה. אריה נטל את הקנקן בידו ומזג לעצמו מן המשקה המהביל. פניו עדיין מהורהרות. משהו מציק לו מאוד. "אליאס, אני מודאג מאוד," אמר לבסוף בקול שקט.

"על מה אתה מדבר, אחי?" שאלתי.

"האחות שלנו. האחות שלנו מדאיגה אותי. כבר שנים אני חושב עליה הרבה," פתח אריה את סגור לכו.

שתקתי, דרוך לבאות. דוריס, שבינתיים מזגה לאחרים, נעצרה במקומה ועקבה בדריכות אחר מוצא פיו של אריה.

"אתה יודע בת כמה היא?" המשיך ושאל, "היא בת שלוששים ושבע - ועדיין רווקה," ענה בעצמו. "חשבתי על זה הרבה ושאלתי את עצמי: למה? למה אישה כל כך יפה ונבונה לא מוצאת חתן שמתאים לה?"

“הכול מהשמים”, הסתרתי ממנו את האמת.
“אולי תיזום איתה שיחה? לך היא תקשיב. לפני שבועיים דיברתי
איתה שעות, אבל זה לא עזר. חוץ מזה שהיא התפרצה עליי, לא
השגתי כלום. אני מיואש.”

“אחי, אל תדאג. יהיה בסדר,” ביקשתי להרגיעו.
“לא נראה לי. היא מתעקשת, ואני לא יודע למה. אני לא מאמין
שלא הייתה לה הזדמנות להכיר מישהו רציני ולהתחתן איתו. אתה
יודע, לפני הרבה שנים, עוד כשגרנו בבצרה, החבר שלי גורג’י התעניין
בה. אף שלחצתי עליה הרבה, היא סירבה. היית מאמין שבחורה יכולה
לדחות בחור מוצלח כמו גורג’י? זו לא טיפשות?”
“גורג’י רצה את ברטה?” שאלתי בתימהון ומיד נזכרתי במבטים
שגורג’י נעץ באחותי כשנסענו לקברו של עזרא הסופר.
“רצה מאוד,” השיב אריה, מהנהן בראשו בעצב.
“זו באמת החמצה גדולה,” הסכמתי עם אחי.

דאגתו של אריה הייתה מובנת. אף שידעתי את הסיבה, גם אני
דאגתי. ברטה עדיין עומדת בשלה, אף-על-פי שחברתה ציפורה,
למרבה ההפתעה, נטשה את ביתן המשותף והתחתנה. מאז שנודע לי
על אודות נטויתיה של אחותי, חקרתי ומצאתי שיש נשים שעל אף
משיכתן אל המין החלש, נישאות ויולדות. ציפורה, מן הסתם, היא
אחת מאותן נשים. אם כך, מדוע מתעקשת אחותי לדבוק ברווקותה?
הדאגה לאחותי הלכה וגברה ככל שנקפו השנים.

באותם ימים איימה המלחמה הקרה בין ארצות הברית לברית
המועצות להפוך למלחמה חמה. הרדיו והעיתונים לא הפסיקו לדוש
במשבר המאיים לכלות את היקום. המשבר פרץ כאשר הרוסים החדירו
בחשאי לקובה טילים שיש בכוחם להשמיד את ארצות הברית במטח
אחד. ב-14 באוקטובר 1962, היום הראשון של חול המועד סוכות, חשף
מטוס ריגול אמריקאי את הטילים שניצבו במסתור בארץ הקפה
והסיגרים. ג'ון פיצג'רלד קנדי, נשיאה הצעיר של ארצות-הברית, מיהר
להטיל מצור ימי על השכנה הסוררת. הוא איים שהמצור ימשך עד
להוצאת הטילים, אך ניקיטה חרושצ'וב, ראש ממשלת ברית המועצות,

לא נרתע מהאימים. הוא קרא תיגר על האמריקאים ושלח ספינות לארצו של הדיקטטור פידל קסטרו במטרה לפרוץ את המצור. המפגש בין שני גושי הענק הללו נראה בלתי נמנע. האם מלחמת עולם שלישית בפתח? האם תהא זו מלחמת גוג ומגוג, המלחמה שחזה הנביא יחזקאל? בעוד כמה ימים תגיענה הספינות אל נקודת האל-חזור. העולם עוצר את נשימתו וכך גם אנו. בעוד כמה ימים נשוב ונחוג אצל אימא, הפעם את חג שמחת תורה. האם השמחה אכן תשרה במעוננו? יום שישי, ליל החג. כולנו מתקבצים בביתה של אימא. אריה, רעייתו שלומית ושלוש ילדיהם כבר היו שם בשעה שהגענו. פניהם של אימא ושל אריה היו מודאגים. ברטה עדיין לא הגיעה. "עדיין מוקדם, היא תבוא. תירגעו," אמרתי. "בדרך כלל היא מגיעה ראשונה. לכן אני מודאגת," אמרה אימא. "איך אמרת? בדרך כלל. אז הנה יש לך יוצא מן הכלל. אני בטוח שבתוך כמה דקות הנסיכה תופיע," אמרתי. כך ישבנו כולנו וכססנו ציפורניים בהמתנה לאחותי. יותר מכולם זעף אריה. הוא נואש מלחכות. "אני יוצא אליה. אני אסע לבית שלה במונית ואבדוק מה קרה לה." כשפתח את הדלת לצאת, עמדה ברטה בפתח לבושה בהידור, יפה כתמיד ופניה מחייכות. "מה קרה לך? דאגנו לך כל כך," הסתערה עליה אימא והרעיפה עליה נשיקות לרוב. "שום דבר מיוחד. ישנתי בצהריים, כמו שאני רגילה לעשות בכל ערב שבת וחג, רק שהפעם התעוררתי מאוחר. כנראה הייתי עייפה," צחקה כשראתה את פנינו המתוחים. "לא נורא, העיקר שאת כאן. עכשיו אחיך יכול להתחיל בקידוש," ציננה אימא את הרוחות. אריה מילא את פיו מים. כך, במצב רוח מרומם, התיישבנו לסעוד את סעודת החג. אכלנו בתאוה מתבשיליה של אימא, אבל אריה, שלא כמונו, אכל בקושי. הוא עדיין נראה מדוכדך. הילדים, מיד כשסיימו לאכול, נטשו את השולחן והתכנסו באחד החדרים לשחק.

"שמעת חדשות?" שאלתי את אריה בניסיון להסיח את דעתו.
 ידעתי שמחשבותיו נסבו בעניין ברטה.
 אריה הניד את ראשו לשלילה. 'האירועים שמסעירים את העולם
 אינם בראש מעייניו, חשבתי.
 "בחדשות של שש בערב אמרו שהספינות הרוסיות נמצאות בלב
 ים. כנראה הרוסים לא נכנעו לתכתיבים של הנשיא האמריקאי והצהירו
 שהם לא מתכוונים להוציא את הטילים מקובה," התערבה ברטה,
 שמחה ליטול חלק בשיחה.
 "וְיִעֲלֶינָא (אבוי לנו)! זה אומר שתהיה לנו מלחמת עולם," נחרדה
 אימא.
 "אל תדאגי, אימא. מלחמה לא תפרוץ כל כך מהר. שני המנהיגים
 עושים שרירים זה לזה. בעוד שבוע, מקסימום שבועיים, שניהם יעשו
 במכנסיים ויוותרו," תרם אריה את חלקו לדיון בלא חשק.
 "אל תהיה כל כך משוכנע. הפעם זה נראה רציני," אמרתי, מרוצה
 מהאופן שבו התפתחה השיחה.
 "כן, הפעם זה רציני. גם אני חושבת," התערבה דוריס. שלומית,
 שישבה בסמוך אליה, הנהנה בראשה להסכמה.
 "אני דווקא מסכימה עם אריה," אמרה ברטה. "אף אחד מהצדדים
 לא יעז לתקוף את הצד האחר. מרגע שאחד מהצדדים יעשה את זה,
 הוא ימיט חורבן על הארץ שלו. זה בדיוק הרעיון של מאזן האימה."
 "הלוואי שהיית מסכימה איתי גם בדברים אחרים," התגרה בה אחי.
 "למה אתה מתכוון?" שאלה ברטה, נעלבת.
 "למה אני מתכוון? אני אסביר לך. למשל, אם לא היית מתחפרת
 בעמדה שלך, היום היית נשואה עם הרבה ילדים," הרים אריה את
 קולו, תוך שהוא נועץ בכרטה מבטים מלאי זעם.
 ברטה חרקה שן והבליגה.
 "מה זה מאזן אימה?" שאלה דוריס, עושה את עצמה כמי שאינה
 יודעת את התשובה. דוריס ביקשה, כמובן, לצנן את הרוחות ולהטות
 חזרה את נושא השיחה.
 ברטה, שבימים כתיקונם גילתה נכונות להשיב על שאלות מעין

אלה, החרישה הפעם.

"מאזן אימה זה כשיש סכסוך בין שני צדדים, שיש להם כוח להשמיד אחד את האחר ולא משנה מי יתקוף ראשון. אם, למשל, ברית המועצות תתקוף ראשונה, היא אמנם תגרום הרבה הרס, אבל זה לא ימנע מהכוחות האמריקאיים, שמפוזרים כמעט בכל העולם, להגיב ולהשמיד את ברית המועצות," הסברתי באריכות, משתף פעולה עם דוריס.

"נשמה, אל תכעסי על אחיך. הוא רק רוצה את טובתך. הנה, אפילו החברה שלך, זו שגרה אתך, נו, אַש אִיִּסְמָה (מה שמה)? ציפורה, כן ציפורה, כבר נשואה, ורק את עם העקשנות שלך נשאר רווקה," השיבה אימא בתמימותה את השיחה לנושא הכאוב. ברטה הסתכלה בי, משועת לעזרה.

"אימא ואריה, תעזבו אותה. כשיגיע היום היא תמצא חתן והכול יבוא על מקומו בשלום. היום יום חג. בואו נעזוב את זה ונחגוג את החג בשמחה," ביקשתי להרגיע את הרוחות, אך ללא הועיל. "בעקשנות שלך את מביישת את כל המשפחה. אנשים מדברים בכל מקום שאני הולך. די כבר. תגידי כן, ואני אמצא בשבילך כמה חתנים שאת רוצה," התפרץ אריה שוב כלפיה.

לברטה זה הספיק. היא קמה ויצאה מהבית בטריקת דלת. בשולחן נפלה דממה. אף לא הגה נשמע. אפילו הילדים, שקול צווחותיהם החריש אוזניים, נאלמו לפתע.

"מה יהיה עם הילדה הזו?" קוננה אימא, מפרה את השתיקה. "היית חייב לכעוס עליה? הרי אמרתי לך שזה לא מתאים עכשיו," גערתי באחי.

"כן, הייתי חייב. אתה יודע איזה סיפורים מסתובבים עליה? שלא תדע. רק לפני שבוע שאל אותי נג'י, הרוכל מהשוק העיראקי במחנה יהודה, אם זה נכון שהאחות שלנו אוהבת נשים. כשהוא שאל את זה, הוא והרוכלים האחרים התפוצצו מצחוק. מאז אני לא הולך לשוק. אני פשוט מתבייש."

"טַפְּנוּ וּצְאוּ הַדָּה נַגְ'י (שיחשכו פניו של זה, נג'י). מאיפה הוא

המציא את השטות הזאת? איך זה יכול להיות שאישה תאהב אישה אחרת? מה יש לשתי נשים לעשות יחד? ברטה שלי לא כזאת, אני בטוחה בזה, "נבהלה אימא. בעיראק איש לא דיבר על אהבת נשים, וממילא היא לא הייתה קיימת. עבור אימא היא לא הייתה קיימת גם בישראל.

"קום ותיסע אחרי אחותך", ביקשה ממני דוריס.

יצאתי אל ביתה של אחותי. כשירדתי מהמונית, הבחנתי שתריסי הבית מוגפים. נקשתי על הדלת. אין תשובה. יצאתי אל מחוץ לבניין. בחוץ חיכה לי לילה ירושלמי צונן ולח. לאחר כשעה של המתנה הגיחה ברטה מאחת הסמטאות.

"איפה היית?" שאלתי בשקט.

"בשום מקום. הסתובבתי סתם בשכונה," השיבה ועיניה דומעות.

"ניכנס פנימה?" הצעתי.

"ברור! מה כבר יש לעשות בחוץ?" ענתה ברטה, חיוך מריר נסוך על פניה.

נכנסנו אל הבית.

"תשתה קפה?" שאלה כשהתיישבתי על הספה.

הנהנתי בראשי לחיוב. ברטה הלכה למטבח והניחה פינג'ן על הכיריים.

כעבור דקות ספורות שבה ובידיה שני ספלי קפה והתיישבה לצדי.

"איך את מרגישה?" שאלתי בזמן שלגמתי מהמשקה השחור.

"איך אני צריכה להרגיש? זיפת. אני מרגישה אובדת. אחי רודף

אותי ולא נותן לי מנוח. אימא מבכה אותי כאילו מתי. החברה שלי

נטשה אותי והלכה. ואני, אנה אני באה?" ברטה עשתה מאמץ ניכר לא לבכות.

"את יודעת? זה לא סוף העולם," ביקשתי לעודד את רוחה.

"למה אתה מתכוונת?"

"הפרידה מציפורה זה לא סוף העולם. אני יודע כמה פרידה זה דבר

קשה. את הרי יודעת שגם אותי עזבה האישה שאהבתי."

ברטה נעצה בי את עיניה הגדולות ושתקה.

"היית מאמינה? זה לא רק שהיא עזבה אותי. היא עשתה את זה עם החבר הכי טוב שלי," המשכתי ברצותי להמחיש לאחותי את גודל הכאב שאני נושא.

"בכל זאת יש הבדל," השיבה ברטה קצרות.

"מה ההבדל?"

"לך היה לאן ללכת. הייתה לך דוריס, שאהבה אותך ושלכל הדעות לא פחות יפה מלילה," הסבירה ברטה.

"את לא מדייקת. אני אף פעם לא אוכל לשכוח את לילה. היא כמו אש שבושרת אצלי בפנים ואי-אפשר לכבות אותה. לאהבה שלי לילה לא היה ולא יהיה תחליף. וחורף מזה, ארבע שנים סבלתי בשקט ורק אחר כך התחנתני עם דוריס," ביקשתי לתקן אותה.

"כן, אני זוכרת מצוין איך שנראית עצוב הרבה זמן," אישרה ברטה את דבריי.

"את רואה? תמיד יש תקווה שבעתיד יהיה יותר טוב."

"אתה יודע, אהבה של אישה לאישה זה דבר חריג. לגבר קל למצוא אישה אחרת, כי זה נורמלי שגברים מתחילים עם נשים. לעומת זאת, לאישה קשה למצוא אישה אחרת," חידדה ברטה את ההבדל בין שני המקרים.

"יופי לך. זו הזדמנות בשבילך לחזור למצב הנורמלי," דחקתי בה וחייכתי.

חשבתי שתתקומם נגדי, שתכעס עליי, שתשוב ותבכה, אך לא! ברטה הסתכלה בי בשקט ובת שחוק הופיעה לראשונה על פניה. הרעיון שתשוב אל דרך הישר שעשע אותה. חייכנו שנינו. "ממתי את מרגישה כמו שאת מרגישה, אני מתכוון... לגבי נשים?" התאמצתי לשאול.

ברטה הופתעה מהשאלה. היא היססה, העבירה את כפות ידיה על פניה, ואצבעות ידיה רעדו. אחר כך התוודתה בשקט. "לפני שהייתי בת חמש-עשרה, אני חושבת. מהיום שבו המנוול הניח את הידיים שלו על השדיים והירכיים שלי." "על מי את מדברת, אחותי? מי הנבלה שעשה את זה?" זעקתי נדהם.

“הדוד שמעון, ענתה בשקט.

דודי שמעון היה אחיו הבכור של אבא. הוא התחתן עוד לפני שנולדתי ועבר להתגורר בבגדד. מאז שעלינו לישראל לא ראינו אותו. “על מה את מדברת?! הדוד שמעון בקושי ביקר אצלנו. אם אני לא

טועה, הפעם היחידה הייתה במסיבת הבר-מצווה שלי.”

“אתה לא טועה. בדיוק על זה אני מדברת. בזמן ששטפתי כלים במטבח, הוא הגיח פתאום מאחור, אחז במותניים שלי ונצמד אליי מאחור. ‘את נערה יפה ומושכת’, הוא אמר ובאותו זמן העביר את הידיים שלו ומישש לי את הגוף. הייתי המומה. לא ידעתי מה לעשות. כשראה שאני לא מגיבה, הוא המשיך והכניס לי את היד שלו מתחת לחזייה. המגע של היד המחוספסת שלו על השדיים שלי עורר בי גועל. כל הזמן הזה הייתי בשוק. לא יכולתי לזוז. המנוול ניצל את זה, המשיך במעלליו והחדיר את היד שלו מתחת לתחתונים שלי.” ברטה עצרה. נשימותיה נעשו כבדות וגופה רעד. על אף הזמן שחלף מאז, ניכרו על פניה אותות הסבל שעברה.

“נו, ומה קרה אז?” שאלתי נסער.

“דוריס, אשתך, נכנסה למטבח. כששמעון שמע אותה מתקרבת, הוא נבהל ויצא. מאז המחשבה על מגע של גבר מעוררת בי גועל. נדמה לי שכל הגברים הם כמו שמעון, חוץ ממך.” ברטה נשברה, לפתה את מותניי בחוזקה, הניחה ראשה על כתפי ופרצה בבכי מר. “בבקשה, אחותי, אל תבכי. את טועה. לא כל הגברים הם שמעון.” גם אני לאות מחאה הפסקתי לקרוא לו “דוד”. “יש הרבה גברים שהם גם יותר טובים ממני.”

“אל תגיד ככה, בבקשה, התייפחה ברטה.

“כן, אחותי. יש גברים נבזים, כמו שמעון, אבל יש הרבה אחרים שהם בסדר. המשיכה שלך לנשים היא טעות שבאה מזה שאת נגעלת מגברים. את יכולה להתגבר על זה. יש לך החוסן לעשות את זה. תבטיחי לי שתעשי ניסיון. את תראי שלפעמים המציאות יותר טובה ויותר פשוטה מהדמיון.”

ברטה לא ענתה, ורק בכייה חרישי נשמע. ידיה העדינות המשיכו

ולפתו אותי בחוזקה. באותו הלילה יצא מעז מתוק.
ליל שמחת תורה, המסמל את סיום הקריאה בתורה ואת התחלתה,
היה עצוב, אך כמו הקריאה בתורה, נפתח דף חדש. מן החג הבלתי
שביב של תקווה לעתידה של אחותי.

חלפו עשרה ימים. ראש ממשלת ברית המועצות "עשה במכנסיים",
דבריו של אריה, והורה לספינותיו לשוב כלעומת שבאו. רוסייה
התחייבה להוציא את הטילים מקובה לאלתר. העולם כולו נשם לרווחה.
באותו הזמן החלה ברטה בטיפולים פסיכולוגיים. אחת לשבוע היא
נפגשה עם פסיכולוג ידוע בירושלים וניהלה עמו שיחות נפש ארוכות.
"נו, איך את מרגישה?" שאלתי אותה באחת מהשיחות הטלפוניות
שנהגנו לנהל מדי יום.

"בסדר גמור! הפסיכולוג הזה איש מדהים! בעזרתו נראה לי
שאוכל להתגבר על המכשולים", השיבה.

ואכן, כך קרה. בחלוף כמה חודשים נענתה ברטה לחיזוריו של
נפתלי ברקוביץ ונאותה להיפגש עימו. בתחילה הסתפקו השניים
בשיחות טלפון ובמפגשים קצרים. אחת לשבוע או שבועיים היו
יוצאים לסרט, לבית קפה או למסעדה. אט־אט הלך הקשר ביניהם
והתחזק. נפתלי היה בחור חביב וסבלני שבא מפולין, גם הוא עבד
במשרד החוץ. חברותו עם ברטה הייתה לצנינים בעיני אמו, שהתנגדה
לכך שבנה יבלה בחברתה של "פרענקית". למרות זאת, ואולי בגלל
זאת, הלכה הקרבה בין השניים והתעצמה. כנגד כל הסיכויים נעשו
המפגשים בין השניים תכופים יותר ויותר.

"את אוהבת אותו?" שאלתי את ברטה.
"למען האמת, אני לא יודעת. הוא איש עדין וחביב. הוא סבלני אליי
וזה מה שחשוב לי עכשיו. הוא אוהב אותי כל כך, שהוא יוצא נגד
אימא שלו וזה מוצא חן בעיניי. נראה מה יהיה", השיבה ארוכות.
למרבה ההפתעה כעבור שנה ושלושה חודשים מאז שנפגשו
לראשונה נישאו השניים ועברו להתגורר ביישוב בית זית, הסמוך
לירושלים.

החתונה נחוגה בשמחה בל תתואר. מי שלא ראה את שמחת כלולותיה של ברטה לא ראה שמחה מימיו. שמח מכולם היה, כמובן, אריה. הוא רקד ופיזז כאחוז תזזית, עד שאחרון האורחים הלך. השמחה באה לו מהלב. בחלוף שנה נולדה הבת הבכורה לבית ברקוביץ, ושמה בישראל ענת. ברטה נטלה את הפעוטה והניחה אותה בחיקי.

”יש לך זכויות גדולות בתינוקת הזו,“ אמרה ולא פסקה להתייפח, מאושר כמובן.

פרק 27

חודש מאי 1967, תחילתו של קיץ לוחט. גם בגבולות היה חם מאוד, במיוחד בגבולות עם מצרים וסוריה. ברדיו השמיעו בין היתר את השירים "A Hard Day's Night" של הביטלס ואת "I Can't Get No" של הרולינג סטונס. בעברית הייתה זו להקת הנח"ל שהפליאה בשיריה "אילו ציפורים" ו"ולס להגנת הצומח". בין השירים ניתן היה לשמוע בקול ישראל את קולה של קריינית החדשות ראומה אלדר, מדווחת בקולה העמוק שנשיא מצרים, גמאל עבד אל נאצר, הורה להכניס כוחות גדולים לתוך חצי האי סיני ולסגור את מצרי טיראן למעבר אוניות ישראליות. חודש לפני כן ביצע חיל האוויר הישראלי אינספור גיחות מעל שמי דמשק, ובקרבות האוויר שהתנהלו מעל רמת הגולן הפילו מטוסינו שישה מטוסי "מיג 21" סוריים. בתגובה הזרימה סוריה כוחות גדולים לעבר הגבול, וכך עשתה גם מצרים. ישראל, מצדה, גייסה את כוחות המילואים, והגבולות להטו. צה"ל נערך למתקפה. בעורף היה העם בחרדה. נכוננו לו שעות קשות. מלחמה מול כל מדינות ערב אינה דבר של מה בכך. מרחוק איימה גם עיראק, ארץ הולדתו, לפגוע בישראל. באותם ימים היו רחובות העיר רמת גן כמעט ריקים מאדם, ותנועת האוטובוסים הייתה דלילה מאוד. המעטים שהתהלכו ברחובות נצמדו אל מכשירי הרדיו, שדיווחו באופן שוטף על המתרחש. יהודי התפוצות באים דווקא עכשיו לישראל. הם מבקשים לחזק, לעודד ולתמוך מקרוב. אני, כחלק מכוח מיוחד של שירות הביטחון, התייצבתי בגבול עם מצרים, בואכה העיר עזה. אם תפרוץ מלחמה, יפרצו כוחות מיוחדים לעיר. כחלק ממערך המודיעין היה תפקידנו להיכנס בעקבותיהם.

בחמישה ביוני פתח צה"ל במתקפה כוללת בסיני וברמת הגולן. כוחות אוויר גדולים תקפו את בסיסי חיל האוויר במצרים, בירדן, בסוריה ובעיראק והשמידו את מטוסי האויב בעודם על הקרקע. חלפה יממה אחת בלבד - והמלחמה הוכרעה למעשה. כעבור שישה ימים היא באה אל סיומה. קרייני החדשות בישרו בהתרגשות כי חצי האי סיני, רמת הגולן, הגדה המערבית וירושלים המזרחית בידינו. צה"ל הנחיל תבוסה לכל צבאות ערב. הניצחון הצבאי היה מרשים לכל הדעות. אך האם היה בו כדי לקדם את ענייניה של מדינתנו הקטנה?

בשוך הקרבות החלה המשימה שלי. במשך חודש ימים עמלנו על הקמתה של התשתית המודיעינית בעיר עזה. תושבי העיר שמחו לקבל את פנינו ושיתפו פעולה. השלטון המצרי לא היטיב עמם. מקורות הפרנסה היו דלים, ומצבם הכלכלי היה קשה. עתה נפתח בפניהם חלון הזדמנויות חדש, שיאפשר להם לשפר את מצבם. לאחר חודש ימים של עבודה מאומצת שבתי הביתה לחופשה קצרה. השעה הייתה שעת ערב. ברמת גן שבו החיים למסלולם. האוטובוסים שבו לדהור בכבישי העיר, והרחובות שוב תססו והמו מאדם. המונים צבאו על בתי הקולנוע, שם כיכבו לצד יומני "כרמל הרצליה" הסרטים "בוני וקלייד" ו"הטוב, הרע והמכוער". ממקלטי הרדיו בקעו פרסומות למכביר, ומעל כולן בלטה הפרסומת של חברת השוקולד "ליבר": "על כל לשון ליבר תמיד ראשון."

הגעתי הביתה. דוריס, חזי וורד קיבלו את פניי בשמחה אדירה. חזי בן העשר וורד בת השמונה סירבו ללכת לישון ולא הפסיקו להמטיר עליי שאלות: "אבא, איפה היית? אבא, השתמשת ברובה? אבא, נסעת בטנק?" היו מקצת השאלות שנשאלתי. בחצות הם עייפו ושכבו לישון. דוריס ואני נותרנו לבדנו. או אז היא קרבה אליי, חיבקה אותי בעוז והצמידה את שפתייה לשפתיי בנשיקה לוחטת. אחר כך הסירה לאט את בגדיה וחשפה את גופה החטוב והצחור, שכה אהבתי ללטף. החזקתי בידי האחת ברגליה ובשנייה בצווארה, הנפתי אותה אל על ונשאתי אותה היישר אל המיטה שבחדרנו. בשוך הסערה חזרנו לשבת בסלון. דוריס הכינה שני ספלי תה וסיפרה כמה קשה הייתה לה ההמתנה וכמה

דאגה לי. אחרי שתיקה קצרה הוסיפה ואמרה בשקט ובקול מהוסס:
"אני רוצה לספר לך משהו. בזמן שלא היית בבית זכיתי לביקור
מעניין."

"ביקור? מי היה פה?" הסתקרנתי.

"לילה. חברתך מימי הנעורים."

תשובתה של דוריס הכתה בי כמהלומת פטיש כבד. ראשי הסתחרר
ולרגע נדמה היה לי שאני בעיצומו של חלום. לילה באה עד כאן,
לביתי שלי.

"לילה פה? בשביל מה היא באה?" שאלתי לאחר שהתאוששתי מן
ההלם.

"היא ביקשה לפגוש אותך, כמובן, אבל מכיוון שלא היית פה, היא
ביקשה ממני להודיע לך שסלים, החבר שלך, החזיר את נשמתו
לבורא," השיבה דוריס, קרבה אליי והניחה את זרועה על כתפי.
"סלים מת? סלים, החבר שלי מבצרה, מת? איך זה קרה?" שאלתי
בהשתוממות, מתקשה לעמוד בקצב האירועים.

"התקף לב. הוא חטף את זה פה, בישראל. לילה סיפרה שערב
המלחמה הם הגיעו לישראל להיות עם ההורים שלה, כי הם היו נורא
מפוחדים. עד אז סלים לא הסכים לבוא לארץ, וגם עכשיו הוא לא
הסכים בהתחלה. בסוף הוא נכנע ללחץ של אשתו. יומיים אחרי שהם
הגיעו הוא חטף התקף לב חריף ומת במקום."
"איך זה שגבר כל כך צעיר חוטף התקף לב?" שאלתי ברצינות
מבלי לצפות לתשובה.

"לילה ישבה אצלי וסיפרה לי. במשך כל השנים שהם היו נשואים
סלים לא היה רגוע. כל הזמן הוא היה מסתובב בבית מתוח. כנראה
משהו הציק לו והוא 'אכל את הלב', עד שבסוף הלב שלו נשבר והוא
מת."

סלים איננו בחיים עוד. הילד והאיש הגדול והחזק, שלא ידע מורא
מהו, נפח את נשמתו. האם מוסר הכליות הכריע אותו? קמתי ממקומי
והתהלכתי הלוך ושוב לאורך הסלון, מחפש מרגוע לנפשי. אחר כך
חזרתי והתיישבתי על הספה, לופת את ראשי בחוזקה בשתי ידיי. דוריס

הניחה את ראשה על כתפי, בידה האחת חיבקה אותי ובשנייה מחתה את דמעותיי. כבר באותו הלילה החלה לחלחל בתודעתי המחשבה כי חיי שוב לא יהיו כשהיו. האישה שאהבתי מכול שבה עתה אל חיי בעוצמה מחודשת. גם אם היא עצמה תשב בחיבוק ידיים, שוב לא אוכל לדחוק הצידה את דבר קיומה. האם אוכל להמשיך ולחיות את חיי כדבר שבשגרה, בשעה שיום יום תכרסם במוחי השאלה מדוע? מדוע האישה, שמתגוררת כעת במרחק הליכה מביתי, בחרה לברוח ממני ולהינשא לחברי הטוב שעתה איננו? האם אעמוד בפיתוי ולא אלך לקבל את התשובה הנמצאת עתה בהישג יד? ואם אלך ואדע את התשובה, האם אמצא אז מרגוע לנפשי? ויתרה מכך, האם אוכל למנוע מאהבתי הישנה לשוב ולהשתלט על חיי מחדש? האם אצליח להימנע מלנסות ולחוש בטעמם המתוק של שפתייה, לגפף את גופה, ללטף את ירכיה?

"לפי דעתי, אתה צריך לבקר אצלה. זו חובתך המוסרית ללכת ולנחם אותה," אמרה דוריס כמו קראה את מחשבותיי. אחרי דקות ארוכות של שקט פנתה לחדרנו והותירה אותי בגפי, מתחבט ומתייסר. מאין שואבת אישה זו את הכוחות הנפשיים הדרושים להעמיד אותי במבחן שאולי איכשל בו והיא עצמה תצא נפסדת? יודע צדיק נפש בהמתו.

דוריס, האישה הטהורה, הבינה מיד שנוכל להמשיך בחיים משותפים אך ורק אם עברי יטוהר. טיהור זה של העבר חייב להיעשות עם לילה.

לאחר מקלחת חטופה נכנסתי למיטה ונצמדתי אל דוריס. אחזתי במותניה ועצמתי את עיניי, מבקש מרגוע לנפשי. בלילה נדדה שנתי. דבריה של לילה על אודות סלים הטרידו את מנוחתתי. סלים נמנע מלבוא לישראל. כן, הלוא כך ציטטה דוריס את דבריה של לילה. זינקתי מן המיטה כמי שהכישו נחש. הכיצד? כיצד ייתכן הדבר? סלים בא לארץ ויצא ממנה מספר רב של פעמים. אם כך, מדוע טענה לילה שהייתה זו הפעם הראשונה שבה ביקר בארץ? האם שיקרה לדוריס או שמא נפלה היא עצמה קורבן לשקריו של בעלה?

לשמע הרעשים שהקמתי הקיצה דוריס משנתה ובקול ישנוני
 שאלה: "מה קרה? למה אתה לא ישן?"
 "את בטוחה שלילה אמרה לך שזו הפעם הראשונה שסלים ביקר
 בישראל?" מיהרתי לשאול.
 "בטוחה לגמרי, אבל למה זה חשוב דווקא עכשיו, באמצע
 הלילה?" שאלה דוריס, ערה לחלוטין.
 "את זוכרת? לפני תשע שנים, כמה חודשים לפני הנסיעה השנייה
 שלי ללונדון, עשיתי חקירה קטנה על סלים. אז סקרן אותי לדעת למה
 הוא ניתק את הקשר אִתִּי, אמרתי ועצרתי, ממתין לתגובתה של דוריס.
 לפתע נזכרתי שכבר סיפרתי לה על אודות ממצאי החקירה, כששכבה
 מחוסרת הכרה.
 "נו", האיצה בי בחוסר סבלנות, "את זה כבר סיפרת לי."
 למשמע דבריה חשתי קור בפניי. שפתיי החלו לרעוד. היא שמעה!
 באותו הלילה הכרתה שבה אליה קודם שפקחה את עיניה, והיא שמעה
 הכול.
 "אני לא זוכר שסיפרתי לך פעם על החקירה שעשיתי," העמדתי פני
 תם.
 "סיפרת, בטח שסיפרת. זה היה באחד הלילות, בזמן ששכבתי
 ב'בילינסון'. אתה לא זוכר?"
 "אבל... אבל בלילה ההוא לא יכולת לשמוע. היית חסרת הכרה."
 "נראה לי שעכשיו אתה מצטער שחשפת בפניי את הסודות שלך,"
 אמרה דוריס והתבוננה בי משועשעת.
 "אז מתי באותו הלילה חזרת להכרה?" שאלתי.
 "לא יודעת, טיפשוני. מבחינתי הייתי בהכרה כל הזמן. אני אפילו
 זוכרת חלום שחלמתי."
 "נו!" עתה האצתי בה אני.
 "תירגע, אני אספר לך." דוריס התיישבה על המיטה, קימטה את
 מצחה כמי שמתאמצת להיזכר ואמרה:
 "אני זוכרת שחלמתי שאני מחזיקה ביד את ורד הקטנה. האחידה
 שלי נחלשת, והיא נעשית כבדה, עד שפתאום הילדה נופלת לי על

הרצפה. היה חם נורא. כל הגוף שלי התכסה זיעה. אחר כך באה אימא שלי. היא התכופפה מעליי וניגבה לי את המצח. כאן נגמר החלום שלי. אחרי כמה זמן שמעתי מרחוק את הקול שלך. אתה דיברת ודיברת, וכמה שדיברת יותר, הקול שלך נעשה יותר ברור ויותר קרוב. "דוריס עצרה לרגע. בפניה ניכרו היטב אותות הסבל שעברה אז. אחרי הפוגה קלה נשמה נשימה עמוקה והמשיכה: "בזמן שסיפרת לי איך לילה פתחה לך את הדלת בבית שלה בלונדון, אני חושבת שאז גם פקחתי את העיניים."

הסתכלתי בה מלא הערצה, אימצתי אותה אל חיקי ואמרתי: "זה לא חלום. נראה לי שהחלום היה סיוט נורא, התחלה של תהליך שבסופו חזרת להכרה. אימא שלך באמת התכופפה מעלייך וניגבה לך את המצח."

הסתכלתי בדוריס. פניה נראו לפתע שלוות, כמו אבן נגולה מעל לבה.

"עכשיו אני מבינה. אתה גילית שסלים ביקר בישראל כמה פעמים, ולילה סיפרה שהוא לא היה כאן בכלל. זה באמת מוזר. לדעתי, הוא הוליך אותה שולל. לילה לא משקרת," קבעה דוריס בפסקנות. חלפו כמה חודשים, הקיץ חלף עבר לו ואחריו גם הסתיו. קולות המלחמה נדמו, והשגרה שבה לשלוט בחיינו. דוריס ואני לא שבנו לדבר על אודות סלים ולילה. לקברו של סלים לא עליתי, אף-על-פי שהמחשבה על כך חלפה בראשי. לבקר את אהובתי לשעבר ולנחמה לא העזתי.

עתה חורף. בחוץ סופות רעמים וגשמי זעף שוטפים את העיר. הערב הזה הוא ערב מיוחד. ערב מאין כמותו. כבר כשהקצתי משנתי, חשתי את בטני מתהפכת מהתרגשות לקראת האירוע הצפוי בסופו של יום.

הגשמים לא יפריעו לנו. יהא אשר יהא, דוריס ואני נצא אל בית-הקפה של ברוך השמן. "חפלה" של ממש מצפה לנו שם. על מסך הטלוויזיה בשחור-לבן תופיע הגדולה בזמרות הזמר הערבי. הטלוויזיה

נחשבה באותם ימים מכשיר יקר ערך, ורק בעלי ממון יכלו להרשות לעצמם לרכוש אותו. לברוך השמן היה מכשיר כזה בבית הקפה. הלקוחות הקבועים של בית הקפה יהיו שם כדי לצפות באחד מאירועי הזמר הגדולים של עולם הזמר הערבי. "אִינְתָא עוֹמְרִי" (אתה חיי) היה שיר שעברו חברו שני ענקי הזמר המצרי - אום כולתום, הזמרת הגדולה מכולם ובעלת קול הזמיר, והמלחין הגדול ששמו הלך לפניו, מוחמד עבד אל-והאב. אהבה גדולה לא שררה בין השניים. יודעי דבר סיפרו, כי החיבור ביניהם נתאפשר רק לאחר התערבותו של נשיא מצרים בכבודו ובעצמו.

בית הקפה היה מלא מפה לפה. גברים ונשים לבושים בהידור, משל באו לחתונת בנם או בתם, התגודדו בכניסה, וההתרגשות הייתה רבה. כל העיניים היו נשואות אל המסך הקטן. הזמרת עלתה לכמה וכמה נופפה במטפחת שהפכה לחלק בלתי נפרד מהופעתה. טנם טנם... התזמורת ניגנה דקות ארוכות. כשהתזמורת סיימה, פצחה הזמרת בקולה הענוג ושרה:

"עיניך השיבוני אל הימים שחלפו, לימדוני להתחרט על העבר ומכאוביו. כל מה שראיתי טרם ראו אותך עיניי, היה חיים אבודים. אל ייחשבו ימים אלו במניין ימי חיי..."

הקהל בבית הקפה יצא מגדרו ומחא כפיים בהתלהבות. הסתכלתי סביבי. כשמבטיי הגיעו אל פתחו של בית הקפה, נעצרת. בפתח עמדו הוריה של לילה, שזה עתה הגיעו. בין שניהם, קצת מאחור, עמדה לילה בכבודה ובעצמה. שעה השחור רטוב מהגשם, שעדיין ירד בחוץ. פניה חיוורות כסיד. אפילו הסומק שנמשח עליהן לא הסתיר זאת. עיניה היפות והגדולות, כמו אז בבית הכנסת בכצרה, היו נעוצות בי. נשימתי נעתקה באחת. מילות השיר קיבלו לפתע משמעות אחרת, כאילו נכתב השיר במיוחד עבורי. לילה המשיכה להסתכל לעברי ולא הסירה את מבטה ממני ולו לרגע קט. גם אני בהיתי לעברה, מפליג בתעתועי שווא, כאילו לילה ואני לבד, והיא שרה בשבילי, רק בשבילי. "עיניך השיבוני אל הימים שחלפו, לימדוני להתחרט על העבר ומכאוביו. כל מה שראיתי טרם ראו אותך עיניי, היה חיים אבודים. אל

ייחשבו ימים אלו במניין ימי חיי". כן, חיי עם סלים היו חיים אבודים. אני מלאת חרטה על חיי אלה. מבחינתי, הימים בחברתו אינם נחשבים במניין ימי חיי. ימים חסרים הם. עיניך, כן, עיניך שלך החזירו אותי אל ימים אחרים, טובים ויפים יותר, ימים שחלפו ואינם. הימים שבהם היינו אתה ואני לבד בשדה הירוק, שם, בבצרה הרחוקה. דוריס, שהבחינה מיד בשינוי שחל בי, שתקה ולא פצתה פיה. היא המשיכה לצפות בזמרת על המרקע, כמו מאום לא קרה. האם גם היא ראתה את לילה?

ברוך, גם הוא בפתח בית הקפה, הזמין את השלושה לשולחן ששמר במיוחד עבורם. השולחן היה ממוקם לפני השולחן שלידו ישבנו, ושני שולחנות אחרים חצצו ביניהם. אם לילה תרצה לראותני, יהיה עליה להפנות את מבטה לאחור.

"בוא, אהובי, די במה שהחמצנו. הרי מה שהחמצנו אינו מועט, אהוב לבי..." הזמרת שעל המרקע המשיכה לשיר, והמילים, הן המילים, נשמעו כאילו לילה שרה אותן במיוחד עבורי. באמצע השיר לא עמד לה כוחה. היא קמה ממקומה ויצאה מבית הקפה. במטפחת שהחזיקה בידה שבה וניגבה את פניה הבוכיות.

פרק 28

"תפוחים, תפוחים. תפוח אדום, תפוח ירוק, תפוח חמוץ, תפוח מתוק, כל תפוח גן עדן. חצי לירה לקילו, רק חצי לירה, בואו, רבותיי, יאללה, בואו!" חזר וקרא מוכר הפירות בשוק בקול מתנגן, כמו שר פזמון ידוע. "אדוני, בוא ותטעם. זה תפוח דלישס, נקטף היום והגיע בטיסה הישר מגן עדן. תפוח עסיסי כזה אכלו רק אדם וחיה," פנה אליי המוכר.

חייכתי וניגשתי אל הדוכן.

שוק הכרמל המה קונים שצבאו על הדוכנים ורכשו מצרכים לחג הממשמש ובא. ימי תשובה בפתח, ראש השנה. כמו נייעורו לחיים חדשים בתום קיץ ארוך ומתיש, יצאו ההמונים אל השווקים והציפו אותם. עיינתי ברשימת הקניות שדוריס הפקידה בידי: במיה. עליי להוסיף לסל הקניות עוד קילוגרם אחד של במיה. הסלים, שכבר היו עמוסים בכל טוב, הכבידו עליי. פניתי אל הסמטה הקרובה לרחוב הראשי של השוק. שם ניתן למצוא בנקל את כל סוגי הירקות וביניהם גם את הירק שחיפשתי. הבמיה הכרחית בסל הקניות, אי־אפשר לוותר עליה. דוריס תעשה בערב החג שימוש נרחב בירק הזה ותכין את התבשיל האהוב עליי במיוחד. קופה ממולא בבשר, מבושל ברוטב עגבניות ובמיה.

"קילו בלירה, קילו בלירה. חציל בלדי, עגבניות בלדי, במיה בלדי, רק היום, מחר כבר לא יהיה." פניתי אל הדוכן שממנו בקעו הקולות. מסביב לדוכן קונים רבים, והוא צר מלהכיל. נדחפתי ביניהם, אוסף אל תוך שקית ניילון את הירק המיוחד. כשסיימתי, ביקשתי לשלם ושלחתי את ידי הימנית לעבר כיס מכנסיי. בעוד ידי מפשפשת ותרה אחר המעות הנכספות, חשתי בנוכחותה. היא עמדה בסמוך אליי, כתף אל

כתף, ממש כמו אז, לפני למעלה מעשרים שנה. מראות השוק בבצרה שבו וחזרו אליי. כאז, גם עתה, אחזה בי התרגשות, ונשימותיי נעשו כבדות. עמדתי לידה כמשותק, ללא יכולת לנוע.

“אדוני, מה קרה לך? אתה כזה קמצן שקשה לך להוציא לירה מהכיס?” האיץ בי המוכר, שהחל לגלות סימנים של חוסר סבלנות. כל הקונים הפנו את מבטם לעברי והסתכלו בי משועשעים. לילה, שלא הבחינה בי עד אז, הסתכלה אף היא. כשראתה אותי, חוורו פניה כסיד. שילמתי ופסעתי שתי פסיעות לאחור. לילה נטשה את הדוכן ובאה רועדת בעקבותיי. נרגשים ומבולבלים עמדנו והסתכלנו זה בזה. לבי נמס. תווי פניה, למרות גילה, נותרו יפים ועדינים. שפתיה ענוגות וחושניות כמו אז, לפני שנים. רציתי לאסוף אותה בזרועותיי ולנשקה בעוז, רציתי לאחוז בה ולא להרפות. רציתי שתחזור ותהיה שלי ורק שלי. ואולי... אולי עליי ללכת, להתרחק ממנה, להתרחק מהאישה שפגעה בי, שנטשה אותי למען אחר. כן, ללכת, פן תפגע בי שוב האישה השטנית העומדת מולי במלוא יופייה. אני מבקש ללכת, אך רגליי כמשותקות, אינן מצייתות לצו מוחי, אינן נעות ואינן זעות. אולי רק אומר לה מה אני מרגיש, אעביר לה רק מעט מן התחושות שאני נושא על גבי זה שנים. לא! אני מנסה לדבר, אך לשווא. המילים נעתקות מפי. קולי נדם. עמדתי מולה כמי שכפאו שד.

לילה הייתה הראשונה להתעשת. היא הרימה את ידה, ליטפה את ראשי ואת פניי ואמרה בשקט: “שלום לך, אהובי.”
“שלום לך, אהובי.” נזכרתי. אלה היו המילים שאמרה לי ערב עלייתה לישראל, כשנפרדנו שם, בבצרה. עתה חזרה על אותן מילים בדיוק, כמו נפרדנו אך אתמול ומאום לא קרה, כמו שמרה את המשפט הזה לפגישתנו המחודשת.

“אהובך, הכיצד?” השתוממתי, מתרחק מעט ממגע ידה.
“אִנְתָּא עוֹמְרִי כוּלוּ (אתה הוא כל עולמי). כך היית וכך גם תישאר עד אחרית ימיי,” אמרה, כמו ביקשה לחזור על מילות השיר. הדמעות שטפו את פניה. כך עמדה וראשה מורכן, מחכה בקוצר רוח למוצא פי. האם רצתה שאמחל לה? האם ציפתה שאומר: “אני סולח?” שתקתי.

לא ידעתי מה לומר. עוצמת המפגש המחודש שזימן לי הגורל לא אפשרה לי עדיין להגיב בצלילות הדעת.

'לב של אבן יש לך, אליאס', חשבתי לעצמי, 'היא בוכה - ואתה מחריש'.

"אני לא רוצה ממך כלום. אני רק מבקשת שתשמע מה שיש לי להגיד. האמת היא אחת, ואתה צריך לדעת אותה," ניסתה לילה להירגע, אך ללא הצלחה.

"למה האמת חשובה עכשיו? הרי אי-אפשר להחזיר את מה שכבר קרה," הקשיתי עליה, אף שרציתי מאוד לשמוע את גרסתה לגבי מה שהתרחש.

"נכון, אי-אפשר להחזיר את מה שכבר קרה. אני לא רוצה לשנות את המציאות. הלוואי שיכולתי, אבל חשוב לי שתדע שכל מה שעשיתי, עשיתי רק בשבילך."
"בשבילי?" התפלאתי.

לילה הנהנה בראשה לחיוב, הוציאה מכיס שמלתה ממחטת נייר, מחתה את דמעותיה וקינחה את אפה הקטן.

"זה לא מקום מתאים לשיחה רצינית. בואי ניפגש במקום אחר, בזמן אחר," הצעתי ללא מחשבה.

"לא צריך, לפחות בינתיים," השיבה. היא הורידה מכתפה את התיק שנשאה, ולאחר שפשפשה בו, הוציאה מתוכו מעטפה דהויה ודחפה אותה לידי.

"את המכתב הזה כתבתי לפני שנים, כששמעתי שהתחתנת. עד עכשיו לא היה לי אומץ לשלוח אותו אליך," אמרה בשקט. היא שלחה לעברי מבט ארוך, הסתובבה והלכה לאטה. הסתכלתי בה מאחור. היא הייתה שפופה מעט, כבר לא אותה נערת חן וקופה. האם השנים נתנו בה את אותותיהן? או שמא התלאות שעברה, הן שהטביעו בה את חותמן? המשכתי לעקוב אחריה במבטי, עד שנעלמה מעיניי. אכן, ההיסטוריה חוזרת. לעתים מלטפת ולעתים מכה בנו שנית. נזכרתי באותה פרידה ערב עלייתנו לארץ. האם יהא גורלה של פרידה זו כגורל הפרידה ההיא? ימים יגידו.

תחבתי את המעטפה לכיס מכנסיי, אספתי את הסלים ופניתי לתחנת האוטובוס הקרובה.

"פגשתי את לילה בשוק," אמרתי לדוריס עם היכנסי לבית.

"הרגעת אותה קצת?" שאלה. אפילו שביב של קנאה לא השתרבב לקולה.

"לצערי, לא ממש. היא רק נתנה לי את זה," הוצאתי מכיסי את המעטפה הדהויה והושטתי אותה לדוריס.

"כשהיא הייתה פה, היא ביקשה ממני למסור לך את המעטפה הזאת," סיפרה דוריס. "אתה יודע מה עניתי לה?"

"מה?"

"אמרתי לה שזה עניין ביניכם, שאני לא רוצה להיות מעורבת, ועדיף שהיא תמסור לך אותה בעצמה."

"אני לא רוצה להסתיר ממך כלום, נשמה. אני מבקש שנקרא את המכתב יחד," ביקשתי.

"האישה הזו מנסה כבר הרבה זמן לפרוק את מה שיש לה בלב ולא מצליחה. נדמה לי שאני מרגישה מה היא עוברת. רואים את הסבל על הפנים שלה. תקרא לבד, זו חובתך. אני סומכת עליך ואני לא חוששת ממה שיקרה," אמרה דוריס מלאת ביטחון.

זהו. דוריס, כהרגלה, זזה הצידה והותירה אותי לבדי. היא לא רצתה שנוכחותה תשפיע עליי לטוב או לרע.

הלילה כבר ירד. השעון הצביע על השעה אחת עשרה. נותרתי בגפי. דוריס עייפה מעבודות הבית לפני החג והלכה לישון.

"כואבות לי הרגליים. אני מצטערת, אבל אני מוכרחה ללכת לישון," התנצלה ופסעה אל חדר השינה. הבטתי בה. הליכתה השתפרה, אך צליעתה עדיין בלטה.

הכנתי לי כוס קפה והתיישבתי בפינת האוכל. המעטפה נותרה על השולחן. ראשי טרוד בשאלות אינספור: האם יש טעם לפתוח את המעטפה ולקרוא את תוכנה? האם הגיוני לשוב ולהעלות מן האוב עבר גדוש במכאובים? ללילה יש, כנראה, הצדקה למעשה שעשתה. מהמפגש בצהרי היום התרשמתי שיש לה מה לומר. מן ההגינות יהיה

לשמוע את דבריה. בוודאי יש לה הסבר מניח את הדעת מדוע בחרה להינשא דווקא לסלים. אך האם יש טעם או משמעות היום, עשרים שנה לאחר המעשה, למצוא שהיא עשתה כך מטעמים מוצדקים? ונניח שהיא נהגה כפי שנהגה מחוסר ברירה, האם אוכל לסלוח לה? בהנחה שאוכל לסלוח לה, האם נחדש את ימינו כקדם כזוג נאהבים? כאז כן עתה ברור לי היטב שאני עדיין אוהב אותה. האם יש בעובדה זו לערער את חיי הנישואין שלי? האם יכול אדם הנשוי לאישה מקסימה כדוריס לנטוש את משפחתו לטובת אישה אחרת?

רבות הן השאלות - ותשובות אין.

בלב כבד ולאחר לבטים קשים פתחתי את המעטפה. בתוך המעטפה היו מקופלים דפי נייר רבים, גם הם דהויים. נראה היה בכירור שנכתבו לפני שנים רבות.

פרסתי את הדפים על השולחן, נטלתי לידי את הדף הראשון והתחלתי לקרוא.

אליאס, אהוב לבי, מחמד עיני,

ראשית, אני רוצה שתדע שלא אהבתי ולא אוהב אחר מלבדך. אהבתי היא אחת ונתונה בשלמותה לך ורק לך.

כנהוג בתחילתו של כל מכתב, אשאל מה שלומך. אני מקווה שאתה חש בטוב וחיידך טובים ומאושרים. אני מבינה שנחלצת לבסוף מן הכלא הארוך. אין לך מושג מה רבה הייתה שמחתי כששמעתי זאת. התלבטתי רבות באשר למכתב זה, במיוחד לאור העובדה שאינני יודעת מתי יהיה לאל ידי, אם בכלל, למסור לך אותו. לבסוף החלטתי לעשות זאת ימים ספורים לאחר שנודע לי מפי אחי גורג'י שאתה נשוי. אינני יודעת לשם מה אני כותבת, אולי כדי למצוא מרגוע לנפשי הדואבת? אני כאן בלונדון, עיר מקסימה ומדהימה ביופיה, אך גם קרה ומנוכרת. מזג האוויר בחוץ נינוח, אך בלבי מתחוללת סערה, סערה גדולה. אני זוכרת את ימי אהבתנו, כי איך אוכל לשכוח? אני נושאת אותם בלבבי, חתומים לעד. אהבתנו לא

תשוב עוד, זאת אני כבר יודעת ומבינה. אכן, זו אשמתי, אשמה גדולה. אני אשמה בכל מה שעשיתי, והלוואי שהייתה לי התבונה לנהוג אחרת.

את הנעשה אין להשיב. המשפט הזה מצמרר אותי, כי אני רוצה להשיב הכול. לחזור אל בית הכנסת בבצרה, לצפות בך עולה לתורה בשבת ולבי מלא רון וגאווה, לשוב אל השדות הפורחים ביום שטוף שמש ולהתרפק על צווארך. לנשק את שפתיך ולחוש בטעמן המתוק. לשבת לצדך ולצפות בכבשות של עיסאם מלחכות את העשב בהנאה. לגמוע בחברתך כוס תה. כן, רק כוס אחת של תה, זה כל מה שאבקש. אכן, את הנעשה אין להשיב, ואת מה שעשיתי יהיה מן הסתם קשה להסביר, אך בכל זאת אנסה, כי מן הראוי שתדע מה קרה. מלאך שלי, אם לא זכית באהבתי, לפחות תדע מדוע. אתה זכאי לדעת את האמת.

איפה אתחיל? אולי אתחיל מהיום שבו נפרדתי ממך בעירנו האהובה, רגע לפני שעליתי לישראל. כבר אז, ברגעי הפרידה ההם, חשתי בעצמותיי שהדברים אינם מתנהלים כשורה. לפי מיטב זכרוני, אמרתי לך שאני יראה מפני הבאות. חששותיי, לדאבוני הרב, אכן התאמתו. כשהגעתי לשער העלייה, היה ברור לי שאחכה שם עד שתבוא. לזמן לא הייתה כל משמעות בעיניי. היינו שם, כל המשפחה, במשך שבועיים. אחרי שבועיים הגיעו למקום בני משפחתך. כשנוכחתי לדעת שאתה לא בין הבאים, נשבר לבי מצער. אריה, אחיך, וגורגי, אחי, לא הפסיקו לעודד אותי. אריה סיפר בהתרגשות ובדאגה שהשלטונות עצרו אותך ללא הצדקה רגע לפני עלייתך למטוס. כששאלתי אותו לכמה זמן נעצרת, הוא לא ידע להשיב לי, אבל נטע בי תקווה שבקרוב תצא לחופשי. אחרי כחודשיים ימים עזבה המשפחה שלי את המקום, וכעבור זמן קצר עזבה גם המשפחה שלך. הוריי דרשו ממני להצטרף אליהם, אבל אני, למורת רוחו של אבי, סירבתי בתוקף. אפילו תחנוניהם של אחיך ואחי לא עלו יפה. "תחכי לו במקום החדש. למה דווקא כאן?" הם שאלו בהשתוממות, אינם מבינים את פשר עקשנותי. הם לא ידעו, כמובן, על ההבטחה

שהבטחתי לך. הייתי נחושה לקיים אותה ולחכות לך עד שתגיע. בכל אותה עת עמד לצדי "חברך הטוב" סלים, שעזר לי באותם ימים להתמודד עם ההמתנה מורטת העצבים. משפחתו עזבה את המקום, אבל הוא בחר להישאר אתי וארח לי חברה בשעות הקשות. בכל פעם שרוחי הייתה נופלת, הוא היה מרגיע אותי, וכמו כולם, אמר שתגיע בקרוב.

"זה רק עניין של זמן עד שאליאס יגיע," היה אומר לי. חלפה כמעט שנה, וככל שחלף הזמן, החלו הקולות ששמעתי מסלים להשתנות. הרגשתי שסלים מנסה לשבור את רוחי. הוא החל בכך שבאחת הפעמים אמר לי כי הובא לידיעתו שנשפטת לתקופת מאסר ארוכה ואין לדעת מתי תשוב. כששאלתי אותו מאין הוא יודע, הוא התחמק מתשובה. אחרי שחלפה למעלה משנה, הבנתי שאין עוד טעם לחכות לך בשער העלייה ומוטב שאסע להורי. באותם ימים הייתי בטוחה שלו הייתי שואלת בעצתך כיצד לנהוג, היית משיב לי "סעי להוריך", וכך עשיתי.

אם חשבתי שהתלאות בשער העלייה היו רבות וקשות, הרי התלאות שארבו לי בעיר היו קשות שבעתיים. סלים לא הרפה ממני. הוא היה בא אל בית הוריי בתואנות מתואנות שונות. היה יושב עם אבא, מעשן בחברתו נרגילה ומשחק עמו ב"טאולה". בדרך זו הוא התחבב על אבא מאוד. יום אחד אמר לי אבא: "אליאס, הגבר אשר לו את מחכה, יכול להירקב בכלא כל ימי חייו. למה שלא תתחנני עם סלים? הוא בחור טוב והוא אוהב אותך."

כשאבא אמר זאת, הבנתי שסלים אינו בא אליי בידיים נקיות והתחלתי לחמוק ממנו. כשהיה בא לביתנו, הייתי מסתגרת בחדרי ומסרבת לצאת, למורת רוחם של הוריי. באחד הימים הוא בא אל ביתנו וסיפר בקול בוכים שהגיעה אליו ידיעה שהוציאו אותך להורג. אותה ידיעה בדיוק גונבה לאוזניי ממקומות רבים אחרים. בכל רמת גן דיברו אך ורק עליך, איך הפכת להיות הציוני שהקריב את חייו למען ארץ-ישראל. אחר כך התברר לי, שאת השמועה הפיץ לא אחר מאשר "חברך הטוב". כשהוריי שמעו שאתה אינך בחיים, הם החלו

במסע שידולים ואיומים יומיומי ודרשו ממני לשכוח אותך ולהתחתן עם סלים. התברר שסלים ביקש את ידי מהוריי מאחורי גבי. אני, כמובן, סירבתי.

כשחלפה שנה וחצי בערך, הגיע לידי אחי המכתב שכתב לו אחיך. זה היה המכתב הכי משמח שהובא לידיעתי. אחיך אריה כתב לאחי שאתה בחיים ועדיין אסור בכלא. הוא אפילו נקב את מועד שחרורך. לשמחתי לא היה גבול.

“אחי צפוי לצאת לחופשי מיד עם בוא האביב. נסים מהסוכנות הבטיח לדאוג להבאתו לישראל”, כתב אריה.

כשסיפרתי לסלים את הידוע לי, נפלה רוחו. יום אחד הוא איים עליי ואמר שאם לא אנשא לו, הוא ידאג באופן אישי שאתה תירקב בכלא.

“את תראי שגם כאשר תיגמר תקופת המאסר שלו, הוא לא יצא מהכלא”, צרח.

“מי אתה בכלל, מלך עיראק?” לעגתי לו.

סלים נעלב, הלך ולא שב עוד לביתנו. הוריי, כמובן, לא ידעו את נפשם מרוב צער וכעס. אבא לא הפסיק לרטון בכל אותם ימים ושפך עליי קיתונות של רותחין. ישבתי בחדרי, כססתי ציפורניים, קראתי פרקי תהילים ונשאתי תפילה שתגיע בשלום.

כשהגיע מועד שחרורך, התברר, למרבה הפלא, שסלים צדק: חלפו עוד חודשיים ולא באת. החלטתי לבדוק בעצמי מה עלה בגורלך, ולשם כך יצאתי ובאתי מדי יום ביומו. הייתי במשרד החוץ, בסוכנות היהודית ואיפה לא? אפילו לירושלים נסעתי, לפגוש שם את אחיך ואת נסים ההוא, הכול-יכול מהסוכנות. שניהם אמרו לי שהם אינם מבינים מה קרה ולמה לא שוחררת. נסים הבטיח שיעשה מאמץ עילאי לבדוק את פשר התעלומה.

“גם אם אצטרך לרוקן את קופת הסוכנות, אני אחלץ את הילד משם”, הוא הבטיח לי. ואז קרה הנורא מכול. כשאני נזכרת בכך, אני מאבדת את הרצון להמשיך ולחיות.

באחד הימים, בצהרי היום, פגשתי את סלים בסמוך למקום מגוריי. נראה שהוא ארב לי שם שעות ארוכות בציפייה לרגע שבו אצא

מהבית. כשראה אותי, הוא קרב אליי ואמר: "אם את רוצה שאהובך
יצא לחופשי, בואי הערב לפגוש מישהו שיכול לעזור לו להיחלץ
מהכלא." הוא נקב את שם הרחוב ומספר הבית ונעלם.
אינני יודעת, אהובי, מדוע הלכתי לשם. אולי אהבתי הגדולה אליך
היא שהניעה אותי. באותם ימים הייתי מוכנה לעשות הכול למענך,
אהובי. תסלח לי בבקשה, מחמל לבי, תסלח לי, אני הלכתי. לאבדון
הלכתי. כשה מובל לטבח, מבלי לתת את הדעת על הצפוי לי.
כשהלכתי לשם, למקום הארוז ההוא, כבר לא הייתה דרך חזרה,
וגורל אהבתנו נחרץ לשבט.
כשנכנסתי לבית על פי הכתובת שסלים נתן לי, לא ראיתי איש, פרט
לסלים עצמו. הוא היה עצבני ונסער. כששאלתי אותו היכן האיש
שאני אמורה לפגוש, הוא הסתער עליי בחמת זעם. אתה יודע, אהובי,
אני לא חזקה, וסלים גברתי. "ארורה את וארוז אהובך!" הוא צרח
בהיסטריה. באותם רגעים השתלט עליו הטירוף. עיניו ירקו אש וריר
נזל משפתיו בשעה שאחז בי בחוזקה בשתי ידיו. הוא קרע את בגדיי
מעליי, השכיב אותי על הרצפה וביצע בי את זממו. לאחר מעשה הוא
גרר אותי אל מחוץ לבית ועזב אותי לנפשי כשאני מוכתמת בדם
וחבולה. בוכה ומתייסרת הגעתי הביתה והתגנבתי לאמבטיה. לאחר
שעה ארוכה, בה מירקתי את גופי במים ובסבון, יצאתי לחדרי, שם
הסתגרתי במשך ימים רבים. כך נשאתי את עלבוני בחשאי ואני
בודדה. לא אמרתי דבר לאיש משך כמה שבועות, עד שהתברר לי
שהאסון גדול עוד יותר: גיליתי שאני בהריון. כשזה נודע להורי, נפל
הפור. היית מאמין? הורי, שהולידו וגידלו אותי, היו גם אלה שכפו
עלי להינשא לבן הבלייעל. אבא היה להוט לקיים את מעשה אחאב
לנבות - "הרצחת וגם ירשת". אבי נשבע שאם לא אתחתן עם סלים,
הוא יהרוג אותי. אני לא ידעתי את נפשי מפחד, מבושה ומבלבול.
כבודו של אבא היה חשוב לו יותר מעתידי ומאושרי.
החתונה הייתה עצובה. בכיתי לפני, בכיתי בחתונה עצמה ובכיתי
לאחריה. בעלי המנוול עוד התנה את הסכמתו להינשא לי בכך
שנעזוב את ישראל, וכך היה. בדרך זו הוא חשב שיצליח לחמוק

ממך. באשר לי, ברגע שבאתי בברית הנישואין עם האיש שכפה את עצמו עליי, חשתי תחושה של חידלון. מבחינתי, לחיות חיים נטולי אושר בישראל או בארץ אחרת היה היינו הך. צחוק הגורל. סלים, משהשיג את מבוקשו, לא ידע מה לעשות בו. בבית הוא מתהלך כארי בסוגר ולא יודע את נפשו מרוב צער. לעתים קרובות הוא יוצא את הבית וחוזר רק כעבור כמה ימים ולפעמים אף שבועות. מעולם לא שאלתי אותו אנה מועדות פניו. האיש ומעשיו לא עניינו אותי כלל. מבחינתי, הוא יכול היה ללכת ולא לשוב לעולם. זה ישמע לך מוזר, אך מאז אותו לילה מר ונמהר חלפו כבר יותר מארבע שנים, וסלים לא ידע אותי. הוא לא נכנס לחדרי ולו פעם אחת. נראה לי שמצפוני מייסר אותו עד כדי כך שאינו מסוגל להסתכל בעיניי. כן, סלים הולך ושוקע במרה שחורה. הוא רזה מאוד, עד שלא ניתן להכירו. הוא שותה לשוכרה כמעט מדי יום. אחת השכנות אף סיפרה לי שראתה אותו משתמש בסמים. מה אכפת לי? מצדי הוא יכול להתפגר. כן, להתפגר, ואז, אודה ולא אבוש, אשמח. שמחת עניים אשמח, אך בכל זאת שמחה. ועתה, אהובי היקר, כשאתה יודע את האמת, נפשי רוגעת. אין לי צורך עוד בדבר. אפילו הבנים התאומים שנולדו לי מאיש זה אינם נוגעים ללבי, כי בחטא לידתם. אתה היית ונשארת כל חיי. יהיה שלום, אהובי, ושוב, אנא ממך, סלח לי. שלך, האוהבת לעד, לילה.

הנחתי את המכתב על השולחן. לרגע חשתי שאני עומד ללכת בעקבותיו של סלים. הלחצים בחזה גברו וזיעה קרה כיסתה את מצחי. חזרתי וקראתי:

ועתה, אהובי היקר, כשאתה יודע את האמת, נפשי רוגעת. אין לי צורך עוד בדבר. אפילו הבנים התאומים שנולדו מאיש זה, לי אינם נוגעים ללבי, כי בחטא לידתם.

האם לילה משדרת מצוקה? האם היא מרמזת לכך שהיא תשלח יד
בנפשה? כן, הייתי משוכנע בכך. כל זמן שהמכתב, אותו שמרה במשך
שנים, היה בידה, הייתה לחייה משמעות. מרגע שמסרה לי אותו...
פניתי במרוצה לחדר השינה. דוריס כבר הייתה שקועה בשינה
עמוקה.

טלטלתי אותה בחוזקה.

"מה קרה?" שאלה דוריס מבוהלת בתוך שהיא מתאמצת להזדקף
ולפקוח את עיניה.

"את חייבת לקרוא מה שכתוב כאן," אמרתי כולי נסער.

דוריס נטלה לידה את הדף האחרון וקראה אותו, ואחר שבה וקראה
את המכתב כולו. היא נראתה מזועזעת.

"הו, אלוהים, זה ממש נורא. אנחנו חייבים ללכת אליה. היא זקוקה
לעזרה," אמרה בשקט מיד כשסיימה.

"עכשיו, כל כך מאוחר בלילה?"

"כן, וכמה שיותר מהר," השיבה וקמה להתלבש.

נרגעתי. המיחוסים בחזה חלפו.

פרק 29

בחוף היה לילה ערפילי מעט וקריר. העפתי מבט חטוף בשעון. השעה כבר אחר חצות. ממעל ניתן היה להבחין בקושי רב בשמים העמוסים בכוכבים לרוב ולצדם הלבנה. הירח, שרק חלקו הקטן היה מואר, שלח מבטים חשדניים סביב, כאב המשגיח על ילדיו. הרחוב היה שומם, ללא נפש חיה. לאורך השדרה שררה דממה מעיקה. השקט הבליט את הקולות הצורמים שהשמיעו נעלי הספורט שנעלנו במגעם עם המדרכה שעליה פסענו. מתחת לפנסי הרחוב ניתן היה להבחין בהתעבות הערפילים, שרק הוסיפו תחושה של מיסטיות וחשאיות לאווירה המתוחה ששרתה עלינו. ביתה של לילה נמצא מרחק של כעשר דקות הליכה מביתנו, אולי קצת יותר. דוריס ואני משרכים את דרכנו באטיות. דוריס עדיין מתקשה בהליכתה. מרחוק, על ספסל נטוש, מתחת לפנס רחוב, שוכב על גבו גבר תמהוני. עשן הסיגריה שהזדחל מתוך פיו של האיש הסתלסל לאטו מעלה-מעלה, עד שהתמזג בערפל ונעלם. המשכנו ללכת. עוד רגע קט נחלוף על פני האיש המוזר.

כשהגענו עד אליו, הוא הזדקף ועבר למצב ישיבה. מקרוב ניתן היה להבחין בפניו חרושי הקמטים המכוסים בזיפי זקן לבנים והמיוסרים מדאגה. בגדיו המרופטים העידו יותר מכול על הדלות שבה הוא חי. האיש נראה מתוח ודרוך.

“תעזרו לי, בבקשה,” ביקש בשעה שעמדנו לחלוף על פניו.

דוריס המשיכה ללכת. אני עצרתי במקומי.

“אליאס, מה אתה עושה? אין זמן להתעכב,” האיצה בי דוריס,

שעצרה ושבה על עקבותיה.

“אדון, תעזור לי בבקשה.” האיש זיהה את חולשתי.

"למה אתה זקוק?" שאלתי.

"אימא שלי," אמר.

"מה עם אימא שלך?"

"תפסיק ובוא מיד!" איבדה דוריס את שלוותה. זו הפעם השנייה שדוריס מאבדת את שלוותה. הפעם הקודמת הייתה כשוורד נפלה למים.

"אימא שלי חולה מאוד. היא שוכבת בבית וצריך הרבה כסף לתרופות," האיש הפיל את עצמו מהספסל ואחז בדש מכנסיי בחוזקה. "בבקשה אדוני, כמה לירות יספיקו."

גררתי את רגליי בניסיון נואש להשתחרר מאחיזתו, אך ללא הצלחה. פשפשתי בכיסי מכנסיי. הכיסים ריקים, אף לא גרוש שחוק. "אתה חייב לעזור לי. אתה חייב," לא הרפה האיש. הוא משך בחוזקה במכנסיי ואיים להפילני.

"תניח לו, תניח לו!" צעקה דוריס והחלה להלום בידיה הקטנות בגופו הגדול של האיש.

"גבירתי מכה אותי," האיש ניתר כפנתר ונעמד על שתי רגליו, מישיר מבטו אל דוריס המפוחדת ועיניו יורקות אש.

"גבירתי מבקשת לקבל מכות!" האיש הניף ידו מעלה וביקש להלום בדוריס.

לעתים מעמיד אותנו הגורל במצבים בלתי אפשריים. לעתים הוא גם מחליף אותנו מהם. בעודי עומד שם אובד עצות, בעוד האיש מנסה להכות את אשתי, עצרה בסמוך לנו ניידת משטרה.

"שוב אתה מציק לעוברים ושבים?" פנה השוטר לאיש בשעה שפתח את דלת הניידת ויצא אלינו.

נשמתי לרווחה.

"אתם יכולים להמשיך בדרככם," פנה אלינו השוטר, החזיק באיש התמהוני בחולצתו והוביל אותו אל תוך הרכב המשטרה.

"תודה, אדוני השוטר," אמרה דוריס, אחזה בזרועותיי והאיצה בי להתרחק מהמקום.

המשכנו בדרכנו. בעוד אנו פוסעים, תהיתי אם יד הגורל תמצא

מוצא גם מהסבך שאליו נקלעתי, חצוי בין שתי נשים.
 "תודה לאל שיצאנו בשלום מהעניין הזה," אמרה דוריס בשעה
 שהקיסה על דלת ביתה של לילה.
 הדלת נפתחה. בפתח עמד נער תמיר, יפה תואר.
 "שלום לך! אימא בבית?" שאלה דוריס.
 "שלום," ענה הנער בחיוך מבויש, הפנה את ראשו לתוך הבית
 וקרא באנגלית רהוטה: "אימא, מחפשים אותך!".
 מאחד החדרים הגיחה לילה. כשראתה אותנו, עמדה רגע במבוכה,
 אך מיד חזרה לעצמה והתאוששה, עטה דווקא על דוריס וחיבקה אותה
 בחום.
 "אני שמחה מאוד שבאתם. בואו ותשבו," הזמינה אותנו לילה
 לשבת על ספה מהודרת בסלון רחב ידיים. 'לפחות אביה דואג
 לרווחתה של בתו', חשבתי לעצמי בעודי סוקר את הבית, שנראה
 מרווח ומהודר. פנינו לשבת. לילה עקבה במבטה המשתאה אחר
 דוריס, שצלעה לעבר המושב המרופד, אך לא אמרה דבר.
 "לא מאוחר מדי?" שאלתי, מישיר את מבטי לעברה לראשונה.
 מבטינו נפגשו. חשתי היטב כיצד לבי מאיץ את קצב פעימותיו.
 "בכלל לא. בדרך כלל אני הולכת לישון רק אחרי חצות," השיבה
 במבוכה ושאלה: "תשתו משהו?"
 "כן. כוס תה, בבקשה," ענתה דוריס וחיכה לעברי, כמו ביקשה
 להגשים את משאת לבה של לילה - לשותות כוס תה בחברתי.
 המשכתי לעקוב אחריה בשעה שהלכה למטבח. האם התאהבתי בה
 מחדש או שמא מעולם לא חדלתי לאהוב את האישה הזו?
 "קראתם את המכתב?" שאלה לילה בשובה, מניחה על השולחן
 מגש עמוס בעוגיות ושלושה ספלי תה.
 "כן, קראנו וחשבנו ש..." גמגמתי.
 "מה חשבת, שאני אפגע בעצמי?" קראה לילה את מחשבותיי.
 אבל... אבל במכתב כתבת... "גמגמתי שוב בטון מתנצל.
 "אליאס, אני מבקשת להזכיר לך שכתבתי את המכתב הזה לפני חמש-
 עשרה שנים. מה שהרגשתי אז היה נכון בזמנו. היום, אחרי שהתאוששתי,

הילדים הם כל חיי, " הסבירה וקראה בקול בשמות ילדיה.
מאחד החדרים הגיחו שני נערים, תאומים זהים.
"זהו דניאל וזה יהודה," הציגה לילה את השניים ופניה קורנות.
הסתכלתי בהם ולבי נצבט. פניהם יפים כפני לילה וגופם כגופו של
סלים, האיש שגזל ממני את היקר מכול.
"ואיפה הבת?" שאלתי אחרי שהבנים שבו לעיסוקיהם.
"איזה בת?" שאלה לילה בפליאה.
"הדודה שלי, סועד, כתבה לי מלונדון שהיא פגשה את סלים עם
שני ילדים, אבל הוא אמר לה שהוא נשוי לאישה מקומית ויש לו שני
בנים ובת," הסברתי לשתיים את פשר שאלתי.
"עוד יתברר שיש לו עוד אישה," גיחכה דוריס.
"אין גבול לרשעות של האיש הזה," אמרה לילה בעצב בהפנותה את
מבטה לעברי, כמו ביקשה שוב להמחיש שאינה אשמה בכל מה שאירע.
"אין לך ממה לחשוש עוד. הוא איננו - וזהו. אני בטוחה שעוד יהיו
לך בעתיד חיים טובים יותר," עודדה אותה דוריס.
לילה שתקה. היא הסתכלה בי, אחר כך בדוריס, ובעיניה נקוו
דמעות.
"אני מצטערת," אמרה ומחתה את דמעותיה.
"זהו. אני חושבת שנלך. אני מקווה שניפגש שוב בקרוב," סיכמה
דוריס את המפגש, לגמה לגימה אחרונה מכוס התה וקמה ממקומה.
בדרכנו הביתה הרהרתי בשאלה: אם באמת יש שם, באנגליה, נערה
יוצאת חלציו של סלים מאישה אחרת? למען האמת, השאלה לא
הטרדה אותי ביותר, בפרט לאור העובדה שמקור הידיעה היה סלים,
מקור מידע מפוקפק לכל הדעות.

עליתי על יצועי. השעה הייתה אחת ושלושים, אך שנתי נדדה. מראה
פניה היפות של לילה לא נתן לי מנוח. טעמן של שפתייה הענוגות שב
ועלה בשפתיי כמו לא נשכח מעולם, כמו נשקנו זה עתה זה לזה.
התשוקה לאחוז בה ולאמצה אל חיקי מילאה כל איבר בגופי עד כדי
שיגעון. האם אוכל לעמוד בפרץ? האם יעמוד לי כוחי לעצור את

הנחשול העז העומד להציף אותי ולשאוב אותי למקומות עלומים?
סלח נא לי, אלי, על כך שאני עדיין אוהב אותה. כן! אני אוהב אותה
אהבה עזה. סלחי לי, דוריס, כי מחשבותיי חטא הן! אסור לי להרהר
בה, באישה הזו! הלא אני נשוי לך ואב לילדייך. חזי וורד, מה יעלה
בגורלם אם אקום ואלך? ומה יהיה עלייך, אשתי? הלוא את נכה,
מתקשה בהליכתך. מי יסייע לך? התהפכתי במיטתי. עתה אני שוכב,
וגבה של דוריס מופנה אליי. אני אוחז בה מאחור ומלטף את גבה, כמו
מבקש מחילה על החטא בהרהורי.

בוקר. ראשי כואב מהשינה החטופה והטרופה שזה עתה הקצתי
ממנה. מהמטבח כבר נשמע שאון הסירים שהונחו על הכיריים. ריחות
התבשילים שדוריס החלה בהכנתם הגיעו עד לחדר השינה. אני קם,
שוטף את פניי ומצטרף לדוריס במטבח.

“בוקר טוב!” אמרתי.

“בוקר טוב, בעלי. שמתי לב שלא ישנת טוב.”

“נכון, חשבתי הרבה על מה שקרה אתמול.”

“על האיש המוזר או על לילה?” שאלה מחויכת.

“על שניהם,” שיקרתי מעט.

“ומה לגביה?”

שתקתי. האם אוכל להתוודות בפני דוריס על האהבה שאני רוחש
עדיין ללילה?

“מה דעתך להזמין אותה לארוחת החג?” שאלה דוריס במפתיע.

השנה, כך כבר החלטנו, נחרוג ממנהגנו ונחוג את ראש השנה
בביתנו עם אימא, עם ברטה ובני משפחתה, עם הדוד משה ועם הדודה
רשל. אריה יחגוג בבית חמותו.

“אני לא יודע אם זה רעיון טוב,” היססתי.

“נראה לי שהיא בודדה. מבחינתי זה יכול להיות נחמד, אם היא
ושני הילדים יתארחו אצלנו, אבל תחליט אתה,” הותירה דוריס את
ההחלטה בידי.

“אני אחשוב על זה,” הבטחתי.

האם יהיה זה נכון להביא אל ביתי את האישה שאני עורג אליה

ורוצה בקרבתה כל כך? שאלה זו לא הרפתה ממני והטרידה את מנוחתי עד בוקר המחרת.

יום המחרת היה יום שישי. מחרתיים ערב ראש השנה, ואם בדעתי להזמין את לילה לסעודת החג, זה הזמן המתאים. לאחר לבטים קשים מצאתי את עצמי עושה את דרכי אל ביתה.

זו טעות! מוטב שאשוב על עקבותיי. הדבר אינו הגיוני. אם דוריס רוצה להזמין את האישה שאני אוהב, שתעשה זאת בעצמה. לי אסור להיות פה. ההיגיון אומר לי: "אליאס, התרחק מכאן!" אך רגליי, מעשה שטן, נושאות אותי מאלהן היישר אל ביתה. בידיים רועדות נקשתי על הדלת. אין עוד דרך נסיגה. חלפו שניות ספורות, והדלת נפתחה לרווחה. לילה מופתעת, כמו שם בלונדון. היא לבושה בשמלה קצרה צמודה אל מותניה, שערה סרוק בקפידה, גולש על כתפיה, לחייה מאדימות, מסגירות את מבוכתה. מיד כשראיתיה, רציתי לאחוז בה, לאמצה אליי ולנשק את שפתיה היוקדות. רציתי בה יותר מאי־פעם.

"אליאס", אמרה בלחש.

"אני... אני... אני מצטער. לא הייתי צריך לבוא", גמגמתי.

"זה בסדר, תיכנס... תיכנס. אני פשוט מופתעת. לא ציפיתי שתבוא." נכנסתי בבית שקט. דומה שמלכדה אין איש בבית. הסתכלתי בה. "תשתה משהו?" ביקשה להפיג את המתח.

הנהנתי בראשי.

לילה הלכה למטבח, ואני אחריה. איני יודע למה. כן, אני הולך אחריה ולא בעקבותיה, משל היינו כרוכים יחדיו. באשר תלך - אלך. "מיץ תפוזים זה בסדר?" שאלה במבוכה כשראתה אותי עומד בסמוך אליה.

שתקתי, מישיר מבט אליה. המבטים הסגירו את תחושותיי.

"הנה, תשתה", אמרה והגישה לי את המשקה, משתדלת לשמור על קור רוחה.

הדיבוק אחז בי. שדים ורוחות הטריפו את דעתי ושיבשו את מחשבותיי. ואולי... אולי האישה שנגעה בלבי עוד משחר נעוריי היא זו שמטריפה אותי. כן! האישה, שהטריפה את דעתו של סלים, עושה

זאת שוב. אחרת קשה להבין כיצד מצאתי את עצמי אוהז במותניה וגורר אותה בגסות אליי, מצמיד את גופה אל גופי ומבקש לנשק את שפתייה.

"לא.. לא, אליאס, בבקשה," התחננה, מנסה לחמוק ממני. עתה גופה החם צמוד לגופי. מגע שפתייה עם שפתיי מלהיט אותי. על אף התנגדותה אני מנסה להשכיבה על הרצפה. איבדתי את תחושת הזמן והמקום. איבדתי צלם אנוש. אני מנסה לכבוש בכוח את האישה שאהבתי.

"לא... לא... בבקשה!" זעקה לילה והלמה בגופי ובפניי. ואז... ראיתי בעיני רוחי את סלים גוהר מעל לילה... לא, אין זה סלים! זהו עספור המרושע, שמנסה לבצע בי מעשה סדום. המראות היתלו בי. באחת ניתקתי את אחיזתי בה. שקט. רק בכייה החרישי של לילה נשמע. "סליחה, סליחה, אני מצטער. אני לא יודע מה קרה לי," אמרתי בעודי מתיישב על הכיסא הקרוב ומליט את פניי בידיי. "בבקשה, אנא, הירגעי," ניסיתי שוב והגשתי לה כוס מים. לילה נטלה את הכוס מידי מבלי להביט בי, גמעה מעט מהנוזל הצונן ונרגעה מעט. "לא היית צריך לעשות זאת," אמרה בשקט, עדיין ממאנת להסתכל בי.

"אני יודע. לא הייתי צריך לבוא לכאן בכלל." "אז למה באת?" שאלה בעצב. "דוריס ביקשה ממני להזמין אותך ואת הילדים לארוחת החג. חשבתי שיותר טוב שהיא תעשה את זה בעצמה, אבל הרגליים שלי גררו אותי לכאן. ואולי... אולי, זה לא הרגליים שהביאו אותי לפה. זאת האהבה. רק בגלל האהבה באתי לפה בעצמי." לילה הביטה בי. הפחד בעיניה הפך לרחמים. לרגע נדמה היה שהיא מבקשת לשלוח את ידה וללטף אותי. "אשתך... היא אישה מיוחדת. אתה צריך להיות אתה ועם הילדים. ככה הגורל רצה."

“את זוכרת את הנסיעה לקבר של עזרא הסופר?” שאלתי במפתיע.
לילה השיבה במנוד ראש.
“שם, בקבר, ביקשתי להתחתן איתך, אבל את יודעת מה ראיתי
בדמיוני?”
“מה?” הסתקרנה לילה.
“ראיתי מלאכים עוברים ומבקשים מהקדוש ברוך שימלא את
הבקשה שלי, אבל הוא סירב. הוא בחר למלא את הבקשה של סלים.
הוא העדיף אותו עליי, צחקתי צחוק מר.
“כנראה ככה היה צריך להיות,“ סיכמה לילה.
“לא ככה היה צריך להיות! לא ככה! זה היה צריך להיות אחרת!
הלוואי שלא היינו באים לישראל! הלוואי שהיינו נשארים שם,“
זעקתי, הולם באגרופי בדלת המטבח.
“המקום שלנו פה, בארץ־ישראל. כאן היינו צריכים לבנות את הבית
המשותף שלנו, אבל הגורל רצה אחרת,“ אמרה לילה ופנתה אל דלת
הכניסה. הלכתי בעקבותיה.
“עכשיו יותר טוב שתלך,“ אמרה ופתחה את הדלת.
“תבטיחי לי בבקשה שתבואי לארוחת החג. אם אני אדע שלא באת
בגלל מה שקרה היום, אני לא אוכל לסלוח לעצמי,“ ביקשתי לפני
שיצאתי מהבית.
“אני לא יודעת. אני אחשוב על זה,“ הבטיחה.
רב כוחה של האהבה. יש בה די להטריף ויש בה די לסלוח. לילה
בחרה לסלוח.

פרק 30

הבוקר, שלא כהרגלי, השכמתי קום. הרעב הציק לי. אתמול היה יום הכיפורים, והשפעתו של הצום הארוך והמתיש עדיין לא חלפה. מבחוץ נשמע ציוצן המענג של ציפורים, שמצאו להן מקום למנוחה במרפסת ביתנו. עתה הן בוודאי עטות בתאוה על גרעיני האבטיח שפיזרתי על הרצפה לייבוש, דמיינתי לעצמי.

כמנהגנו מדי שנה נתחיל בערב של יום, אם ירצה השם, בבנייתה של סוכה. בכל חג סוכות בנינו סוכה. אני זוכר את הסוכה המפוארת שבנה אבא בחצר הבית בסמוך לעץ התאנה ואת התבשילים והמאפים המיוחדים שבישלו ואפו אימא והדודה רשל, אך יותר מכול אני זוכר את לילות החג. בלילות אלה נהגתי לישון בסוכה, מתחת לרקיע המעוטר בכוכבים מנצנצים. הייתי שוכב על גבי, בוהה מבעד לסכך בגרמי השמים ומתמכר למשבי הרוח המרעננים. גם בישראל המשכנו במסורת שהקסימה אותי מאז ימי ילדותי. בכל שנה בנינו את סוכת המשפחה במקום אחר - בירושלים, בביתה של אימא או ביתו של אריה, או ברמת גן, בביתנו או בביתו של הדוד משה. הפעם, בעצה אחת, בחרנו לבנות את הסוכה בחצר הגדולה שבביתה של לילה.

דרכים נפגשות, מתפצלות, לעתים חוזרות ונפגשות ולעתים נפרדות לעד. כך, לאחר שהגורל שב והפגיש בינינו, נראה שהפעם נפגשו דרכינו לעד. מאז אותו מפגש מר לפני ראש השנה נרקם הקשר עם לילה מחדש. לא נטשתי את דוריס. היא נותרה זוגתי. דווקא בין שתי הנשים נרקמה חברות אמיצה, חברות בנפש. חייהם של לילה ושני בניה נשזרו בחיינו במרקם עדין של אהבה ורעות. כך עשינו בצוותא, שתי המשפחות, ימים ולילות, שבתות וחגים, חופשות וטיולים

וארוחות משותפות. עם השנים הרגיעה אותי הקרבה המחודשת ללילה, והמשיכה המינית אליה הלכה ופחתה. לילה הבהירה לי היטב שעליי לחיות את חיי עם מי שנישאתי לה.

יצחק, גיסי, התקשה להבין זאת.

"איך זה שאחותי הפכה להיות חברה טובה של מי שהייתה אהובתך? אני ממש לא מבין את זה," רטן באחת מהשיחות שניהלנו. "אתה כנראה לא מכיר טוב את אחותך," השבתי לו. "אתה יודע שפעם גבר היה מתחתן עם יותר מאישה אחת, והנשים חיו בשלום אחת עם רעותה."

"נו טוב, שיהיה. אם טוב לה, אז מה אכפת לי," סיים יצחק את השיחה.

שעת דמדומים. כולנו נאספנו בביתה של לילה. חזי, שזכה לחופשה קצרה מן הצבא, רתם לעזרתו את דניאל ויהודה, וביחד שקדו השלושה בחריצות על בנייתה של הסוכה. לילה, דוריס וורד עמלו לצדם על הקישוטים, ואני עקבתי בהנאה אחר העוסקים במלאכה. לפני דקות ספורות שבתי מן השוק ובידי לולב ואתרוג כשרים למהדרין. כן, בכל שנה רכשתי את ארבעת המינים, כמנהגו של אבא בעיראק. כשאימא הייתה רואה את האתרוג בידי, היו עיניה נוצצות משמחה, משל ראתה את אבא בכבודו ובעצמו. אני, ברצותי לשמח אותה, המשכתי במסורת שהחלו בה אבותיי ואבא היה ממשיכם.

עקבתי בדריכות אחר הילדים. לא, הם כבר אינם ילדים. חזי, בחור לתפארת, חייל בשירות סדיר, וזו לו השנה השלישית בחיל האוויר כאיש צוות קרקע בטייסת "פאנטומים". דניאל, שסיים כבר את שירותו הצבאי, עבר להתגורר בחיפה, שם הוא לומד הנדסת חשמל בטכניון. יהודה, שלא כאחיו, החל בלימודי הרפואה מיד לאחר שסיים את לימודיו בבית הספר התיכון. מכיוון שבחר ללמוד באוניברסיטה העברית, עבר להתגורר במעונות הסטודנטים בשכונת קריית יובל שבירושלים.

ורד התגייסה לצה"ל לפני כמה חודשים ושירתה, על פי בקשתה,

כפקידה בלשכת הגיוס בירושלים. כדי לא לעשות זמן רב בדרכים, בחרה לגור אצל אימא. כשבישרנו לאימא שוורד תבוא לגור אצלה, לא היה גבול לשמחתה.

”כִּפְּרָה על הילדה המתוקה שלי. אני אכין בשבילה חדר מיוחד ובכל יום תחכה לה בבית ארוחה טעימה,” הבטיחה אימא. המשכתי להתבונן בצעירים.

”ורד, תעבירי לי בבקשה את הפטיש,” ביקש יהודה, שרצה לנעוץ מסמר באחד מלוחות העץ.

ורד נטלה את הפטיש והגישה אותו ליהודה, שעמד במרומי הסולם והמתין. החיוך השובבני על פניה הסגיר את מאווייה באותם רגעים. יהודה מצדו לא טמן את ידו בצלחת והשיב לה בקריצת עין ממזרית. זה זמן רב שמתי לב שהשניים מרבים להחליף מבטים משועשעים. ”שמתי לב לוורד ויהודה?” שאלתי יום אחד את דוריס. ”השניים האלה נהנים מאוד יחד. יכול להיות ששם, בירושלים, רחוק מהעיניים שלנו, מתפתח איזה רומן ביניהם?”

”נכון, גם אני שמתי לב לזה,” אמרה דוריס ברצינות, מכווצת את מצחה בניסיון לדלות מזיכרונה אי־אלו פרטים. ”נו! האצתי בה.

”בליל שבת, לפני איזה שבועיים נדמה לי, בזמן שאתם צפיתם ביומן החדשות, עברתי על־יד החדר של ורד. אם אני לא טועה, שמעתי מהחדר שלה קולות, אתה יודע, של זוג אוהבים. במשך כל הזמן הזה יהודה היה איתה בחדר. כשהיא יצאה, שאלתי אותה על יהודה. היא חייכה מין חיוך שובב כזה ולא ענתה לי.”

”ומה עם לילה? היא יודעת על זה משהו?” הייתי משוכנע שלילה ודוריס מעורות במה שמתרחש ובעצה אחת הן שומרות את הסוד מפניי.

דוריס הנידה בראשה לשלילה.

המשכתי לעקוב אחר השניים. פניו של יהודה יפים ועדינים כפני אמו, וגופו גדול ומסורבל כגופו של אביו. ורד, לעומתו, קטנה ומתוקה. פניה יפות עד מאוד, אולי היפות בעיר, חשבת. יופייה היה

כה רב, עד שאיש לא שם לב לאצבעות ידה החסרות. אפילו בארוחות, כשאחזה בסכין בשלוש אצבעות, איש מהיושבים לשולחן לא נתן את דעתו על כך. מי שבחר להתבונן בה נעץ מבטו דווקא בפניה. ורד מעולם לא נתנה למישהו בסביבתה לחוש צער בשל הפגם הקל בגופה. נהפוך הוא. מיום היוולדה לא מש החיוך מפניה וליווה אותה כאשר הלכה. שתי אצבעותיה החסרות גרמו לה צער לראשונה רק כאשר הגיע זמנה להתגייס לצה"ל. הצבא סירב לגייסה בתואנה שהיא אינה כשירה לשירות. ורד הייתה החלטית. היא לא ויתרה וניהלה מאבק עיקש, עד ששלטונות הצבא נכנעו וניאוחו לגייסה לתפקיד פקידותי בלבד. כדי לא לשרת ליד הבית בחרה ורד בלשכת הגיוס בעיר הבירה. אולי ביקשה כבר אז קרבתו של יהודה?

המשכתי להתבונן בשניים. הייתכן כי הגורל, שתעתע בנו כה רבות, יפתיע אותנו שוב? ואולי האהבה העזה, שלא זכתה להתממש בדור ההורים, תתממש אצל ילדיהם?

יָא רֵית (הלוואי)! איחלתי לעצמי.

ליל החג הגיע. ההמולה בסוכה רבה עד מאוד. נשות הבית לבושות בהידור ומבושמות, הולכות ובאות, נושאות את תבשיליהן בגאווה ומבקשות להניח את הצלחות במקום בולט, שהכול יראו. כל אישה ותבשיליה. האוכל כמו בבצרה, תאוה לחך. הגברים מעונבים, מגולחים ומסורקים כהלכה, אוחזים בסידור התפילה וממתנינים לקידוש. הילדים הקטנים אצים מצד לצד ואינם פוסקים מלהתהדר זה בפני זה בלבושם החדש. סביב השולחן הארוך מסובים יותר מעשרים אורחים, וביניהם גם גורג'י, שהגיע לביקור מארגנטינה הרחוקה עם אשתו גרסיאלה ושלושת ילדיהם. המפגש בינו לבין אחי אריה היה מרגש מאין כמותו.

"ותיתן לנו, ה' אלוהינו, באהבה מועדים לשמחה, חגים וזמנים לששון, את יום חג הסוכות הזה, זמן שמחתנו מקרא קודש," בירך דודי משה כשהוא עוצם את עיניו, כמו מבקש לראות בדמיונו את מה שנבצר ממנו לראות בעיניו הפקוחות.

לאחר הקידוש שרנו בלהט "סוכה ולולב לעם סגולה יחד ירונו

יישאו תהילה...” קולות השירה שבקעה מחצר הבית נשמעו למרחקים. השמחה ששרתה במעוננו הייתה כה גדולה, שאפילו נוכחותם של הוריה של לילה לא העיבה עליה. כשהיינו באים לביתה של בתם, נהגנו להחליף מילות ברכה מנומסות. מעבר לכך, אף לא מילה. לפעמים היה אביה מנסה לדובב אותי לשיחה, אך ללא הצלחה. על הכול יכולתי למחול, אך לא לאביה של לילה. נבצר ממני להבין כיצד יכול אב לחתן את בתו, בשר מבשרו, עם מי שביצע בה מעשה אונס? כיצד יכול אב לשים את כבודו שלו מעל אושרה של בתו? אך כזה היה אדון מועלם. מבחינתו, אין בעולם אלא ממון וכבוד. כל השאר חשוב כקליפת השום. משום כך לא יכולתי לסלוח לו. לפעמים ניתן היה להבחין כי לילה עצמה סולדת מאביה ומנוכחותו, אם כי מעולם לא אמרה דבר בגנותו.

אחרי השירה ישבנו לסעוד את לבנו.
”על נהרות כָּבֵל שָׁם יִשְׁבְּנוּ גַם כְּכִינוּ בְּזַכְרֵנוּ אֶת צִיּוֹן,“ פתח דודי משה את ברכת המזון בתום הסעודה.
כשסיים, ביקשה לילה להגיש כוסות תה ובקלווה שאפתה, כשלפתע קטעה אותה ורד: ”דודה לילה, תמתיני בבקשה עם הקינוח. אפשר להיות רגע בשקט? לי וליהודה יש משהו חשוב לבשר לכם.“ ורד אחזה בידו של יהודה, שעמד לצדה סמוק ממבוכה.
שתיקה. אפילו הקטנים פסקו מצהלותיהם. כולם הפנו את מבטם לעבר השניים.

”יש לנו בשורה משמחת: יהודה ואני החלטנו להתחתן,“ הודיעה ורד ועיניה הכחולות נצצו.
”מזל טוב!“ צרחו כמעט כולם במקלה ועטו על השניים בנשיקות וחיבוקים.
דוריס, לילה ואני החרשנו.
”מה, לכם אין מה להגיד?“ פנתה אלינו ורד, נעלבת.
לילה הביטה בי, אחר כך בדוריס ובוורד לסירוגין, ולפתע פרצה בצחוק מתגלגל שסחף את כולנו. השניים, שלא הבינו את פשר הצחוק המזור, הביטו בנו נעלבים. עוד רגע וורד תתפוצץ מכעס.

"תירגעי, בתי. מובן שאנחנו שמחים בשמחתך," חיבקה אותה דוריס.

"אז למה אתם צוחקים? מה כל כך מצחיק?" הקשתה ורד, עדיין סמוקה מזעם.

רק אחרי שכל האורחים הלכו, גוללה לילה בפני ילדינו את סיפור אהבתנו. היא סיפרה את סיפורה בקול רועד מהתרגשות. הילדים ישבו סביבה דרוכים, גומעים בשקיקה כל מילה שיצאה מפיה. היא החלה ביום שבו צפתה בי כשעליתי לתורה והמשיכה במפגש המרגש בשוק אל-עישאר ובמפגשים בשדות המרעה שטופי השמש. את סיפורה חתמה בפרידה המרגשת בבצרה ובמפגש שלא היה בשער העלייה. לילה לא סיפרה, כמובן, מה גרם לה להתחתן עם סלים.

"אני לא מבין. אם כל כך אהבת את דוד אליאס, למה בחרת להינשא לאבא?" הקשה דניאל על אמו.

"הגורל רצה אחרת. אני הלכתי בעקבות גורלי," השיבה לילה ודמעות נקוו בעיניה.

"בתקופה ההיא האהבה לא נחשבה בעיני ההורים. בטח סבא שלך קבע מראש שאימא שלך תתחתן עם אבא שלך," הציעה ורד הסבר שרק בלב את דניאל.

"אבא, אני לא מאמין. ישבת בכלא בעיראק ואף פעם לא סיפרת לנו על זה?" השתומם חזי.

"אבא לא רצה לצער אתכם," השיבה דוריס במקומי.

"אבל איך זה יכול להיות? אני זוכר אותך, אבא, מגיל קטן, אוהב את אימא בטירוף," התעקש חזי, כמו ביקש לגונן על אמו.

"נכון, אני באמת אוהב את אימא מאוד," אמרתי, חיבקתי את כתפה של דוריס ונישקתי אותה.

כך ישבו הילדים סביבנו כל אותו לילה, שאלו אינספור שאלות והיו קשובים לכל תשובה שהשבנו. מבטיהם היו תערוכת של השתאות והערצה. כשסיימו לשאול, החלו להתבדח.

"אתה רואה? מעז יצא מתוק. אם אבא שלי ואימא שלך היו מתחתנים, אתה לא היית נולד," אמרה ורד ליהודה.

“מעניין איך את היית נראית, אם אני הייתי אימא שלך ואבא לא היה אביך,” קנטרה דוריס את ורד.
כך הפך סיפור אהבה כאוב למסע של צחוק ובדיחות הדעת.
כמשקיף מן הצד שמחתי במה שהחיים הועידו לי. שמחתי על הקשר המחודש שזימן לי הגורל עם לילה, אך יותר מכול שמחתי באשתי ובשני ילדיי.

פרק 31

שיבולים זהובות כיסו את השדה הגדול שנפרס בפנינו בואכה צומת לטרון, פעם זקופות בגאווה ופעם משתוחחות בהכנעה, הכול על פי רצונה של הרוח הקלילה שנשבה במקום. אוושת הרוח, כלחשה של מכשפה, הניעה כמטוטלת את נשורת הקש הפזורה במרחבים. מעל השדה חגו להקות ציפורים במעגלים סחור-סחור, וכמו על פי סימן מוסכם נחתו בצוותא על הקרקע. מעליהן עמדה שמש אביבית ושלחה את קרניה החמימות, ששטפו באורן את העמק הקסום והיפהפה. על הכביש הארוך, הצר והמתפתל, נעו באטיות מכוניות מעטות. אחת מהן הייתה מכונית ה"פיאט" שבה נהגתי. גם דוריס ולילה ישבו במכונית. שלושתנו בדרכנו לביתה של אימא, שם נחוג בצוותא עם ורד ויהודה את חג האילנות. במשך כל אותו בוקר טרחה דוריס וקנתה פירות יבשים מסוגים שונים.

לילה לא הייתה רגועה. דוריס ואני חשנו בכך כבר כשיצאנו לדרך. "לילה, קרה משהו?" שאלה דוריס.

"לא, לא קרה כלום. אני בסדר גמור," השיבה לילה, ובדברה הפנתה את מבטה אל מבעד החלון החוצה. האם חששה שמראה פניה יסגיר את תחושתה?

"נראה לי שקרה משהו. את נראית מתוחה מאוד," התערבתי בשיחה. לילה המשיכה לנוע בחוסר נוחות בולט ולא אמרה דבר.

"בתחנת הדלק בצומת הקרוב יש בית קפה. אולי נעצור קצת, נשתה קפה ונדבר," הציעה דוריס.

"אין לנו זמן רב להתעכב, ורד מחכה לנו," אמרתי בשעה שעצרתי את הרכב בסמוך לבית הקפה.

"לא נורא אם היא תחכה כמה דקות," השיבה דוריס, כמו ביקשה להדגיש את חשיבותה של האתנחתא שביקשנו לעצמנו. יצאנו מהמכוננית. לילה אחזה בחוזקה את תיקה, כמו מבקשת לשמור על האוצר הטמון בתוכו. כל אותה עת היא נראתה מוטרדת, אפילו מוטרדת מאוד.

"נו, מה קורה?" שבה דוריס לשאול בעת שהתיישבנו. "לא יודעת. מאז אתמול אני מבולבלת. אני לא מוצאת את עצמי," אמרה ולא פירשה.

"ספרי מה קרה. אני בטוחה שנוכל לעזור לך," המשיכה דוריס לדובב את לילה.

לילה, לאחר התלבטות קלה, שלפה מהתיק שתי תמונות. "הנה, תראו. אתמול עשיתי סדר בבית, ובאחד מהתיקים שסלים השאיר, מצאתי את התמונות האלה," אמרה והגישה את התמונות לדוריס. פניה נראו מיוסרות. דוריס הסתכלה ארוכות בתמונות. "היית מאמינה לאיזה שפל האיש הנבזה הזה הגיע?" אמרה לילה, עוקבת בדריכות אחרי מעשיה של דוריס.

"אלוהים ישמור אותי. אז מה שדודה סועד כתבה במכתב שלה נכון." "אולי תיתנו גם לי להסתכל?" אמרתי בנימה נעלבת.

דוריס העבירה לי את התמונות. הסתכלתי בהן. בשתי התמונות נראתה דמותו של סלים, ועל כתפו הרחבה ילדה קטנה כבת חמש. שערה בלונדיני מתולתל, עיניה בהירות ופניה חיוורות ומנומשות. בעוד הילדה צחקה, נראו פניו של סלים חמורות סבר. האם הצטלם בעל כורחו?

"התמונות האלה צולמו ופותחו באנגליה, אני בטוחה בזה. מאחור יש חותמת של הסטודיו שפיתח אותן," אמרה לילה והפכה את התמונות שוב ושוב.

"לא להאמין. יכול להיות שבאנגליה יש היום נערה שהיא בת של סלים מאישה אחרת," אמרה דוריס.

"אם ככה, היא בגיל של ורד, פחות או יותר," חישבה לילה. "אין גבול למעללים של האיש הזה, אֵלֶּה יִרְחֶמוּ," אמרתי.

“אולי אנחנו טועים. אולי הילדה שבתמונות היא לא הבת שלו,” אמרה לילה, בתקווה כי די במה שסלים עולל לה גם ללא פרשה נוספת. “אני מבינה שדניאל ויהודה לא יודעים כלום,” אמרה דוריס בעודה לוגמת מהקפה החם.

לילה הנידה בראשה לשלילה.

“אני חושב שהם צריכים לדעת. בשבילנו היא אולי הבת של סלים, אבל בשבילם היא אולי אחות,” הבעתי את דעתי. דוריס הנהנה בראשה להסכמה.

“בסוף השבוע הם יגיעו הביתה מהלימודים. זה יהיה זמן מתאים לספר להם,” חתמה לילה את השיחה.

“אל תיקחי ללב,” אמרה דוריס, קמה ממקומה וחיבקה את חברתה. ‘הנה עוד חידה באה אל פתרונה,’ הרהרתי בשעה ששבנו למגרש החנייה. ‘לסלים אכן יש בת. הדברים שאמר לדודה סועד התבררו כנכונים. האם הייתה זו פליטת פה או שמא תשובה מפוכחת ושקולה? ואם נאתר את הנערה, האם יכולה להיות לכך משמעות למישהו מאיתנו? האם ביכולתנו לשמש תחליף לאב שמעולם לא היה לה?’ כל אותן שאלות נותרו ללא מענה.

בדרך לביתה של אימא אספנו אל הרכב את ורד. המדים שלבשה הלמו אותה להפליא והעצימו את יופייה. ‘חתן בר־מזל אתה, יהודה,’ חשבתי לעצמי בעודי מביט בילדתי בלב מלא גאווה. הגענו לביתה של אימא.

“סבתא, אני מאוד מבקשת שגם את תעזרי לי לבחור את השמלה לחתונה,” ביקשה ורד בקול תחנונים מיד כשנכנסנו.

“בתי, במה אני יכולה לעזור? השמלות של פעם היו אחרות לגמרי. היום הכול מודרני ומתקדם, כל כך אחרת ממה שהיה כשאני הייתי צעירה.”

“דווקא בגלל זה אני מבקשת שתעזרי לי. אני רוצה לחזור קצת למקורות,” המשיכה ורד בשלה. “אני חושבת שהשמלות של פעם יותר יפות מהשמלות שיש היום.”

אימא חייכה בשביעות רצון למשמע דבריה של נכדתה, פנתה

לחדרה ושבה אל הסלון, אלכום תמונות גדול בידה.
"הנה, בואי שבי על-ידי," קראה לוורד.
השתיים התיישבו האחת לצד רעותה. הסתכלתי בהן. למעט צבע
העיניים והגיל רב הדמיון ביניהן.
ורד בחנה את התמונות בהתלהבות.
"סבתא, כמה שאת יפה בתמונה הזו!" אמרה, והוסיפה בהתרגשות,
תוך שהיא מצביעה על אחת מהתמונות של אימא:
"הנה, שמלה כזו אני רוצה. יהודה, בוא לפה. תראה איזו שמלה
יפה!"

השניים הסתכלו בתמונה.
"נו, היא מוצאת חן בעיניך?" שאלה ורד.
"אני חושש שאני לא ממש טוב בבחירת שמלות. עדיף שתעשי את
זה בעזרת אחרים ולא בעזרתי," השיב יהודה וחיוך מבויש על פניו.
הוא הסיר את מבטו מהתמונה והסתכל ברעייתו לעתיד.
"אני חושבת שהשמלה שאימא שלך לבשה לחתונה שלה הייתה
יפה מאוד. כדאי לך לנסות אותה," ביקשה אימא להניא את ורד
מלבחור בשמלה הישנה.
"בכל מקרה, סבתא, אני מבקשת שתהיי שותפה מלאה לבחירה של
השמלה," סיכמה ורד.

בעוד כחודש יבואו ורד ויהודה בכרית הנישואין. בבצרה היה הגיוני
לחשוב שלילה ואני נשיא בבוא היום את ילדינו המשותפים. האם ניתן
היה לשער שהם יהיו משתי משפחות שונות וינשאו זה לזה?

עד יום החתונה נותרו שבועיים ימים. דניאל ויהודה לא ידעו את נפשם
מצער, כשלילה סיפרה להם על אודות אחותם האבודה.
דניאל היה נחוש בדעתו לצאת ללונדון ולהתחקות אחר עקבותיה
של הילדה שבתמונה, שבינתיים צמחה וגדלה.
"אימא, אני מאמין שעד החתונה של יהודה אני אמצא אותה. ברור
שאני אצא לשם רק אם תרשי לי," פנה דניאל לאמו בהתרגשות.
לילה היססה רגע קט ואחר כך אמרה:

"זה כמו למצוא מחט בערימת שחת. לא נראה לי שאפשר למצוא אותה תוך שבוע."
 "אני אנסה. אפשר לראות בתמונות איפה צילמו אותך. אולי היא עדיין גרה באותו אזור," התעקש דניאל. כמי שנולד וגדל בלונדון הוא האמין כי בכוחו וביכולתו למצוא את הנערה.
 "מומי יכול לעזור לך. אני אבקש ממנו להגיע אליי הביתה עוד הערב," התערכתי בשיחה.
 'מומי היה האיש שמצא את אביך'. עתה הוא ימצא עבורך את בתו, היה המשפט הראשון שחלף במוחי, אך מובן שלא העזתי לומר אותו לדניאל.
 "סע לשלום בני ושאלוהים ישמור עליך," בירכה אותו אמו ואמרה לו בשקט: "סע ותמצא אותה. אולי היא באמת אחותך."
 "מה, זה אותו סלים נחמיאס שחיפשת בלונדון?" נדהם מומי כששמע את סיפור הבת האבודה.
 "כן, זה אותו סלים נחמיאס," השבתי, כובש את צחוקי למראה פניו המשתוממים של מומי, "אבל תשמור את העניין הזה בסוד. אף מילה לדניאל," התריתי בו.
 "האיש הזה באמת היה רב־פעלים," סיכם מומי בחיך.
 עוד באותו ערב החל מומי לפעול. הוא ניצל את קשריו וידיעותיו והגיע עד לאחד מראשי הסקוטלנד יארד, שהבטיח לסייע בידו.
 "כמו שאתה נוחת, יחכה לך בשדה התעופה איש בשם מייקל לינק. מייקל ילווה אותך כל הזמן ויעזור לך בחיפושים," הדריך מומי את דניאל.
 "תודה על עזרתך," הודה דניאל למומי בשעה שלחץ את ידו.
 דניאל עלה למטוס כשתקווה גדולה בלבו, אך לאחר עשרה ימים של חיפושים קדחתניים שב הביתה וידיו ריקות. סקרנים וצמאים למוצא פיו המתנו לבואו בחצר ביתה של לילה.
 "אני משוכנע שהצלחתי להגיע אל השכונה שבה היא גרה, או לפחות גרה בעבר. הצלחתי אפילו למצוא את המקום שבו צילמו את

התמונות האלה. אחד מהשלושה: או שהם עברו דירה, או שיש לה היום שם משפחה אחר, או שסתם אין לי מזל, " הסביר דניאל.

"סביר להניח שסלים מצא נחמה אצל אישה אחרת בלי להתחתן איתה, וכך באה לעולם הילדה האומללה הזו, " השמיעה דוריס את גרסתה.

"אם ככה, אז יכול להיות ששם המשפחה שלה הוא בכלל לא נחמיאס, " המשיכה ורד.

"אולי הילדה שבתמונה היא בכלל לא אחותכם. בהחלט יכול להיות שהיא הבת של האישה הזאת שאבא שלכם היה איתה, " הציע דוד משה הסבר משלו.

"יכול להיות שאתה צודק, דוד, אבל בתמונות רואים שהילדה דומה לאבא, " אמר יהודה, מדגיש את המילה אבא, להבליט את הקשר בינו לבין האיש שאיננו עוד.

"לפעמים אנחנו רואים את מה שאנחנו רוצים לראות. היא לא ממש דומה לאבא שלך, " חיזקה הדודה רשל את דעתו של בעלה.

"לאבא שלכם לא היו אף פעם נמשים. גם צבע העור שלה שונה מצבע העור שלו. לדעתי, זאת לא הבת שלו, " תמכה לילה בגרסתם של דודי ודודתי.

ואולי, כדבריה של דודתי, גם לילה ראתה את מה שרצתה לראות? "כנראה לא נדע אף פעם את התשובה, " אמר דניאל בקול נוגה.

"מי יודע. אולי בכל זאת פעם נדע, " ניסה יהודה לשמור על נימה של תקווה.

"אני דווקא כן מאמינה שהתשובה תתברר יום אחד, " גילתה ורד כדרכה אופטימיות תמימה.

"בואו נשכח ממנה בינתיים. עם כל הכבוד, יש לנו חתונה עוד מעט, וזו מצווה להרבות בשמחה, " חתמה הדודה רשל את השיחה הכואבת.

פרק 32

יום חמישי בערב. שעת דמדומים. השמש שלחה את קרניה האחרונות. עוד רגעים ספורים ידעך חומה והיא תשקע ותיעלם. את מקומה במרומי הרקיע יתפסו הירח ושלל הכוכבים. דוריס, לילה, יצחק גיסי, רעייתו נחמה ואני פסענו במעלה הרחוב בדרכנו אל הקפה של ברוך. כך נהגנו כמעט בכל יום חמישי בערב. גם עתה, שנה לאחר שברוך החזיר את נשמתו לבורא בשל המחלה הנוראה ההיא, נשא הקפה את שמו. עכשיו מנהלים את הקפה אשתו שושנה ובנו שאול. באי המקום, נאמנים ל"צוותא" של מייסד הקפה, המשיכו לפקוד אותו כמו דבר לא קרה וברוך עודנו חי וקיים. קולות הדיונים הסוערים שניהלו האורחים וקולות הזמר המשיכו לבקוע מתוכו מדי יום ביומו.

גם אימא, כמו ברוך, הלכה לעולמה מאותה מחלה שאת שמה פחדנו אפילו להגות. לפני פחות משלוש שנים היא החזירה את נשמתה לבורא לאחר חודשים שבהם סבלה כאבים קשים מנשוא. הרב שספד לה אמר, כי צדיקים קונים את מקומם בגן העדן בייסורים. אימא הייתה צדקת, לא היה בכך כל ספק. ביום שבו הונחה המצבה על קברה היה קר מאוד בירושלים והטמפרטורה ירדה אל מתחת לאפס. השמים כוסו בעננים לבנים, שקפאו על מקומם במרומי הרקיע. באוויר ריחפו פתיתים דקיקים של שלג, מבקשים לערוך מסע של כבוד אחרון לאימא. הפתיתים חגו קמעה מעל הקבר הטרי ואחר נאספו על המצבה ונצמדו אל האבן הקרה, כמו רצו לעטוף את אימא במעטה לבן, אשר יסוכך עליה מכוחות החושך והשאול.

באותו זמן ריחפתי, דואה כדיה במרחבי המקום והזמן אל ימי ילדותי ורואה בעיני רוחי את אימא ומרווה שותות תה ומצחקות בצל עץ התאנה.

"אתמול אליאס היה אצלי ולא הפסיק לאכול מהסמבוסק שהכנתי,"
 סיפרה מרווה לאימא, בעודה לוגמת מהתה המהביל.
 "האוכל שלך טעים יותר. לכן הוא מעדיף לאכול אצלך. ואת יודעת,
 כשהוא לא אוכל אצלך, הוא מעדיף את האוכל בשוק. זה הילד היחיד
 שהאוכל של אימא שלו נמצא אצלו בעדיפות אחרונה," אמרה אימא.
 השתיים צחקו וצחקו ללא הפסק וקול צחוקן הלך והתרחק, עד
 שלבסוף נאלם, ואתו נעלמו שתי הנשים שכה אהבתי.
 בלכתה השאירה אימא חלל גדול שקשה היה למלא. המפגשים
 בשבתות ובחגים חדלו, ורק באירועים מיוחדים זכיתי לפגוש את אחי
 ואחותי. הקשר ההדוק עם אריה וברטה אמנם נשמר, אך בעיקר
 בשיחות ממושכות בטלפון.
 נישואיה של ברטה הצליחו מאוד. היא חיה באושר עם נפתלי, ויש
 להם שתי בנות ובן. הקשר שלה עם אימא היה כה חזק, עד שברטה
 בחרה לעבור להתגורר בסמוך לאימא, בשכונת קטמון הישנה.
 "דווקא טוב לי איפה שאני גרה, אבל אימא כבר לא צעירה כמו
 שהייתה, והיא זקוקה לעזרה. כשהיא תזדקק לי, רצוי שאני אהיה קרוב
 אליה," הסבירה לנו לפני שעזבה את ביתה הישן.
 כך הפכה ירושלים למוקד עלייה לרגל לכל בני המשפחה. פעם
 בשבוע, ולפעמים יותר, היינו נוסעים לביתה של אימא, ושם היו
 מתקבצים גם אריה ומשפחתו, ברטה ומשפחתה, ורד ויהודה. בימים
 כאלה היה ביתה של אימא הומה אדם ומלא שמחה. רק חזי לא גר
 בירושלים. עשר שנים לפני שאימא נפטרה הוא התחתן והשתקע עם
 בת זוגו באחד הקיבוצים בצפון הארץ.
 בימי חוליה של אימא פקדה ברטה את מיטתה כמעט מדי יום.
 כשנבצר ממנה ללכת, שלחה את אחת מבנותיה, שהיו כבר גדולות.
 הבכורה, ענת, כבר הייתה נשואה. באותם ימים הרביתי לשהות
 בירושלים. את לילותי עשיתי, כמובן, בביתה של אחותי. כשהיינו
 שבים מבית החולים נהגנו לשבת במרפסת ביתה, להפליג בסיפורים אל
 שנות ילדותנו ולהיזכר בערגה בימים שבהם הייתה אימא חזקה
 וצעירה. לפעמים היה גם אריה מצטרף אלינו.

"אתם זוכרים את חג השבועות של 1941?" הזכיר לנו באחד המפגשים.

"איך אפשר לשכוח? הפרהוד, השיבה ברטה.

"נכון, הפוגרום ביהודי עיראק. אם אני זוכר היטב, זאת הייתה הפעם היחידה שאימא איבדה את הביטחון. היא ישבה על המיטה בחדר שלה ורעדה מפחד. אפילו עכשיו, כשהיא יודעת שהיא הולכת למות, היא לא מפחדת, המשך אריה.

"יש הבדל גדול בין אז לעכשיו, התערבתי בשיחה. "מה ההבדל?" שאל אחי.

"אז היא פחדה עלינו ועל אבא. היא לא פחדה על עצמה. תתאר לעצמך מצב שילדים שלך נמצאים בסכנה, איך תגיב? ברור שתפחד עליהם, במיוחד אם אתה אימא. כשמדובר בילדים שלהן, אמהות תמיד מפחדות יותר, הסברתי ממושכות.

"אתה צודק, אישר אריה את דבריי.

"ואיך אבא הרגיש? מעניין, על זה אף פעם לא חשבתי, המשיכה ברטה להעלות זיכרונות.

"אבא לא פחד, ככה נראה לי. האמונה שלו בבורא עולם הייתה מוחלטת. כל כך חזקה, עד שהוא ישב וקרא תהילים כאילו כלום לא קורה, הבעתי את דעתי.

"בדיוק להפך. אני הכרתי את אבא מקרוב. בכל פעם שמשהו הפחיד אותו, הוא התחיל לקרוא תהילים. לדעתי, גם באותו היום הפחד שיתק אותו ובגלל זה הוא בחר לקרוא פרקי תהילים, הסביר אריה.

"גם אני חושבת ככה. אבא באמת פחד. אימא עשויה מחומר אחר, מיוחד, היא אישה מאוד אמיצה. הנה, למרות כל מה שהיא עוברת בימים האלה היא לא מתלוננת, אפילו לא מילה. שקטה כאילו יש לה שפעת ולא המחלה האיומה הזאת, אמרה ברטה, הרימה את ראשה כלפי מעלה וכמו פנתה לאימא: "אימא שלי אהובה, הלוואי שהייתי יכולה להיות כמוך!" כשאמרה את הדברים הללו, פרצה בבכי.

ברטה הייתה קשורה לאימא יותר מכולנו. כשעצמה אימא את עיניה לנצח, סערה רוחה של ברטה והיא מיאנה למצוא נחמה. משך כל ימי

האבל הסתגרה בחדרה ולא חדלה מלהתייפת. אפילו הגיל המופלג שאימא זכתה לו לא היווה עבורה מקור לנחמה.

המשכנו לפסוע. מלפנים פסעו להנאתן דוריס, לילה ונחמה וניהלו שיחה ערה על אודות תבשילי השבת שכל אחת מהם סיימה לא מכבר להכין. יצחק ואני פסענו במרחק שני צעדים מאחוריהן. השמש נעלמה. את דרכנו מאירים עתה פנסי הרחוב. קולות השאון וההמולה נאלמו, ושקט מעיק ומסתורי השתלט על הרחוב. "שמעתי בחדשות, בדיוק לפני שיצאנו מן הבית, שהיה פיגוע ליד מטולה. מכונית תופת התפוצצה ליד קבוצת חיילים," הפר יצחק את הדממה.

"ייתכן שמים. לעולם אינם מרפים," נחרדתי. "היו נפגעים?"
"ודאי שהיו," ענה והוסיף בזעם: "רוצחים מתועבים. צריך לחסל אותם אחת ולתמיד ולשים לדבר הזה סוף."
"ואיך תחסל אותם?" שאלתי בסקרנות.
"אני יודע?" תהה יצחק תחילה ולאחר מכן השיב ללא היגיון: "פצצה אחת גדולה יכולה לפתור את הבעיה. פצצה אחת מהפצצות שאומרים שיש לנו. נפיל אותה על הראש שלהם ונגמור."
"באמת פתרון פשוט," עניתי בלעג.
"ולך יש פתרון אחר?" נעלב יצחק.
"לא חשבתי על זה במיוחד," השבתי.
שתיקה.

"מה עוד בחדשות?" שאלתי, מבקש לחדש את השיחה ולהסב אותה מן הנושא שנראה לי בלתי הגיוני.
"לא משהו מיוחד. תאונת דרכים, בכניסה לירושלים נדמה לי. משאית פגעה ברכב פרטי מאחור," השיב יצחק.
"התאונות האלה! מישהו צריך לעשות משהו בעניין, לעזאזל. נראה לי שהתאונות גובות מאתנו מחיר יותר כבד מכל הפיגועים והמלחמות ביחד. היו נפגעים?" שאלתי.
"לא יודע. לא ממש שמתי לב."

בעוד אנו מהלכים, הגיח לפתע בסערה מבין אחת הסמטאות החשוכות חתול שחור, שחצה את הכביש בריצת אמוק. מאחוריו, משחר לטרף, שעט כלב זאב גדול.

"חתול שחור שעובר לפנינו זה סימן לא טוב," שמעתי את קולה של לילה.

"זה סתם שטויות," ענתה לה דוריס. "איך אפשר להאמין בשטויות כאלה?"

"תירגעו שתיכון. מאחורי החתול היה כלב לבן, וזה מבטל את הצבע השחור," לעגה נחמה לשתייהן.

"אבל הכלב אפור," תיקנה אותה לילה.

עצרנו במקומנו והמשכנו לעקוב בדריכות אחר מאבק ההישרדות של החתול המבוהל. זה, מצדו, חמק בתנועות לולייניות חדות מבין מלתעותיו של הכלב כל אימת שנדמה היה כי הוא מניח עליו את כפותיו. החתול נלחם על חייו ולא ויתר, אך גם הכלב גילה עקשנות והמשיך לשעוט בעקבותיו.

"יצחק, תעזור לחתול!" זעקה נחמה לעבר בעלה.

"השתגעת! את רוצה שהכלב ינשוך אותי?" השיב יצחק בפחד.

"חוקי הטבע הם אכזריים ואנחנו לא צריכים להתערב בהם. תארו לעצמכם שהחתול היה רודף אחרי עכבר. מה היינו עושים? עוזרים לעכבר?" ביקשה דוריס להסביר מדוע אל לנו להתערב.

המרדף נמשך. מעיני החתול השתקפו היטב סימני האימה. הוא רץ מצד לצד, מבוהל ומבולבל ותר אחר מקלט, אלא שאז עשה טעות קריטית. במקום לטפס על העץ הסמוך, בחר לנוס אל הכניסה לאחד הבתים. הכלב רץ בעקבותיו ועצר, מתנשף, בפתחה של הכניסה המוארת, כשהוא מבין שלקורבנו אין עוד דרך נסיגה, אך החתול האומלל סירב להיכנע, נחוש להיאבק על חייו עד לרגע האחרון. הוא התייצב מול הכלב. גופו הצטמרר, נדרך לבאות, ומגרוננו בקעו זעקות כמי שמשחר לקרב. הכלב, מופתע מנחישותו, נסוג תחילה צעד לאחור, אחר כך חשף את שיניו האימתניות והסתער בזעם על החתול. יבבותיו של החתול האמיץ נבלעו בקול נביחותיו של הכלב. כשנדמה היה

שהקרב הוכרע, הצליח החתול לשרוט בציפורניו את הכלב ולחמוק מהמלכודת. בריצת אמוק הוא חזר אל הרחוב וטיפס על העץ. הכלב, שרוט, מופתע ומתוסכל עוד ניסה את כוחו וביקש לטפס על העץ בעקבות החתול. הוא נבח וקפץ סביב העץ כאחוז תזזית. אט-אט התעייף ולבסוף קיפל את זנבו בעלבון והלך מהמקום. החתול סרק בזהירות את סביבתו, ולאחר שווידא כי הסכנה חלפה, ירד מהעץ ובתנועות אטיות נעלם אל תוך אחת מהחצרות החשוכות.

במאבקו כמו ביקש החתול להזכיר לכולנו את כוחו של יצר הקיום. גם ברוך נאבק. הוא לחם במחלה ההיא בכל כוחו, נסע לאנגליה לקבל טיפולים ואף ניסה את דרכם של הטבעונים. הוא שתה משקאות שונים ומשונים ואכל מאכלי בריאות למיניהם, אך לשווא: המחלה הכריעה אותו. אימא לא נאבקה. כוחה לא עמד לה בגילה המופלג. בכל פעם שנתקפה כאבים, ביקשה זריקה שתגאל אותה ממכאוביה. אפילו יהודה, שכבר היה רופא בכיר ומבוקש, לא יכול היה להושיע. בלילה האחרון של חנוכה החזירה את נשמתה לבורא, והיא בת שמונים וחמש שנים.

המשכנו ללכת. עוד כמה דקות נגיע לבית הקפה.

"ראיתם? כוכב נפל מהשמים!" קראה דוריס בהתלהבות.

"כן, נפילה של מטאור. גם אני ראיתי," הגיבה לילה ללא התלהבות.

"ביקשת משהו?" דחקה בה דוריס.

"אני לא מאמינה בשטויות האלה," השיבה לילה.

"מוזר! בזה שחתול שחור הוא סימן רע את מאמינה, ובזה שכוכב נופל הוא סימן טוב את לא מאמינה. כשהייתי צעירה, עוד כשהיינו בבצרה, ביקשתי להתחתן עם יצחק בזמן שכוכב נפל, ועובדה שזה קרה," אמרה נחמה.

"זאת בדיוק הסיבה שאני לא מאמינה בשטויות האלה. אליאס, אתה

זוכר את הטיוול ביום שישי בלילה בטיילת בבצרה?" שאלה לילה.

"נו!" האצתי בה.

"גם אז נפל כוכב ואני ביקשתי משאלה, אבל לצערי היא לא

התמלאה," המשיכה לילה ופרצה בצחוק.

הגענו לבית הקפה.

בבית הקפה הגדוש רעש והמולה. באי המקום יושבים סביב השולחנות ומנהלים ביניהם שיחות ערות על ענייני דיומא. שלא כבעבר, מתנהלות עתה השיחות בבלייל של שפות. הניב העיראקי עדיין שולט כאן, אך לא לבדו. הצעירים בחבורה מעדיפים לדבר עברית, ובין האורחים האחרים ניתן להבחין במבוגרים יוצאי אשכנז, המעדיפים, כמובן, את היידיש. רק הטלוויזיה נותרה נאמנה למקור ומתוכה המשיכו לבקוע שירים בערבית.

בעלת המקום, מסורה ללקוחותיו הוותיקים של בעלה, מיהרה למצוא עבורנו שולחן פנוי.

"תאלו קְעֵדו" (בואו ותשבו), אמרה בניב עיראקי והזמינה אותנו לשבת בסמוך לטלוויזיה, כיאה לאורחים חשובים.

"אַש תְּשֻׁרְבֹן" (מה תשתו)? שאלה.

התיישבנו והזמנו קנקן תה ובורקס שנאפו במקום, מעשה ידיה להתפאר של שושנה.

הטלוויזיה המשיכה להשמיע את השירים שכה אהבנו.

"שואל, אולי תעביר לחדשות?" ביקש אחד האורחים.

"כן תעביר. היה פיגוע. כדאי שנראה מה קרה," חיזקה את בקשתו אחת מהנשים.

"עדיף ככה. יהיה קצת שקט ונוכל לדבר," אמרה נחמה.

שידור החדשות לא משך את תשומת לבי יתר על המידה. לקראת סופן דיווח הקריין על התאונה המחרידה שאירעה במורד הקסטל בדרך לירושלים. זו הייתה התאונה שעליה דיבר יצחק. הרמתי ראשי אל המסך. התאונה הייתה קשה כל כך, עד שלא ניתן היה לזהות את סוג הרכב הלכוד בין גלגלי המשאית. רק הצבע הלבן בצבץ מבין קמטי הפח, זכר למה שהיה פעם רכב מפואר.

"בתאונה מחרידה שאירעה בכביש ת"א-ירושלים פגעה משאית מאחור ברכב מסוג 'סובארו' שנסע לפניו. מסיבה בלתי ברורה עצר הרכב הפרטי בפתאומיות. נהג המשאית שנסעה אחרי הרכב הפרטי איחר לבלום ופגע בעוצמה ברכב שלפניו. נוסעי הרכב הפרטי, בעל

ואישה, נהרגו במקום, "דיווח הקריין.
נזכרתי. לנפתלי וברטה יש "סובארו" לבנה.
"אל תכניס לעצמך שטויות לראש, " פנתה אליי דוריס, כמו קראה
את מחשבותיי.
נאלמתי.

"אתה חושב שזו אחותך?" שאלה לילה בחרדה.
"לא יודע. יותר טוב שאתקשר אליה, " השבתי וקמתי ממקומי לעבר
הטלפון, שהיה מונח על הדלפק בסמוך לכיסא שעליו ישבה שושנה.
"מה קרה, אליאס? אתה נראה לי מוטרד, " אמרה שושנה
כשביקשתי ממנה להשתמש בטלפון.
"אני מקווה שזה סתם. התאונה בירושלים. גם לאחותי יש 'סובארו'
לבנה, " הסברתי בשעה שהרמתי את השפופרת וחייגתי אל ביתה של
ברטה.

הטלפון בצד השני צלצל. אין מענה. ניסיתי שוב ושוב, אך לשווא.
"נו?" שאלה דוריס בחרדה כשחזרתי למקום מושבי.
"לא יודע! לא הייתה תשובה, " עניתי בקול נכאים.
דוריס החוירה. עכשיו גם היא מודאגת.
"יותר טוב שנחזור הביתה. אם חלילה קרה משהו, בטח כבר
מחפשים אותך, " התערבה לילה בשיחה.
את הדרך חזרה הביתה עשינו כמעט בריצה.
נכנסנו פנימה. בידיים רועדות נטלתי את הטלפון וחייגתי שוב אל
ביתה של אחותי.
"נו כבר, תענו!" זעקתי נואשות אל תוך השפופרת. אין קול ואין
עונה.

"תירגע אליאס, תירגע. אם אין תשובה אצל ברטה, תנסה לחייג
לענת. אולי היא בבית, " ניסתה דוריס להרגיעני.
חייגתי לביתה של ענת, בתה של אחותי.
"דוריס, המצב מדאיג! גם ענת לא עונה! נראה לי שלא תהיה
ברירה ונצטרך לעלות לירושלים, " אמרתי בקול רועד.
"אני חושבת שאתם מגזימים. בואו נחכה עוד חצי שעה. אולי עד

אז מישהו יתקשר, " הביעה לילה את דעתה.
"היא צודקת," החרתה אחריה נחמה. הסתכלתי ביצחק.
"נחכה חצי שעה," פסק והתיישב על הספה, חופן את ראשו בין
שתי ידיו.

בבית נשתררה דממה. איש-איש ומחשבותיו. כך ישבנו, דרוכים
לבאות. מפעם לפעם קמתי ממקום מושבי וניסיתי ליצור קשר עם ביתה
של אחותי. לשווא.

"אני לא יכול לחכות עוד," אמרתי. נטלתי את הז'קט, לבשתי אותו
ופניתי לעבר דלת היציאה.

"מישהו מצטרף אליי?" שאלתי.

"ברור," ענו כולם.

כעבור כמה דקות עשינו את דרכנו לירושלים במכוניתו של יצחק.
הנסיעה הייתה ארוכה וקשה מנשוא. נראה היה שהיא נמשכת לנצח.
במשך כל הנסיעה החרשתי. לבי ניבא לי רעות.

כשהגענו אל הרחוב שבו התגוררה אחותי, הבנתי שלא אראה אותה
עוד.

עשרות האנשים שהתגודדו סביב הכניסה לבניין לא הותירו ספק
באשר למה שקרה.

"משהו גרם לנהג לעצור עצירה פתאומית. אחד מהעדים לתאונה
אמר שיונה קפצה למרכז הכביש ובגלל זה הנהג עצר. אנחנו לא
בטוחים שזה באמת היה ככה, אבל בכל מקרה, המשאית שדהרה
מאחור לא השאירה לאנשים ברכב הפרטי שום סיכוי," הסביר לנו קצין
המשטרה.

כן, יונה. אולי צחורה ואולי שחורה, כמו החתול שחצה את דרכנו
בדרך אל בית הקפה. יונה גרעה את חייהם של אחותי האהובה ובעלה.
ביום ההוא ידעתי שחיי לא ישובו להיות כשהיו. הרגשתי כיצד איבר
נתלש מגופי ואינו עוד. תחושת ריקנות וחידלון השתלטה עליי. מותה
של ברטה הותיר בנפשי חלל גדול, שלא ניתן היה למלאו.

פרק 33

מטוס ה"ג'מבו" הענק של חברת התעופה "סוויס אייר" עשה את דרכו ללא הפרעה במרומי השמים התכולים. מדי פעם הגיחו ענני נוצה זעירים שחלפו על פנינו ביעף, אך לא היה בהם כדי להוות איום על הטיסה השלווה. בעוד זמן קצר תגיע הטיסה הארוכה לקצה. התרווחתי בכיסאי ועלעלתי בחוברת התשבצים שהחזקתי בידי במשך כל הטיסה. המשבצות נותרו ריקות. לא יכולתי להתרכז בפתרון התשבצים. האישה שישבה לידי העיפה מבט חטוף בחוברת, חייכה לעצמה ונעצה בי מבטים סקרניים. הסתכלתי מבעד לחלון. העננים התעבו והתרכו. לפתע נשמע במטוס צלצולם של פעמוני האזהרה. מעל המושבים החלו להבהב הנורות האדומות, המסמנות לנוסעים לשבת במקומותיהם ולהיחגר. ברקע נשמע קולו הרועג והבוטח של קברניט המטוס, שאמר באנגלית:

"נוסעים יקרים, שימו לב. נא לשבת במקומותיכם ולחגור את חגורות הבטיחות. לצערי, זרמי אוויר חמים העולים מעלה יוצרים כיסי אוויר, העלולים לגרום למטוס טלטולים קלים. כמו כן, האזור מכוסה עננים רבים, שאף הם עלולים לגרום לאי-נוחות מסוימת. אין מקום לדאגה. אנו נעבור אותם בשלום."

הקברניט אך סיים, והמטוס, כמו ביקש לשים את דבריו ללעג, איבד לשבריר שנייה את כוח העילוי שלו והחל ליפול מטה, עד שנעצר בחבטה עזה. הנוסעים המבוהלים הסתכלו איש ברעהו והקברניט שב להרגיע.

"נא לא לדאוג. הֵיוּ סבלניים והמשיכו לשבת במקומותיכם רגועים. לפנינו כעשר דקות קצת לא נעימות."

"דאך מיכו (שיסתחרר ראשו), הקברניט הזה. 'קצת לא נעימות'. על מה הוא מדבר? עוד חבטה כזו ונשמתי פורחת," אמרה האישה שלידי, מערבת בערבית שדיברה מילים בשפתנו, הניב המיוחד של יהודי עיראק. הייתכן שהיא יהודייה או שמא מנסה לבדוק את תגובתי? היא אך סיימה את המשפט, והמטוס שב והיטלטל טלטלה עזה. קולות מוזרים בקעו מכל חלקיו, והאורות בתוכו כבו ודלקו לסירוגין. כחגב מול איתני הטבע נאבק המטוס לשמור על יציבותו. באותם רגעי חרדה הייתי משוכנע שהמטוס עומד להתפרק. זעקותיהם של הנוסעים המבוהלים נשמעו היטב, וניסיונותיו של הקברניט, שקרא להם להירגע, נבלעו בהמולה. הדיילות ישבו מבועותות ואחזו בעגלות המשקאות בחוזקה, מחשש שיידרדרו ויפגעו באחד מהנוסעים. כך היטלטל המטוס במשך כמה דקות, אשר לנו, הנוסעים, נמשכו כנצח. לבסוף התייצב אט אט ושב לפלס את דרכו בשמים ולשוט בהם ללא כל הפרעה.

"אלוהים ישמור," שחררה האישה שישבה לידי אנחת רווחה. היא שבה ודיברה בערבית.

"אלוהים ישמור," מלמלתי לעצמי אחריה וגופי המתוח רפה באחת. "אפשר לנתק את החגורות. אני מצטער על חוסר הנעימות שנגרם לכם. אני מקווה שעד הנחיתה לא תהיינה הפרעות נוספות," סיכם הקברניט את רגעי האימה.

"אני לא רוצה לדבר כדי לא לפתוח פה לשטן," מלמלה האישה לעברי. החוויה הקשה שעברה ניכרה היטב על פניה החיוורות. "בכל טיסה יש רגעים לא נעימים, אבל נראה לי שהפעם זה היה יוצא דופן," אמרתי לה.

"יותר טוב שלא הייתי פה. אם לא אחותי, ששידלה אותי לבוא לביקור, לא הייתי באה. עברו יותר מעשר שנים מאז שעזבתי את עיראק, וכל השנים האלה לא ראיתי את אחותי אפילו פעם אחת," פתחה האישה לפתע את סגור לבה.

"לבקר את אחותך, שלא ראית הרבה זמן, זו מטרה חשובה."

"נכון," הסכימה.

"יש עוד יהודים בעיראק?" העזתי לשאול בניב יהודי עיראקי.

האישה נעצה בי מבט נבוך ואחר כך השיבה ברוגע: "נשארו שם רק מעט יהודים. נראה לי שאתה גם אחד מהם, נכון?" האישה דיברה אף היא בניב של יהודי עיראק והצביעה על חוברת התשבצים.

"כן, אני יהודי, אבל מישראל, לא מעיראק," השבתי.

"מישראל?" נבהלה האישה.

"כן, מישראל," השבתי בחיוך.

"אז מה אתה עושה פה? אתה לא מפחד?" שאלה האישה בחרדה.

"בגילי כבר לא," עניתי בשלווה.

"ולאן אתה נוסע?" המשיכה לשאול.

"לבצרה, העיר שבה נולדתי. גם אני חוזר לביקור מולדת, אחרי שנים רבות מאוד שלא הייתי שם," עניתי.

האישה השתקתה לפתע והתכנסה בתוך עצמה. דקות ארוכות נראתה כמי שמתחבטת בינה לבין עצמה לגבי המשך השיחה.

"אבא שלי היה מוסלמי ואימא שלי יהודייה. לפי החוק המוסלמי והעיראקי אני מוסלמית. לפי ההלכה היהודית אני יהודייה וגם הילדים שלי יהודים," פתחה האישה לפתע בוודוי רווי חששות.

התמתחתי במקומי. ח'ליל. הייתכן שאישה זו היא בתו של המלאך מכלא עמדיה? לא. אשתו של ח'ליל הייתה יהודייה שהתאסלמה, כך הוא סיפר, ואילו אמה של אישה זו יהודייה.

"ואיפה גרה המשפחה שלך כשהיית ילדה?" שאלתי, מתקשה להסתיר את הרעד בקולי.

"בעיר מוסול, בכורדיסטאן."

"ולמה אימא שלך התחתנה עם מוסלמי?" שאלתי, מחסיר פעימה.

"אבא היה גבר נאה וישר. אימא התאהבה בו, והוא אפילו לא דרש ממנה להתאסלם. המשפחות משני הצדדים החרימו אותנו. המצב היה כל כך גרוע, שאני בחרתי לעזוב את הארץ שלי ועברתי עם בעלי לקנדה. רוב האחים והאחיות שלי עזבו את עיראק. האחות הבכורה שלי היא היחידה שנשארה שם." האישה נרגעה והשיחה קלחה עתה בשפתנו.

"ואביך... במה הוא עבד?" שאלתי, חש את האדרנלין זורם בדמי.

"אבא היה סוחר תבלינים. הייתה לו חנות קטנה בשוק," השיבה

ומיד שאלה: "למה אתה שואל?"
בטרם הספקתי להשיב, שב המטוס והיטלטל. הפעם, לשמחתנו,
לזמן קצר בלבד.

"לעזאזל! הטיסה הזו משגעת אותי," אמרה האישה.
אף אני מאסתי בטיסה המייגעת. דוריס, ורד ולילה צדקו: הטיסה אכן
מיותרת, ללא מטרה וללא תכלית. האם ביקור זה הכרחי לאור הסכנות
הרבות הכרוכות בו? האם המאמץ לפגוש את ח'אלד כדאי? או שמא לא
הפגישה עם האיש המנוול היא שהניעה אותי, אלא הגעגועים אל בית
הולדתי? ואולי רציתי להגשים את נבואתה של מרווה הזכורה לטוב?
"אתה עוד תחזור לכאן, ילד מתוק שלי, אתה עוד תחזור. זו פרידה
זמנית. אני מרגישה בתוכי שאתה תשוב לכאן." על אף הזמן הרב
שחלף, זכרתי היטב את דבריה.

"נראה לי שאתה לא שפוי. בשביל מה אתה צריך את הנסיעה הזו?
מה ייצא לך ממנה?" זו הייתה תגובתה של דוריס כששמעה לראשונה
שיש בכוונתי לבקר בעיראק.

"אתה השתגעת לגמרי. יחסלו אותך שם מיד כשיגלו שאתה
ישראלי. ישחטו אותך כמו ששוחטים תרנגול לכפרות," אמרה לילה,
שהייתה ישירה ובוטה הרבה יותר מדוריס.

"אבא, זה מאוד מסוכן לנסוע לשם. אל תשכח שזו ארץ אויב,"
נבהלה ורד.

"אמנם זו ארץ אויב, אבל כיום שולטים שם כוחות אמריקאיים.
עובדה שכמה עיתונאים מישראל ביקרו שם. אם הם יכולים, גם אני
יכול," ניסיתי להרגיע את שלושתן.

היחיד שלא ניסה להניא אותי מתוכנית, ואף דחק בי לנסוע, היה
אחי אריה.

"סע, אחי, סע. הלוואי שיכולתי להצטרף אליך," אמר כששמע
לראשונה על כוונתי. לפני שנתיים לקה אריה בלבו ונחלש עד מאוד.
כה חלוש היה עד שנאלץ להיעזר בהליכון.

כך, למורת רוחן של הנשים בחיי ובכרכתו של אחי, יצאתי להגשים
את חלומי, חלום שהחל ביום שבו חציתי את הגבול מעיראק לטורקיה.

כבר אז קיננה במוחי השאיפה לשוב לארץ הולדתי, ולו לזמן קצר. הרצון העז למצוא מענה לשאלה שהציקה לי הלך והתעצם ככל שחלף הזמן.

במשך כל אותן שנים ריצדו חיי לנגד עיניי כסרט ארוך שלא בא אל קצו. לסיום חסרה סצנה אחת, סצנה שתיתן מענה לעוד חידה אחת שנותרה עלומה. אפילו חידתה של הנערה האבודה באה אל פתרונה. בתום לימודיו יצא יהודה להשתלם באחד מבתי החולים בעיר לונדון, וורד הצטרפה אליו. לאחר בדיקות יסודיות שערכו השניים נמצאה הילדה שבתמונה. היא גרה במרחק הליכה מהמקום שבו צולמה. לשמחת כולנו התברר כי דודי משה צדק. הילדה הייתה בתה של גרושה לונדונית שסלים הכיר והיה בקשר עימה.

עתה נותרה שאלה אחת ללא מענה. אחת בלבד. מדוע נעצרתי בשדה התעופה בבצרה? או במילים אחרות, האם היה זה ח'אלד, אויבי משחר נעוריי, ששם מכשול בדרכי? איך קרה שדווקא אני נעצרתי בעוון פעילות ציונית, בשעה שהייתי קשור אליה אך במעט? הייתי משוכנע שבתשובה לשאלה טמונה הפתעה גדולה נוספת, הפתעה שטיבה לא היה ברור לי. אל תשובה זו נמשכתי כמו פרפר הנמשך לאור, בלא יכולת להתנגד.

באותן שנים הייתה עיראק ארץ אויב, נתונה לשלטונו הבלתי מעורער של הרודן האכזר סדאם חוסיין. לעתים קרובות נהגתי לדמיין לעצמי את המפגש המחודש עם ח'אלד, אלא שלא העליתי על דעתי שמפגש כזה אפשרי כלל. כך נותר חלום השיבה לעיראק חבוי עמוק בתוכי, ממתין להזדמנות שיתגשם ביום מן הימים.

מלחמת המפרץ הראשונה הפיחה בי תקווה שהנה קרבה השעה, אך למעט כמה טילי "סקאד" שנחתו על ראשינו כאן, ברמת גן, ולשמחתנו לא גרמו לפגיעות בנפש, לא קרה דבר. כשפרצה מלחמת המפרץ השנייה, שבה לפעום בי התקווה שהנה עומד חלומי להתגשם.

באחד הערבים שבתי הביתה מטיול רגלי, שאליו נהגתי לצאת מדי ערב. מאז שהתגלה לי לפני כעשרים שנה כי אני סובל מלחץ דם גבוה, אני מרבה בהליכה, כמצוותו של הרופא. באותה העת ישבו דוריס

ולילה מול מסך הטלוויזיה וצפו בחדשות ברשת סי-אן-אן.
"אליאס, סֶכֶת וְחִלְיָה (שלא תדע). כוחות אמריקאיים כבשו את שדה התעופה בכגדד ועכשיו הם עושים את דרכם אל תוך העיר," אמרה דוריס מבלי להסיר את מבטה מן המסך הקטן.
"וחוץ מזה, סדאם חוסיין המנוול ברח - הוא, אשתו וילדיו." לילה לא הסתירה את שביעות רצונה והתלהבותה ממה שראו עיניה. גם אני צפיתי במסך. רחובותיה של בגדד נגלו בכל יופיים והדרם. צמרמורת עברה בגופי. באותו הרגע ידעתי שהנה הגיעה העת להגשים את החלום. כך, בחשאי, מבלי לשתף איש, רקמתי את תוכנית נסיעתי. תחילה דאגתי לדרכון ולתעודת עיתונאי קנדי. אחר כך, עם שוך הקרבות, רכשתי כרטיס טיסה לשווייץ. בציריך אשהה כמה ימים ואז אעשה את דרכי בטיסה היישר למחוז חפצי, בגדד.
יומיים לפני הנסיעה סיפרתי עליה לדוריס וללילה. השתיים נעצו בי מבטים ופיותיהן נפערו מתדהמה. לאחר שהתאוששו מההלם, הסתערו עליי.

"אֵינְתָא מְגֻנוֹן (אתה משוגע)? ! נטרפה עליך דעתך, אתה לא תחזור משם," היו רק חלק מהטענות הרבות שהמטירו עליי השתיים. לאחר שנואשו ממסע ההפחדה, עברו למסע תחנונים. בעיניהן כל ניסיון להניא אותי מיציאה למסע המסוכן היה כשר.
"למה לך, בגילך? אתה הרי יודע שצפוי לך מסע קשה," אמרה בנועם דוריס.
"אל תיסע, בבקשה," התחננה לילה וגייסה למאמץ את יהודה ואת ורד.

קולן היה כקול קורא במדבר, ותחינותיהן נפלו על אוזניים אטומות. הרגשתי שעליי למצוא את החלק החסר - ויהי מה! יש להשלים את הפאזל ולסגור את המעגל.

פעמוני האזהרה שבמטוס שבו וצלצלו. 'הסיוט חוזר', חשבתי לעצמי. "אבקש לשוב ולהיחגר. בעוד כשמונה דקות, בשעה אחת ושלושים לפי השעון המקומי, ננחת בנמל התעופה של בגדד." שוב היה זה קולו

הבוטח של קברניט המטוס. המטוס הכבד העמוס נוסעים החל לבצע הנמכה. אוזניי נאטמו מלחץ האוויר, ולכן שמעתי רק במעומעם את קול נעילת הגלגלים. דפיקות לבי הלכו וגברו, עד לרגע שבו חבטו גלגלי המטוס במסלול. נשמתי לרווחה. המתח שאפף אותי פג באחת, ואת מקומו תפסה תחושה של התרגשות.

“דרך צלחה!” בירכה אותי האישה בצאתנו מהמטוס.

“גם לך, גבירתי,” השבתי, בוחן היטב את תווי פניה. לא, היא אינה דומה כלל לח'ליל, סיכמתי לעצמי.

בנמל התעופה ניכרו היטב אותות המלחמה. ביתנים הרוסים וסימני ירי על הקירות היוו עדות אילמת למה שהתרחש כאן אך לפני שבועות אחדים. חיילי צבא ארצות הברית חמושים ברובים אבטחו את נמל התעופה וסביבתו. כשהגעתי אל ביקורת הדרכונים, הגיעה התרגשותי לשיא.

להפתעתי עברה ביקורת הדרכונים ללא תקלות. אנשי משטרת הגבולות, חסרי ביטחון ומבולבלים, אפילו לא הסתכלו לעברי. יצאתי אל מחוץ לנמל התעופה. בצד הכביש חנו מוניות לרוב. עלייתי על אחת מהן.

“למלון 'הר הלבנון', ותעשה לפני כן סיבוב בעיר,” ביקשתי. היה חשוב לי לספוג ממראות העיר בטרם אגיע למלון.

העיר שרצה חיילים, שהיו פזורים בכל רחוב וסמטה והשקיפו על ההמונים המפוזים בשמחה ואינם מפסיקים לשיר. על פניהם של החוגגים ניתן היה להבחין בהקלה שנחתה עליהם במפתיע.

“שייקח אותך השטן, סדאם חוסיין, היישר אל אש הגיהנום,” שרו ההמונים בגרון ניחר.

כך, במשך שעה תמימה, סבבה המונית ברחובות העיר, ואני לא חדלתי להתפעל מהמראות שנגלו לעיניי. תשתית של כבישים ומחלפים, גורדי שחקים, חנויות מודרניות ובתי קפה לרוב הבליטו את השינוי שעברה העיר מאז הייתי בה לאחרונה. חנויות המזון הציעו לא רק קבאב ותמרנדי כמו פעם, אלא גם המבורגר, פיצה ופפסי קולה. הנשים והגברים היו לבושים במיטב האופנה, ורק מעטים, הקשישים

שבהם, עדיין לבשו את הלבוש המסורתי. "עצור בבקשה! אני ארד כאן," ביקשתי מהנהג והצבעתי לעבר הכיכר המרכזית. את הכיכר זכרתי ממסעי הקודם בעיר, כאשר הרכב המשטרתי הסיע אותי מהעיר אל כלא "עמדיה". הכיכר, למעט הפסל הענק של סדאם חוסיין, נותרה ללא שינוי. עתה גם פסל זה הושחת ועוד מעט יחלוף אף הוא מן העולם.

נכנסתי לאחת המסעדות לנגב חומס עם פול. טעמם של הגרגירים ערב לחך, כמו לפני שנים. בתום הארוחה המשכתי להסתובב בין ההמונים, בוחן בהתפעלות את העיר ותושביה. לא חשתי כיצד הזמן חולף. עם שקיעה הגעתי בכוחות עצמי אל המלון.

בחרתי ללון במלון "הר הלבנון", משום שזה היה המלון שאבא נהג ללון בו כשהגיע לעיר לרגל עסקיו, מלון צנוע וקטן יחסית במרכז העיר. 'כל כך מתאים לאבא', חשבתי. קירותיו הדהויים של המלון, השטיח המרופט והריהוט הישן העידו יותר מכול כמה ישן הוא. בלובי היו אנשים מעטים בלבד. נרשמתי אצל פקיד הקבלה וקיבלתי מפתח לחדר מרוחק בקצה המסדרון, בקומה הראשונה. גם הריהוט בחדר היה ישן מאוד, ואף-על-פי כן השרה תחושה של רוגע ונוחות. השעה כבר הייתה שעת לילה. התקלחתי ונכנסתי למיטה. הייתכן כי גם אבא לן בחדר זה? ואולי בשוכבו במיטה זו הוא נתקף בכאבים העזים שהכריעו אותו?

בעודי שוכב ומהרהר חשתי במחויבים קלים במוותני הימני. לא ייחסתי לכאבים משמעות מיוחדת. המשכתי לבהות בתקרת החדר ולהרהר. מחשבותיי לקחו אותי במנהרת הזמן שנים רבות לאחור, אל אותו ליל שבת בבצרה. תווי פניהם המיוסרות של אימא, אבא וסבא שבו וחלפו לנגד עיניי, כמו היו שלושתם בחדר. כך המשכתי להזות בהקיץ עד שהעייפות הכריעה אותי ונרדמתי. והנה בחלומי אני רואה את אבא בא והולך בין סוחרי העיר ואני עומד לצדו, מתפעל מהדרך שבה הוא מנהל את עסקיו.

"אביך איש דגול וסוחר גדול," אומר לי מישהו, ואני מתמלא גאווה. לאחר מכן, בהמשך החלום, אבא הולך ונעלם בין המוני

הסוחרים והוא לופת את מותניו בחוזקה. על פניו ניכרים היטב סימני הכאב.

התעוררתי בבהלה. כאב חד פילח את מותני הימני, שכל אותה עת לִפְתִּי בשתי ידיי בניסיון נואש לשכך את הכאב. חשתי את פניי מלבינות מחיוורון. האם ההיסטוריה חוזרת על עצמה? האם זה אפנדיציט? האם אף אני אמצא את מותי בעיר המרתקת הזו, הרחק מן הבית?

ניסיתי לרדת מן המיטה ולהתייצב, אך רגליי כשלו. שבתי ונפלתי על המזרון. בשארית כוחותיי הצלחתי לצלצל אל חדר הקבלה ולבקש עזרה. ניתוח להסרת אפנדיציט הוא ניתוח של מה בכך, ניחמתי את עצמי. שלא כמו פעם, כשאבא נתקף במחלה זו, כיום היא אינה הורגת אנשים.

"אל דאגה, אדוני, אתה בסדר. זו הייתה גבשושית בדרכי השתן שיצאה מעצמה. עכשיו הכול כשורה. תנוח מעט ובעוד כשעה תוכל לשוב אל חדרך במלון," הרגיע אותי הרופא בבית החולים בתום הבדיקות שערך לי.

צחקתי בהקלה. החול הדקיק התגבש והפך במשך עשרות בשנים לאבן זעירה, שכמו ביקשה להזכיר לי את אבא. לאחר שהות בת יומיים כבגדד הגיעה העת לנסיעה הביתה, לבצרה.

פרק 34

מי נהר החידקל הצלולים זרמו בעוצמה מצפון לדרום והיוו ליווי קולני לרכבת האקספרס שבה נסעתי. משני צדי המסילה נראו בתים כפריים מוקפים בשדות ירוקים. איכרים חרשו את אדמתם בעזרת בהמות הרתומות למחרשות. הקדמה, כך נראה, לא הגיעה עד כאן. במעבה הצמחייה הירוקה נמתחה מסילת הרכבת מבגדד לבצרה. הרכבת נסעה אל יעדה במהירות עצומה, והישיבה בה הייתה נוחה ונעימה. הודות למיזוג האוויר לא חשו הנוסעים בחום הכבד ששרר בחוץ. הכאבים, שעדיין הרגשתי במותני לאחר שעזבתי את בית החולים, נמוגו אף הם. בערוב היום, כעבור חמש שעות נסיעה, הגיעה הרכבת למבואותיה של העיר בצרה, ולאחר נסיעה קצרה בתוך העיר נכנסה בנסיעה אטית לתחנה ועצרה ליד אחד הרציפים. ירדתי מהרכבת ובהתרגשות גוברת התבוננתי סביבי. רק פעם אחת ויחידה הייתי כאן, בהיותי בן שבע, כשנסענו לחתונתה של הדודה אילנה. באותם ימים הייתה זו תחנה קטנה ומוזנחת, מבנה עץ בודד ללא גג, חשוף לשמש לוחטת בקיץ ולגשמים ורוחות בחורף. עתה שוכנת התחנה במבנה אבן גדול ומרווח ובו רשת של מסילות ברזל, שעליהן נעות רכבות מהודרות ומשוכללות. בתוך התחנה המקורה והממוזגת חנויות רבות, המוכרות את המותגים הטובים בעולם, בתי קפה, ומסעדות המגישות מכל טוב.

יצאתי החוצה. בחוץ המתינו מוניות רבות, בעיקר מסוג "מרצדס", מסודרות בטור ארוך, וכולן צבועות בירוק. עליתי על אחת מהן. הנהג, מצויד בכתובת המדויקת שנתתי לו, נסע היישר אל הבית שבו נולדתי לפני שבעים ושש שנים.

"תודה רבה, אדוני," אמר נהג המונית, ועיניו נצצו למראה התשר

השמן שדחפתי לכף ידו.

ירדתי מהמונית. אחזתי בידי בחוזקה את מזוודתי האחת וחשתי איך כל גופי רועד מהתרגשות בעודי מתקרב אל השער, שדרכו עברתי פעמים כה רבות בימי ילדותי.

עמדתי בפתח הכניסה לבית והתבוננתי סביבי. בחצר ביתנו המשותף התרוצצו ילדים רבים. מסביב לשולחן עגול, שעמד במרכז החצר, ישבו כמה מבוגרים ושוחחו ביניהם בלהט. הבתים והחצר לא השתנו. הם נראו בדיוק כמו ביום שבו נטשנו. רק דבר אחד השתנה: עץ התאנה הקשיש והטוב, שסימל את השכנות הטובה, היה ואיננו עוד. מישהו גדע אותו בערוב ימיו. הסתכלתי אל המקום שבו עמד העץ בעבר ולרגע ראיתיו מול עיניי במלוא הדרו, זקוף וגאה, עמוס תאנים למכביר, וצמרתו נושקת לשמים. הנה הוא שולח אליי את ענפיו הגדולים, המבקשים לשאת אותי פנימה, אל תוך החצר. מתחת לעלים הירוקים ישבו אימא ומרווה, לגמו מהתה והרכו לצחקק ולהתלחשש. עוד רגע קט נמוג העץ, ואיתו נעלמו גם שתי הנשים המופלאות. המשכתי לעמוד מחוץ לגדר. האנשים שלא הכרתי נותרו לשבת במקומם מסביב לשולחן והמשיכו בשיחתם הקולחת.

בעודי עומד ובוהה, קם ממקומו אחד מהם והתקרב אל המקום שבו עמדתי. הבטתי בו, כבן חמישים היה.

“את מי אדוני מחפש?” שאל.

מראה פניו הזכיר לי את מחמוד, בנם הבכור של עיסאם ומרווה.
“אני מחפש אחד מבני משפחת עידאוי,” השבתי, שבע רצון מכך שהערבית בפי קולחת ממש כמו לפני שנים.

“מי אדוני?” ביקש לדעת.

“אני מכר של המשפחה,” ענית.

“מכר?” תמה האיש.

“כן. בעבר גרתי בבית הזה,” הצבעתי על הבית.

האיש הביט בי נדהם.

“התגוררת בבית הזה? אתה בטוח?” שאל האיש לאחר שהתאושש מההלם הראשוני וההפתעה שניחתה עליו.

המבוגרים מסביב לשולחן נאלמו לפתע. כולם הטו אוזן לשיחה המוזרה שהתנהלה ליד השער.

"אני חושב שאדוני טועה. בבית הזה גרו בעבר יהודים שעלו לפני שנים רבות לארץ-ישראל," גמגם.

"אני יודע. היהודים שאתה מדבר עליהם הם בני משפחתי," הדהמתי שוב את האיש בתשובתי.

האיש החל לגלות סימנים של חוסר נוחות והסתכל בבני משפחתו האחרים כמחפש מוצא למצב המוזר שאליו נקלע. אלה, כמו נענו לרצונו, קמו ממקום מושבם והתקבצו סביבו, נשים וגברים.

"אתה יהודי, בן למשפחת שמש?" השתומם אחד מהם.

"כן," השבתי לתדהמתם של כל הנוכחים.

"מה... מה אתה עושה כאן? איך בכלל הגעת?" התערב בשיחה איש אחר, ששלח לעברי מבט חשדני.

"מה, לא עלית לישראל?" שאלה בתימהון האישה שעמדה לידו.

"אם מישהו מבני המשפחה המבוגרים נמצא פה, ייתכן שהוא יוכל לזהות אותי, ואז גם יהיה לי קל להסביר," השבתי.

האיש היסס קמעה, פתח את השער לרווחה ואמר: "בוא. תכנס בבקשה," ואחר המשיך והסביר:

"מבני המשפחה נותרו רק שניים. דודתי פטמה, שגרה כאן," האיש הצביע על הבית שבו גרנו, "ודודי ח'אלד, המתגורר בקצה הרחוב."

"ח'אלד עדיין בחיים, שמחתי בתוכי. הרי לשם כך הגעתי עד כאן, לפגוש את המנוול."

"תרצה לראות את הדודה?" הציעה אחת הנשים והתקרבה אליי עד מרחק של צעד אחד בלבד.

"כן, בבקשה. אשמח לראות אותה," עניתי.

השניים הובילו אותי היישר אל חדרם של אימא ואבא.

נכנסתי לחדר בלב הומה והסתכלתי סביבי. החדר נותר כשהיה. רק הקירות דהויים והתקרה מעלה עובש. לפתע הגיע אל נחיריי ריח הטבק החריף של סבא. כן, זהו סבא. ראיתי אותו בכירור... בידו האחת גלגל חרוזים ובידו האחרת הטיל במיומנות רבה את קוביות השש-בש.

דמויותיהם של אימא ואבא, עליהם השלום, נשקפו אליי מכל מקום בחדר שאליו נשאתי את עיניי. אבא רכן במקום מושבו, שקוע כתמיד בקריאה בתורה. אימא עמדה מעליו, הגישה לו כוס תה ועוגיות וחבטה קלות על כתפו, מסמנת לו בידיה הענוגות שירים את ראשו, אך אבא המשיך בשלו ולא הסיר את עיניו מהספר.

”בְּדֹאֵק (כפרה), חזקאל, תרים את הראש. אליאס, הבן שלנו, בא במיוחד מארץ־ישראל לבקר אותנו,“ שמעתי את אימא לוחשת על אוזנו.

אבא הרים ראשו באטיות, הסתכל בי רגע או שניים ואחר שב לבהות בספר הפתוח שלפניו, עד שנעלם מכיסאו. אימא לא ויתרה. היא הושיטה את זרועותיה לפנים ורצה לעברי. עוד רגע אחוש במגע הרך, האוהב והמלטף. עוד רגע קט אשוב ואהיה הבן הסורר של אבא, הילד הקטן והאהוב של אימא. אימא רצה אליי, אך ידה אינה מגעת. ככל שרצה קדימה יותר, כך הלכה ונתרחקה.

”דודה, מישוהו רוצה לראות אותך,“ החזיר אותי אל המציאות קולה של האישה שליוותה אותי. על כורסה במרכז החדר ישבה קשישה כהת ראייה ובידיה מסרגות. זיהיתי אותה בנקל. תווי פניה נותרו כשהיו. רק הקמטים הרבים שכיסו אותם העידו על גילה המופלג.

פטמה הרימה את ראשה והסתכלה בי דקה, אולי יותר. שפתיה החלו לרעוד, עיניה נפערו לרווחה, והיא קראה בהתרגשות:

”שאלוהים יציל אותי! אני רואה טוב, או אולי הוזה? אליאס! אני לא מאמינה! אדון אליאס, מה אתה עושה כאן?“ ובעודה מדברת, שמטה מידיה את המסרגות והסריג וקמה לחבק אותי.

”כן, זה אני, אני ולא אחר,“ רכנתי לעברה ונשקתי לה על ידה, על מצחה ועל שתי לחייה. לאחר שסיימתי, הציגה אותי הקשישה בחדווה וללא חשש בפני כל הנוכחים.

”זה אליאס, הבן של השכנים שאימא כל כך אהבה.“

ההמולה סביבי גברה, ומטר של שאלות ניתך על ראשי.

”לפני שאני מספר לכם את כל הסיפור עליי ועל המשפחה שלי, אני יכול קודם להיכנס לחדר שלי ושל אחי?“ שאלתי ומיד הוספתי: ”זה

שהיה פעם שלנו, כמובן.”
”בטח שאתה יכול,” השיבה אחת הנשים.
”תיכנס, תיכנס, האיצה בי פטמה, ואתם, אל תפריעו לו,” פקדה על האחרים.

נפעם ונרגש פניתי אל החדר שבו עשיתי את שנות ילדותי. חשתי היטב ברעד העובר בכל גופי בעת שפתחתי את הדלת. נכנסתי פנימה. הכול נשתנה בחדר. רק החלון הפונה לחצר נותר כשהיה. והנה אני רואה מתחתיו את אחי אריה, צעיר וחסון, רכון על ברכיו, לופת בחוזקה את הסכין בידו ודרוך לבאות. הוא מסמן לי בידו לבוא ולהצטרף אליו. מבחוץ נשמעות היטב צווחותיו של ההמון, שמאיים לעשות בנו שפטים. רגעי האימה ההם שבו וחזרו אליי. נשמתי עמוקות. 'לא עוד,' חשבתי לעצמי. 'ההמון אינו יכול עוד לפגוע בי.' כן, שבעים ושש שנה מהיום שבו יצאתי אל אוויר העולם בעיר הזו, הבנתי לראשונה כי אין די באהבתי לעיר הולדתי. יהודי באשר הוא יהיה נרדף. רק בארצו שלו יוכל להגן על עצמו. המסקנה הכבידה עליי מעט. בצעדים כבדים פסעתי אל מחוץ לחדר.

אחר כך ישבנו סביב שולחן גדול עמוס במאכלים לרוב. במשך שעות ארוכות סיפרתי לנוכחים את קורות משפחתי מהיום שבו עזבנו את עיראק. את דבר מעלליו של בן המשפחה ח'אלד לא סיפרתי, כמובן. במשך כל הזמן עקבו הנוכחים אחר דבריי, גומעים בצמא כל מילה שיצאה מפי. כשסיימתי, נעצו בי כולם עיניים משתאות והחלו להמטיר עליי שאלות.

”ולמה הכניסו אותך לכלא, המנוולים?” שאלה בהשתאות אחת הנשים.

”איך נחלצת מן הכלא?” שאל אחר.

”וארץ-ישראל יפה?” שאלה פטמה, וכולם שתקו, כמו חרדים היו מתשובתי.

”יפה מאוד, כמו עיראק,” עניתי בנימוס וכולם צחקו בהקלה.

לאחר ששבתי, נאותה פטמה לספר לי את קורות משפחתי. היא דיברה בהתרגשות רבה, וכשסיפרה כמה קשה הייתה למרווה

הפרידה מאתנו, פרצה בבכי קורע לב. יכולתי לחוש את געגועיה לאמה ולשנים הרחוקות ההן, שלא ישובו עוד.

"שתדע, אדון אליאס, אפילו ליום אחד היא לא הפסיקה להתגעגע לשכנים היהודים, ובמיוחד התגעגעה אליך," סיכמה הקשישה. היא ביקשה שאשאר ללון הלילה בביתה, אך אני סירבתי בנימוס. לפני שהלכתי, מסרה לי את כתובתו המדויקת של ח'אלד.

"אתה זוכר את בית הכנסת?" שאלה.

"איך אפשר לשכוח?" עניתי ועיניי נצצו.

"נהדר. הבית של אחי נמצא שני בתים אחרי אותו מבנה, מצד ימין. אתה יכול להגיע לשם ברגל, ואם תרצה, אחד מהילדים יסיע אותך."

"תודה לך, אבל אני מעדיף ללכת ברגל. אולי אכנס בדרך לראות את בית הכנסת."

"לא, אדון אליאס. אני מצטערת, אנשים רעים הרסו את המקום, ועכשיו יש שם מסגד," הרכינה פטמה את ראשה והחלה שוב לבכות.

"בית הכנסת איננו?" מלמלתי בהלם. "ובית הספר?" המשכתי להקשות.

"איזה מהם?" שאלה.

"'אליאנס', בית הספר שבו למדתי."

"המבנה עוד ישנו ועדיין יש שם בית ספר, אבל ברור שלא קוראים לו 'אליאנס', התנדבה להסביר אחת מנכדותיה של פטמה.

פעמים רבות בעבר ליוותה אותי התחושה שעדיף היה לולא היינו עוזבים. כן, כאן היינו צריכים להישאר. כל היהודים היו צריכים להישאר ולשמור על בית הכנסת. כאן גם הייתי צריך לבנות את ביתי עם לילה. תחושת ההחמצה שבה להכות בי בעוצמה מחודשת. באותן שעות ספורות בביתה של פטמה, בית אימא, חשתי שמקומי בעיר שבה נולדתי.

ח'אלד התקשה להחזיק את צווארו זקוף. ראשו שב ונשמט כל אימת שניסה לזקוף אותו. האם התבייש במעלליו? או שמא האירוע המוחי שעבר הוא שגרם לצווארו להישמט? הוא ישב בכיסא גלגלים, מתקשה

להניע את גופו המעוות. ללא ספק האיש נראה רע, רע מאוד. השנים לא היטיבו עמו. אף שהיה צעיר ממני בשנה, הוא נראה מבוגר ממני בהרבה.

כשראה אותי לראשונה, נותר אדיש, כמו ציפה לבואי.
"מה שלומך?" שאלתי אותו ביובש.

"עיניך הרואות," מלמל בכבדות. בקושי הבנתי את דבריו. אותות האירוע ניכרו היטב גם בדיבורו, שנשמע מקוטע וכמעט בלתי ניתן להבנה.

"תשתה תה?" שאלה בתו, שלא ידעה מי אני, ומיד הוסיפה: "אל תקשה עליו, בבקשה. הוא חולה מאוד."

"אשתה. תודה לך," השבתי.

"למה באת עד לכאן?" שאל בקולו המקוטע.

"לשאול שאלה," השבתי.

"שאל והנח לי לנפשי," ביקש.

"ח'אלד, עשיתי דרך ארוכה עד לכאן בתקווה שתעזור לי למצוא תשובה לשאלה שמציקה לי מאוד זה שנים רבות," פתחתי ואמרתי.

ח'אלד גירד בפדחתו, כמי שחוכך בדעתו אם לשתף עמי פעולה.
"בשדה התעופה, בדרכי לישראל, נעצרתי על-ידי השלטונות. אני

חושב שאתה היית מעורב בזה. נכון?" שאלתי.

ח'אלד שתק.

"אתה ואני כבר לא צעירים, ואם חטאנו, ניתן את הדין בפני בורא עולם. זה הזמן לבקש מחילה," ניסתי לשדלו.

ח'אלד המשיך לחכוך בדעתו ואימץ את מצחו כמנסה לדלות מזיכרונו דבר מה. לאחר דקה ארוכה סימן לבתו שתבוא אליו. בזמן שרכנה לעברו, לחש לה דבר-מה שלא יכולתי לשמוע. הבת הלכה וכעבור זמן קצר שבה וצרור בד דהוי בידה.

"הנה, קח. הצרור הזה שייך למשפחה שלך." ח'אלד נטל את הצרור מידה של בתו והעבירו אליי. בידיים רועדות פתחתי את צרור הבד שנראה כה מוכר. מתוך קפלי הבד הישן בצבצו תכשיטים לרוב, ומעל כולם בלטה השרשרת שאימא העבירה לברטה ביום הולדתה העשרים.

"זו השרשרת של ברטה אחותי," אמרתי בקול נרגש, מאמץ את התכשיט היקר אל לבי, כמו היה ברטה עצמה.

"למען האמת, רציתי מאוד לפגוע בך ולעצור אותך לפני הטיסה לישראל, אבל כל העניין עם התכשיטים בא לי במפתיע. אני מודה שלא נהגתי ביושר עם המשפחה שלך, ועל זה אני מצטער," ח'אלד הרכין את ראשו.

"אני יודע טוב מאוד שלא הייתה בינינו אהבה גדולה, אבל לגרום לזה שיעצרו אותי לשווא? למה? מה הרווחת מזה?"

ח'אלד חכך שוב בדעתו ואז אמר: "סלים".

"סלים? אני לא מבין. איך הוא קשור לעניין?" שאלתי בהשתוממות.

"סלים היה... האיש שדרש ש... נעצור אותך," ח'אלד התאמץ לסיים את המשפט.

"ממתי סלים היה האיש המחליט?" שאלתי, מופתע ומתקשה להבין את פשר תשובתו.

"לפני שעליתם לישראל, בזמן שעצרנו הרבה פעילים לחקירה, עצרנו גם את החבר שלך. המטרה של המעצרים הייתה לגייס סוכנים שירגלו בשבילנו. סלים הסכים להיות סוכן שלנו, אבל היה לו תנאי: שנעצור אותך ונמנע ממך לעלות לישראל לפרק זמן מסוים," השיב ח'אלד.

"אתה משקר! זה לא הגיוני, זה פשוט בלתי אפשרי!" זעקתי בייאוש, חש כיצד חום גופי עולה. בתוך־תוכי ידעתי כי הדבר אפשרי גם אפשרי. נזכרתי בשיחה שערכתי עם סלים לאחר ששוחרר ממעצר ביחד עם כל הפעילים.

"אני מבין שאתה נסער, אבל זו האמת," אמר ח'אלד וקולו רעד מהתרגשות.

"ולמה סלים רצה לעשות את זה?" הקשיתי.

"בשביל כסף, כמובן. נפגשתי אתו המון פעמים, פה בעיראק וגם מחוץ לעיראק. אני בעצמי העברתי לו סכומים גדולים של כסף." דיבורו נעשה לפתע ברור יותר.

"איפה נפגשתם?" שאלתי, תוך שאני נזכר בארצות שאליהן נסע סלים.

"נפגשנו פה, בעיראק, בברזיל, בקניה ובעוד כמה מקומות באירופה," השיב ח'אלד.

כשאמר זאת, הבנתי שהוא דובר אמת. צמרמורת חלפה בכל גופי. סלים, חברי הטוב, מכר את נשמתו לשטן והפך למרגל עלוב בעבור בצע כסף.

דעתי לא נחה עליי. ממון אף פעם לא היה בראש מעייניו של סלים. עדיין חסר לי דבר-מה להשלמת התמונה.

"תניח לו, בבקשה. אתה רואה כמה קשה לו השיחה," ביקשה שוב בתו של ח'אלד בהגישה לי את כוס התה מלווה בכמה כעכים.

"אני עדיין לא מבין איך עניין הריגול קשור אליי. למה עצרתם דווקא אותי?" שאלתי, מתעלם מבקשתה של הבת.

"האמת היא שאני, באופן אישי, נהניתי מאוד מזה שעצרו אותך, אבל כמו שאמרת קודם, סלים - הוא שדרש לעצור אותך. שנים ניסיתי להבין למה דווקא החבר הטוב שלך ביקש שיעשו את זה. כששאלתי אותו, הוא התחמק מלענות לי. אפילו כשהגיע התאריך שהיית צריך להשתחרר, הוא הפתיע אותי עוד פעם ואמר שהוא ימשיך לשתף אתנו פעולה רק בתנאי שנעכב את השחרור שלך. ואתה יודע מה היה מוזר בכל העניין?" המשיך ח'אלד, מתעלם מההלם שאחז בי, "הוא דרש שנעצור אותך, אבל במקביל ביקש שלא יפגעו בכך בזמן שאתה בכלא."

שתקתי. נזכרתי במכתבה של לילה ובדו-שיח בינה לבין סלים.

"את תראי, שגם כשתיגמר תקופת המאסר שלו, הוא לא יצא מהכלא," אמר לה אז סלים.

"מי אתה בכלל, מלך עיראק?" השיבה לו לילה.

כן, האמת הייתה מרה. כעת התבהרה התמונה לחלוטין. סלים, חברי משחר נעוריי, היה האיש שדאג למאסרי. הוא גם היה האיש שהוציא אותי לחופשי אחרי שהשיג את מבוקשו. אהבתו ללילה היא שהעבירה אותו על דעתו. הוא רצה בה כל כך, שעשה בה מעשה אמנון בתמר. הוא חמד אותה, כשם שדוד חמד את בת שבע, ולבסוף עשה בי

כמעשה דוד באוריה.

”למנצח מזמור לדוד, בבוא אליו נתן הנביא, כאשר בא אל בת שבע...”

המזמור שקראתי על קברו של עזרא הסופר שב ועלה. עכשיו הבנתי. הסימנים הראשונים, שרמזו על העתיד להתרחש, הופיעו כבר שם, בכפר אל-עוזיר, על קברו של עזרא הסופר. בעיני רוחי ראיתי שוב את המלאכים שבאו והלכו וביקשו עבורי את לילה, ואת הקדוש ברוך הוא מסרב.

הסתכלתי בח'אלד. פניו, שנראו עד כה כפני מתאגרף חבול, נעשו עתה שלווים, כמו פרק מעליו באחת משא כבד שרבץ על גבו שנים רבות. הוא נראה שבע רצון מהעובדה שרגע לפני שנכנע, הצליח לחבוט בי מכה אנושה, שממנה קיווה כי לא אוכל לקום עוד. בתו הסתכלה עליו ועליי לסירוגין ופניה היו מפותחות. לפתע האדימו פניו השלוות של ח'אלד. עיניו הקטנות החלו להתגלגל בחוריהן ללא שליטה. פניו התעוותו וגופו החל לפרסם מחוסר חמצן. הוא ניסה בכל כוחו לנשום, אך כל ניסיונותיו כשלו. הוא שלח את שתי ידיו קדימה בניסיון נואש לבקש עזרה, עד שלבסוף נפל מכיסאו ופניו נחבטו בעוצמה ברצפה.

מצב רוחי העכור חלף ועבר בשעה שגלגליו של מטוס ה”בואינג” ליטפו את מסלול הנחיתה בנמל התעופה בן-גוריון. בחוץ שעת בוקר מוקדמת, וגם להט השמש הקיצית, שזה עתה הקיצה משנתה, לא הורגש עדיין.

בטרמינל של הטיסות הנכנסות ראיתי את כולם: דוריס, לילה, הילדים, הנכדים ואף חלק מהנינים. אפילו אריה, ישוב בכיסא גלגלים, היה שם. הקטנים שבחבורה אצור-רצו לעברי.

”סבא, הבאת מתנות?” צווחו בשמחה והסתערו עליי.

”כמובן. הבאתי לכם המון מתנות. צעצועים, ממתקים ועוד המון הפתעות,” אמרתי ואספתי את הקטנים אל חיקי. אחרי חיבוק עם הנכדים הקטנים נטלתי את השרשרת של ברטה מתוך הצרור, ובעיניי

דומעות ענדתי אותה על צווארה של ענת, בתה הבכירה של אחותי
האהובה. באותו רגע התמלאתי באושר כל יתואר. החלק החסר נמצא.
התמונה הושלמה. נותרו רק ימים חסרים. ימים שאפילו דוריס,
הנפלאה בנשים, לא הצליחה להשלים.
אל־נא ייחשבו ימים אלה במניין ימי חיי.

